

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO - UMANE
„C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR”

Coordonatori:
Anca CEAUȘESCU Ileana CIOAREC Georgeta GHIONEA

***COMUNITĂȚI UMANE, MODERNIZARE
ȘI URBANIZARE
ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI***

Comitetul științific

Acad. dr. **Victor SPINEI** (Academia Română)

Membru corespondent al Academiei Române, dr. **Dorina-Elena RUSU**

Prof. univ. dr. **Cezar AVRAM** (Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”)

Prof. univ. dr. **Sevastian CERCEL** (Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”)

CS I, dr. **Gheorghe DĂNIȘOR** (Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”)

CS I, dr. **Ion MILITARU** (Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”)

Prof. univ. dr. **Lucian SĂULEANU** (Universitatea din Craiova)

Dr. **Lucian DINDIRICĂ** (Director, Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman”, Craiova)

Traducere: Adriana ILINCA

Volumul este publicat în cadrul proiectului de cercetare nr. 251/2021 încheiat între Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu – Plopșor” al Academiei Române și Asociația „Centrul de Studii și Cercetări de Drept Privat Ion Dogaru” din cadrul Universității din Craiova, coordonator proiect: prof. univ. dr. Sevastian Cercele, responsabili: c.s. III. dr. Anca Ceașescu, c.s. III dr. Georgeta Ghionea, c.s. III dr. Ileana Cioarec.

Responsabilitatea pentru conținutul studiilor aparține în exclusivitate autorilor textelor.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO - UMANE
„C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR”

Coordonatori:
Anca CEAUȘESCU Ileana CIOAREC Georgeta GHIONEA

***COMUNITĂȚI UMANE, MODERNIZARE
ȘI URBANIZARE
ÎN SUD-VESTUL ROMÂNIEI***

Redactor: Mirela Ivan Nobel
Tehnoredactare: Adriana Andreiaș
Coperta: Dan Iulian Mărgărit

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Comunități umane, modernizare și urbanizare în sud-vestul României / coord.: Anca Ceașescu, Ileana Cioarec, Georgeta Ghionea. - Târgoviște : Cetatea de scaun, 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-524-6

I. Ceașescu, Anca (coord.)

II. Cioarec, Ileana (coord.)

III. Ghionea, Georgeta (coord.)

908

*Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate.
Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.*

ISBN 978-606-537-524-6

Copyright Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2021

email: editura@cetateadescaun.ro www.cetateadescaun.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE / FOREWORD	9
--	----------

Studii de arheologie și istorie / Archeology and History Studies	13
---	-----------

Simona LAZĂR, Comunități umane la începutul epocii fierului în Oltenia / Human communities at the beginning of the iron age in Oltenia (I)	15
---	-----------

Ileana CIOAREC, Cula Coțofeanu-Pleșia din Beharca, județul Dolj / Coțofeanu- Pleșia cula from Beharca, Dolj	22
--	-----------

Dumitru-Valentin PĂTRAȘCU, Daniela-Liliana PĂTRAȘCU, Documente relative la Tudor Vladimirescu și familia sa aflate în patrimoniul Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” / Documents refering to Tudor Vladimirescu and his family, in the patrimony of „Alexandru Ștefulescu” Gorj County Museum	29
---	-----------

Laura Antoaneta SAVA, Implicarea Regimentului 1 Dorobanți în confruntările militare din anii 1941-1943 / The involvement of regiment I Dorobanti in the military confrontations from 1941-1943	44
---	-----------

Eugen PETRESCU, Comunități umane vâlcene comunele Crețeni și Mitrofani – reper identitare / Human communities in Valcea Creteni and Mitrofani villages – identity landmarks	52
--	-----------

Oana Andreia SÂMBRIAN, Circulația știrilor despre Sigismund Báthory în sursele spaniole la sfârșitul secolului al XVI-lea / The circulation of the news about Sigismund Bathory in Spanish sources at the end of the 16th century	82
--	-----------

Viața cotidiană, evoluție și modernizare urbană, instituții și elite politice / Quotidian life, urban evolution and modernisation, political institutions and elites	99
---	-----------

Narcisa Maria MITU, Organizarea administrației centrale a Domeniului Coroanei (1884-1948) / The organization of central administration of the Crown Domain (1884-1948)	101
---	------------

Ion-Leone GAVRILĂ-CIOBOTEĂ , <i>Programe de modernizare urbană în Craiova în perioada interbelică / Modernization programs urban in Craiova in the interwar period</i>	123
Cristian-Iulian CEACÎRU , <i>Între extaz și agonie – viața culturală craioveană în prima jumătate a secolului al XX-lea / Between agony and extasy – Craiovan cultural life in the first half of the 20th century</i>	128
Lucian POPESCU-VAVA , <i>Consiliul de igienă și salubritate publică al orașului Craiova. Dezbateri și decizii la cumpăna secolelor XIX-XX / The council of hygiene and public sanitation in the city of Craiova. Debates and decisions at the midst of the 19th and 20th centuries</i>	144
Diana-Mihaela PĂUNOIU , <i>Boli, epidemii și campanii sanitare în Oltenia (1938-1940) / Disease, epidemics and sanitary campaigns in Oltenia (1938-1940)</i>	170
Georgeta GHIONEA , <i>Comerț și civilizație. Reclama în presa din Oltenia interbelică / Trade and civilisation. The advertisement in the media from the inter-war Oltenia</i>	189
Silviu-Gabriel LOHON , <i>Egalitatea culinară. Strategii de alimentație publică în comunism / Culinary egalitarianism. Public catering strategies during communist times</i>	204
Cornel ȘOMÎCU , <i>Efecte social-economice ale industrializării din perioada comunistă în zona Gorjului / Socio-economic effects of industrialization during the communist period in Gorj area</i>	217
Cezar AVRAM, Anca CEAUȘESCU , <i>Regimul politic din România anilor 1990-2004: partidele politice / The political regime of Romania in 1990-2004: The political parties</i>	231
Mihaela BĂRBIERU , <i>Politica de dezvoltare regională a Olteniei după integrarea în UE a României / Oltenia's regional development policy after Romania's integration into the EU</i>	262
Gabriel PRICINĂ , <i>Principii de înțelegere multidimensională a mediului urban / Principles of multidimensional understanding of the urban environment</i>	273

Studii de filosofie și filologie / Philosophy and Philology Studies 289

Ion MILITARU, *Trei modele de Comunitate: Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau, Karl Marx / Three societal theories: Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbes and Karl Marx* 291

Iustina NICA (BURCI), *Formula populară de denotație, precursor a numelui de familie actual / The popular denomination formula, precursor of the actual surnames* 298

Elena-Camelia ZĂBAVĂ, *Limbajul comunității rurale oltenesti reflectat în „La Lilieci”, de Marin Sorescu, și „Focuri...” de C. Pădureanu / The language style of the rural communities from Oltenia region reflected in La Lilieci by Marin Sorescu and Focuri (Fires) by C. Padureanu* 310

Studii culturale. Elemente de identitate românească / Cultural Studies. Romanian Identity Elements 321

Loredana-Maria ILIN-GROZOIU, *Profilaxie și tratament prin ceaiurile tradiționale. Privire specială asupra Olteniei / Prophylaxis and treatment with traditional tea. Special consideration on Oltenia* 323

Anca CEAUȘESCU, *Aspecte privind activitățile agrare reflectate în obiceiurile de Anul Nou / Aspects on the agrarian activities, as reflected in the New Year customs* 332

Gabriela BOANGIU, *Memoria unor străzi din Craiova – valențe identitare ale povestirii vieții / The Memory of Some Streets in Craiova– identity valences of the life history* 342

Roxana DECA, *Rolul comunităților virtuale în salvagardarea elementelor de patrimoniu cultural. Studiu de caz: Șezătoarea București / The role of virtual communities in safeguarding the elements of cultural heritage. Case study: Bucharest Evening-Seating* 355

CUVÂNT ÎNAINTE

În urmă cu peste cinci decenii (29 decembrie 1965), la Craiova, important centru politico-administrativ, economic și cultural de pe Jiul Inferior, a început să funcționeze *Centrul de istorie, filologie și etnografie*. Demersurile oficiale de înființare au fost făcute de către C. S. Nicolăescu-Plopșor, omul care a reușit să clădească instituții de renume, precum Arhivele Statului, Muzeul de Istorie al Olteniei, Institutul de Arheologie al Olteniei sau Centrul de Cercetări Istorice, Etnografice și Filologice Oltene, devenit, ulterior, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”. În anul în care Institutul a aniversat 55 de ani de activitate în slujba cercetării științifice românești, a găzduit, în perioada 18-19 noiembrie 2020, simpozionul național cu tema *Comunități umane, modernizare și urbanizare în sud-vestul României*.

De altfel, este o tradiție a institutelor de cercetare din sistemul Academiei Române să organizeze periodic manifestări științifice de interes regional, național sau internațional, care constituie tot atâtea momente de dialog și bilanț profesional. De-a lungul timpului, misiunea științifică a Institutului de la Craiova s-a axat pe cercetarea bogatului tezaur arheologic, istoric, filologic, filosofic, lingvistic, etnografic al Olteniei, precum și a conexiunilor cu ariile geografico-culturale învecinate românești, balcanice și europene, iar tema simpozionului național organizat a continuat această frumoasă tradiție. Comunicările prezentate cu acest prilej, rod al valorificării muncii de cercetare din cadrul arhivelor județene locale sau al cercetărilor de teren sunt publicate în volumul de față.

Însumând 379 pagini, în cuprinsul volumului se regăsesc studii științifice și articole semnate de cercetători, profesori universitari, muzeografi și doctoranzi din cadrul unor instituții culturale de prestigiu, printre care: Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Universitatea din Craiova, Universitatea „Sfinții Ghiril și Metodiu”, Veliko Târnovo, Bulgaria, Muzeul Olteniei, Muzeul județean Gorj și Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, Rm. Vâlcea.

Sub aspect redacțional, a fost necesară o structurare a materialelor pe 4 capitole: *Studii de arheologie și istorie*, *Viața cotidiană, evoluție și modernizare urbană, instituții și elite politice*, *Studii de filosofie și filologie* și *Studii culturale*. *Elemente de identitate românească*, coordonatorii volumului având grijă să asigure un echilibru al domeniilor, dar și al temelor tratate. Totodată, selecția

studiilor și articolelor a avut drept criteriu valoarea științifică a acestora, actualitatea subiectului, dar și noutatea abordării. În subsidiar, majoritatea materialelor alese sunt în concordanță cu titlul manifestării *Comunități umane, modernizare și urbanizare în sud-vestul României*.

Primul capitol al volumului cuprinde studii care abordează comunitățile umane la începutul epocii fierului în Oltenia (arheologie) și teme diverse de istorie, de la istoria reprezentărilor culturale, elite boierești și arhitectura specifică Olteniei, până la evenimente istorice rememorate în anul 2021, precum documentele relative la Tudor Vladimirescu și familia sa.

Programele de modernizare urbană, instituțiile culturale, comercianții Craiovei interbelice, boală și epidemie, mitologii, realități și strategii de aprovizionare în Republica Socialistă România (1965-1989), ideologii, practici politice și procese electorale sunt doar câteva teme de actualitate, care pot fi studiate în capitolul al doilea al volumului.

Din partea a III-a se desprind idei privind evoluția concepțiilor filosofice referitoare la modele de organizare a societății, dar și elemente de limbaj popular, registrul oral, cel popular și dialectal, care subliniază trăsăturile lingvistice ale comunităților rurale din jurul Craiovei.

Materialele din capitolul al IV-lea scot în evidență arealul geografico-cultural al Olteniei, unele practici tradiționale, elemente de patrimoniu cultural material și imaterial, schimbările de mentalitate din universul rural, metodologia utilizării documentului folcloric ș.a.

Prin valoarea și ineditul celor 24 de studii și articole semnate de 25 de autori, volumul facilitează accesul cititorului avizat, dar și pasionaților de istorie la cercetările întreprinse de specialiști în domeniul științelor socio-umane.

Dr. Dorina-Elena RUSU,

Membru corespondent al Academiei Române
Membru al biroului Secției de Științe Istorice și Arheologie

FOREWORD

More than five decades ago (December 29th 1965), at Craiova, an important political-administrative, economic and cultural centre situated on the Inferior side of Jiu River, *The Centre of History, Philosophy and Ethnography* started its existence. The official endeavours for funding it were began by C. S. Nicolăescu-Plopșor, the man who succeeded to build renowned institutions as the State Archives, Oltenia Museum of History, Oltenia Institute of Archaeology or Oltenia Centre of History, Ethnography and Philology, later called “C. S. Nicolăescu-Plopșor” Institute for Research in Social Sciences and Humanities. The same year when the institute celebrated 55 years of activity in Romanian research, it hosted, during the period 18th-19th of November 2020, the national symposium on the theme *Human communities, modernisation and urbanisation in the south-west of Romania*.

Nevertheless, it is a tradition of the research institutes within the Romanian Academy to periodically organise regional, national or international scientific events that represent equal opportunities for professional dialogue and assessment. Along the time, the scientific mission of the Institute from Craiova was based on the research of the rich archaeological, historical, philological, linguistic, ethnographic resources from Oltenia, along with the connections with the Romanian, Balkan and European neighbouring geographic and cultural areas, and the theme of the national symposium continued this very tradition. The papers presented on this occasion, the result of the research endeavour within the local county archives, or the field research, are published in the present volume.

Inside the volume, gathered 304 pages, there are found scientific studies and articles signed by researchers, university teachers, curators and doctor degree candidates of some prestigious cultural institutions, among which: “C. S. Nicolăescu-Plopșor” Institute for Research in Social Sciences and Humanities, the University of Craiova, “St. Cyril and Methodius” University, Veliko Târnovo, Bulgaria, The Museum of Oltenia, Gorj County Museum and “Priest Dumitru Balasa” Historic Research Centre within “Regina Maria” National Association of Cult of Heroes, Rm. Vâlcea.

On addressing the editorship, it was necessary a structuring of the materials on four chapters: *Archeology and History Studies, Quotidian life, urban evolution and modernisation, political institutions and elites, Philosophy*

and Philology Studies and Cultural Studies. Romanian Identity Elements, the coordinators of the volume ensuring the unbiased distribution of the fields and themes. Furthermore, the selection of the studies and articles had as main criterion their scientific value, their present interest, along with the originality of the approach. Secondly, most of the chosen material is according to the title of the event, *Human Communities, Modernisation and Urbanisation in the South-West of Romania*.

The first chapter of the volume is made of studies that approach the human communities at the beginning of the Iron Age in Oltenia (archaeology) and different historic themes, from the history of the cultural representations, boyar elites and architecture specific to Oltenia, to historic events remembered in 2021, along with documents referring to Tudor Vladimirescu and his family.

The programs of urban modernisation, the cultural institutions, the merchants of the inter-war Craiova, disease and epidemic, mythologies, realities and supply strategies in the Socialist Republic of Romania (1965-1989), ideologies, political practices and electoral processes are just few of the actual themes that can be studied in the second chapter of the volume.

In the 3rd part, there are evidenced ideas on the evolution of the philosophical conceptions on the organising patterns within the society, along with elements of popular language, oral, folkloric and dialectal register that underline the linguistic features of the rural community around Craiova.

The works from the 4th chapter evidence the geographical-cultural area of Oltenia, some traditional practices, elements of material and intangible cultural heritage, the mentality changes from the rural universe, the methodology for the use of the folkloric document etc.

Through the value and the novelty of the 24 studies and articles signed by 25 authors, the volume facilitates the access of the instructed reader, and the one passionate about history, to the research carried out by specialists in the field of socio-human sciences.

Dorina-Elena RUSU, PhD

Corresponding member of the Romanian Academy
Member of the Historical Sciences and Archaeology Department

STUDII DE ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE

ARCHEOLOGY AND HISTORY STUDIES

COMUNITĂȚI UMANE LA ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI ÎN OLTENIA*

Simona LAZĂR**

În zona Olteniei, pentru comunitățile umane de la începutul epocii fierului, din secolele XII-X a. Chr. sunt caracteristice două tipuri de așezări: așezările deschise și cetățile fortificate. În materialul de față ne vom ocupa de prezentarea așezărilor deschise, care sunt cel mai des întâlnite.

Este cunoscut faptul că în perioadele anterioare epocii fierului, respectiv neolitic sau epoca bronzului întâlnim frecvent așezări cu mai multe nivele de locuire, dar, la începutul epocii fierului devin majoritare locuirile cu un singur nivel.

Această situație pare a fi comună în siturile de tip Vârtop considerate așezări, unde a fost identificat un singur nivel de locuire și de aceea s-a presupus că acestea erau de scurtă durată. Prima descriere a unor locuințe de tip Vârtop a făcut-o Dumitru Berciu într-un studiu din 1934¹, când prezenta săpăturile efectuate de C. S. Nicolăescu Plopșor în perimetrul comunelor Vârtop și Plopșor. Câțiva ani mai târziu, în *Arheologia preistorică a Olteniei*², se relatează despre tumulii, alături de care se afla o serie de movile-așezări. La Vârtop a fost cercetată o astfel de movilă care conținea o „colibă” al cărei plan este oval, cu diametrele de 4,75 m și 3,70 m. Intrarea se găsește spre est, iar în partea nordică se afla vatra, cu diametrul de 0,40 x 0,50 m, alături de care s-au găsit mai multe pietre mari. Astfel de pietre au mai fost găsite așezate de-a lungul pereților, unde s-au găsit și gropi de par, dar și în centrul încăperii. Toată construcția era înconjurată de un șanț care se lărgea în zona de vest, până la 0,55 m și adâncimea de 0,20 m. Într-o astfel de „colibă”, autorul

* Acest articol face parte din proiectul de cercetare *Comunitățile umane din prima epocă a fierului din Oltenia*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române: *Comunități umane și structuri de putere. Descoperiri arheologice în Oltenia*.

** Cercetător științific III, dr, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu Plopșor”, din Craiova, al Academiei Române; e-mail: simonalazar@gmail.com.

¹ D. Berciu, *Memoriile Institutului de Arheologie Olteană*, 22, 1934.

² D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, pp. 294-299.

săpăturii a găsit ceramică asemănătoare cu cea din morminte și un ac de bronz³.

Trăsăturile definitorii ale ceramicii de tip Vârtop au fost stabilite pe baza materialului ceramic descoperit în tumulii din localitatea eponimă și a fragmentelor ceramice din siturile situate în apropierea lor. Este vorba de o ceramică neagră, bine lustruită și destul de bine arsă, legată de un anumit repertoriu de forme, cum ar fi vasul bitronconic cu corp pântecos (de multe ori cu funcție de urnă), decorat cu caneluri oblice și late pe pântec, strachina invazată, ornamentată cu caneluri, vasul dublu (tip solniță), vasul cu picior (cupă), ambele decorate în interior cu caneluri, uneori cu motive în stea, etc. sau vasul „cuptor” (*Backwanne* sau *Pyraunos*). Decorul era în general realizat fie din caneluri late oblice, dispuse pe pânțele, fie din caneluri înguste, dispuse în benzi orizontale sau grupate în arcade multiple la exteriorul și/sau în interiorul vasului. Pe lângă canelură mai întâlnim brâuri crestate, benzi incizate și umplute cu împunsături și proeminențe-apucători, late sau ascuțite.

Pe parcursul epocii fierului se observă, ca o caracteristică a habitatului, existența unor așezări de mică întindere, prezentând un singur nivel de locuire. Cele mai multe situri menționate ca așezări se prezintă, de fapt, sub forma unor grupuri de gospodării familiale, situate la distanțe apreciabile unele de altele. Se cunosc puține exemple de așezări în Oltenia, din Bronzul târziu sau Hallstattul timpuriu care să prezinte mai multe nivele de locuire, iar acestea se află, de obicei, în zone privilegiate din punctul de vedere al accesului la resursele naturale, cum ar fi lunca Dunării.

O situație stratigrafică edificatoare se poate observa în sudul Olteniei, la Ghidici⁴, județul Dolj. Aici a fost săpată cea mai bine păstrată așezare hallstattiană și una din puținele în care au fost observate în timpul săpăturilor două nivele de locuire, unul de la începutul epocii fierului, de tip Vârtop, și altul din hallstattul mijlociu, cultura Basarabi.

La șase km sud de satul Ghidici, între dunele de nisip și Dunăre, se află punctul „Balta Țarovei I” unde au fost săpate mai multe locuințe (figura 1). Șase dintre ele aparțineau așezării Gârla Mare (L 1, L 3, L 4, L 5, L 6, L 11), două au fost considerate a fi de tip Bistreț-Ișalnița (L 2, L 9) și patru au fost atribuite epocii fierului: trei locuințe de tip Vârtop (L 7, L 8, L 10), iar L 12 culturii

³ *Ibidem*, pp. 294-299, fig. 178, 179.

⁴ M. Nica, S. Lazăr, *Locuințele Hallstattiene descoperite la Ghidici*, în „Cercetări arheologice în aria nord tracă” II, București, 1997, pp. 87-112; S. Lazăr, *Contribuții la repertoriul arheologic al jud. Dolj*, în „Arhivele Olteniei”, SN, 14, 1999, pp. 19-37.

Basarabi. La aproximativ 200 m est de primul sit în punctul „Balta Țarovei II” a mai fost săpată o singură locuință conținând ceramică de tip Vârtop și care suprapune nivelul de locuire din epoca bronzului.

În locuințele hallstattiene, care au forma rectangulară, cu dimensiunile variind între 7,5 x 4 m. (locuința 8) și 10 x 9 m (locuința 7), a fost găsit un bogat material ceramic. Cea mai bine păstrată s-a dovedit a fi locuința numărul 7, care a apărut la adâncimea de 0,90 - 1,20 m. Conturul ei, de formă rectangulară, a fost marcat de o centură de chirpic lată de 1-1,25 m., reprezentând urmele pereților prăbușiți, se pare, în urma unui incendiu. Astfel, s-au putut delimita clar atât forma, dimensiunile, cât și orientarea sud-nord a locuinței, care are intrarea spre sud. Podina, din nisip bătut, era ușor înclinată de la nord la sud, diferența de nivel fiind de 0,30 m. Vatra, de formă circulară, se afla aproximativ în centrul locuinței și avea diametrul de 1 m. Crusta groasă și puternic crăpată s-a conservat pe o mică suprafață. Vatra era cu aproximativ 20 cm mai ridicată față de podea și avea o bordură înaltă de 6 cm, la demontare observându-se că a fost construită direct pe nisip. În jurul vetrei se aflau două grupări de vase sparte pe loc constituite din: vase bitronconice ornamentate cu caneluri, fragmente de ceașcă cu două toarte supraînălțate, vase de uz comun. În colțurile de est și vest se aflau 20 de greutateți de lut, piramidale, de mari dimensiuni, împreună cu numeroase bile de lut, fragmente ceramice și mult cărbune.

Ceramica găsită în locuințe poate fi împărțită în două categorii. Cea de uz comun este reprezentată de vase în formă de sac, cu pereții ușor curbați sau aproape drepți, ornamentate cu brâu alveolar proeminent și uneori cu proeminențe late plasate pe pântec. Ceramica fină este mai diversă din punct de vedere tipologic. Se întâlnesc formele de bază ale hallstattului timpuriu: vasul bitronconic, strachina invazată și cea cu marginea răsfrântă în exterior, ceașca și cana cu o toartă. Vasele bitronconice de mari dimensiuni și străchinile cu buza arcuită în interior sunt modelate dintr-o pastă fină, nisipoasă și au pereții lustruiți, de culoare neagră sau cenușie închis, mai rar maronie. Sunt ornamentate cu caneluri și fațete, având adesea pe pântec proeminențe. Au fost situații în care decorul canelat a fost găsit asociat cu incizia.

Locuința nr. 8 era de formă rectangulară, orientată nord-sud, cu dimensiunile de 7,50 x 4 m. În apropierea peretelui de vest era amenajat cuptorul în formă de potcoavă, de 0,80 x 0,80 m, a cărui boltă s-a conservat pe o înălțime de 0,20 m. Alături se aflau 3 râșnițe și câteva fragmente ceramice de tip Vârtop.

Locuința nr. 10, cea de a treia locuință hallstattiană timpurie săpată, este asemănătoare ca formă și dimensiuni cu locuința nr. 7, dar are un inventar foarte sărac.

La mai puțin de 200 m de locuințele descrise anterior, în punctul Balta Țarova II, a fost săpată încă o locuință de la începutul epocii fierului. Podina, care se mai păstrase doar pe o suprafață de 2,60 x 2 m, prezenta aspectul unei cruste de vatră puternic crăpată, restul fiind distrusă de factorii naturali care au deranjat duna de nisip. Vatra, probabil rotundă, se mai păstra pe o suprafață de 1 x 1,50 m. În locuință a fost găsită ceramică, o fusaiolă, un cuțit de bronz, lung de 8,5 cm și un ac de bronz nedecorat.

Așezarea hallstattiană de la Ghidici a fost singura în care au putut fi observate două nivele de locuire aparținând primei epoci a fierului, primul nivel de tip Vârtop fiind suprapus de o locuire Basarabi, căruia îi aparține locuința nr. 12.

Ceramică asemănătoare celei de la Vârtop și Ghidici s-a mai descoperit la Călugăreni, jud. Gorj, Portărești și Știubei jud. Dolj, dar și în alte situri, peste 40 la număr în cuprinsul Olteniei.

La Călugăreni, jud. Gorj⁵, s-au descoperit fragmente ceramice de culoare neagră care prin tehnica de confecționare și prin motivele decorative au bune analogii cu materialele de tip Vârtop. Dintre forme ceramice găsite aici apare frecvent vasul mare pântecos cu gât tronconic, margine lată, răsfrântă și uneori fațetată. Decorul constă din caneluri înguste dispuse în benzi orizontale sub marginea buzei sau în ghirlande pe gât și caneluri scurte, late, așezate oblic pe pântecul vasului. Altă formă este strachina cu marginea arcuită spre interior, decorată cu caneluri oblice sau strachina nedecorată. Din cadrul ceramicii de uz comun menționăm vasele cu pereții groși și gura dreaptă, decorate cu brăuri alveolate.

Săpăturile de salvare, efectuate la Călugăreni în anul 1980, merită o atenție specială, mai ales datorită observațiilor amănunțite făcute în teren cu acel prilej. Deși nu s-a putut desena un profil complet, datorită condițiilor de lucru, autorii au descris destul de detaliat stratigrafia așezării. Se precizează astfel că sub un strat conținând vestigii de epocă medievală timpurie se distinge un nivel, gros de cca. 10-15 cm, cu pământ negru cu mult chirpic, cioburi, cărbune, urme de arsură, pietre mari, la suprafața căruia se conturau mai multe gropi. Ceramica de tip Vârtop

⁵ I. Chicideanu, P. Gherghe, *Săpăturile arheologice de la Călugăreni (jud. Gorj)*, „Materiale și cercetări arheologice”, sesiunea XV de rapoarte, Brașov (1981), București, 1983, pp. 103 – 107.

descoperită la acest nivel era predominant decorată cu caneluri (vas pântecos, strachină invazată, vas borcan). Această depunere acoperea o alta cu pământ brun închis, mai afânat, cu multe cioburi, oase de animale, pietre și cu cioburi de la începuturile epocii bronzului (Sălcuța IV, Glina). În partea superioară a acestui din urmă strat s-a descoperit însă un complex de fragmente ceramice, printre care au fost identificate forme ce pot fi atribuite ceramicii de tip Verbicioara, faza târzie IV-V (grupul Govora), inclusiv o ceșcuță de tip kantharos⁶. Am avea deci aici dovada unei eventuale suprapunerii stratigrafice a așezării de tip Verbicioara târzie de către cea hallstattiană timpurie cu ceramică canelată de tip Vârtop.

În nord-estul Olteniei, materialele de tip Vârtop pe care le-am avut la dispoziție, provin mai ales din descoperiri întâmplătoare, iar, în unele cazuri, ceramica de tip Verbicioara IV-V (după Berciu) apare amestecată și cu ceramica decorată cu caneluri. Din păcate, chiar și acolo unde s-au făcut sondaje sau săpături reduse, materialele sunt prezentate adesea nediferențiate stratigrafic. Ceramica prezintă aceleași caracteristici generale discutate anterior. Ca forme menționăm castronul cu marginea arcuită spre interior și fund plat, cupa cu picior, strachina tronconică, vase bitronconice cu două toarte pe umăr și ceștile cu una sau două toarte supraînălțate⁷, castronul cu umărul și marginea arcuită spre interior sau răsfrântă și castronul tronconic, cupa cu picior, vasul cuptor. Acestea sunt decorate cu caneluri în torsadă sau în ghirlandă, uneori cu brâuri alveolate și posedă pe corp proeminențe⁸. Cea mai mare parte a materialului de aici prezintă desigur asemănări cu materialele de tip Vârtop.

Din zona centrală a Olteniei mai putem menționa situl de la Gropșani, județul Olt, unde, cu ocazia săpăturilor din așezarea daco-romană, au fost descoperite și câteva gropi conținând materiale de tip Vârtop⁹.

Ceramică de tip Vârtop, asemănătoare cu cea găsită în locuințele hallstattiene de la Ghidici, a mai fost descoperită de-a lungul Dunării, la Bistreț, în cadrul complexului de gropi și în mormântul (cenotaf ?) de la Cârna, precum și la Orevița¹⁰, în necropola de la Hinova¹¹ și de la Balta Verde, jud. Mehedinți¹², dar și pe

⁶ *Ibidem*, p. 103 urm, fig. 1-4.

⁷ Gh. Petre-Govora, *Un orizont hallstattian timpuriu în nord-vestul Olteniei*, în „Thraco-Dacica”, 4, 1-2, 1983, pp. 85-95; Idem, *Evoluția culturii Verbicioara*, SympThrac, 7, 1989, p. 225; Idem, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, (Râmnicu Vâlcea), 1995, pp. 43-47-51, 54, pl. 1/9-12, 2/4, 4/7, 6/4, 5, 7, 8, 11-13, 7/1, 3, 5-7, 9, 10; 11, 12/1-12; 13.

⁸ *Ibidem*, pp. 85-95;

⁹ G. Popilian, M. Nica, *Gropșani. Monografie arheologică*, București, 1998, p. 39 urm.

¹⁰ I. Motzoi Chicideanu, *Ein neuer Fund vom Beginn der Hallstattzeit aus der Kleinen Walachei*, în Dacia NS. 43-45, 1999-2001, pp. 197-229.

malul drept al Dunării, la Orsoja¹³ (situată aproximativ vis à vis de Ghidici), sau la Golubac -,Usije - Grad”¹⁴.

Deși o parte dintre materialele amintite provin din necropole, analiza spațiului de locuit trebuie să se realizeze în strânsă corelație cu spațiul funerar. Atunci când discutăm habitatul preistoric este necesar să luăm în considerație totalitatea practicilor sociale, care țin nu numai de valorificarea resurselor naturale și de adaptare la mediu, dar și de valorizarea anumitor practici simbolice.

HUMAN COMMUNITIES AT THE BEGINNING OF THE IRON AGE IN OLTENIA (I)

(Abstract)

In the Iron Age is observed, as a habitat's characteristic, the existence of some small and short period habitations.

The generalization of the grooved decoration on the ceramics from the fine category is conventionally considered to represent the beginning of the Iron Age. The defining traits for what we call here the Vârtop culture were established on the ceramic material in the tumuli from the eponym locality and of the ceramic fragments discovered in the sites from around them. It is about a black ceramics, well polished and quite properly burned, connected with a certain forms repertoire, such is the large bitruncated vessel (many of them functioned as urns), decorated with oblique grooves and wide at the body, the porringer with the edge bended to the inside, decorated with grooves, the double vessel (salt cellar type), the pedestalled vessel (cup), both decorated inside with grooves, sometimes disposed in garlands, etc. or the “oven” vessel (*Backwanne* sau *Pyraunos*). The decoration was generally realized either with oblique grooves, placed on the body, or with narrow grooves, disposed in horizontal stripes or grouped in multiple arcades at the exterior and/or interior of the vessel. Along with the groove, we meet some incised girdles and stripes, filled with pricks and prominences-holdings, wide or sharp. Pottery similar with that from Vârtop was also discovered at Călugăreni, Gorj County, Portărești, Ghidici, Știubei, Bistreț, Dolj County, Vâlcea County, Hinova, Mehedinți County etc.

¹¹ M. Davidescu, A. Vulpe, *Necropola de incinerare de la Hinova, jud. Mehedinți*, în *Drobeta*, XX, 2010, pp. 117-178.

¹² D. Berciu, E. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, în „Materiale și cercetări arheologice” 2, 1956, pp. 307-320.

¹³ G. Georgiev, *Die Erforschung der Bronzezeit in Nordwestbulgarien*, în „Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.” (PAS 1), Berlin 1982, pp. 187-201.

¹⁴ M. Kosorić, J. Todorović, “Grad” naselje jutobrdske kulturne grupe, în „Starinar” NS. 13-14, 1962-1963, pp. 267-274.

Most of the sites mentioned as settlements, are presented actually under the form of familiar establishment groups situated at considerable distances one from another. There are few known of settlements in Oltenia, from the Early Bronze or the Late Hallstatt period, that have more levels of habitation and these are usually in the areas privileged with access at natural resources like the Danube's river meadow. An example in this sense is the settlement dug in Ghidici, Dolj County, where a continuity of habitation was found from the middle of the Bronze Age to the middle hallstatt.

Key words: archeology, Oltenia, dwellings, the beginning of the Iron Age.

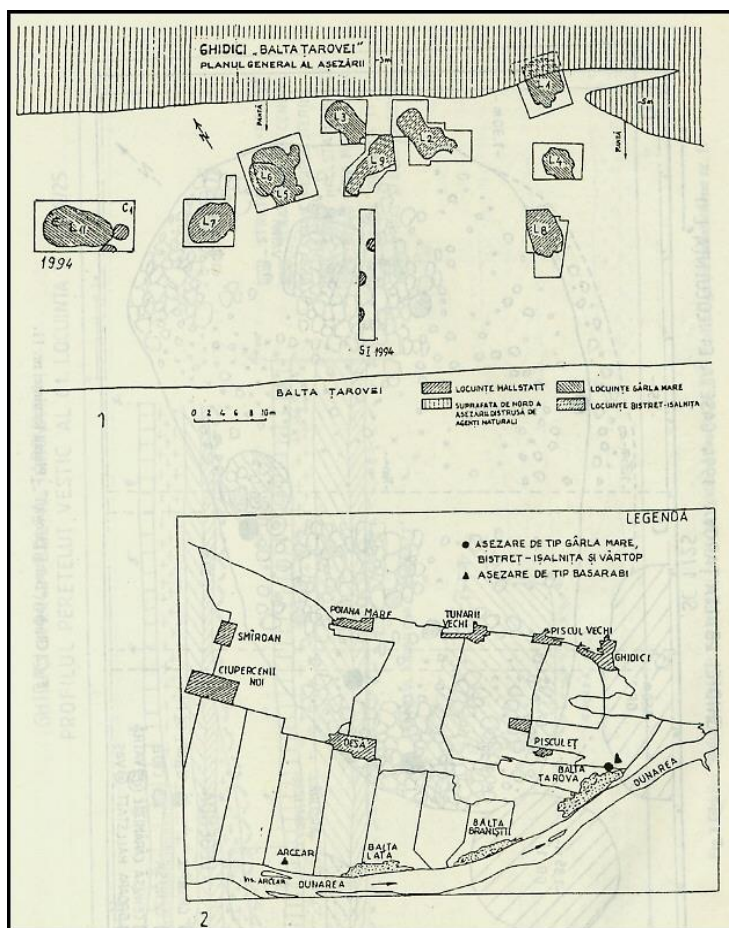

Fig. I. Ghidici – plan general.

CULA COȚOFEANU-PLEȘIA DIN BEHARCA, JUDEȚUL DOLJ

Ileana CIOAREC*

Originari din localitatea Busu, azi comuna Grecești, membrii familiei Pleșia sunt atestați prima dată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când documentele menționează pe un anume Manea „boiernaș moșnean din Busu”¹. La sfârșitul aceluiași secol apare și Gheorghe Pleșia. Despre acesta documentele precizează că a fost comandantul „unor cete românești care au înfrânt pe apa Dârjovului cetele turcești ale lui Pasvantoglu”². Membrii familiei Pleșia au reușit să urce repede treptele ierarhiei sociale, ajungând la scurt timp după Revoluția de la 1821 să fie atestați ca boieri de neam. Această calitate le-a permis să cumpere numeroase moșii în toate județele Olteniei, reușind să-și constituie un important domeniu funciar. Printre moșiile care au fost parte componentă a domeniului se numără și Beharca. Aceasta a fost achiziționată de Stan Pleșia din Craiova de la urmașii lui Mihai Coțofeanu, în anul 1850.

*

* *

De numele familiilor Pleșia și Coțofeanu se leagă un monument de arhitectură deosebit de important din satul Beharca, o culă, care, din păcate, nu se mai păstrează în prezent. Aceasta a fost construită între anii 1633-1634 de stolnicul Mihai Coțofeanu³, în partea de apus a satului Beharca, pe malul

* Cercetător științific III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române, email: ileanacioarec@yahoo.com. Articolul face parte din tema de plan *Culele-construcții ale elitelor nobiliare din sud-vestul României (secolele XVIII-XIX)*.

¹ Paul Rezeanu, *Craiova – orașul celor o mie de milionari – Istoria Craiovei între 1800-2000*, Craiova, Editura Info, 2017, p. 158.

² *Ibidem*.

³ ANSJ Dolj, Comisia Monumentelor Istorice, dosar 7/f.a., f. 1; Arh. Teodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, Editura Tehnică, 1985, p. 261; Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, *Culele din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1974, p. 104. Momentul care a marcat viața și boieria lui Mihai Coțofeanu a fost alăturarea lui susținătorilor lui Matei agă din Brâncoveni în

stâng al Jiului, în vecinătatea drumului Craiova-Filiași-Drobeta Turnu-Severin⁴. În primii ani ai secolului al XIX-lea, când Oltenia a devenit teren de pradă, jaf și incendieri, boierii Coțofeanu au consolidat-o⁵. În anul 1838, construcția a fost grav afectată de cutremur, etajul al II-lea fiind surpat. A fost refăcută în anul 1840. 10 ani mai târziu, în 1850, urmașii lui Mihai Coțofeanu au vândut-o lui Stan Pleșia din Craiova. În 1936, constatând starea avansată de degradare a clădirii, membrii familiei Pleșa au solicitat Comisiei Monumentelor Istorice să le permită să o restaureze și să o consolideze. Dosarul de restaurare al construcției a fost întocmit de arhitectul Iancu Atanasescu⁶. Din nefericire, declanșarea celui de-al Doilea

răscoala împotriva domnitorului Leon Vodă din 1630. În octombrie 1630, boierii nemulțumiți au pribegit în Transilvania și s-au pus în slujba noului principe Gheorghe Rakoczi I care se lupta pentru tron cu oștile imperialilor ce sprijineau la conducerea Principatului pe Ecaterina de Brandenburg, văduva lui Gavriil Bethlen. Mișcarea de „secesiune a boierilor olteni” l-a determinat pe Leon Vodă să încerce o pacificare a țării în vara anului 1631, impunând condiții grecilor încât aceștia să nu mai „precupețească țara pe capete asuprite”. Totodată, a trimis „cărți și jurământ mare” boierilor pribegi („și la Matei aga și la alți boiari, anume Filișanul, i Coțofeanul, i Brădescul, i Pătru slugerul, i Barbu ot Poiană, i Ionașco ot Gaia”) ca să se reîntoarcă în țară fără a fi cumva pedepsiți. Chiar, mai mult, după revenire, acestora, după ce s-au închinat lui Leon Vodă, li s-au dat „tuturor plăști și i-au boierit”. Spătarul Mihai Coțofeanu a fost „unul din luptătorii cei mai credincioși ai lui Matei Aga din Brâncoveni, oltean ca și dânsul”..., a fost „fruntaș oștilor [ce-au biruit] la 1632 între Dudești și Mărcuța, așezând în scaun un Domn nou, de țară” (Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către Casa de negoț sibiană Hagi Pop publicate cu note genealogice asupra mai multor familii/Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, București, 1906, p. XXXII; I. Lupaș, *Începutul domniei lui Matei Basarab și relațiunile lui cu Transilvania*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, Tom XIII, Mem. 17, București, 1933, pp. 349-350; *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediția critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, Editura Academiei Române, 1960, pp. 96-102; Nicolae Stoicescu, *Matei Basarab (20 septembrie 1632-9 aprilie 1654)*, București, Editura Militară, 1982, pp. 9-40). Barbu din Poiana, tovarăș de luptă cu Matei aga în anii 1631-1632, a devenit în timpul domniei lui Matei Basarab un dregător de mare încredere: postelnic 21 aprilie 1619-13 mai 1627; clucer 29 mai-15 iulie 1628, 12 aprilie-5 decembrie 1629; fost mare clucer 1 octombrie 1628; mare stolnic 15 martie-29 decembrie 1633; mare spătar 6 ianuarie 1634-20 decembrie 1635; fost mare spătar 29 martie 1636-29 octombrie 1637 (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (secolele XIV-XVII)*, București, Editura Academiei Române, 1971, p. 167).

⁴ ANSJ Dolj, Comisia Monumentelor Istorice, dosar 7/f.a, f. 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

Război Mondial au făcut ca lucrările de consolidare să nu poată fi începute. Cula a rămas în posesia familiei Pleșia până în anii 1948-1952, când a fost naționalizată și trecută în proprietatea statului⁷. În anul 1952, Consiliul local al comunei Coțofeni a încredințat-o spre folosire Cooperativei Agricole de Producție, din satul Beharca care a utilizat-o până în 1955, când a dispus demolarea acesteia⁸.

*

* *

Fostul monument „Cula Pleșia-Coțofeanu” se încadrează unei categorii de edificii care se întâlnesc doar în arealul ce se întinde peste zona Olteniei și la est de Olt în județele Argeș, Teleorman și Olt. Ea a constituit un mijloc particular de înfruntare/apărare a boierilor Coțofeni în fața cetelor de turci care atacau și jefuiau adesea Oltenia. Ea făcea parte din lanțul de comunicații de pe Valea Jiului. De aici putea fi supravegheată și semnalizată întreaga zonă care se întindea de la Mănăstirea Bucovăț și până la Mănăstirea Gura Motrului⁹.

Ca și celelalte cule de pe teritoriul Olteniei, construcția de la Beharca avea o formă adecvată apărării zidurilor, având două creneluri prin care se putea trage cu pușca și pistolul către asediatori, aflate la etajul I.

Cula a avut formă dreptunghiulară (8,20x8,10 m), o înălțime de 10,8 m până la acoperiș și trei nivele (un parter și două etaje)¹⁰. A fost construită din cărămidă, având pereții exteriori groși de aproape un metru și a fost acoperită cu șită de gorun, cunoscută și sub denumirea de *draniță*, susținută de numeroși lănteți de brad¹¹. Ulterior aceasta a fost înlocuită cu șită de brad.

⁷ Ultimul proprietar al culei a fost Ionel Pleșia (*Ibidem*, ff. 5-6).

⁸ *Ibidem*, ff. 1-2.

⁹ *Ibidem*, f. 1.

¹⁰ Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, *op. cit.*, p. 104.

¹¹ ANSJ Dolj, Comisia Monumentelor Istorice, dosar 7/f.a, f. 1.

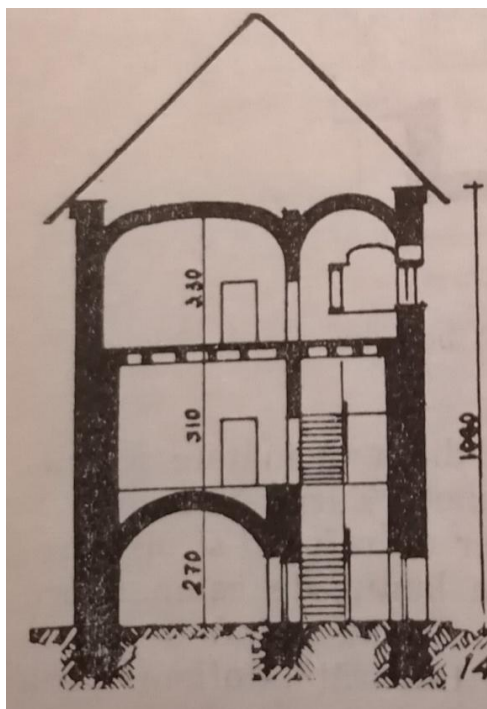

Fig. 1. Planul culei de la Beharca (reconstituire)
apud Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, 1974.

Intrarea în culă se realiza printr-o ușă masivă de fier, amplasată pe latura de miază-zi a construcției. La parter se găsea o sală mare care comunica cu beciul și cu etajele I și II¹². Iluminarea parterului era asigurată de câteva fereștruci.

Beciul era tăvănit cu o boltă semicilindrică din zidărie. Intrarea în el se realiza numai prin interior¹³.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

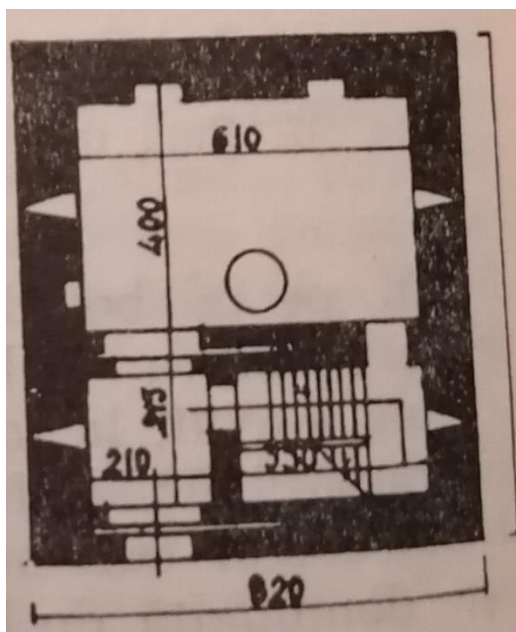

Fig. 2. Planul parterului culei de la Beharca (reconstituire)
apud Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, 1974.

Accesul la etajele I și II se realiza printr-o scară dublă de lemn care la mijloc avea o hodină. Spațiul de sub scară era folosit ca și ascunzătoare, unde se putea pătrunde printr-o ușă ce da direct din beci.

Etajul I cuprindea două săli și o cameră de locuit, toate tăvănite cu grinzi masive de stejar¹⁴. Una din săli avea, în loc de ferestre, două metereze dispuse în partea de miază-zi și apus¹⁵.

La etajul II se găsea pridvorul și două camere de locuit. Pridvorul era spațios și avea pe fațada principală un colonament cu cinci travee, iar pe laterale câte o travee. Toate traveele erau conturate de coloane rotunde de zidărie, ce susțineau arcuri semirotunde, mai multe eliptice¹⁶. Din pridvor prin două uși separate se intra în cele două camere de locuit. Acestea erau tăvănite cu boltă de zidărie¹⁷.

Cula era încălzită cu ajutorul sobelor, dispuse în camerele de la etajul II¹⁸.

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

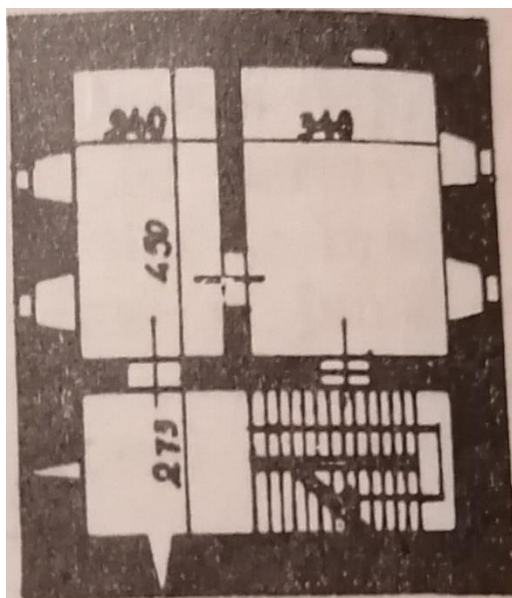

Fig. 3. Planul etajului I al culei de la Beharca (reconstituire)
apud Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, 1974.

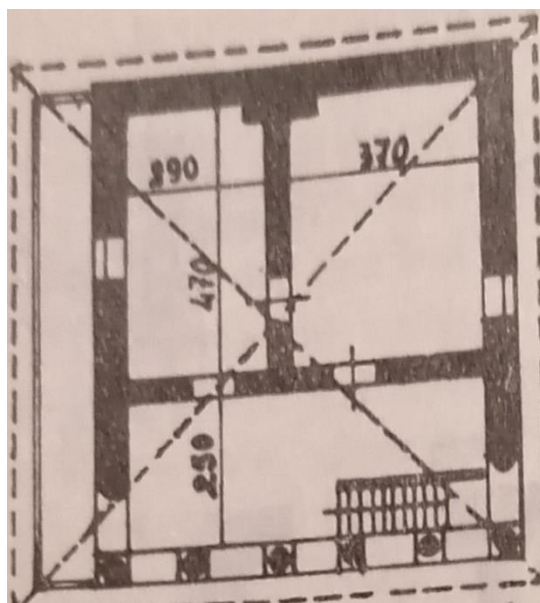

Fig. 4. Planul etajului II al culei de la Beharca (reconstituire)
apud Iancu Atanasescu, Valeriu Grama, 1974.

Întrucât cula nu mai există în prezent, iar reconstituirea istoriei sale s-a făcut pe baza informațiilor oferite de membrii familiilor Coțofeanu și Pleșea, istoricii și arhitecții care s-au ocupat de analiza acestui tip de construcții nu au putut susține dacă aceasta a dispus de elemente particulare care s-o individualizeze în raport cu celelalte cule.

COȚOFEANU-PLEȘA CULA FROM BEHARCA, DOLJ

(Abstract)

A special architectural monument, from the village of Beharca, a *cula*, which unfortunately is not preserved nowadays, is related to the names of Pleșea and Coțofeanu families. It was built between 1633-1634 by High Stewart Mihai Coțofeanu, in the western side of the village of Beharca. Coțofeanu family preserved the cula until the middle of the 19th century, when the descendants of Mihai Coțofeanu sold it to Stan Pleșa from Craiova. It remained in the possession of Pleia family, until 1948-1952, being nationalised and owned by the state. In 1952, the Local Council of Coțofeni commune gave it for the use of the Agricultural Cooperative of Production from the village of Beharca, which administrated it until 1955, when its demolishing was established. The former monument "Pleșia-Coțofeanu Cula" represented a particular means of confronting/defending the Coțofeanu boyars against the hordes of Turks, who were often attacking and plundering Oltenia. Similarly to the other culas from the territory of Oltenia, the construction from Beharca had an adequate form with defensive role, with two crenels on the first floor.

Key words: cula, boyar families, Pleșia family, Mihai Coțofeanu, Beharca.

DOCUMENTE RELATIVE LA TUDOR VLADIMIRESCU ȘI FAMILIA SA AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI JUDEȚEAN GORJ „ALEXANDRU ȘTEFULESCU”

Dumitru-Valentin PĂTRAȘCU*
Daniela-Liliana PĂTRAȘCU**

În vederea marcării bicentenarului Revoluției de la 1821 și comemorării asasinării de către eteriști a liderului mișcării revoluționare, gorjeanul Tudor Vladimirescu, autorii acestui studiu au întocmit un album ce cuprinde documentele relative la Tudor Vladimirescu și membrii familiei sale, intitulat „Bicentenarul Revoluției de la 1821. Tudor Vladimirescu și familia sa în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj «Alexandru Ștefulescu»”, lucrare aflată în curs de apariție.

Albumul fotodocumentar, realizat de Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, se constituie într-un omagiu adus comandantului militar, pandurului și patriotului român, lider al mișcării revoluționare de la 1821, gorjeanul martir Tudor Vladimirescu, fratelui său Pavel (Papa) Vladimirescu, ucis în iunie 1821, după ce fusese luat prizonier de otomani în cursul bătăliei din apropierea satului Slobozia, lângă Târgu-Jiu, precum și tuturor celor care au luptat cu arma în mână (panduri, țărani) sau au contribuit, nu numai cu fapta, ci și cu gândul, cu condeiful, la formularea și impunerea ideilor reformatoare ce se doreau a fi puse în practică, în vederea modernizării societății românești la începutul secolului al XIX-lea.

Constituit din nu mai puțin de 216 documente, doar două dintre acestea – scrisoarea adresată, la 5 septembrie 1820, de către Tudor Vladimirescu biv vel medelnicerului Gligorașco Bâlțeanu, respectiv o diată a lui Tudor Vladimirescu¹, aflată în anul 1874 în posesia lui Ioan Vladimirescu – fiind publicate, celelalte 214 documente fiind inedite.

*Dr., Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, e-mail: valentinpatrascu1983@yahoo.com.

** Dr., Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu”, e-mail: danielamanea89@yahoo.com.

¹ Constantin D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, pp. 14-15.

Totodată, albumul reprezintă un omagiu adus memoriei unor mari personalități ale vieții culturale a Gorjului, în primul rând, lui Alexandru Ștefulescu, dascălul erudit, creator al Muzeului Gorjului – unul dintre primele muzee județene ale României înființat la sfârșitul secolului al XIX-lea –, pe care l-a înzestrat, între altele cu o valoroasă și bogată colecție de documente, care reunea, la începutul secolului al XX-lea, peste 2.000, și din care au făcut parte peste 20 de documente relative la: Tudor Vladimirescu, Pavel Vladimirescu, Bălașa – soția acestuia din urmă –, și Ioan Vladimirescu, fiul lui Pavel Vladimirescu și al Bălașei, nepot al lui Tudor Vladimirescu.

Suferind pierderi din cauza vicisitudinilor ocupației militare a Puterilor Centrale, din anii 1916-1918, colecția de documente a Muzeului Gorjului avea să fie reconstituită și îmbogățită permanent după încheierea Primului Război Mondial și constituirea României Mari. Colecția reprezintă unul dintre cele mai prețioase tezaure patrimoniale ale Muzeului Gorjului, muzeu redeschis în anul 1926, în prezența profesorului nășăudean Iuliu Moisil, unul dintre colaboratorii lui Alexandru Ștefulescu. Amplasat într-o clădire a cărei arhitectură se inspira din cea a unei cule gorjenești, clădirea situată în apropierea digului Jiului, în Parcul Central din Târgu-Jiu, a adăpostit muzeul până în anul 1954. Începând din acest an, Muzeul Gorjului a funcționat într-o clădire situată pe strada „Tudor Vladimirescu” din zona centrală a orașului Târgu-Jiu, iar din anul 1975, o parte a colecțiilor sale a fost mutată în sediul actual, în clădirea fostului Palat Administrativ al județului Gorj și a fostului Tribunal Gorj, situată pe strada „Grivița”, actualmente „Geneva”, din centrul municipiului Târgu-Jiu.

Cunoscând un proces continuu de îmbogățire a patrimoniului, Muzeul Județean Gorj, instituție ce și-a serbat centenarul la data de 16 iulie 1994, dată la care a preluat în titulatura oficială numele fondatorului său, institutorul și istoricul Alexandru Ștefulescu, deține astăzi o colecție de documente ce reunește peste 5.000 de piese de patrimoniu, la îmbogățirea și valorificarea căreia au contribuit generații de muzeografi și cercetători, unii dintre aceștia cu zeci de ani de experiență și o muncă asiduă, pusă în slujba ridicării prestigiului instituției și difuzării în rândul celor interesați a celor mai relevante cercetări relative la trecutul neamului românesc, în general, și al meleagului pitoresc și istoric al Gorjului, în special.

Colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu are la bază colecția constituită de fondator, cel care, la data de 16 iulie 1894, avea să fondeze, la Târgu-Jiu, prestigioasa instituție de cultură. Cuprinzând, la începutul secolului al XX-lea, peste 2.000 de piese, colecția de

documente a stat – alături de colecțiile de arheologie, paleontologie, etnografie, botanică – la baza Muzeului.

Conform profesorului și istoricului Gheorghe Nichifor, în anul 1894, „colecția de documente cuprindea mai mult de 2.000 de piese, după cum urmează: 8 documente din secolul al XV-lea (șase pergamente), 47 din secolul al XVI-lea (25 pergamente), 130 din secolul al XVII-lea (51 pergamente), 500 din secolul al XVIII-lea (un pergament) și 1.400 din secolul al XIX-lea”².

Colectarea acestor documente a fost posibilă ca urmare a faptului că „ani de zile, între 1900-1905, Alexandru Ștefulescu a funcționat ca revizor școlar de Gorj, funcție care i-a prilejuit cunoașterea directă și concretă a satelor județului, oferindu-i în plus și posibilitatea antrenării învățătorimii în activități culturale, în colecționarea de acte vechi, piese numismatice și arheologice”³.

Iuliu Moisil, unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Alexandru Ștefulescu, aprecia în anul 1926, că scopul constituirii Muzeului Gorjului la Târgu-Jiu era acela ca:

„aici, unde am găsit nenumărate urme ale înaintașilor, precum: resturi de cetăți de pământ și de castre romane, rămășițe ale felului lor de viață, mănăstiri și biserici cu frumoase picturi și portrete de-ale boierilor ctitori, case vechi boierești, cule, fel de fel de vase, hrisoave, zapise, cărți și acte domnești, împrăștiate prin casele boierești ce au mai rămas, sau care stăteau ascunse sub grinzile caselor țărănești ori prin mănăstiri, schituri, etc., cuvinte vechi de mii de ani, păstrate aproape intacte și multe altele, aici trebuia să studiem arta românească țărănească, s-o facem să renască la viață și s-o aplicăm”⁴.

Odată cu apariția revistei „Jiul”, editată la Târgu Jiu începând cu luna aprilie 1894, Alexandru Ștefulescu „a publicat numeroase documente, hrisoave, diate, foi de zestre, scrisori, tot felul de acte particulare, din secolul al XV-lea până în timpuri mai noi, referitoare la Gorj, reușind să stârnească interesul și respectul pentru asemenea documente, să câștige încrederea posesorilor care i

² Gheorghe Nichifor, *Alexandru Ștefulescu – un destin în slujba istoriei*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 2007, p. 125.

³ *Ibidem*, p. 106; Victoria Popovici, *Din istoria muzeografiei românești. Alexandru Ștefulescu*, în „Revista Muzeelor”, nr. 2/1969, p. 127.

⁴ Iuliu Moisil, *Muzeul Gorjului. Jalnica lui istorie*, în „Arhivele Olteniei”, an V, nr. 23/ianuarie-februarie 1926, p. 10.

le-au încredințat pentru muzeu”⁵. În tot acest efort, Alexandru Ștefulescu „a fost încurajat și sfătuit în munca de colecționare a izvoarelor istorice de secretarul Academiei Române, D. A. Sturdza, Spiru Haret, dr. C. Istrati, de alți cercetători și istorici de prestigiu”⁶.

Referindu-se la înființarea Muzeului Gorjului, Alexandru Ștefulescu arăta, în lucrarea „Istoria Târgu-Jiului”, că această instituție „își datorește începutul unei mici colecțiuni de porunci domnești, slavone și românești, manuscrise și fotografii de pe monumentele istorice, monede dace, romane, etc., ale autorului, precum și colecțiuni de științe naturale ale d-lor I. Moisil, A. Diaconovici și V. R. Piekarski”⁷.

Din dorința de a salva și colecționa cât mai multe documente din satele Gorjului, Alexandru Ștefulescu „a desfășurat o intensă activitate pentru a conștientiza posesorii de documente, unii dintre ei cu poziții importante în lumea satelor, intelectuali fiind, să conserve și să pună la adăpost comorile trecutului”⁸. În consecință, în anul 1906, acesta consemna, în paginile celei de-a doua ediții a lucrării următoarele:

„Istoria Târgu-Jiului”: „câte crisoave domnești pe pergament n-au ținut loc mai înainte de geam la ferestrele caselor noastre, câte n-au servit drept pungi și ghiozdane de păstrat alte acte mai puțin sau de nici o importanță, câte n-au servit pentru îmbrăcăminte cărților copiilor sătenilor. Câte fapte petrecute pe pământul Gorjului, câte personaje n-au fost scoase din întunericul trecutului la lumina prezentului de atâtea documente domnești și acte particulare pe pergament și pe hârtie din secolul al XV-lea până la al XX-lea”⁹.

Conform profesorului și istoricului ieșean Gheorghe Ghibănescu, în anul 1905, an în care s-a întâlnit cu Alexandru Ștefulescu, Muzeul Gorjului „dispunea de 82 pergamente originale, din care 6 din secolul al XV-lea, 26 din secolul al XVI-lea și 50 din secolul al XVII-lea”¹⁰, colecția de documente a muzeului totalizând 2.085 de piese”¹¹. Același profesor ieșean se arăta convins că: „trebuie

⁵ Gheorghe Nichifor, *op. cit.*, p. 124.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Alexandru Ștefulescu, *Istoria Târgu-Jiului*, ediția a II-a, Târgu-Jiu, 1906, p. 326.

⁸ Gheorghe Nichifor, *op. cit.*, p. 124.

⁹ Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 328.

¹⁰ Gheorghe Ghibănescu, *Surete și izvoade. Documente slavo-române din colecțiunea d-lui Alexandru Ștefulescu*, vol. VI, Iași, 1909, p. II.

¹¹ Gheorghe Nichifor, *op. cit.*, p. 134.

să se fi cheltuit și vreme și să fi avut trecere deosebită ca să poată hotărî așa de lesne pe stăpânii acelor urice din sacul lor de hârtie să le dea muzeului, mulțumindu-se în schimb cu copii și traduceri. Și peste toate acestea harnicul Alexandru Ștefulescu a trecut, folosind pentru interesul istoric al județului său toată trecerea sa de fost revizor școlar¹², toate aceste eforturi având drept rezultat faptul că „vizitatorul vede lucruri, care nicăieri aiurea în țară nu le vede. Iașii că e oraș mare și plin de antichități și nu are până acum nimic din ce are Gorjul. Și aici avem Universitate cu specialiști și la Târgu-Jiu e numai un gimnaziu cu un diletant ca Ștefulescu”¹³.

Conform arheologului gorjean Vasile Marinoiu, fost director al Muzeului, Alexandru Ștefulescu organizase încă din anul 1893 o „colecțiune istorică și arheologică a Școlii Primare de Băieți din Târgu-Jiu”¹⁴, unde era institutor. Amintind despre patrimoniul aceleiași instituții de cultură, Vasile Marinoiu aprecia că:

„dacă la data întemeierii, patrimoniul Muzeului Gorjului era destul de modest, fiind constituit din câteva inscripții (unele originale), câteva zeci de cărți și documente (unele pe pergament), numismatică și obiecte de arheologie, obiecte de științele naturii (peste 1.500 de insecte) – după numai 12 ani, în 1906, prin munca neobosită, de zi cu zi, a acestui cerc de entuziaști intelectuali în frunte cu inimosul Alexandru Ștefulescu, patrimoniul muzeului se dezvoltă neconținut”¹⁵, context în care „numai colecția de documente cuprindea mai mult de 2.000 (din secolele XV-XIX)”¹⁶.

Într-o vizită efectuată la Muzeul Gorjului, în anul 1903, marele istoric Nicolae Iorga, impresionat de ceea ce văzuse aici, avea să noteze, ulterior: „stăruință vrednică de răsplată, pe care nu o va avea niciodată, a unui singur om fără timp de cercetare, fără mijloace, fără îndemnuri și ajutoare, a întemeiat (...) un bogat muzeu (...) a creat unica arhivă documentară a unui județ românesc, bogată colecție de pergamente, hârtii, monede și picturi vechi”¹⁷.

¹² Gheorghe Ghibănescu, *op. cit.*, p. II.

¹³ *Ibidem*, p. IV.

¹⁴ Vasile Marinoiu, *Din istoria Muzeului Județean Gorj*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 2/1985, p. 52.

¹⁵ *Ibidem*, p. 53.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. VI, București, 1904, pp. 9-10.

Dintr-un document aflat în fondul arhivistic Iuliu Moisil, la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, document publicat de către Mircea Dumitrescu și Silvia Păduraru, în anul 1985, se arăta că, la Muzeul Gorjului colecția de documente cuprindea:

„hrisoave pe hârtie și piele de ciută (pergament) se colecționează până în anul 1905 peste 2.000 acte între care: 8 documente de secolul al XV-lea, din care 6 pergamente; 47 documente din secolul al XVI-lea, din care 25 pergamente; 130 de documente din secolul al XVII-lea, din care 50 de pergamente; 500 de documente din secolul al XVIII-lea, din care un pergament; 1.400 de documente din secolul al XIX-lea”¹⁸.

Colecțiile Muzeului Gorjului aveau să sufere pagube în cursul ocupației Puterilor Centrale, din anii 1916-1918, însă, cea mai mare parte a pieselor de patrimoniu, inclusiv a colecției de documente a muzeului au fost salvate, astfel că, numeroase documente aflate actualmente în respectiva colecție au făcut parte din colecția constituită de către Alexandru Ștefulescu și donată de către acesta Muzeului.

Având în vedere faptul că o parte a documentelor relative la Tudor Vladimirescu și la membrii familiei sale, aflată actualmente în colecția de documente a Muzeului, are numere de inventar cuprinse între 716 și 1.269, credem că este foarte probabil ca ele să fi făcut parte din colecția de documente constituită de către Alexandru Ștefulescu, colecție îmbogățită permanent, ajungând astăzi să cuprindă peste 5.000 de piese.

Cel mai vechi document relativ la Tudor Vladimirescu, păstrat în colecția de documente a Muzeului, este cartea domnitorului fanariot Alexandru Ipsilanti, de numire a lui Tudor Vladimirescu în funcția de vâtaf de plai la Plaiul Muntelui de Sus, județul Mehedinți, document datat la 20 decembrie 1806¹⁹. Totodată, la numărul de inventar 825, se găsește cartea domnitorului fanariot Ioan Gheorghe Caragea, datată la 20 iulie 1815, prin care îl numește pe Pavel Vladimirescu, fratele lui Tudor Vladimirescu, vâtaf de plai la Plaiul Muntelui,

¹⁸ Mircea Dumitrescu, Silvia Păduraru, *Din activitatea muzeografică a profesorului Iuliu Moisil la Târgu-Jiu*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 2/1985, pp. 63-64; Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, fond Iuliu Moisil, mapa XVI/72, f.a.

¹⁹ Colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 716.

județul Mehedinți²⁰. Cancelaria aceluiasi domnitor fanariot emitea, la 20 august 1816, o carte adresată vătafului de plai de la Cloșani, județul Mehedinți, cuprinzând instrucțiuni privitoare la paza frontierei și asigurarea ordinii²¹.

Alături de cartea domnitorului Alexandru Ipsilanti, de numire a lui Tudor Vladimirescu în funcția de vătaf de plai, în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj mai există încă 5 documente relative la Tudor Vladimirescu, anterioare asasinării acestuia de către eteriști, 4 dintre acestea fiind inedite. Este vorba despre 2 acte de vânzare-cumpărare, conform cărora Tudor Vladimirescu achiziționase un vad de moară pe apa Topolnicei²², respectiv 20 de stânjeni de moșie²³, celelalte două reprezentând adeverințe privitoare la sume de bani pe care Vladimirescu le împrumutase lui Pătru Crâmpei din Malovăț²⁴, respectiv lui Mihai Coșei din Ilovița și cetașilor acestuia²⁵.

Din cele 15 documente datate între anii 1806-1821 aflate în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, incluse în acest volum, 6 se referă în mod direct la Tudor Vladimirescu²⁶, unul dintre acestea fiind scrisoarea autografă a lui Tudor Vladimirescu adresată biv vel medelnicerului Gligorașco Bâlțeanu²⁷, celelalte 8 documente referindu-se la logofătul Pavel Vladimirescu²⁸.

Totodată, volumul menționat va cuprinde câteva documente nedatate, unul dintre acestea fiind copia unei diate a lui Tudor Vladimirescu²⁹, iar altul este o jalbă a urmașilor lui Tudor Vladimirescu adresată domnitorului Țării Românești³⁰.

Printr-un zăpis datat 1825, care reînnoiește un zăpis mai vechi, Barbu, fiul lui Dumitru Șetraru, încredințează că răposatul sluger Theodor Vladimirescu a

²⁰ *Ibidem*, nr. inv. 825.

²¹ *Ibidem*, nr. inv. 847.

²² *Ibidem*, nr. inv. 726.

²³ *Ibidem*, nr. inv. 755.

²⁴ *Ibidem*, nr. inv. 753.

²⁵ *Ibidem*, nr. inv. 877.

²⁶ Colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 716, 726, 753, 755, 847, 877, 937; ***, *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I, redactor responsabil acad. Andrei Oțetea, București, Editura Academiei Române, 1959, p. 24; ***, *Omagiu Tudor Vladimirescu (1780-1980). Documentar*, Târgu-Jiu, Tipografia Târgu-Jiu, 1980, p. 21.

²⁷ Colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 937.

²⁸ *Ibidem*, nr. inv. 749, 825, 896, 909, 916, 938, 950 și 1786.

²⁹ *Ibidem*, nr. inv. 1783.

³⁰ *Ibidem*, nr. inv. 4396.

cumpărat 24 de rânduri de vie în dealul Socului³¹. O serie de astfel de zapise, reînnoite în perioada 1825-1834, adeverește diverse cumpărări de părți de moșii realizate de fratele lui Tudor Vladimirescu, Pavel Vladimirescu: 5 stânjeni de moșie în dealul Gilortului³²; 5 stânjeni de moșie din matca Totii până în dealul Gilortului³³, respectiv 5 rânduri de vie în hotarul satului Vladimir³⁴.

Alte zapise aflate în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj se referă la împrumuturi în bani oferite de către logofătul Pavel (Papa) Vladimirescu. Astfel, printr-un zăpis dat la mâna lui Pavel Vladimirescu, datat 5 mai 1821, Maria Gârboaița din satul Hurezani de Jos adeverește că a primit suma de 50 de taleri împrumut de la acesta³⁵.

După moartea lui Pavel Vladimirescu, printr-un zăpis datat 23 aprilie 1826, popa Mihai și fiii săi din satul Vladimir, adeveresc că aveau o datorie de 177 de taleri la răposatul Pavel Vladimirescu³⁶. În cursul aceluiași an, printr-un zăpis datat 7 august, Radu, fiul lui Dumitru Căpraru din satul Vladimir, îi dă Bălașei, văduva lui Pavel Vladimirescu, 24 de pruni cu rod în schimbul unei haine și a unei perechi de opinci³⁷. Ulterior, la 5 septembrie 1827, Isprăvnicatul Județului Gorj îi poruncește lui Grigore Vladimirescu să nu-i mai facă supărări Bălașei, văduva lui Pavel Vladimirescu, pentru 5 stânjeni de moșie din hotarul satului Vladimir³⁸.

După anul 1834, documentele aflate în colecțiile Muzeului Județean Gorj se referă doar în mod indirect la Tudor Vladimirescu și Pavel Vladimirescu, vizându-i, în mod direct, pe: Ion Vladimirescu, fiul lui Pavel Vladimirescu, precum și pe cei doi fii ai acestuia, Theodor și Constantin. Un astfel de document, elaborat la 31 ianuarie 1847 de Președinția Tribunalului Mehedinți, este adresa prin care Ion Vladimirescu este citat pentru a i se aduce la cunoștință inventarul averii unchiului său, Tudor Vladimirescu³⁹, acest document fiind însoțit de o dovadă dată de Ion Vladimirescu prin care arăta că primise respectiva citație⁴⁰. Un alt exemplu în acest sens, este un document

³¹ *Ibidem*, nr. inv. 1029.

³² *Ibidem*, nr. inv. 1040.

³³ *Ibidem*, nr. inv. 1050.

³⁴ *Ibidem*, nr. inv. 1269.

³⁵ *Ibidem*, nr. inv. 950.

³⁶ *Ibidem*, nr. inv. 1051.

³⁷ *Ibidem*, nr. inv. 1062.

³⁸ *Ibidem*, nr. inv. 1101.

³⁹ *Ibidem*, nr. inv. 1601.

⁴⁰ *Ibidem*, nr. inv. 1602.

datat 19 iulie 1854, prin care serdarul Costache Stanciovici din Târgu-Jiu îi oferă lui Ion Vladimirescu o siliște în acel oraș⁴¹.

Dintre cele 216 documente relative la Tudor Vladimirescu și familia sa existente în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj, nu mai puțin de 70 sunt scrisori, cea mai mare parte a acestora fiind trimise între Ion Vladimirescu și fiul său, Theodor, precum și între Ion Vladimirescu și alți apropiați ai săi, acestor scrisori adăugându-li-se un număr de 7 telegrame expediate de către Theodor Vladimirescu și adresate tatălui său, Ion Vladimirescu.

Un număr însemnat de documente, datate începând cu anul 1865, reprezintă citații adresate lui Ion Vladimirescu, hotărâri judecătorești sau apeluri formulate de către Ion Vladimirescu în cauzele de judecată în care era implicat, precum și rapoarte sau cereri întocmite de către Ion Vladimirescu – în calitate sa de subprefect și/sau casier – și adresate prefectului județului Gorj. Unul dintre aceste documente este chiar actul de numire a lui Ion Vladimirescu în funcția de subprefect al plășii Amaradia⁴².

În această calitate, printr-o adresă datată 19 aprilie 1867, Ion Vladimirescu primește ordinul prefectului județului Gorj ca, în vederea bunei desfășurări a vizitei Domnitorului Carol de Hohenzollern – Sigmaringen în județul Gorj să pună la dispoziția prefecturii toate poștalioanele de care dispune⁴³.

Un document cu o importanță aparte este un proces verbal redactat în aprilie 1868, în cuprinsul căruia este menționată data de naștere a lui Ion Vladimirescu, fiul lui Pavel Vladimirescu, respectiv 14 octombrie 1817⁴⁴.

Având în vedere calitatea sa de funcționar (subprefect, casier), Ion Vladimirescu avea să fie confruntat de-a lungul carierei sale și cu acuzații vizând proasta gestionare a fondurilor publice, respectiv a sumelor de bani plătite de către contribuabili în contul impozitelor și taxelor datorate statului. În acest sens, la 31 iulie 1872, subprefectul plășii Gilort îl înștiința pe Ion Vladimirescu, fost subcasier al Circumscripției a III-a Financiare a județului Gorj, să se prezinte, în data de 10 august 1872, din ordinul prefectului județului Gorj, la sediul Subprefecturii plășii Gilort, pentru a fi confruntat cu percepatorii care îl acuză că nu le-a eliberat chitanțe pentru sumele de bani depuse la Subcaseria Circumscripției a III-a Financiare⁴⁵.

⁴¹ *Ibidem*, nr. inv. 1712.

⁴² *Ibidem*, nr. inv. 4067.

⁴³ *Ibidem*, nr. inv. 4086.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. inv. 4090.

⁴⁵ *Ibidem*, nr. inv. 4188.

La doar câteva luni de la aceasta, la 29 noiembrie 1872, se încheie un act de executare a averii lui Ion Vladimirescu, fost casier al plășii Gilort, respectiv a averii lui Ion Gârbea, ambii din comuna Vladimir, care datorau statului suma de 23.704 de lei, ce urma a fi recuperată prin scoaterea la vânzare a averilor acestora⁴⁶. Această hotărâre judecătorească avea să fie urmată de o alta, datată la 31 ianuarie 1873, prin care se decidea scoaterea la licitație a averii imobiliare a lui Ion Vladimirescu, în vederea despăgubirii lui Gheorghe Preoteșcu din Novaci⁴⁷. O a treia hotărâre judecătorească, pronunțată de Tribunalul Gorj, la 23 august 1873, viza, asemenea celor menționate deja, scoaterea la licitație publică a unor imobile ce-i aparțineau lui Ion Vladimirescu, pentru recuperarea unor sume de bani pe care acesta le datora statului din perioada în care fusese casier⁴⁸. În cele din urmă, la 12 noiembrie 1873, președintele Tribunalului Gorj anunța punerea în vânzare a averii lui Ion Vladimirescu în vederea recuperării prejudiciului produs de către acesta în perioada în care a fost subcasier al Circumscripției a III-a Financiare a județului Gorj⁴⁹.

Toate aceste probleme juridice aveau să culmineze cu impunerea unei popriri asupra unei treimi din pensia lui Ion Vladimirescu, conform unui proces verbal datat 10 octombrie 1877⁵⁰, document încheiat ca urmare a adresei perceptorului Ion Dănescu, prin care se arăta că Ion Vladimirescu nu și-a achitat contribuția ce-i revenea⁵¹.

Situația financiară a lui Ion Vladimirescu avea să se redreseze odată cu numirea sa, la 11 august 1878, în funcția de perceptor al impozitului pe băuturi spirtoase în comuna Vladimir⁵², pentru ca, ulterior, acesta să fie numit în funcția de primar al comunei Vladimir⁵³. Cu toate acestea, după moartea lui Ion Vladimirescu, Tribunalul Gorj anunța public, la data de 10 decembrie 1898, scoaterea la licitație a averii defunctului, reprezentat de către Constantin I. Vladimirescu, din comuna Vladimir, unul dintre cei doi fii ai săi⁵⁴.

Totodată, colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu cuprinde un număr de 10 documente referitoare la

⁴⁶ *Ibidem*, nr. inv. 4191.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. inv. 4225.

⁴⁸ *Ibidem*, nr. inv. 4224.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. inv. 4228.

⁵⁰ *Ibidem*, nr. inv. 4270.

⁵¹ *Ibidem*, nr. inv. 4269.

⁵² *Ibidem*, nr. inv. 4281.

⁵³ *Ibidem*, nr. inv. 4333.

⁵⁴ *Ibidem*, nr. inv. 4382.

Constantin I. Vladimirescu. Primul este un certificat de identitate eliberat pe numele acestuia, la data de 20 august 1893, de către primarul comunei Vladimir, Gheorghe Dănescu⁵⁵, acest document fiind însoțit de 3 scrisori adresate lui Constantin I. Vladimirescu, dintre care două expediate din Oltenița de către fratele său, Theodor I. Vladimirescu⁵⁶. Lor li se adaugă, la 11 noiembrie 1902, un proces verbal prin care Constantin I. Vladimirescu, primar al comunei Vladimir la acea dată, era amendat cu suma de 100 de lei⁵⁷.

Ultimul document referitor la Constantin I. Vladimirescu din colecția de documente a Muzeului Județean Gorj, datat 21 octombrie 1905, este un certificat eliberat de către primarul comunei Vladimir, Nicolae Gârbea, prin care se atestă că țuica ce urma a fi comercializată de către Constantin I. Vladimirescu era produsă din prune recoltate, în anul 1905⁵⁸.

Prima sinteză importantă a mișcării revoluționare de la 1821, condusă de către Tudor Vladimirescu, avea să vadă lumina tiparului în anul 1874, fiind opera lui Constantin D. Aricescu⁵⁹. Lucrarea are o dedicație a autorului pentru Petrache Poenaru, fost secretar personal al lui Tudor Vladimirescu, precum și facsimilul unei scrisori aparținându-i lui Tudor Vladimirescu. În același an, 1874, Constantin D. Aricescu a publicat și lucrarea intitulată „Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821”, cuprinzând: actul de danie dat de către Tudor Vladimirescu preoților ce slujeau la biserica din comuna Prejna, județul Mehedinți, biserică al cărei ctitor era⁶⁰; copia unei diate aparținându-i lui Tudor Vladimirescu⁶¹; Proclamația de la Padeș⁶²; corespondența lui Tudor Vladimirescu cu boierii, plângeri (arzuri) înaintate Înaltei Porți; proclamații ale lui Alexandru Ipsilanti către eteriști și către locuitorii Moldovei⁶³; proclamațiile lui Alexandru Ipsilanti adresate locuitorilor Bucureștiului și Țării Românești⁶⁴; corespondența lui Alexandru Ipsilanti cu conducătorul diplomației țariste, precum și corespondența boierilor munteni refugiați în Transilvania⁶⁵.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. inv. 4377.

⁵⁶ *Ibidem*, nr. inv. 4385, 4386.

⁵⁷ *Ibidem*, nr. inv. 4393.

⁵⁸ *Ibidem*, nr. inv. 4395.

⁵⁹ Constantin D. Aricescu, *op. cit.*, *passim*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 13.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 14-15.

⁶² *Ibidem*, pp. 27-28.

⁶³ *Ibidem*, pp. 92-95, 97-99.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 100-101.

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 177-205.

În colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu se află un exemplar al lucrării „Istoria revoluțiunii române de la 1821”, cu autograful autorului, exemplar care are anexat și volumul de documente „Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821”⁶⁶. Autorul celor două lucrări, Constantin D. Aricescu, a întreținut corespondență cu Ion Vladimirescu, nepotul de frate al lui Tudor Vladimirescu, fapt confirmat de un document inedit aflat în colecția de documente a Muzeului, o scrisoare expediată, la 22 decembrie 1874, de către Ion Vladimirescu și adresată lui Constantin D. Aricescu⁶⁷.

În anul 1921, cu prilejul sărbătoririi centenarului revoluției de la 1821, marele istoric Nicolae Iorga avea să susțină, în cadrul unei ședințe solemne a Academiei Române, desfășurată la 5 iunie, o amplă prelegere dedicată evenimentelor revoluționare, precum și liderului mișcării revoluționare de la 1821, Tudor Vladimirescu, textul acesteia având să fie publicat, împreună cu o serie de mărturii contemporane⁶⁸. În cuprinsul acestei lucrări, Nicolae Iorga face referire la nu mai puțin de 49 de documente (proclamații, corespondență a lui Tudor Vladimirescu, corespondență diplomatică, plângeri ale boierilor etc.).

În același an, Secția Târgu-Jiu a Ligii Culturale a publicat albumul intitulat „În amintirea centenarului mișcării lui Tudor Vladimirescu”, având subtitlul „Album istoric, artistic și pitoresc al Gorjului”, elaborat de către dr. Nicolae Hasnaș și profesorul Nicolae Andriescu⁶⁹. În partea de început a acestui album este inserat facsimilul scrisorii expediate, la 5 septembrie 1820, de către Tudor Vladimirescu biv vel medelnicerului Gligorașco Bălțeanu⁷⁰.

Celor 5 volume de documente privitoare la revoluția de la 1821 publicate de Academia Română în cadrul colecției *Documente privind Istoria României*⁷¹, cuprinzând peste 800 de documente, datate 27 octombrie 1802 – 2 martie 1829, avea să li se alăture volumul intitulat *Revoluția din 1821 condusă de Tudor*

⁶⁶ Colecția de Istorie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 7.762.

⁶⁷ Colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 4.246.

⁶⁸ Nicolae Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921.

⁶⁹ Nicolae Hasnaș, Nicolae Andriescu, *În amintirea centenarului mișcării lui Tudor Vladimirescu. Album istoric, artistic și pitoresc al Gorjului*, Târgu-Jiu, 1921.

⁷⁰ Un exemplar al acestei lucrări se află în colecțiile Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu, nr. inv. 12.886.

⁷¹ ***, *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*, vol. I-V, București, Editura Academiei Române, 1959-1962.

Vladimirescu. *Documente externe*, publicat, în anul 1980, de Academia Republicii Socialiste România⁷². În cursul aceluiași an, cu prilejul bicentenarului nașterii lui Tudor Vladimirescu, la Târgu-Jiu a văzut lumina tiparului un volum omagial elaborat de membrii unui comitet de redacție format din: Ion Mocioi, Dan Neguleasa, Otilia Gherghe și Florina Popescu, cuprinzând un număr de 65 de documente relative la Tudor Vladimirescu și mișcarea revoluționară din 1821, documente datate 18 februarie 1810 – 13 iunie 1921⁷³.

În anul 1993 apărea la Craiova, sub îngrijirea lui Tudor Nedelcea, și având o prefață semnată de către Marin Sorescu, volumul de documente intitulat „Tudor Vladimirescu. Scrieri”, cuprinzând 95 de documente, avându-l ca autor pe Tudor Vladimirescu, dateate în perioada 25 august 1806 – 15 mai 1821, mare parte a lor fiind publicate anterior de către Emil Vârtosu⁷⁴, Nicolae Iorga⁷⁵, Alexandru Bălinescu, I. Călin, I. Popescu⁷⁶, un număr mai mic fiind publicate în revista „Arhivele Olteniei”, în timp ce, altele erau inedite.

Cu prilejul aniversării a 190 de ani de la declanșarea revoluției de la 1821, profesorii universitari, doctori în Istorie, Dinică Ciobotea și Vladimir Osiac, din cadrul Universității din Craiova, au editat volumul omagial intitulat „Tudor Vladimirescu. Studii și documente”, ce reunește contribuțiile științifice ale celor doi autori relative la evenimentele revoluționare din anul 1821, contribuții publicate în perioada 1971-2011⁷⁷. În cuprinsul volumului citat este inserat și studiul elaborat de către profesorii C. A. Protopopescu și Dinică Ciobotea, ce

⁷² *** , *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu. Documente externe*, București, Editura Academiei Române, 1980.

⁷³ *** , *Omagiu Tudor Vladimirescu (1780-1980). Documentar*, Târgu-Jiu, f. ed., 1980.

⁷⁴ Emil Vârtosu, *Mărturii noi din viața lui Tudor Vladimirescu*, București, 1941.

⁷⁵ Nicolae Iorga, *Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu din anii 1814-1815*, București, Librăriile Socec&Co. și C. Sfetea, 1914.

⁷⁶ Alexandru Bălinescu, I. Călin, I. Popescu, *Documente noi în legătură cu răscoala poporului de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu*, Craiova, 1954.

⁷⁷ Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Tudor Vladimirescu. Studii și documente*, Craiova, Editura Sitech, 2011; Dinică Ciobotea, Ileana Cioarec, *Evenimentele de la 1821 în relatările lui F. G. Laurençon*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, an IX, nr. 9/2004; Vladimir Osiac, *Nicolae Iorga despre Tudor Vladimirescu*, în volumul „Nicolae Iorga. 1871-1940. Studii și documente”, vol. V, București, Editura Universității din București, 2008; Dinică Ciobotea, *Însemnări doljene pe file de carte veche despre Tudor Vladimirescu și revoluția condusă de el*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Filozofie, Sociologie, Istorie, an IV, 1979; Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *Documente referitoare la rudele lui Tudor Vladimirescu și urmașii lor din Craiova*, în volumul Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Tudor Vladimirescu. Studii și documente*, Craiova, Editura Sitech, 2011, pp. 133-158.

are anexate 3 documente, primul dintre acestea, datat la 14 martie 1808, reprezentând un fragment din „Înștiințarea unui hotarnic către Înalțul Divan al Țării Românești despre cele orânduite de el în pricina dintre Marica Săvoiu, polcovniceasă, și moșnenii din Roșița – jud. Mehedinți, pe de o parte, și slugerul Tudor Vladimirescu, pe de altă parte, pentru 406 stâneni din hotarul Lupoița”⁷⁸.

În concluzie, studiul de față amintește, succint, despre câteva dintre documentele relative la Tudor Vladimirescu și familia sa, dateate în intervalul 20 decembrie 1806 – cartea domnitorului fanariot al Țării Românești Alexandru Ipsilanti de numire a lui Tudor Vladimirescu în funcția de vătaf de plai în județul Mehedinți – 21 octombrie 1905, când este datat ultimul dintre documentele relative la Constantin I. Vladimirescu, unul dintre cei doi fii ai lui Ion Vladimirescu și nepot a lui Pavel (Papa) Vladimirescu, cel care, la scurt timp de la asasinarea lui Tudor Vladimirescu, în noaptea de 26-27 mai 1821, avea să fie ucis, la rândul său, în iunie 1821, după ce fusese luat prizonier în cursul bătăliei dintre ultimele forțe ale pandurilor și trupele otomane ce invadaseră Țara Românească, desfășurată în apropierea satului Slobozia din vecinătatea orașului Târgu-Jiu, scopul declarat al autorilor acestui studiu fiind punerea în lumină a numeroase surse documentare inedite aflate în colecția de documente a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu.

DOCUMENTS REFERING TO TUDOR VLADIMIRESCU AND HIS FAMILY, IN THE PATRIMONY OF „ALEXANDRU ȘTEFULESCU” GORJ COUNTY MUSEUM

(Abstract)

The collection of documents of “Alexandru Ștefulescu” Gorj County Museum from Târgu-Jiu, which is based on documents collected by the founder of the Museum of Gorj, the pedagogue and the historian Alexandru Ștefulescu, which gathers, today, over 5000 items, has a few over 200 that refer to Tudor Vladimirescu and his family, 6 of them dating from the 1806-1821 period, and address directly Tudor Vladimirescu himself. Moreover, the collection of documents of “Alexandru Ștefulescu” Gorj County

⁷⁸ C.A. Protopopescu, Dinică Ciobotea, *Izvoare istorice inedite despre evenimentele de la 1821 și Tudor Vladimirescu*, în „Argesis. Studii și comunicări”, Seria Istorie, nr. XVI/2007, Pitești, Editura Ordessos.

Museum from Târgu-Jiu includes a copy of a testament of Tudor Vladimirescu, along with a petition of his successors, addressed to the ruler of Wallachia.

A significant part of the mentioned documents is made of: letters, telegrams, court orders, subpoenas, documents referring to Tudor Vladimirescu, his son Pavel (Papa) Vladimirescu, along with Theodor and Constantin, the two sons of Ioan Vladimirescu.

Key words: Tudor Vladimirescu, the revolution from 1821, documents, Gorj County Museum, Târgu-Jiu.

IMPLICAREA REGIMENTULUI 1 DOROBANȚI ÎN CONFRUNTARILE MILITARE DIN ANII 1941-1943

Laura Antoaneta SAVA*

Marea conflagrație mondială de la jumătatea secolului al XX-lea a reprezentat unul dintre cele mai tragice evenimente ale omenirii. În vâltoarea războiului au fost antrenate un număr impresionant de state și oameni, în marea lor majoritate peste voința proprie, statele mici fiind nevoite să participe cu scopul de a-și apăra frontierele.

Soldatul român, credincios patriei și steagului, a avut tăria de suflet să-și părăsească familia și casa, pe drumurile rele, în luptă cu dușmanul. Exemplul de demnitate și sacrificiu al acestor bravi eroi, de pe meleagurile oltenene, este reliefat prin documente aflate în Colecțiile Muzeului Olteniei, Serviciului Județean Dolj al Arhivelor Naționale, Arhivelor Naționale Militare Pitești, unde Fondul arhivistic, aflat în păstrarea centrului, deși nu acoperă întreaga perioadă, conține documente privind evenimente istorice de importanță națională din perioada 1941-1943 desfășurate la Odessa, Cotul Donului, Stalingrad și revenirea în țară în aprilie 1943.

Regimentul 1 Dorobanți Dolj avea garnizoana în Craiova și, ca bază de recrutare, județele Mehedinți, Dolj, Romanați și Olt. Era subordonat Diviziei 1 Teritoriale Militare și structurat pe 6 batalioane: Severin, Mehedinți, Dolj, Calafat, Romanați și Olt, având, în total, 22 de companii¹.

În data de 3 septembrie 1941, s-a emis ordinul de mobilizare pentru Regimentul 1 Dorobanți, iar în ziua de 28 septembrie, același an, intră în luptă pe linia întâi a frontului la Odessa, misiunea fiind de a înlocui Regimentul I Fortificații. În ziua de 16 octombrie 1941, Odessa cade. Inamicul sovietic, deși încercuit, dispunea de posibilitatea de a se aproviziona prin tuneluri subterane, pe unde se va retrage, recuperând armamentul. Între 7 iulie și 30 septembrie 1942, regimentul și-a continuat drumul, de la Odessa spre Stalingrad, intrând

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: savaantoaneta@yahoo.com.

¹ *Ghidul arhivelor militare române*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p. 227.

pe pământul sovietic, a trecut Donul, dar bătălia s-a încheiat cu victoria sovieticilor. Sfârșitul anului 1942 a găsit trupele române slăbite, cu rezervele de armament pentru artilerie înapoiate drastic. Comunicarea cu trupele amice era nemulțumitoare, în pământul înghețat nu se mai puteau săpa tranșee, nici morții nu mai puteau fi îngropați. Inamicul și gerul secerau vieți. De cealaltă parte, trupele sovietice păreau tot mai viguroase, muniția lor era mereu înlocuită, efectivele umane bine întreținute, bine hrănite și echipate de iarnă. Cu câteva zile înainte de sfârșitul anului, militarii români au început să se retragă, distrugându-și rezervele, ca să nu intre în mâna inamicului. În jurul lor, și flancurile germane încep să cadă, rând pe rând, în mâna inamicului sau să se retragă și ele. Teritoriile sunt reocupate de sovietici, iar trupele române renunță să contraatace. Bătălia de la Stalingrad, încheiată cu victoria sovieticilor, s-a desfășurat din 21 august 1942 până în 2 februarie 1943, armata română fiind mereu în focul uneia dintre cele mai sângeroase bătălii ale istoriei².

Emoționante și înălțătoare sunt acțiunile militare trăite de veteranii de război, eroii doljeni care au participat la bătălia de la Cotul Donului, operațiune militară de anvergură, care avea să ducă la cea mai mare catastrofă militară din istoria României. În bătălia de la Cotul Donului și din stepa calmucă au fost pierduți 150.000 de soldați români, adică aproximativ jumătate dintre combatanții noștri angajați pe front, în doar două luni de lupte³. Marea ofensivă sovietică de iarnă, soldată cu celebra încercuire de la Stalingrad, a debutat chiar în sectorul Armatei a 3-a române, care, prost dotată, a fost spulberată de tancurile și artileria sovietice. Aceași soartă a avut-o și Armata a 4-a, o parte din aceasta căzută în încercuirea orașului, alături de aliații germani. Multe unități au suferit pierderi, de 80% în oameni și 90% în armament, adică au fost, practic, șterse de pe fața pământului. Episodul Cotul Donului a rămas, oarecum, absent în conștiința publică. Puținii soldați care au supraviețuit cu greu condițiilor inumane ale lagărelor bolșevice s-au întors, la sfârșitul războiului, într-o țară disprețuitoare, care ponegrea sacrificiul lor și al camarazilor de arme, al căror sânge a încheiat pământul de la Cotul Donului și din stepa calmucă⁴.

Succesele obținute de trupele sovietice în perioada de apărare a căilor de acces spre Stalingrad și pierderile enorme provocate inamicului au creat premisele declanșării unei puternice contraofensive, care trebuia să ducă la

² Arhivele Militare Române, fond 3, dosar nr. 128/1942, ff. 1, 33.

³ *Ibidem*, f. 34.

⁴ *Ibidem*, ff. 53, 55.

încercuirea și nimicirea grupării de forțe inamice aflate în zona orașului de pe Volga și în marele cot al Donului. Manevra de încercuire preconizată de Comandamentul suprem sovietic era indicată și de configurația frontului, care, la 18 noiembrie 1942, se prezenta sub forma unui mare arc de cerc tangent pe fluviul Volga, în zona Stalingradului.

Încă din luna octombrie, Comandamentul suprem sovietic începuse să concentreze, în zona Stalingrad, importante forțe și armament în vederea declanșării contraofensivei. Concepția desfășurării acesteia consta în executarea la flancurile germane a două puternice lovituri, una pe la nord și a doua pe la sud de Stalingrad, realizarea joncțiunii trupelor sovietice care executau contraofensiva, încercuirea și nimicirea grupării inamice. Pregătirile s-au făcut în cel mai desăvârșit secret, lăsându-se impresia (lucru confirmat mai târziu de generalii germani luați prizonieri la Stalingrad) că în acea zonă trupele sovietice nu pregăteau acțiuni ofensive de mare amploare.

Pe Locotenentul (rtr.) Radu Dumitru l-am cunoscut în martie anul trecut, în comuna Bălăceanu, județul Buzău. S-a născut în localitatea Costeni, județul Gorj, în anul 1917, pe timpul Primului Război Mondial, absolvent de 7 clase primare. În anul 1939, a fost recrutat la Regimentul 1 Dorobanți. Pentru el, au urmat 6 luni de instrucție în domeniul sanitar, pregătirea din această perioadă, ajutându-l să devină felcerul satului. Când a plecat pe Frontul de Est, nu campau mai mult de 2-3 zile într-un loc, în funcție de cum mergea frontul. La Odessa, s-a format spitalul de campanie, în care erau primiți răniții din luptele cu rușii. Aici, se ocupa de tratamente, pansa rănile, distribuia medicamente, în funcție de ceea ce recomanda medicul chirurg, ajuta și la intervenții chirurgicale. La auzirea veștii că frontul s-a rupt la Cotul Donului, s-au pregătit să plece de la Odessa și, în scurt timp, s-au întors în țară. După scurta ședere acasă, a plecat în Cehoslovacia, unde se instalase un spital de campanie. Erau foarte mulți soldați răniți. Unii își pierduseră mâinile, alții picioarele și foarte mulți viața! Pentru ei, nu se mai putea face nimic. Ceilalți erau operați. Domnul Dumitru a fost responsabil cu anestezia, dar sub atenta îndrumare a medicului chirurg, care îi dădea indicațiile necesare. Așa a fost până s-a terminat războiul. După semnarea armistițiului, toată lumea era bucuroasă de întoarcerea în țară. Domnul Radu Dumitru a fost decorat cu Crucea „Meritul Sanitar“, oferită de Regele Mihai, iar la sosirea în țară, a fost lăsat la vatră. S-a mutat în comuna Bălăceanu unde s-a ocupat de dispensar, care nu avea medic, ci doar o moașă și o asistentă socială. El se ocupa, practic, de conducerea singurei unități sanitare din sat. Și nu numai... A făcut inclusiv intervenții dentare, dacă nu erau cazuri

foarte grave. De la acest dispensar a ieșit la pensie, la vârsta de 60 de ani. Era cunoscut și apreciat în tot satul, dând dovadă de milostenie și altruism, prin ajutorul pe care-l oferea. Fiind un om credincios, l-a ajutat și pe preotul satului în administrarea bisericii. După decesul primei soții s-a recăsătorit; are patru copii în viață și mai mulți nepoți și strănepoți.

General de brigadă (rtr.) Paul Ștefanovici s-a născut în localitatea Potelu, județul Olt, pe data de 9 februarie 1918, fiul lui Dumitru și al Constanței Ștefanovici, tatăl fiind originar din Bosnia, iar mama din Craiova.

Distinsul veteran a urmat cursurile gimnaziale și liceale la Colegiul Frații Buzești din Craiova, iar la vârsta de 17 ani a fost recrutat în armată. În anul 1940 a absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie din Ploiești, cu gradul de sublocotenent și a plecat pe front cu Regimentul 1 Infanterie (Dorobanți) Dolj, Divizia a II-a, din cadrul Armatei a 4-a. A luptat în sudul Ucrainei și la Stalingrad. Ca urmare a pierderilor suferite în bătălia de la Cotul Donului (1942), regimentul din care făcea parte a fost retras în Bug și, ulterior, în Transnistria, iar în aprilie 1943, s-a retras în România pentru refacerea efectivelor.

Iată ce ne-a povestit Domnul general:

„Nu mi-a fost frică de război. Singura mea teamă era să nu cad prizonier la ruși și să mă ducă în Siberia. După mine, eroi sunt cei care au fost în Siberia. Ei au îndurat cele mai mari umilințe. Mergeam cu trupa și, la un moment dat, m-am întâlnit pe drum cu o țigăncușă, care voia să-mi ghicească. M-am dat jos de pe cal și, de sub fusta ei, a scos un glob; și-a pus cotul pe pulpa mea, s-a uitat în palme și mi-a spus: – Domnule ofițer, peste un an, o să fii înconjurat de foc și moartea o să-ți dea târcoale, dar vei scăpa. Și fix după un an, a început războiul. Am trecut Prutul la 20 noiembrie 1942 și am ajuns la Nipru până la Bug, în portul Nicolaev. Aici, rușii erau comandați de o femeie. Am atacat Nicolaevul fără să auzim un foc. A fost o victorie ușoară, fără vărsare de sânge și risipă de muniție. Apoi am ajuns la Rostov. Aici, nemții au adus cu trenul tunul antiaerian Flak 88 mm. Au tras un singur proiectil, care a avut forța unei bombe de avion și, astfel, Rostovul a fost distrus. În armată, nu poți comenta ordinele primite, trebuie să le execuți. Mi s-a ordonat, la un moment dat, să mă amplasez cu efectivele într-o zonă care era la o distanță de 200-300 de metri de ruși. Eu am raportat că nu e bine să ne apropiem atât de mult, pentru că o să ne omoare rușii. Dar mi s-a spus că, dacă nu execut ordinul, o să fiu trimis la Curtea marțială și executat. Atunci eu nu am mai zis nimic și ne-am amplasat acolo. Imediat 6 soldați români au fost uciși de

către ruși. După acest incident, am primit ordin să ne mutăm în altă zonă mai ferită. Ne-am îndreptat către Stalingrad. Rușii aveau celebrele tancuri T-34, care atingeau viteza de 40 km/oră. Se spunea despre ele că sunt tancuri de hârtie dar nu era deloc așa. În timpul luptelor, ofițerii români erau nevoiți să-și rupă epoleții pentru a nu fi omorâți de către ruși, fiind cei mai căutați. La Stalingrad, am suferit cele mai mari pierderi. Practic, Armata a 4-a a fost decimată”⁵.

O altă întâmplare din acea perioadă este legată tot de tancul T-34, când, după o luptă încrâncenată, unul dintre acestea rămăsese între cele două linii de tranșee. Comandantul batalionului a chemat ofițerii și a cerut voluntari care să arunce tancul în aer. S-a oferit domnul Ștefanovici și l-au însoțit alți doi camarazi. Înarmați cu mitraliere și grenade, au pornit în aventura sinucigașă, de distrugere a tancului. Au reușit să-l arunce în aer, dar și ei au fost răniți grav. Domnul Ștefanovici s-a ales atunci cu schije la o mână și la picior. Însă, pentru această ispravă a fost decorat, mai târziu, cu Ordinul Coroana României în grad de cavalier cu panglică de Virtute Militară.

„Fiecare dintre noi aveam câte o lopățică. Mi-am făcut o groapă și m-am băgat acolo. Eram în linia I. Afară se trăgea la foc continuu. Pe un colț, aveam amplasată pușca mitralieră. Un proiectil a căzut direct pe ea și a explodat. Am rămas o clipă inconștient și mai multe schije m-au rănit la mână și la picior. Ceilalți au crezut că am murit. Am fost pansat și am avut nevoie de 2-3 zile de îngrijire medicală. Cred că de aici am rămas cu probleme de auz” ne-a relatat dl. Ștefanovici.

A fost marcat de faptul că mulți dintre camarazii săi de arme au murit. Împreună cu un camarad au hotărât ca, în cazul în care moare, să-i ia ceasul și să-l ducă mamei dânsului, iar el, la rândul lui, să-i ducă ceasul soției camaradului. Din nefericire, acest prieten a fost ucis și a fost nevoit să se țină de promisiune. După război, a urmat cursurile Institutului Politehnic – Facultatea de Instalații și Utilaje, însă, după un an, a fost dat afară din cauza decorației primite. A urmat apoi un curs de metrologie și a obținut o autorizație pentru a executa lucrări în instalații mecanice sub presiune. A lucrat o perioadă la Institutul Național de Cooperație, după care s-a angajat la Întreprinderea de Instalații Generale, de unde a ieșit la pensie. Nu avea nepoți, avea o fată, stabilită în Austria. Veteranul nostru își ocupa timpul citind ziare și

⁵ Interviu cu general de brigadă (rtr.) Paul Ștefanovici, 26 octombrie 2019.

studiind istoria. De asemenea, urmărea emisiuni cu caracter informativ, în special pe cele despre război.

La împlinirea vârstei de 100 de ani și în semn de respect pentru faptele de arme săvârșite pe câmpul de luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, i-a fost înmănată Emblema de Onoare a Armatei României, conferită prin ordinul ministrului apărării naționale.

Domnul cpt. (rtr.) Gheorghe Popescu, veteran de război, a luptat în cel de-al Doilea Război Mondial, a participat atât pe Frontul de Est, la Cotelul Donului și Odessa, cât și pe Frontul de Vest, în Cehoslovacia, fiind rănit de două ori.

„Am fost rănit destul de grav, eram mai aproape de moarte decât de viață. După câteva luni de refacere, m-am întors pe front. Moartea era la orice pas, însă nu m-am gândit nicio clipă să renunț să lupt. Care am avut zile am scăpat. Dumnezeu ne-a ținut sănătoși. La Cotelul Donului, am fost luat prizonier, reușind să scap cu viață din lagărul din Siberia. După război ne-am întors acasă fiecare cum a putut, mulțumiți că am scăpat cu viață și nevătămați”⁶,

ne povestea anul trecut, cu emoție în glas, bravul veteran. Pentru faptele de vitejie de pe câmpul de luptă, distinsul veteran a fost decorat cu Medalia „Crucea comemorativă a celui de-al Doilea Război Mondial, 1941-1945”.

Printre factorii dezastrului de la Stalingrad pot fi enumerați: presiunea germană privind angajarea forțelor „oricum și oriunde”, folosirea abuzivă a trupelor române și despărțirea trupelor de comandamentele organice, folosirea artileriei grele, a aviației și a resurselor doar în folosul trupelor și sectoarelor germane, fără a ține cont de nevoile sectoarelor românești, atribuirea de misiuni trupelor române care le depășeau capacitatea tactică și operativă, comportamentul inadecvat față de militarii români și nerespectarea regulilor elementare ale unui război de coaliție.

Bilanțul pierderilor de la Stalingrad este următorul: din cele 14 divizii române participante, patru divizii de infanterie și o divizie de cavalerie au fost încercuite, patru divizii de infanterie și divizia blindată au suferit pierderi grele, iar patru divizii au rămas în aceeași formă combativă. Armatele a 3-a și a 4-a române, care avuseseră, la 19 noiembrie 1942, un efectiv de 228.072 de oameni, mai aveau, la 7 ianuarie 1943, doar 73.062 militari valizi. După bătălia

⁶ Interviu cu cpt. (rtr.) Gheorghe Popescu, veteran de război, 24 ianuarie 2020.

Stalingradului, Armata a 3-a română a mai rămas pe front cu doar patru divizii de infanterie de la aripa ei stângă. Armata a 4-a română a fost repositionată pe un aliniament mai retras, după ce a pierdut Corpul 6 de armată și a fost întărită cu Corpul de cavalerie (Diviziile 5 și 6 de Cavalerie). Aceasta a luat parte la operațiunile Grupului de Armate Hoth, între 12 și 23 decembrie, în scopul salvării trupelor încercuite la Stalingrad. Dar respectivul grup, epuizat de grelele pierderi suferite, a fost puternic atacat de sovietici și desființat după trei zile de lupte îndârjite. Armata a 4-a și-a pierdut astfel, orice valoare operativă. Pe frontul Armatei a 3-a române și a Armatei a 8-a italiene, la 16 decembrie 1942, rușii au reluat ofensiva pe Cotul Donului, înaintând vertiginos spre vest. Armata a 3-a română a fost scoasă definitiv din luptă. Astfel, rămășițele celor două armate române au fost trimise în țară pentru refacere și reorganizare.

THE INVOLVEMENT OF REGIMENT I DOROBANTI IN THE MILITARY CONFRONTATIONS FROM 1941-1943

(Abstract)

On the 12th of June 1941, Romania joined World War II, and the army responded to the call for fighting, using the famous command "Soldiers, I am ordering you, cross the Prut!"

On the 3rd of September 1941, there was issued the order for the mobilisation of the Regiment 1 of Foot-Soldiers, which returned to Craiova garrison on the 10th of April 1943, where the regiment discharged the few surviving militaries. The depicting of the events starts with the route of the regiment from Craiova to Odessa, the description of Odessa and the fierce battles for keeping it, the moving forward towards the Stalingrad battle front, the battles from here, the defeat and the retreat of the regiment.

At the end of 1941, it was believed that the war Romania had begun on the 22nd of June 1940 was already history. Bessarabia and the Northern Bukovina had been regained on the 26th of July 1941, the Romanian army had occupied Odessa in a bloody battle that had shown its weaknesses, on the 8th of November 1941, Saints Michael and Gabriel Day, the anniversary of that time Romanian state leader, King Michael I, there had been organised a military parade, and the Romanian militaries had passed under the Arch of Triumph, a gesture for paying homage to the battlefield sacrifice.

On the 28th of September 1941, Regiment I of Foot-Soldiers advanced in the first life of the battle front, where fierce battles took place for the conquering and the keeping of Odessa. On the 16th of October 1941, Odessa surrendered, the Soviet enemy, although surrounded, attacked unexpectedly.

Between the 7th of July and the 30th of September 1942, the regiment continued its way, from Odessa to Stalingrad. The Don was being crossed, each piece of land is conquered through violent battles, and it is kept also through fighting. The battle from Stalingrad, ended with the victory of the Soviets, took place from the 21st of August 1942 until the 2nd of February 1943, the Romanian army being always in the midst of one of the bloodiest battles from history.

Key words: foot-soldiers, regiment, battle, front, military.

COMUNITĂȚI UMANE VÂLCENE

COMUNELE CREȚENI ȘI MITROFANI – REPERE IDENTITARE

Eugen PETRESCU*

Comunele Crețeni și Mitrofani sunt poziționate în partea de sud-est a județului Vâlcea, în Podișul Getic, la extremitatea estică a Piemontului/Platformei Oltețului. Fiind vecine (linia de hotar este culmea dealului Mitrofanilor), cele două localități beneficiază de un cadru natural comun (soluri, climă, regim hidric etc.) favorabil cultivării viței de vie, activitate devenită tradițională prin practicarea ei de peste două mii de ani. Cele două comune constituie, împreună cu localitățile Drăgășani, Sutești, Prundeni, Orlești, Amărăști, Gușoeni, Mădulari, Ștefănești, Lungești etc., vestita Podgorie Drăgășani, cea mai veche și cea mai importantă podgorie a Olteniei.

Așadar, istoria milenară a acestor locuri și întreaga viață economică a acestor vetre purtătoare de civilizație românească sunt legate de practicarea unor activități care le-a asigurat existența în timp: cultivarea cerealelor, viței de vie și pomilor fructiferi, creșterea animalelor și industria casnică (dogăria și dulgheria, ca îndeletniciri bărbătești; torsul lânii, borangicului și fuiorului, vopsitul fibrelor, urzitul, țesutul și cusutul - îndeletniciri practicate de femei). Însă, cultivarea viței de vie, producerea și comercializarea vinurilor a constituit ocupația care a asigurat baza veniturilor familiale secole la rând, acestea fiind valorificate, până la jumătatea secolului trecut, prin vânzare la Craiova, Caracal, Corabia, Slatina, Turnu Măgurele și Drăgășani.

COMUNA CREȚENI

Așezare. Localitatea este situată pe cursul mijlociu al râului Pesceana, la 61 km sud de municipiul Râmnicu-Vâlcea, reședința de județ, și la 7 km nord-vest de municipiul Drăgășani. În componența sa intră satele Crețeni (satul de reședință), Izvoru, Mrenești și Streminoasa, acestea fiind așezate de-a lungul

* Director coordonator și cercetător la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”; e-mail: petrescu1959@yahoo.com.

DN 67B (Drăgășani-Târgu Jiu), DJ 677A (Crețeni-Șirineasa), DC 88 (Mrenești, com. Crețeni – Mereșești, com. Amărăști). Se învecinează cu următoarele comune: Sutești (la sud-est), Mitrofani (la nord-est), Mădulari (la sud-vest), Gușoeni (la nord-vest), Lungești (la sud) și Amărăști (la nord).

Cadrul natural. Relieful este specific podișului piemontan, formele întâlnite aici fiind platourile, versanții, culmile înguste, luncile și fundurile de văi (altitudinea lor fiind cuprinsă între circa 150 m, pe valea Pesceanei, în partea de sud, și circa 400 m, în nordul teritoriului). Pe partea stângă a râului Pesceana, în estul comunei, se întind două șiruri de dealuri, dispuse pe direcția nord-sud: Dealul Crețenilor și Dealul Mitrofanilor (Dealul Pietroasa), despărțite de pârâul Geamăna (valea Gemenii), iar pe partea dreaptă, în vestul, partea centrală și de nord-vest a comunei, Pesceana este mărginită de Dealul Piscu Lung (Dealul Mare) și Dealul Streminoasa, în partea de sud.

Clima este temperat-continentală, cu veri calde, toride și ierni geroase, iar solurile sunt brune, specifice treptei dealurilor de podiș dintre Olt și Olteț, pe acestea dând rezultate foarte bune culturile de cereale, pomii fructiferi și vița-de-vie¹.

Rețeaua hidrografică este formată din pârâul Pesceana, hidronim cu originea în termenul slav *pesŭkŭ* – „nisip”, de la care s-a format adjectivul *pesŭcana/peșteana* – cu sensul de „nisipoasă”, adică „valea cu nisip (mult)”², și doi dintre principalii săi afluenți: Năvrăpița (afluent de dreapta), denumire tot de origine slavă – *navrapъ* – „jaf”³, în cazul nostru cu sensul de „năvălitor”, desemnând avalanșa de apă care se revarsă năvalnic în timpul ploilor, pe albia sa⁴ și Geamăna (afluent de stânga), a cărei obârșie este Dealul Izvorului (nord-estul comunei Crețeni), în punctul în care acest deal se ramifică și formează două dealuri paralele, al Crețenilor și al Mitrofanilor. În vechile documente, acest pârâiaș, care desparte cele două dealuri gemene, este menționat cu numele de Gemenița (vezi hrisovul dat de Pătrașcu cel Bun la 1557)⁵.

¹ *Județele patriei. Vâlcea – monografie*, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 30.

² N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticii*, București, 1933, p. 173; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române, 1963, pp. 83, 457.

³ Eugenia Dima, *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editura Gunivas, 2007, p. 1.227.

⁴ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *Monografia Municipiului Drăgășani*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2004, p. 360.

⁵ *Documente istorice*, CCLVII, I/1, 1.

Vegetația este formată din păduri de foioase specifice dealurilor de podiș, în care predomină gorunul, în partea de sud-vest și pădurile din amestec de foioase (cea mai mare fiind pădurea Geamăna).

Fauna este dominată de viezure, vulpe, iepure, mistreț, căprioară, veveriță etc. Între speciile de păsări, cele mai reprezentative sunt: coțofana, cioara, mierla, uliul, potârnichea, gaița, vrabia, guguștiucul ș.a. Fauna acvatică locală este reprezentată de nisipăriță, obleț etc.

Istoria. Teritoriul comunei Crețeni este presărat cu numeroase urme materiale care atestă viața în acest spațiu din vremuri străvechi. Astfel, în perimetrul satelor Mrenești și Streminoasa au fost descoperite mai multe puncte fosilifere (depozite de oase de animale preglaciare), dar și urme de locuire umană și unelte neolitice (la Carcadiești și Măgureni, sate care au aparținut cândva de comuna Crețeni), arme și unelte din Epoca bronzului și Epoca fierului⁶.

În anul 1991, Eugen Petrescu a descoperit în satul Mrenești, pe proprietatea părintească (punctul „În Curătură”), jumătatea unei securi de luptă, confecționată din piatră, datând din faza mijlocie a epocii bronzului (1700/1650-1350/1300 î.Hr.)⁷.

Mormintele tumulare descoperite pe înălțimile dealurilor din comună, construcții din piatră de râu în formă de movilă, cunoscute și sub numele de: *măguri*, *gurgame*, *gorgane*, *gâlme* sau *morminți*, atestă existența aici, nu departe de Rusidava dacică, de la Gârdești-Drăgășani, situată la doar câțiva kilometri sud de Crețeni, a unor importante comunități geto-dace. Este vorba de movilele mortuare descoperite pe dealul Streminoasa (punctul Țuțuveia), pe Dealul Crețenilor, între comunele Crețeni și Mitrofani, cunoscute sub numele de *Movilele Geamăna* (Gemene), *Movilele Înșirate*, localizate la hotarul de sud-vest al comunei, între satul Streminoasa, comuna Crețeni și satele Carcadiești și Fumureni, comuna Lungești, *Movilele de la Măgureni*. Despre acestea, preotul cercetător tracolog Dumitru Bălașa spunea că au aparținut unor conducători militari de vază sau conducătoare din fruntea uniunilor tribale, motiv pentru care le-a numit „morminte princiare”⁸.

⁶ Eugen Petrescu, *Vâlcea – țara lupilor getici sau ținutul vâlcilor*, volumul I, Râmnicu-Vâlcea, Editura Conphys, 2007, p. 323.

⁷ Mihai Blăjan, Eugen Petrescu, *Secura de luptă din piatră descoperită la Mrenești, comuna Crețeni, județul Vâlcea*, în „Buridava – studii și materiale”, nr. VII/2009, Râmnicu-Vâlcea, Editura Offsetcolor, p. 38.

⁸ Eugen Petrescu, *op. cit.*, pp. 324-326.

Mai multe vitrine cu piese ce aparțin preistoriei (epoca străveche), antichității, evului mediu și perioadei contemporane⁹ se află în Colecția muzeală a Școlii Gimnaziale Crețeni, ce constituie fondul muzeistic al comunei Crețeni, constituit de-a lungul anilor cu ajutorul mai multor generații de elevi.

Crețeni (<n. grup, crețeni(i)¹⁰; <top.: sat, deal). Se consideră că toponimul Crețeni „ar proveni de la o persoană cu părul creț (ondulat), care avea autoritate locală sau de la o prescurtare a antroponimului Lucreția. În ambele cazuri este o moștenire daco-romană”¹¹.

Crețeni, satul de reședință al comunei cu același nume, este o veche vatră de moșneni viticultori, așezată pe partea stângă a râului Pesceana, de-a lungul DJ 677 A Crețeni – Șirineasa, cu excepția cătunului Boierești, situat pe Dealul Crețeni. Acesta este atestat documentar la 17 mai 1581, într-o carte dată de egumenul Daniil al Mănăstirii Govora boierului Udriște din Drăgoești în care, printre martori, găsim și pe „Fârtat din Crețeni”¹². Moșia Crețeni este atestată însă mai devreme, la sfârșitul lunii iulie 1557, în hrisovul dat de voievodul Pătrașcu cel Bun, prin care acesta întărește pe vecie, în urma unei judecăți domnești, „lui Stanciu Spătar și Tudor nepotul său, stăpânirea lor în *moșia Crețenilor*, Spârlenilor și Mogoșanilor...”¹³. La judecata respectivă, „Stan din Glăvi și Bunciu din Ulicioaia”, care pretindeau dreptul asupra acestor moșii (Crețeni, Spârleni și Mogoșani), s-au prezentat cu o hotărnicie din vremea voievodului Radu cel Frumos, anul 1467 f.l.z.¹⁴, mențione făcută în hrisovul din anul 1557.

Satul Crețeni apare în anul 1722, în Conscriptia lui Virmond, ca sat megieșesc, sat liber¹⁵. Apoi, în catagrafia din anul 1831, în plasa Oltului de Jos, județul Vâlcea, apare moșia Crețeni, megieșească de-a valma, stăpânită pe 4 moși¹⁶. La vremea aceea, „pe moșie erau o pădure și o dumbravă formată din

⁹ Informații primite miercuri, 5 mai 2020, de la Elena-Daniela Drăghici, profesor în învățământul preșcolar, director al Școlii Gimnaziale Crețeni.

¹⁰ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *Dicționarul istoric al localităților din județul Vâlcea (A-M)*, Craiova, Editura Alma, 2012, p. 116.

¹¹ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 26.

¹² *Documente privind Istoria României, veacul XVI. B, Țara Românească*. Volumul V, (1581-1590), București, Editura Academiei Române, 1952, p. 24.

¹³ *Documente istorice*, CCLVII, I/4, 1.

¹⁴ Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, *Comori arhivistice vâlcene. Catalog de documente*, volumul II, 1467-1800, București, 1985, p. 15.

¹⁵ Constantin Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci*, volumul I (1716-1725), 1913, pp. 306-308.

¹⁶ Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 2000, p. 37.

tufani de gorun și stejar, fagi și plop, care se aflau în stăpânirea lui Popa sin Pârvu, Marin Târșă, Dincă Mazilu, popa Marin, Răduț logofăt și alți părtași”¹⁷. Catagrafia din anul 1840 arată că satul era așezat pe moșie moșnenească și avea trei mahalale (cătune): Crețenii de Jos, Crețeni-Târșești și Crețenii de Sus (satul Mrenești de astăzi). Satul Crețeni (de astăzi) a rezultat prin contopirea satelor Crețenii de Jos (care cuprindea inclusiv cătunele Streminoasa și Bădițești) și Crețeni-Târșești¹⁸. Prin legea rurală de la 1864, pe moșia Crețeni au fost împroprietărite 26 de clăcași de frunte, 293 de mijlocași și 210 toporași, proveniți din mai multe sate. La începutul secolului al XX-lea, satul Crețeni avea 511 proprietari de pământ, din care doi proprietari dețineau 350 de ha de pământ (250 de ha avea în proprietate Cristina D. Petrescu și 100 de ha avea Ștefan Crețeanu), iar un număr de 509 săteni dețineau suprafața de 705 ha¹⁹.

Crețeni-Târșești, sat desființat prin înglobarea lui la satul Crețeni, era, la jumătatea secolului al XIX-lea, proprietate moșnenească. Acesta conta ca unitate administrativă, ținea de Plasa Oltului și avea o biserică de lemn cu hramul „Sf. Voievozi”, ridicată la 1767, ctitorii ei fiind locuitorii satului. La această biserică era arondat satul Crețeni-Târșești și cătunele Streminoasa și Bădițești din Crețenii de Jos.

Crețenii de Jos, sat desființat prin înglobarea lui la satul Crețeni, se întindea, în anul 1831, la sud-est de Crețeni-Târșești și pe valea pârâiașului Geamăna. În catagrafia din anul 1833, se menționează faptul că satul avea o biserică de zid cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”²⁰. În anul 1840, satul conta ca proprietate moșnenească, avea o biserică de zid de care țineau cătunul Boierești și câteva case din împrejurimi.

Mrenești (<n. grup, mrenești(i), <top.: sat²¹). Satul Mrenești, veche așezare de moșneni viticultori, cunoscut până în secolul al XIX-lea sub numele de Crețenii de Sus, este format din cătunele: Mrenești Față (din Față) și Mogoșani, situate pe partea stângă a pârâului Pesceana, de-a lungul DJ 677 A și Mrenești Dos (din Dos sau de Jos), situat pe partea dreaptă a Pesceanei, pe Valea Bisericii, de-a lungul DC88, Mrenești (Crețeni) – Mereșești (Amărăști).

¹⁷ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 117.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 120.

²¹ Prof. Univ. Dr. Gheorghe Bolovan (coord.), *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria, volumul 4, J-N, 2003, p. 275 (în continuare, se va cita: DTRO...).

În vechime, cătunul Mrenești Dos se numea și Chilomani, denumire folosită și astăzi în vorbirea bătrânilor.

Conform cercetătorului Iorgu Iordan, toponimul are la origine antroponimul *Mreană*²², care, la rândul său, își are originea în termenul slav *mrena*, în românește „mreană – numele unui pește de râu. Documentele vremii atestă antroponimul masculin *Mreană*, ca nume de persoană, dar și antroponimul *Mrenescu*, ca nume de familie. Astfel, într-un act de vânzare-cumpărare, întocmit la 24 noiembrie 1739, găsim pe „Dragomir fiul lui *Ion Mreană* cu frații lui Nicola și Radu *din Crețeni*”²³, iar în altul, din 10 februarie 1810, găsim pe „Badea Mrenescu și cu tovarășii lui *din Crețeni*”²⁴. Ceva mai târziu, la 1833, alte documente ne fac cunoscut faptul că preoți ai bisericii cu hramul „Intrarea în Biserică” erau „*Ion Mrenescul și Dinu Mrenescu*”. «Existența cognomenelor „Mrenescu” la cei doi preoți ne conduce la concluzia că o parte a satului Crețenii de Sus se numea de mult timp Mrenești»²⁵. Satul apare în recensăminte și alte documente și sub forma: Brenești, Inbrenești etc.

Streminoasa (et. <adj. stârminos „stâncos”, „priporos”, abrupt”; <top.: sat, izlaz²⁶). Satul este situat pe valea râului Pesceana și a afluentului său, Năvrăpița, de-a lungul DN 67 B, Drăgășani – Târgu-Jiu. Numele face parte din fondul autohton geto-dac și are la origine termenul *stârmină*, căruia Iorgu Iordan îi dă sensul de „prăpastie, coastă prăpăstioasă; coborâș prăpăstios, regiune cu pante prăpăstioase”²⁷. Chiar dacă este o așezare veche, Streminoasa apare în documente târziu, ea fiind o mahala a satului Crețeni, statutul de sat fiind obținut în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Izvoru (et. <izvor; < top.: sat, deal). Satul Izvoru, veche așezare de moșneni viticultori, așa cum reiese din hotărnicia efectuată de Gh. Copăceanu în anul 1776²⁸, este situat în partea de nord a comunei Crețeni, de o parte și de cealaltă a pârâului Pesceana, de-a lungul DJ 677 A, Crețeni – Șirineasa și a DC 88, Mrenești (Crețeni) – Mereșești (Amărăști). Prima atestare documentară o avem din 18 aprilie 1533, atunci când, într-un hrisov emis de voievodul Vlad

²² Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, 1983, p. 319.

²³ Corneliu Tamaș, Ion Constantin Vasile, *Monumente arhivistice vâlcene. Catalog de documente, 1392-1811*, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 1998, p. 72.

²⁴ *Ibidem*, p. 66.

²⁵ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 359.

²⁶ DTRO..., volumul 6, S-T, 2006, p. 122.

²⁷ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 129.

²⁸ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 121.

Vintilă, prin care acesta întărește Mănăstirii Cutlumuz de la Muntele Athos mai multe sate, apare între martori și „Flâncu din Izvoru”²⁹.

Toponimul Izvoru are la origine substantivul neutru *izvor*, termen vechi românesc care indică „un loc de unde iese la suprafața pământului o apă subterană; de unde izvorăște o apă curgătoare”³⁰. Se crede că termenul a fost împrumutat din sl. *izvorŭ* care indică același lucru.

Din vechime, locuitorii acestui sat sunt cunoscuți sub denumirea generică de „Izvorani”, nume cu care satul este prezent într-un act din 29 octombrie 1626, emis de voievodul Alexandru Coconul, prin care acesta întărește stăpânirea lui Dragomir postelnic din Prundeni peste „o moșie la Izvorani”. Tot din acest document rezultă că la vremea aceea aici se cultiva vița de vie³¹.

De-a lungul timpului, locuitorii satelor comunei Crețeni s-au implicat în evenimentele majore ale Țării Românești și ale României de mai târziu.

Astfel, în timpul Revoluției din anul 1821, conduse de Tudor Vladimirescu, comuna Crețeni a făcut parte, alături de localitățile Drăgășani, Ștefănești, Lungești, Prundeni (Zăvideni), Sutești și Gușoeni, din perimetrul desfășurării celor mai mari mișcări de trupe și a celor mai crâncene lupte din Oltenia³². În timpul acestor lupte, turcii au incendiat mai multe biserici din zona Drăgășani, inclusiv biserica de lemn cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul” de la Crețeni, pe locul căreia, între anii 1821-1826 a fost zidită biserica actuală.

Vălcenii au acordat o mare atenție acțiunilor unioniste, înscriindu-se pe listele de alegători pentru Adunarea Ad-hoc a Munteniei, menită a se pronunța în problemele legate de Unirea Principatelor. Astfel, la 16 aprilie 1857, Ocârmuirea județului Vâlcea înregistra o adresă înaintată de pitarul Ioan Greceanu, în vârstă de 32 de ani, din Râmnicu-Vâlcea, prin care făcea cunoscut faptul că îndeplinește condițiile pentru a fi trecut pe listele de alegători pentru deputații Divanului Ad-hoc, ca proprietar, menționând la avere, printre altele, faptul că „la satul Izvoru tot în acea plasă (plasa Oltului) am cumpărat tot de

²⁹*Documente privind Istoria României, veacul XVI. B, Țara Românească. Volumul II, (1526-1550)*, București, Editura Academiei Române, 1951, pp. 133-136.

³⁰ *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei Române, 1984, p. 446 (în continuare, se va cita: DEX).

³¹ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 352.

³² Dumitru Bălașa, *Tudor Vladimirescu și haiducul Iancu Jianu*, în „Studii vâlcene”, V/1984, p. 59; Pr. Dumitru Bălașa și Pr. Ion Marinescu, *Ultimele lupte ale pandurilor cu turcii la Capul Dealului, Sutești, Crețeni și Gușoeni*, în „Sutești – repere istorice”, Editura Parohiei Sutești, 1995, p. 17.

mine nouăzeci și doi stânjeni pământ pă care este 14 pogoane vie lucrătoare, 10 pogoane pământ arătură și ca 10 pogoane pădure osebit de prisosul ce mai este nesămănat...”³³. Pentru alegerile organizate la Râmnicu-Vâlcea, pe lista de alegători primari, întocmită în decembrie 1858, între boierii vâlceni cu venit funciar de cel puțin 100 de galbeni, se afla și Niță Greceanu, cu proprietate în satul Izvoru, plasa Oltului, al cărui venit era de 110 galbeni³⁴.

Locuitorii comunei Crețeni au răspuns cu entuziasm la susținerea Războiului de Independență din anii 1877-1878, contribuind, material și financiar, la dotarea armatei române cu cele necesare. Sumele donate se ridică la 796 de lei, din partea locuitorilor comunei Crețeni, 120 de lei din partea locuitorilor fostei comune Izvoru, la care s-au adăugat 95 de lei donați de Consiliul comunal Izvoru, pentru cumpărarea de arme³⁵. De asemenea, locuitorii celor două comune (Crețeni și Izvoru) au răspuns cu elan ordinelor de mobilizare și au participat, cu arma în mână, la luptele duse pe câmpiile din sudul Dunării. Din rândul ostașilor participanți la acest război, nu s-au înregistrat morți, ci doar un rănit. Este vorba de Trepteanu Marin din Batalionul II Vânători, decorat cu Crucea „Trecerea Dunării”³⁶.

Din rapoartele vremii, aflăm că în timpul Răscoalei țărănești de la 1907, în satul Crețeni s-a constituit un grup format din 30 de răsculați, majoritatea de etnie țigănească, cu intenția de a incendia conacul boierului Crețeanu, din localitate. În ziua de 13 martie, atacatorii au fost întâmpinați de garda care păzea bunurile și familia acestuia, ulterior, inspectorul Livezeanu însoțit de soldați, reușind să stingă conflictul și să aresteze cinci dintre răsculați, restul scăpând cu fuga³⁷, între arestați fiind Dumitru Ion Motârță, Stancu Ilie³⁸ ș.a.

În toamna anului 1916, satul Crețeni a devenit teatrul de operațiuni în confruntările armatei române (Regimentul 69 Infanterie) și trupele de ocupație germano-austro-ungare. Satul a fost ocupat de inamic, iar locuitorii săi supuși unor abuzuri și umilințe greu de imaginat. Documentele vremii amintesc de un

³³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Vâlcea, fond Prefectura județului Vâlcea, dosar 89/1857, f. 48 (în continuare, se va cita: SJAN Vâlcea...).

³⁴ *Ibidem*, dosar 2/1859, f. 45.

³⁵ Corneliu Tamaș, Petre Bardașu, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Contribuția județului Vâlcea la susținerea războiului de independență de la 1877-1878*, Bălcești pe Topolog, 1977, pp. 548-549.

³⁶ *Ibidem*, p. 648.

³⁷ Corneliu Tamaș, Petre Bardașu, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Răscoala țărănească din 1907 în județul Vâlcea. Studiu și documente*, Bălcești pe Topolog, 1974, pp. 100-101, 104-105.

³⁸ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 345.

episod în care, pentru simplul fapt că nu au salutat un soldat german, câțiva localnici au fost uciși fără milă.

Dintr-un raport al Prefecturii județului Vâlcea, înregistrat cu nr. 1.409, la 17 aprilie 1919, adresat Ministerului de Interne, cu privire la pagubele și victimele provocate în județ de către trupele de ocupație, din anul 1916 și până la retragere, la comuna Crețeni se face următoarea mențiune: „A ucis pe copilul Marin Gh. Curiman, de 12 ani, cu o grenată (grenadă) de mână de către un soldat, fără ca ucigașul să fi fost cel puțin admonestat de către superiorii săi pentru crima comisă. S-au executat locuitorii: Ilie I. M. Tică și Vasile C. Cuculici, Gh. Ilie Popa și pădurarul C. I. Ionescu din c[omu]na Gușoeni, fără motiv”³⁹.

În această primă și mare conflagrație mondială, comuna Crețeni a înregistrat un număr de 98 de eroi, din care: 71 de ostași (1 locotenent, 2 sergenți majori, 9 sergenți, 3 caporali, 56 de soldați) și 27 de civili⁴⁰. De asemenea, 4 ostași au rămas invalizi pe viață: „Iordănescu Dumitru – fierar, Constantinescu Ion, Buga Marin și Tudose Andrei”⁴¹.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial (1941-1945), din satul Mrenești au căzut pe câmpurile de luptă un număr de 29 de ostași: 1 locotenent, 1 sergent major, 3 sergenți, 5 caporali și 19 soldați⁴², numele lor fiind încrustate pentru veșnicie, pe monumentul eroilor martiri din acest sat.

Cea mai valoroasă operă de for public dedicată cinstirii memoriei eroilor martiri ai neamului este Monumentul Eroilor Primului Război Mondial (1916-1919) situat în satul Crețeni, ridicat în anul 1936 la inițiativa pr. Dionisie Ionescu, cu sprijinul enoriașilor Parohiei Crețeni. Este opera sculptorului P. Carajanis și se află pe lista monumentelor actualizată în 2004, cod: VL-III-m-B-09995⁴³.

Evoluția demografică și împărțirile administrative. Harta Olteniei, realizată de Friederic Schwantz, la 1721-1722, în timpul ocupației austriece (1718-1739), indică în județul Vâlcea, între cele 196 de așezări, și satul Izvoranul (Izvoru-n.n.), iar Conscripția virmondiană, din anul 1722, înregistrează în județul Vâlcea, între satele megieșești, și satul Crazzani (Crețeni-n.n.), cu 72 de familii⁴⁴.

³⁹ SJAN Vâlcea, fond Prefectura județului Vâlcea, dosar 98/1919, ff. 181-191.

⁴⁰ Corneliu Tamaș, Petre Bardas, Sergiu Purece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Județul Vâlcea în anii Primului Război Mondial (1916-1918)*, volumul II, Bălcești pe Topolog, 1979, p. 419.

⁴¹ *Idem*, volumul I, p. 232.

⁴² Arhiva Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

⁴³ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din județul Vâlcea. Repertoriu și cronologie*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Conphys, 2007, p. 86.

⁴⁴ Nicolae Daneș, *Județul Vâlcea. Așezările, populația și împărțirile administrativ-teritoriale. Atestări documentare, istoric, evoluție*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Conphys, 2013, pp. 31-34.

În anul 1831, exista în satul Crețeni, plasa Oltului de Jos, o moșie megieșească stăpânită de-a valma pe patru moși (172 de familii, 44 de feciori de muncă), iar în satul Izvoru, plasa Oltului de Sus, exista o moșie megieșească, stăpânită de-a valma pe patru moși (49 de familii, 15 feciori de muncă)⁴⁵.

La 1861, de satul Crețeni ținea și cătunul Măgureni și aveau împreună 344 de case și 312 familii, iar satul Izvoru avea 105 case și 86 de familii⁴⁶.

Comuna Crețeni a fost înființată prin Legea nr. 394 din 31 martie 1864 pentru comunele urbane și rurale, publicată la 1865, „unul dintre meritele esențiale ale domniei lui Cuza”⁴⁷. La început, administrația comunei a funcționat într-o casă particulară, din anul 1927 aceasta s-a mutat în sediul propriu, edificiu construit, în satul Crețeni. În anul 1996, instituția s-a mutat într-un local nou.

În indicele comunelor, întocmit la 1864, găsim, între cele 150 de comune urbane și rurale din județul Vâlcea, și între cele 24 de comune din plasa Oltu, comunele rurale: Crețeni (formată din satele Crețeni și Măgureni, 240 de case, 157 de familii, 4 biserici) și Izvoru (formată din satul Izvoru, 41 de case, 53 de familii, 2 biserici)⁴⁸.

În indicele comunelor pentru perioada 1876-1881, găsim, între cele 10 comune din plasa Oltu, comuna rurală Crețeni – formată din satele: Mrenești, Carcadiești, Crețeni-reședință, Gușoeni, Măgureni și Spârleni. Izvoru nu mai avea statut de comună și făcea parte, împreună cu cătunul Popești, din comuna rurală Nemoiu⁴⁹.

În baza Legii administrației din martie 1883, aplicată din mai 1887, comuna Crețeni rămâne cu satele: Crețeni, Carcadiești, Mrenești și Măgureni, iar satul Izvoru revine la statutul de comună; acestea țineau de plasa Oltu-Oltețu de Jos (cu reședința la Drăgășani). Conform acestei legi, satele Gușoeni și Spârleni se desprind de comuna Crețeni și, împreună cu alte 5 sate, formează comuna rurală Gușoeni⁵⁰. Conform *Dicționarului geografic al județului Vâlcea*,

⁴⁵ Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 2000, p. 37.

⁴⁶ Nicolae Daneș, *op. cit.*, p. 62.

⁴⁷ Ilie Gorjan, *Din istoria autorităților administrației publice ale județului Vâlcea*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Antim Ivireanul, 2012, p. 94.

⁴⁸ Nicolae Daneș, *op. cit.*, p. 69.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 86.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 89.

din anul 1893, realizat de C. Alessandrescu, în rândul populației comunei Crețeni se înregistrau și 31 de familii de țigani⁵¹.

Ca urmare a Legii administrative de la 1 mai 1904, satul Carcadiești trece la comuna Fumureni-Stănești, satul Măgureni trece la Gușoeni, iar comunele Crețeni și Izvoru, din plasa Oltu, se unesc și formează comuna rurală Crețeni-Izvoru cu satele: Crețeni-reședință, Mrenești, Izvoru și Popești.

Prin modificarea legii de organizare a comunelor, la 21 aprilie 1908, ia ființă plasa Pesceana, cu următoarele comune: Crețeni (Mrenești, Crețeni-reședință, Izvoru și Popești), Glăvile, Nemoiu-reședință de plasă, Pesceana și Verdea; la 1 iulie 1908, prin Ordinul Ministerului de Interne nr. 26.747/1908 comunei Crețeni-Izvoru îi este schimbată denumirea în Crețeni. De asemenea, plasa Pesceana este desființată, iar comuna Crețeni trece de plasa Oltu⁵².

Legea din 29 iulie 1929 aduce noi modificări de ordin administrativ. Astfel, comuna rurală Crețeni devine comună de centru, fiind singura comună cu acest statut din Plasa Drăgășani, de ea aparținând comunele rurale: Amărăști, Crețeni, Glăvile, Mitrofani, Nemoiu, Olteanca și Sutești⁵³.

În anul 1938, o parte din sate sunt grupate pentru a realiza numărul de contribuabili prevăzut de legea din 4 august, comuna Crețeni având, de acum, în componența sa, 4 sate: Crețeni-reședință, Izvoru, Mrenești și Streminoasa⁵⁴, structură păstrată până în prezent.

Între anii 1947-1949, România este organizată după modelul sovietic, județele și plășile (subdiviziunile județului) fiind desființate, noua structură fiind constituită din regiuni, raioane, orașe și comune. Astfel, comuna Crețeni devine parte a raionului Drăgășani (cu reședința în orașul Drăgășani), regiunea Vâlcea⁵⁵. Ulterior, face parte din regiunile Pitești (1952) și Argeș (1960), situație ce ține până în anul 1968, când se revine la vechea formă de organizare pe județe⁵⁶.

La recensământul din 15 martie 1966, comuna Crețeni, raionul Drăgășani, regiunea Argeș, avea 3.251 de locuitori: Crețeni, 655 de locuitori; Izvoru, 869 de locuitori; Mrenești, 904 locuitori; Streminoasa, 823 de locuitori⁵⁷.

⁵¹ *Ibidem*, p. 118.

⁵² *Ibidem*, pp. 122, 124-125, 129.

⁵³ *Ibidem*, p. 154-155.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 180.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 344.

⁵⁶ *Ibidem*, pp. 258, 263.

⁵⁷ *Ibidem*, pp. 269-270.

Prin Legea nr. 2 din 18 aprilie 1989, comuna Gușoeni este contopită cu comuna Crețeni, cu denumirea de Crețeni, componența acesteia fiind: Crețeni-reședință, Burdălești, Dealu Mare, Gușoeni, Izvoru și Mrenești⁵⁸. Situația este de scurtă durată, aprilie 1989 – iunie 1990, când Decretul-Lege nr. 38, din 22 ianuarie 1990, abrogă Legea nr. 2/1989, județul Vâlcea revenind la organizarea administrativ-teritorială din anul 1968, cu modificările din 1981 și din 1990⁵⁹.

Viața economică. Ocupația de bază a locuitorilor comunei Crețeni a fost și este agricultura (cultura cerealelor, viticultura, pomicultura, legumicultura), creșterea animalelor și albinăritul, dar, prin tradiție, oamenii de aici sunt renumiți cultivatori de viță de vie.

De la sălbatică „vie pădure”, care creștea, odinioară, în mod spontan prin luminișurile de pădure, s-a ajuns, cu timpul, la crearea de soiuri de struguri productive și aromate, la vinuri apreciate și premiate în țară și în afară. Din păcate, marea majoritate a acestor soiuri au dispărut în urma cumplutului atac de filoxeră declanșat în anul 1884. În viticultura locală, primul focar de filoxeră a fost depistat în anul 1887, în plantațiile generalului Teodorini, de la Fumureni (Lungești), situate la hotarul de sud al comunei Crețeni.

Vinul era, în trecut, o sursă importantă de venituri pentru locuitorii comunei, fapt dovedit prin documentele de impunere a „vinăriciului”. Astfel, „la 16 decembrie 1691, Constantin Brâncoveanu voievod dăruiește Mănăstirii Horezul, vinăriciul domnesc din mai multe dealuri, între care și «al Crețeanilor»”⁶⁰.

Paralel cu această îndeletnicire, aici s-a dezvoltat meșteșugul dogăriei. Mărirea suprafețelor viticole a dus la dezvoltarea atelierelor de familie în care se confecționau obiectele specifice: butoaie, butii, linuri, teascuri etc. Astfel, datele statistice din anul 1899 indică existența, în comuna Crețeni, a unui număr de 12 meșteri dulgheri și dogari (butoieri).

Conform *Dicționarului geografic al județului Vâlcea*, din anul 1893, în satul Mrenești exista o moară „de foc” (pe aburi) cu funcționare permanentă, instalată în vatra satului și o moară acționată de apă, cu funcționare sezonieră, instalată pe cursul râului Pesceana⁶¹.

Suprafața comunei, în anul 1918, era de 2.625 ha (cifra nu include suprafața ocupată de drumuri), din care: arabil 968 ha, pășuni naturale 410 ha,

⁵⁸*Ibidem*, p. 269.

⁵⁹*Ibidem*, pp. 300-301.

⁶⁰ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 346.

⁶¹ C. Alessandrescu, *Dicționar geografic al județului Vâlcea*, București, 1893.

livezi 98 ha, viță-de-vie 241 ha, păduri 836 ha, curți și clădiri 70 ha, alte terenuri 2 ha. În același an, în comună existau 30 de mijloace de transport cu tracțiune animală. În anul 1935, un număr mare de familii aveau în proprietate între 0,5 ha și 5 ha, iar peste 15 familii aveau între 5 și 10 ha. Tot atunci, în comună existau 3 batoze și 5 vânturători manuale, 6 pluguri de fier și un număr mare de pluguri din lemn. În 1839, pe cursul pârâului Năvrăpița funcționa o moară.

În anul 1904, la Crețeni, a luat ființă Banca Populară „Dragostea”, cu un capital de 1.880 de lei, iar în anul 1912, în satul Crețeni – satul de reședință al comunei, se afla un post telefonic. În anul 1985, comuna avea o unitate PTTR, numărul abonaților la serviciul telefonic cu plată era de 7, numărul abonaților radio era de 342 și al abonaților tv. 444. În anul 1950, în comună existau un număr de 120 pluguri de fier cu tracțiune animală, 20 de grape de fier și 28 de cazane pentru fabricat țuică.

Odată cu colectivizarea forțată a agriculturii, acțiune încheiată în anul 1962, venită după o altă acțiune păguboasă pentru populație, care a constatat în naționalizarea pădurilor, cea mai mare suprafață de pământ, animalele de tracțiune și de reproducție, mijloacele de transport și de lucrat pământul au intrat în colectiv, iar activitatea meșteșugărească de bază a rămas pentru o vreme cea tradițională.

Cooperativa de Consum, cu sediul în centrul comunei Crețeni, a înființat, în perioada 1948-1980, prin contribuția locuitorilor, mai multe unități comerciale. Astfel, în anul 1985, în satele Crețeni, Izvoru și Streminoasa, existau un număr de 5 unități comerciale cu amănuntul: 4 magazine mixte și 1 restaurant. În același an, pe teritoriul comunei existau trei unități angrenate în producția agricolă, zootehnică și industrială: Cooperativa Agricolă de Producție (C.A.P.), Stațiunea de Mecanizare a Agriculturii și Cooperativa de Consum Crețeni. În cadrul C.A.P.-ului funcționa o brutărie (înființată în anul 1968) care asigura pâinea numai pentru familiile celor care lucrau în agricultură, dar și acestora în funcție de normele de muncă realizate⁶².

În anul 1985, suprafața totală a comunei era de 2.677 ha, din care 1.480 ha suprafață agricolă: 800 ha teren arabil, 39 ha livezi, 228 ha plantații viticole, 391 ha pășuni naturale, 22 ha fânețe naturale. În cea mai mare parte, suprafața era deținută de C.A.P. Crețeni și, în mică parte, de către locuitori (15 ari pentru fiecare familie, dacă acestea realizau normele stabilite).

Căderea comunismului, în decembrie 1989, a dus la destrămarea C.A.P.-urilor și restituirea proprietății prin Legea 18/1991 și Legea 1/2000,

⁶² Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

acțiune încă nefinalizată. În anii care au urmat, pe teritoriul comunei au luat ființă mai multe exploatații agricole, societăți comerciale, asociații familiale etc.

La 1 ianuarie 2006, suprafața comunei era de 2.680 ha, din care teren arabil 816 ha, pășuni 696 ha, fânețe 10 ha, vii 187 ha, livezi 25 ha, păduri 626 ha, ape 62 ha, drumuri 43 ha, curți și construcții 149 ha, terenuri neproductive 66 ha; populația comunei era de 2.513 locuitori, din care 1.228 de sex masculin și 1.285 de sex feminin⁶³.

Teritoriul comunei este străbătut de drumuri în lungime de 12,7 km, iar legăturile între satele și cătunele comunei sunt făcute prin intermediul a 6 poduri noi, construite în perioada 2005-2010.

În anul 2020, comuna Crețeni dispunea de rețea de alimentare cu apă, în lungime de 28 km. De asemenea, localitatea este alimentată cu energie electrică din sistemul energetic național, dispune de televiziune prin cablu și de telefonie mobilă, dar nu este racordată la rețeaua de gaze, cu toate că partea de sud a acesteia este străbătută de o importantă magistrală de gaze naturale⁶⁴.

Învățământul. Prima școală națională în comuna Crețeni a luat ființă la 16 septembrie 1838. Aceasta funcționa într-un local închiriat și avea învățător pe Radu Ionescu, din satul Izvoru. Acestei școli îi erau arondate satele Crețeni, care avea 131 de familii birnice, și satul Izvoru, cu 48 de familii. Școala era frecventată de 41 de copii (37 de băieți și 4 fete) dintr-un total de 206 copii⁶⁵.

În anul 1933, satele Crețeni și Izvoru aveau 287 de copii de vârstă școlară, din care erau înscriși la școală numai 206. Satul Mrenești avea, în același an, 202 copii de vârstă școlară, din care înscriși la cursuri erau 167; școala avea, în acel an (1933), 3 învățători; în anul 1946, satul Crețeni avea două localuri de școală; în anul 1948, erau șase cadre (patru bărbați și două femei) și frecventau școala un număr de 165 de copii (112 băieți și 53 de fete); în anul 1989 erau 25 de cadre didactice (14 bărbați și 11 femei) și frecventau școala 170 de copii (82 de băieți și 88 de fete); în anul 2000, erau 20 de cadre didactice (10 bărbați și 10 femei) și frecventau școala 101 copii (57 de băieți și 44 de fete)⁶⁶.

În anul 1985, școala coordonatoare Crețeni avea patru localuri de învățământ: primul local propriu a fost construit în anul 1865 (demolat după 1989); a doua școală a fost construită în perioada 1923-1924, prin contribuția

⁶³ Informație preluată de la Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, în februarie 2007.

⁶⁴ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

⁶⁵ Gheorghe Dumitrașcu, *Istoria învățământului din Vâlcea în anii României moderne, 1821-1918*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Fântâna lui Manole, 2018, p. 782 (în continuare, se va cita: *Istoria învățământului...*).

⁶⁶ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

sătenilor; a treia în anul 1962, construită în formă de L; a patra, cu etaj, inaugurată în anul 1981, prevăzută cu mai multe laboratoare. În anul 1939, a luat ființă o cantină școlară, ce asigura hrana copiilor săraci.

Primul local de școală în satul Izvoru a fost construit la 1893, iar școala nouă a fost construită în anul 1973. În anul 1918, școala avea un învățător și era frecventată de 42 de copii școlari (40 de băieți și 2 fete); în anul 1939, a luat ființă o cantină școlară ce asigura hrana pentru 10 elevi săraci; în anul 1948, erau 5 cadre (4 bărbați și 1 femeie) și frecventau școala 157 de copii (75 de băieți și 82 de fete); în anul 1989, erau 2 cadre (un bărbat și o femeie) și frecventau școala 23 de copii (9 băieți și 14 fete); în anul 2000 erau 2 cadre didactice (bărbați) și frecventau școala 38 de copii (20 de băieți și 18 fete)⁶⁷.

Primul local de școală pentru satul Streminoasa a fost construit în anul 1924, iar în anul 1969 a fost ridicat un local nou; în anul 1933, școala avea 1 învățător și frecventau cursurile un număr de 91 de elevi din cei 157 de copii de vârstă școlară; în anul 1938, școala era frecventată de 122 de copii (66 de băieți și 56 de fete); în anul 1948, de 119 copii (70 de băieți și 49 de fete); în anul 1989, de 29 de copii (7 băieți și 22 de fete); în anul 2000, de 27 de copii (14 băieți și 13 fete)⁶⁸.

Primele date care atestă existența unei grădinițe în comuna Crețeni apar în jurul anului 1963, atunci când instituția funcționa în fosta cârciumă a lui Nae Fârtat din satul Mrenești. În anul 2020, în localitate funcționa Școala Gimnazială Crețeni, din structura sa făcând parte și Grădinița cu Program Normal Crețeni. În anul școlar 2019/2020, cursurile școlare au fost frecventate de 75 de elevi (36 de elevi învățământ primar și 39 de elevi învățământ gimnazial), iar cele preșcolare au fost frecventate de 30 de copii, organizați pe două grupe: grupa mare și grupa mică + mijlocie. Structura didactică era formată din 13 cadre: 2 la învățământul preșcolar, 3 la învățământul primar și 8 la învățământul gimnazial⁶⁹.

Prima casă a cărții pentru școlari a fost înființată la școala din Izvoru și a funcționat în perioada 1905-1960. În anul 1978 a luat ființă biblioteca școlii coordonatoare din Crețeni, care în anul 2000 dispunea de 3.284 de volume⁷⁰.

Cultura. Pe lângă agricultură, o contribuție însemnată în economia familiilor țărănești de aici au reprezentat-o prelucrarea lemnului (dulgheria, dogăria) și meșteșugurile tradiționale din industria casnică, practicate de femei

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Informații primite miercuri, 5 mai 2020, de la Elena-Daniela Drăghici, profesor în învățământul preșcolar, director al Școlii Gimnaziale Crețeni.

⁷⁰ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

(torsul lânăii, fuiorului de cânepă și borangicului, vopsitul fibrelor, urzitul, țesutul, cusutul și împletitul), activități în care localnicii au excelat prin talentul și măiestria lor. Astfel, la *Expoziția generală română*, organizată la București, în anul 1906, Marin Rădulescu a obținut „Medalia de bronz cu diplomă specială”, T. Neagoe, I. Diaconu și C. I. Marin au obținut „Diploma cu mențiune onorabilă”, iar Neagoe T. Ana a obținut „Medalia de bronz pentru lucru de mână”⁷¹.

Căminul Cultural Crețeni a fost înființat în anul 1937 și a funcționat, la început, într-o sală a Primăriei, ulterior, în casa cârciumarului Nae Fârtat. Până la construirea sediului propriu, în anul 1947, duminica și la marile sărbători religioase de peste an, se organizau, în vatra satului, hore la care participau în general tinerii, dar și membrii comunității de alte vârste. Doi ani, mai târziu (1939) a fost înființată a doua instituție culturală de pe raza comunei: Căminul Cultural „Marele Voievod Mihai Viteazul”, din satul Izvoru⁷².

În tradiția locului, s-a păstrat „Călușul”, dans bărbătesc ce se desfășoară în cele trei zile ale Rusaliilor. Cu ani în urmă, fiecare sat avea ceata sa de călușari. În prezent, în comuna Crețeni, în cadrul Căminului Cultural, activează o *Formație de călușari*⁷³, iar în cadrul Școlii Gimnaziale Crețeni, activează *Grupul vocal-folcloric „Izvorășul”*, înființat în anul 2005. În ultimii ani, a intrat în tradiția școlii și a comunei *Festivalul-concurs al tinerilor interpreți de folclor „Pridvorul tinereții”*, manifestare ce se desfășoară în fiecare an, în ziua de 21 mai, de hramul Sfinților Împărați Constantin și Elena⁷⁴.

Între vestiții lăutari și rapsozi populari ai comunei, din secolul trecut, sunt de amintit: Ilie Badea (al Chivi) – viorist și rapsod, Florea lu’ Coadă – contrabasist și rapsod, Ilie Sârbu (zis Milan) – viorist și rapsod, Ion Zarailă – viorist și rapsod, Ilie Zugrăvescu, Elena (Lina) Zugrăvescu (născută Spârleanu), Maria Diaconu (Baba Marița), Gheorghe Uța (zis Ghicănă)⁷⁵, Gheorghe Fănescu (zis Gicu Bociță) – rapsozi⁷⁶ ș.a.

⁷¹ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 346.

⁷² Înv. Marin Turică, *Fișa monografică a comunei Crețeni, județul Vâlcea*, 1945, în manuscris.

⁷³ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

⁷⁴ Informații primite miercuri, 5 mai 2020, de la Elena-Daniela Drăghici, profesor în învățământul preșcolar, director al Școlii Gimnaziale Crețeni.

⁷⁵ Ilie Zugrăvescu, *Lume, eu cânt pentru tine*, Râmnicu-Vâlcea, Centrul Județean de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Vâlcea, 1996 (culegere de cântece populare, îngrijită de Marin Brânaru și Gheorghe Deaconu).

⁷⁶ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

Prima bibliotecă publică a fost înființată în anul 1864. Aceasta a funcționat în localul școlii din satul Izvoru și era o bibliotecă volantă a Fundației „Spiru Haret”. Sub acest statut, o întâlnim până în anul 1905, când este transformată în bibliotecă a școlii locale. În anul 1960, prin noua reorganizare a bibliotecii vâlcene, Biblioteca Școlară Izvoru a fost desființată, iar depozitul de carte preluat de Biblioteca Centrală din Râmnicu-Vâlcea și transferat la bibliotecă publică locală, nou înființată, cu sediul în Căminul Cultural Crețeni.

Dacă la început biblioteca era frecventată de circa 30 de cititori pe an, odată cu alfabetizarea populației, numărul cititorilor a crescut, ajungând până prin anii 2000 la circa 270-300 de persoane. În anul 1985, comuna avea două biblioteci, una publică și una școlară⁷⁷. Începând cu anul 1996, Biblioteca Publică a Comunei Crețeni funcționează într-un spațiu propriu, situat în vecinătatea primăriei. În prezent, aceasta are un număr de 8.000 de volume – beletristică, geografie, istorie, religie, agricultură etc.

După electrificarea comunei, prin anii 1966-1967, la Crețeni a luat ființă un cinematograf sătesc⁷⁸.

Viața religioasă. În anul 1893, în comună existau 4 biserici: două la Crețeni (una de lemn la Târșești și una de zid la Crețeni), una de lemn la Mrenești și una de lemn la Măgureni. După unificarea celor două comune, Crețeni și Izvoru, în anul 1904, noua localitate, Crețeni-Izvoru, are 5 biserici (două la Crețeni – una de zid și una de lemn, una la Mrenești – de lemn și două de lemn la Izvoru). În anul 1932, comuna avea 7 biserici (una de zid la Crețeni și una de lemn la Crețeni-Târșești, una de lemn și una de zid la Mrenești, două de lemn și una de zid la Izvoru).

În 1976⁷⁹, 2009⁸⁰ și 2019, teritoriul localității era structurat în 3 unități administrative bisericesti: Parohia rurală Crețeni, Parohia rurală Mrenești și Parohia rurală Izvoru, toate trei subordonate Protoieriei Drăgășani.

Parohia Crețeni, formată din satele Crețeni și Streminoasa (com. Crețeni) și cătunul Pietroasa (com. Sutești), are două biserici: *biserica parohială „Sfântul Ioan Botezătorul”*, situată în satul Crețeni, zidită între anii 1821-1826, ctitorii ei fiind preoții Radu și Șerban Făurescu. Biserica aceasta a fost incendiată de turci în ziua

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Dumitru Sandu, *Eparhia Râmnicului și Argeșului – monografie*, Râmnicu-Vâlcea, 1976, p. 1.138.

⁸⁰ Gherasim Cristea, *Istoria Eparhiei Râmnicului*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Conphys, 2009, p. 412.

de 8 iunie 1821, în timpul luptelor cu pandurii. A fost refăcută în perioada 1821-1826. Deteriorată, în urma unui incendiu, produs în anul 1913, a fost refăcută în perioada 1914-1924 de către preotul Dimitrie Nicolescu, cu ajutorul enoriașilor și al unor binefăcători din afara parohiei⁸¹; *biserica filială cu hramul „Sfinții Voievozi”* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod: VL-II-m-B-09736), situată în satul Crețeni, cătunul Târșești, a fost ridicată din bârne de stejar în anul 1767, ctitorii ei fiind locuitorii satului⁸². În anii 1833 și 1840, la această biserică era arondat satul Crețeni-Târșești și cătunele Streminoasa și Bădițești. De-a lungul existenței sale, biserica a fost restaurată în mai multe rânduri: în anul 1799, apoi în perioada 1933-1934, când i s-a adăugat pridvorul de zid, o turlă subțire din lemn și a fost căptușită în interior cu scândură de brad, așezată în poziție verticală pe pereții laterali⁸³ și în anul 1984. În perioada 1948-1959, aici a slujit ca preot paroh părintele Dumitru Bălașa (1911-2002) – cercetător istoric tracolog și medievist, opozant al regimurilor dictatoriale românești (carlist, antonescian și comunist), arestat de trei ori pentru convingerile sale. În anul 2016 am fixat în această biserică o placă memorială care să amintească enoriașilor faptul că aici a slujit un patriot demn de cinstire; *biserica filială cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod: VL-II-m-B-09876), construcție de lemn situată în cătunul Pietroasa, com. Sutești, datată la 1536-1537, modificată la 1779-1780, strămutată pe locul actual la 1822⁸⁴.

Parohia Mrenești, formată din satul Mrenești, are un singur lăcaș: *biserica parohială cu hramul „Intrarea în Biserică”*, situată în satul Mrenești, cătunul Mrenești-Dos, zidită în perioada 1927-1932, la inițiativa preotului Ion Gh. Florescu din Crețeni, cu ajutorul enoriașilor. În anul 1949 a fost schimbată tabla acoperișului și restaurată pictura⁸⁵. În seara zilei de 17 iulie 1972 a fost trăsniță turla de deasupra naosului, fenomen ce a provocat un incendiu devastator, în urma căruia au rămas doar zidurile. În perioada 1972-1973, biserica a fost reparată prin stăruința preotului paroh Atanasie Bădiță⁸⁶.

Până în anul 2003, lângă biserica de zid a existat o biserică de lemn cu hramul *Intrarea în Biserică* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod:

⁸¹ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

⁸² Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *Monumente istorice din județul Vâlcea. Repertoriu și cronologie*, Râmnicu-Vâlcea, Editura Conphys, 2007, p. 86.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 144.

⁸⁵ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 847.

⁸⁶ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

VL-III-m-B-09693.03.)⁸⁷, ridicată „la 1771 de către ieromonahul Rafail și popa Pârvu”⁸⁸, declarată monument la 8 iunie 1922⁸⁹. Aflată într-o avansată stare de degradare fizică, biserica a fost salvată în toamna anului 2003, atunci când, împotriva voinței enoriașilor, dar cu acordul administrației publice locale a fost strămutată la Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni, cu ajutorul Fundației HAR, prin programul cultural „Tradiție și Postmodernitate”⁹⁰.

Parohia Izvoru, formată din satul Izvoru, are trei biserici: *biserica parohială cu hramul „Sfântul Nicolae”*, situată în satul Izvoru, zidită în anul 1913, prin străduința preotului Ilie Chiriță, cu ajutorul enoriașilor. A fost reparată în anul 1924⁹¹; *biserica filială cu hramul „Sfântul Ioan Botezătorul”*, situată în satul Izvoru, cătunul Besnești, construită din lemn în anul 1746⁹². Biserica aceasta „cu pridvor pe stâlpi ciopliți din bardă, a fost reparată în 1871 și apoi în 1933”⁹³. Pictura actuală a fost realizată în anul 1996, la inițiativa preotului Ilie Chiriță, nepotul ctitorului bisericii parohiale; *biserica filială cu hramul „Sfântul Nicolae”*, situată în satul Izvoru, cătunul Popești, a fost construită din lemn în perioada 1811-1812⁹⁴, pe locul alteia mai vechi, ctitorii ei fiind locuitorii acestui cătun.

Asistența medicală. Primul dispensar medical uman din comună a funcționat în casa lui Nicolae Alexandrescu din satul Crețeni. În anul 1965, comunitatea locală a construit în centrul comunei primul edificiu de sănătate care dispunea de un dispensar, o farmacie proprie și o baie comunală, după care, în anul 1971 a fost ridicat edificiul actual⁹⁵.

Asistența sanitar-veterinară. Serviciul sanitar-veterinar în zona Drăgășani a luat ființă în anul 1925 și a avut ca prim specialist pe doctorul Dumitru Dinovici. Până în anul 1948, Dispensarul veterinar Drăgășani a coordonat activitatea pe raza mai multor comune din jur, inclusiv comuna Crețeni, fiecare dintre acestea având pe plan local câte un agent veterinar. În anul 1948, a luat ființă Circumscripția Sanitar-Veterinară Crețeni la care erau arondate comunele: Crețeni, Amărăști, Glăvile (inclusiv fosta comună

⁸⁷ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *op. cit.*, p. 86.

⁸⁸ Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din județul Vâlcea*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1-3/1981, pp. 104-114.

⁸⁹ Ioan Oprea, *Monumentele istorice din România (1850-1950)*, București, Editura Vremea, 2001, p. 413.

⁹⁰ Eugen Petrescu, *Valea Pesceanei – repere istorice*, în manuscris.

⁹¹ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 835.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Arhiva Comisiunii Monumentelor Istorice, fond 5.14, dosar Mrenești-Crețeni, Vâlcea.

⁹⁴ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 835.

⁹⁵ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 115.

Olteanca), Pesceana, Gușoeni, Mădulari și Șușani (inclusiv fostele comune Râmești și Ușurei). În anii 1963-1964, în cadrul circumscripției a luat ființă un dispensar veterinar și o farmacie⁹⁶.

Sportul. Începând din toamna anului 1972, în fiecare an, în luna noiembrie, după strângerea recoltelor, la Crețeni se organizează o întrecere sportivă la nivel de copii școlari, cu participarea școlilor din zona Drăgășani. Dacă la început competiția cuprindea mai multe discipline sportive și se numea Cupa „Strugurelul de Aur”, ulterior, aceasta și-a schimbat titulatura în „Cupa Crețenilor” sau „Festivalul Crețenilor”, în program fiind doar trei discipline sportive: fotbal, handbal și atletism.

Personalități: *Crețanu Dumitru*: „fiul popii din Crețeni 1799”⁹⁷, scriitor de documente (grămatic); *Frații Constantin și Take Popescu*: cunoscuți sub numele generic de „boierii Măndești” (boieri mehedințeni, descendenți ai unor vechi neamuri de boieri olteni și munteni), stabiliți la sfârșitul secolului al XIX-lea la Mrenești (Crețeni); *Victor Măndoiu* (n. 1916, com. Crețeni – d. 23 iunie 1973, mun. Râmnicu Vâlcea): teolog, profesor; consilier eparhial la Arhiepiscopia Chișinăului în vremea ÎPS mitropolit Efrem Enăcescu-Tighineanul al Basarabiei (originar din com. Măciuca), funcție îndeplinită până în vara anului 1944, când Basarabia a fost invadată de trupele sovietice; *Ion Neagoe-Tuluz* (n. 1943, com. Crețeni – d. 1991): artist plastic, pictor și restaurator de biserici, printre *cele mai importante monumente restaurate de acesta fiind Biserica „Sfânta Treime” a Mănăstirii Cozia și Biserica „Sfinții Trei Ierarhi” a Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași*; *Ilie Zugrăvescu* (n. 1912, com. Crețeni – d. 2002): învățător, rapsod popular, dirijor, folclorist și animator cultural, ctitor de lăcașuri de învățământ și de cultură; veteran al celui de-al Doilea Război Mondial, promotor al Cultului Eroilor, ctitor și ocrotitor al monumentelor închinat eroilor și martirilor neamului.

COMUNA MITROFANI

Așezare. Localitatea este situată pe valea pârâului Verdea, afluent de stânga al râului Pesceana, la 66 de km sud de municipiul Râmnicu-Vâlcea, reședința de județ și la 12 km nord de municipiul Drăgășani. În componența comunei intră satele Cetățeaua, Izvorașu, Mitrofani (satul de reședință) și Racu,

⁹⁶ Informații primite, în anul 2012 de la doctorul Vasile Grevuțu din Râmnicu-Vâlcea, medic veterinar cu importante funcții de conducere în sistemul sanitar-veterinar vâlcean, în perioada 1961-2009.

⁹⁷ Corneliu Tamaș, Ion Constantin Vasile, *op. cit.*, p. 319.

acestea fiind așezate de-a lungul DC 98 (Sutești – Mitrofani). Are ca vecini comunele: Prundeni, Orlești (la est), Crețeni, Amărăști (la vest), Sutești (la sud) și Glăvile (la nord).

Cadrul natural. Relieful este specific podișului piemontan, cu dealuri dispuse pe direcția nord-sud, cu grad ridicat de fragmentare și altitudini de circa 350-400 m. Principalele forme de relief sunt: culmile înguste, versanții, terasele, lunca joasă și îngustă și fundul văii principale – Verdea, săpată în argile, marne și mai rar nisipuri. Valea ce străbate localitatea este mărginită de două dealuri – Dealul Oltului, pe partea stângă, și Dealul Mitrofanilor (sau Dealul Gemenii), pe partea dreaptă.

Clima este temperat-continentală, cu veri calde, toride și ierni geroase. Temperaturile medii anuale sunt de 8-10°C, iar precipitațiile medii multianuale totalizează 600 mm, cele mai multe ploi căzând la sfârșitul primăverii și începutul verii, și au, de regulă, regim torențial, mai ales în lunile de vară. Grosimea stratului de zăpadă totalizează anual 70 cm. Vânturile care bat sunt cele din nord și nord-est, în tot timpul anului, și cel de sud-vest, care bate dinspre mediterană, cald și uscat vara și ploios iarna.

Cel mai important curs de apă care traversează comuna de la nord la sud este pârâul Verdea, afluent de stânga al râului Pesceana. Pârâul are un debit mic de apă, dar ploile rapide de vară și topirea bruscă a zăpezilor măresc cantitatea de apă scursă pe albia îngustă, motiv pentru care, uneori, produce pagube. Cei mai importanți afluenți ai pârâului Verdea sunt: Izvorașu, care curge prin fostul sat Bou, Negrița (Negraia), care curge prin satul Racu⁹⁸, Groșarea, Togoiasa Vâlceaua Mare etc.

Pe teritoriul comunei Mitrofani întâlnim păduri de foioase specifice dealurilor, alcătuite din gorun, cer, gârniță, stejar, carpen, jugastru, frasin, ulm, tei, salcâm etc., cele mai însemnate fiind pădurile Groșarea și Lace.

Istoria. De-a lungul vremii, pe teritoriul comunei Mitrofani și în împrejurimile acesteia au fost descoperite fosile de mamifere preglaciare (mamut, rinocer, cerb, cal, hienă).

Toate așezările ce alcătuiesc comuna Mitrofani sunt cunoscute, până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, sub aceeași denumire – *Verdea*⁹⁹. Originea toponimului este în hidronimul *Verdea*, numele pârâului care străbate comuna pe toată lungimea sa, atestat documentar la 7 iulie 1526 în hrisovul dat de voievodul Radu de la Afumați, prin care acesta îi dăruiește lui Fârtat clucer

⁹⁸ DTRO..., volumul 4, J-N, p. 299.

⁹⁹ Dumitru Bălașa, Ion Marinescu, *Sutești – repere istorice*, Parohia Sutești, 1995, p. 29.

un loc domnesc numit *Matca Verzii*: „... Dă domnia mea această poruncă... slugii domniei mele, lui Fârtat clucer, să-i fie lui un loc domnesc ce se chiamă *Matca Verzii*, din gura Togăiasei și din gura Văii cu Scoarța și Jăriștea și din gura Văii Dracului și din vârful dealului și din obârșia Togăiasei...”¹⁰⁰.

Mitrofani (<n. grup și <top.: sat, comună¹⁰¹). Toponimul are la origine termenul „*mitră*”, care vine din sl. *mitra*, ngr. *mitra* și desemnează un „acoperământ de formă sferică sau conică, uneori bogat ornamentate, purtat mai ales de arhieriei în timpul slujbei religioase”; un fel de coroană purtată de regi, de împărați etc; acoperământ al capului de formă specială la vechile popoare orientale¹⁰².

Mitrofani „este unul din toponimele noi ale județului Vâlcea și se trage de la un nume de călugăr, *Mitrofan*. Derivă din neogrecul: *mater* = *mamă* și *phan(eo)* = *a apărea*. Acest Mitrofan – călugăr, citat într-un hrisov al lui Alexandru Coconul voievod la 29 octombrie 1626, a ridicat, probabil, în aceste locuri o biserică din lemn care a devenit mai târziu Schitul Mitrofani”¹⁰³. Antroponimul *Mitrofan*, este atestat într-un document din 1626 (v. Racu).

Cetățeaua – <etim. cetate, cetățuie, cetățea (diminutiv de la cetate); <top.: sat¹⁰⁴. Istoricul Dumitru Bălașa susține, în lucrările sale, că denumirea satului vine de la o cetate din vremea dacilor: „Se află aici vatra unei cetăți dacice necercetată arheologic. Din moși strămoși se pomenește așezarea Cetățeaua și rar Cetățuia”¹⁰⁵.

Izvoarașu (<etim. izvor; <top.: sat). Numele satului *Izvoarașu* a fost preluat de la pârâiașul care izvorăște de aici și a înlocuit vechea denumire *Boul*, care, în vorbirea locală, se păstrează și astăzi¹⁰⁶.

Racu (<etim. rac; <top.: sat)¹⁰⁷. Vechea denumire a satului *Racu* este *Verdea*, atestat la 29 octombrie 1626, când voievodul Alexandru Coconul dă un hrisov de întărire a unor moșii în Izvoru (Crețeni), Zlătărei, Bereni, Amărăști, ș.a., amintind de un zapis din zilele lui Gavriil voievod (1616-1620), în care apare între martori „și din Verdea, Mitrofan călugărul”.

¹⁰⁰ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, pp. 474-475.

¹⁰¹ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 348.

¹⁰² *DEX...*, p. 555.

¹⁰³ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 28.

¹⁰⁴ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 349.

¹⁰⁵ Dumitru Bălașa, Ion Marinescu, *op. cit.*, p. 32.

¹⁰⁶ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 350.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

Toponimul *Racu* are la origine termenul „*rac*” = *crustaceu comestibil*, de culoare neagră-verzuie. Vine din sl. *raku*¹⁰⁸. N. A. Constantinescu consideră că *Racu este nume de persoană*¹⁰⁹.

La 16 decembrie 1782, „Radu Mereșescu, fiul lui Popa Stoica, vinde lui Radu, fiul lui Calotă, din Nemoiu, pentru trei taleri, o falce de pământ până în *pârâul Racului*, lungă de 40 de stânjeni și lată de 20 stânjeni”¹¹⁰.

Comuna Mitrofani a fost implicată, prin fiii săi, în evenimentele majore ale țării. Astfel, în timpul Războiului de Independență de la 1877-1878, a căzut la datorie soldatul Lupu Florescu din satul Mitrofani¹¹¹. De asemenea, în timpul Primului Război Mondial (1916-1919) numeroși fii ai satelor comunei Mitrofani au căzut pe câmpurile de luptă. Lista pentru localitățile Sutești și Mitrofani (care, la data întocmirii acesteia, formau o singură comună – Sutești) scoate în evidență 149 de ostași eroi martiri (19 sergenți și 130 de soldați)¹¹².

Comuna Mitrofani și-a dat tributul în vieți omenești și în cel de-al Doilea Război Mondial (1941-1945), pe fronturile de Est și de Vest, când, din cei peste 70 de bărbați concentrați, mai mult de jumătate au căzut pe câmpurile de luptă și în lagărele rusești, trupurile lor zăcând la sute și mii de km depărtare de casă¹¹³.

În anul 2015, am inclus comuna Mitrofani într-un program de cinstire a memoriei eroilor și martirilor neamului în cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, aici urmând ca în anul 2021 să construim un monument în amintirea tuturor eroilor de pe Valea Verdea căzuți în războaie și revoluții de-a lungul vremii. De asemenea, până în 2025, tot în cadrul acestui program, în amintirea marelui voievod martir Mihai Viteazul – domn al Țării Românești (1593-1600) –, urmează refacerea fostului Schit Mitrofani, într-o altă locație, dar tot pe teritoriul satului Mitrofani (v. Viața religioasă).

Evoluția demografică și împărțirile administrative. Satul Cetățeaua apare în Memoriile Generalului Frederich Wilhelm von Bwer (Bauer) din 1778,

¹⁰⁸ DEX..., p. 767.

¹⁰⁹ Nicolae A. Constantinescu, *Dicționar de onomastică românească*, București, Editura Academiei, 1963, p. 355.

¹¹⁰ Corneliu Tamaș, Ion Soare, Carmen Manea-Andreescu, *Comori arhivistice vâlcene*, volumul II, București, 1985, p. 205.

¹¹¹ Gheorghe Dumitrașcu, *Epopoea independenței României în conștiința vâlcenilor*, Râmnicu Vâlcea, Editura Almarom, 2003, p. 374.

¹¹² Arhiva Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” (Râmnicu-Vâlcea) al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”.

¹¹³ *Ibidem*.

între cele 128 de localități din județul Vâlcea; în acel an, satul avea o biserică¹¹⁴, apoi, în Catagrafia obștească de la 1831 din Țara Românească, este menționată în județul Vâlcea, plasa Oltului de Jos, moșia Mitrofani stăpânită de Episcopia Râmnicului, cu 82 de familii și 28 de feciori de muncă¹¹⁵.

În anul 1840, pe dealul din partea de apus a satului se afla mahalaua Schitu Mitrofani, care ținea de satul Nemoiu, cu biserica din lemn care avea hramul „Sfântul Nicolae” (distrușă în incendiul din anul 2000 (v. Viața religioasă). Cu timpul, locuitorii satului și ai mahalalelor au coborât „la linie”. Tot de Nemoiu țineau, atunci, mahalalele Cetățeaua (proprietate moșnească) și Racu¹¹⁶.

La 30 iunie 1857, satul Mitrofani avea 38 de clăcași¹¹⁷; la 1861 avea 94 de familii cu 151 de case¹¹⁸.

După instituționalizarea comunei rurale, prin Legea comunală dată la 1864, în plasa Oltu ia ființă comuna rurală Mitrofani, cu 86 de case, 69 de familii și 2 biserici¹¹⁹, ea fiind una dintre localitățile mici ale județului, motiv pentru care, de-a lungul istoriei, a depins într-o oarecare mare măsură de localitățile vecine: Amărăști, Crețeni și Sutești.

Ca urmare a Legii comunale din martie 1874, comuna Mitrofani este desființată, satele Bou, Cetățeaua și Racu fiind trecute la comuna Amărăști, iar satul Mitrofani la comuna Sutești, plasa Oltu¹²⁰. Apoi, în baza Legii administrative din 1/3 martie 1883, aplicată în mai 1887, localitatea Mitrofani își recapătă statutul de comună, aceasta fiind formată dintr-un singur sat – Mitrofani, satele Cetățuia (Cetățeaua) și Racu intrând în componența comunei Nemoiu, plasa Oltu-Oltețu de Jos¹²¹.

În *Dicționarul geografic al județului Vâlcea*, din 1893, găsim comuna Mitrofani, plasa Oltu de Jos, formată din satul Mitrofani, cu 469 de locuitori și 216 case. Locuitorii sunt moșneni, 28 dintre aceștia fiind împroprietăriți la 1864 cu 77 ha pământ din moșia statului¹²².

Ca urmare a legilor administrative de la 1 mai 1904 și 12 martie 1906, între cele 86 de comune rurale din județul Vâlcea, în plasa Oltu găsim comuna

¹¹⁴ Nicolae Daneș, *op. cit.*, p. 37.

¹¹⁵ Ion Donat, Ion Pătroiu, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 37.

¹¹⁶ Eugen Petrescu, *op. cit.*, volumul II, p. 37.

¹¹⁷ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 349.

¹¹⁸ Nicolae Daneș, *op. cit.*, p. 62.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 69.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 86.

¹²¹ *Ibidem*, p. 89.

¹²² *Ibidem*, p. 108.

Sutești-Mitrofani, rezultată din comasarea comunelor rurale Sutești și Mitrofani (cu satele Sutești, Boroșești, Mazili-reședință, Pietroasa, Verdea și Mitrofani); satele Cetățeaua, Racu și Verdea se aflau în componența comunei rurale Nemoiu-Amărăști¹²³.

La 28 aprilie 1908, prin noua lege de organizare a comunelor, ia ființă comuna rurală Verdea, cu satele Cetățeaua, Mitrofani-reședință, Racu, Verdea și cătunul Bou. Aceasta ținea de plasa Pesceana, cu reședința în comuna Nemoiu¹²⁴.

Prin noua lege pentru organizarea administrației locale din 29 iulie 1929, iau ființă comunele rurale de centru. Astfel, comuna rurală Mitrofani (cu satele Bou, Cetățeaua, Mitrofani-reședință, Racu) ține de comuna rurală de centru Crețeni, plasa Drăgășani¹²⁵.

La recensământul din 25 ianuarie 1948, comuna Mitrofani ținea de plasa Drăgășani și avea o populație de 1.713 locuitori (Boul, 228 de locuitori, Cetățeaua, 205 locuitori, Mitrofani-reședință, 1.051 de locuitori, Racul, 229 de locuitori)¹²⁶.

Începând cu anul 1950, sistemul administrativ național este înlocuit cu sistemul sovietic, județele fiind desființate, iar teritoriul României împărțit în regiuni și raioane, orașe și comune. Astfel, comuna Mitrofani, intra în raionul Drăgășani, regiunea Vâlcea¹²⁷, în anul 1952 în raionul Drăgășani, regiunea Pitești, iar din 1960 aparține de raionul Drăgășani, regiunea Argeș. În anul 1964 satul Boul primește numele Izvoarașul¹²⁸.

În anul 1968, se revine la organizarea administrativ-teritorială tradițională, dar se desființează o serie de unități administrative ca urmare a contopirii lor cu altele. Astfel, comuna Mitrofani, este desființată și anexată, împreună cu cele 4 sate ale sale (Cetățeaua, Izvoarașu, Mitrofani și Racu), la comuna Sutești¹²⁹. În anul 2004, la insistențele locuitorilor, comuna Mitrofani este reînființată, în baza Legii nr. 82/2004¹³⁰.

Viața economică. Pentru locuitorii comunei Mitrofani, resursa de bază este, din cele mai vechi timpuri, agricultura și creșterea animalelor, însă viticultura a avut și are un rol aparte în economia localității. Dealul Oltului și Dealul Mitrofanilor sunt celebre pentru cantitatea și calitatea vinurilor obținute, comuna

¹²³ *Ibidem*, p. 122.

¹²⁴ *Ibidem*, pp. 124, 126, 136.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 155.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 228.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 246.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 269.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 285.

¹³⁰ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 443.

Mitrofani fiind un vechi și faimos centru viti-pomicol din arealul podgoriei Drăgășani. Până în urmă cu circa 60 de ani, la Mitrofani erau cultivate cu viță-de-vie peste 200 ha de terenuri, iar cu pomi fructiferi (în special prun) peste 100 ha, multe denumiri de locuri, de pe teritoriul localității, purtând astăzi amprenta unora dintre cei mai mari proprietari de terenuri cultivate cu viță de vie: boierii din familiile Lahovary, Oromolu, Filipescu, Greceanu etc.

Îndeletnicirea de viticultori, a localnicilor, este atestată cu secole în urmă în hrisoave și zapise, unde se vorbește despre *vinărici* (dare-dijmă în vin, a zecea parte din producție care se dădea domnului) și *otașină* (dare în vin pentru viile lucrate în arendă), iar despre calitatea vinului de Mitrofani se vorbește în literatură și în folclor.

Astfel, în toamna anului 1926, Al. O. Teodoreanu-Păstorel, la invitația bunului său prieten, Gib Mihăescu, vine în vizită la casa scriitorului de la Drăgășani, ocazie cu care îi face acestuia următoarea dedicație: „Culesul viilor e-n toi la Drăgășani, / De vorbe dezmiardate-i via, / N-auzi decât Gordana, Crâmpoșia, / De Dealul Oltului, Călina, Mitrofani”¹³¹, iar I. C. Teodorescu spune, într-o lucrare a sa, aflată în manuscris, intitulată *Notițe și însemnări istorice privitoare la vița de vie și vinul din România*, că: „În Țara Românească, pe cât se pare, vinul de Mitrofani-Drăgășani – poate din Tămâioasă românească – era pe placul viteazului voievod Mihai”¹³².

De asemenea, dogăria – una dintre îndeletnicirile meșteșugărești tradiționale în această zonă, a reprezentat o sursă importantă de venituri pentru cei care o practicau, aceasta fiind transmisă, din generație în generație. Cel mai cunoscut și apreciat meșter dogar, dulgher, tâmplar, rotar și constructor de case din secolul trecut, de pe valea Verdea și unul dintre cei mai faimoși din zona Drăgășani, a fost Savu Petrescu, care a murit în anul 1978, la vârsta de 85 de ani.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, moșia Mitrofani se afla în stăpânirea Episcopiei Râmnicului Noul Severin, iar cei care aveau vii pe această moșie trebuiau să achite proprietarului o dare în vin. Astfel, „în octombrie 1827 în zăpisele colective prin care cei ce aveau vii pe moșia Episcopiei se obligau să achite otașina anuală, găsim pe Badea Gheorghe, Dumitru și Mihai Cerneal(ă), Nicolae Ghelencea, Rada văduva lui Dumitrașcu popa Stan, Vladu, fiul popii Stan,..., toți din satul Mitrofani. În această perioadă 30 de locuitori aveau vii cu otașină pe pământul Episcopiei Râmnicului, fapt ce dovedește că viticultura era ocupația de

¹³¹ Avram Tudosie, *Via și vinul în literatură*, Editura Garamond, 2000, p. 133.

¹³² Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 358.

bază a localnicilor”¹³³. În anul 1860, în satul Mitrofani erau 70 pogoane de pământ arate. Tot atunci moșia Cetățeaua era moșnenească¹³⁴. La 1 noiembrie 1892, pe Dealul Mitrofani plantațiile cu viță de vie acopereau o suprafață de 258 ha¹³⁵.

La Expoziția Generală Română din anul 1906, organizată la București, din județul Vâlcea a participat și comuna Mitrofani, care a fost reprezentată de mai mulți locuitori. Cu această ocazie, Th. Popescu a fost premiat cu „Medalia de bronz cu diplomă specială” pentru producția de grâu; Grigore Ion Popa, Nae N. Buga ș.a. au fost premiați cu „Medalia de bronz pentru cultura tutunului”, iar localitatea cu „Medalia de aur cu diplomă specială” pentru expoziția de vinuri. Cu aceeași diplomă a fost onorat și Nicolae Popescu, viticultor din Mitrofani¹³⁶.

Colectivizarea agriculturii nu a fost agreată de locuitorii comunei Mitrofani, indiferent de starea lor socială. Cu toate acestea, proiectul bolșevic s-a încheiat cu înființarea Cooperativei Agricole de Producție (C.A.P.) Mitrofani, bunurile unuia dintre cei mai de văză proprietari din comună – Vasile Ciofăcă – constituind nucleul în jurul căruia s-a întemeiat colectivul.

Dacă proprietățile țărănești au fost colectivizate, marile proprietăți de pe Dealul Olt au fost naționalizate și administrate de Întreprinderea Agricolă de Stat (I.A.S.) Drăgășani, până după 1989.

La 1 ianuarie 2006, suprafața teritorială a comunei era de 1.724 ha (arabil 395 ha, pășuni 348, ha fânețe 7 ha, vii 48 ha, livezi 21 ha, păduri 758 ha, ape 21 ha, drumuri 36 ha, curți și construcții 73 ha, terenuri neproductive 17 ha)¹³⁷.

Învățământul. Copiii din satul Mitrofani, plasa Oltului, învățau carte în mod organizat încă de la 1838, dar prima școală a luat ființă, aici, în anul 1843¹³⁸. La 1865, școala Mitrofani îl avea învățător pe Manolea Popa, localul dispunea de 4 bănci, o masă, 2 scaune și 18 table¹³⁹. În anul 1865, la Mitrofani erau 74 de familii cu copii, din care 10 băieți frecventau școala¹⁴⁰.

În perioada 1838-1843, la școala din satul Nemoiu, care deservea și cătunul Mitrofani, era învățător Dumitru Marinescu din Sutești¹⁴¹, iar în anul școlar 1919/1920 la școala Nemoiu, care deservea și cătunul Racu, era învățător I. Diaconescu.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ Cezar Gabriel Avram, Dinică Ciobotea (coord.), *op. cit.*, p. 350.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 348.

¹³⁶ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, pp. 126-128.

¹³⁷ Informație preluată de la Direcția Județeană de Statistică Vâlcea, în februarie 2007.

¹³⁸ Gheorghe Dumitrașcu, *Istoria învățământului...*, p. 45.

¹³⁹ *Ibidem*, pp. 139, 184.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 211.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 782.

Tot atunci, la școala Sutești, care deservea cătunele Mitrofani și Verdea, erau învățători: T. Nicolaescu, pentru Mitrofani și C. Ștefănescu pentru Verdea¹⁴².

În anul 2003, în satul Mitrofani funcționa o școală cu clasele I-VIII, construită în 1964, iar în satul Racu funcționa o școală cu clasele I-IV, construită în anul 1976. Tot atunci, pe teritoriul comunei Mitrofani funcționau două grădinițe. Învățământul preșcolar, primar și gimnazial, cuprindea 167 elevi și 18 cadre didactice. Astăzi, instituția care asigură învățământul pentru copiii din cele 4 sate ale comunei este Școala Gimnazială Mitrofani.

Cultura. În anul 1939, la Mitrofani a luat ființă Căminul Cultural „Renașterea”, aici funcționând și o cantină școlară¹⁴³. În anul 1958, instituția a beneficiat de un local propriu. În 1975, în patrimoniul cultural de arhitectură și artă populară al județului Vâlcea a intrat o gospodărie de viticultor de pe valea Verdea, aparținând familiei Tomilă Oncescu din satul Racu, alcătuită din casă de locuit, pățul (porumbar) pentru păstrarea porumbului și polată (perdea) pentru adăpostirea uneltelor, mijloacelor de transport și inventarului viticol, toate construite la sfârșitul secolului al XIX-lea. Gospodăria se află tezaurizată la Muzeul Satului Vâlcean de la Bujoreni¹⁴⁴.

Viața religioasă. În 1976 și 2009, teritoriul localității era structurat într-o singură unitate administrativă bisericească: Parohia Mitrofani, subordonată Protoieriei Drăgășani¹⁴⁵.

Parohia Mitrofani era formată, în 1976, din satele: Mitrofani, Racu, Cetățea, Izvoarașu (com. Mitrofani) și Verdea (com. Sutești). În 1976, avea 4 biserici, iar în 2009 avea 5 biserici: *biserica parohială cu hramul „Sfinții Voievozi”* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod: VI-II-m-B-09827), situată în satul Mitrofani, punctul „La nuc”, datată la 1913, construită din lemn de Dinu, fiul lui Săndoi și Trașcă Giurcă¹⁴⁶; *biserica filială cu hramul „Sfânta Treime”*, situată în satul Verdea, zidită la 1925¹⁴⁷; *biserica filială „Sfântul Nicolae”* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod: VI-II-m-B-09715), situată în satul Cetățea, datată la 25 noiembrie 1793, construită din lemn de Pârvu Tătaru, popa Andrei, Popa Ionașcu și alții, refăcută la 1840¹⁴⁸; *biserica filială cu hramul „Sfinții Voievozi”* – monument de arhitectură (lista din 2004, cod:

¹⁴² *Ibidem*, pp. 789-791.

¹⁴³ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban (coord.), *op. cit.*, p. 358.

¹⁴⁴ Eugen Petrescu, *op. cit.*, volumul II, p. 395.

¹⁴⁵ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 1.138; Gherasim Cristea, *op. cit.*, p. 419.

¹⁴⁶ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *op. cit.*, p. 122.

¹⁴⁷ Dumitru Sandu, *op. cit.*, p. 845.

¹⁴⁸ Ligia Elena Rizea, Ioana Ene, *op. cit.*, p. 122.

VI-II-m-B-09890), situată în satul Racu, datată la 1808, construită din lemn de soția lui Radu Rostogol, Vlad Merișanu și Sandu Nicolae¹⁴⁹; *biserica filială „Sfântul Dumitru”* Izvoarașu, construită în 1981, fără acordul regimului comunist¹⁵⁰.

Fosta biserică de lemn „Sfântul Nicolae” a fostului schit Mitrofani. Înainte de anul 1687, boierul Tănăsie Păușescu a așezat, pe moșia sa de pe dealul Mitrofanilor, „schitul Verdea”, numit mai târziu „schitul Mitrofani”, strămutat din matca Gemenii (Crețeni). Se spune că în biserica acestui schit, construită cu un secol mai înainte de boierii Drăgoești, s-a cununat, la 1588, Mihai Viteazul cu doamna Stanca, fiică a logofătului Radu din Drăgoești și nepoată a boierului Dobromir, marele ban al Olteniei. Conform istoricului N. Iorga, în acele vremuri moșiile schitului, inclusiv schitul, aparțineau logofătului Radu din Drăgoești. Din nefericire, acest legendar lăcaș, bijuterie a ortodoxiei românești, a ars din temelii în după amiaza zilei de marți, 18 iulie 2000, din cauza neglijenței celui care se ocupa de îngrijirea sa.

Ocrotirea sănătății. Încă din prima jumătate a secolului trecut, asistența medico-sanitară era asigurată, asemenea tuturor așezărilor limitrofe orașului Drăgășani, de către Spitalul Orășenesc Drăgășani. Între anii 1947-1967, la Mitrofani a lucrat ca oficiar sanitar Octavian I. Spârleanu din satul Mrenești, comuna Crețeni¹⁵¹. În anul 2003, în satul Mitrofani exista un dispensar uman, renovat în 1995, care avea încadrat un medic, un asistent și un îngrijitor. Până în anul 1989 aici a funcționat și o casă de nașteri¹⁵².

Personalități: *Dobre, Ilie* (n. 24 sept. 1953, com. Mitrofani, jud. Vâlcea): profesor; comentator sportiv de radio și autor de cărți pe teme sportive; unul dintre cei mai buni comentatori sportivi de radio din lume, fiind inclus de World Record Academy în Cartea Recordurilor, fapt pentru care a primit în 2008, prin Decret Prezidențial, Ordinul Național pentru Merit, în grad de Cavaler. Este Cetățean de Onoare al comunei Mitrofani, județul Vâlcea¹⁵³; *Petrescu, Daniel Adrian* (n. 18 feb. 1953, Craiova): doctor în științe medicale, specialist în neurochirurgie vasculară; medic primar neurochirurg la Institutul Național de Neurologie și boli Neurovasculare București; secretar al Asociației pentru Neurochirurgie „Constantin Arseni” București. Este Cetățean de Onoare

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ Dumitru Bălașa, Ion Marinescu, *op. cit.*, p. 34.

¹⁵¹ Octavian Popescu, *Istoricul medical vâlcean. 1.027 demni urmași ai lui Hipocrate*, București, Editura Medicală Amaleta, 2016, p. 289.

¹⁵² Expunere de motive privind înființarea comunei Mitrofani, 2003.

¹⁵³ https://ro.wikipedia.org/wiki/Ilie_Dobre

al comunei Mitrofani, județul Vâlcea; Predescu, Ioana (n. 29 ian. 1942, Mitrofani): filolog, publicist¹⁵⁴.

HUMAN COMMUNITIES IN VALCEA CRETENI AND MITROFANI VILLAGES – IDENTITY LANDMARKS

(Abstract)

Through this micro-monograph research there are displayed in the light of archive documents and other sources, two ancient human settlements from the South-East of Valcea county – Creteni and Mitrofani. The space provided for the two papers is confined but the content is lavish in information related to natural scenery, history, major toponimy, demographic development and administrative partitions, economic and religious life, education, culture, health care, tourism, sport, and personalities born within the heart of Romanian rural civilization.

Key words: Creteni, Mitrofani, past, present, future.

¹⁵⁴ Petre Petria, Cristina Tănăsioiu, *Vâlcea – oameni de știință, cultură și artă. Dicționar*, volumul II, Râmnicu Vâlcea, Editura Conphys, 2004, p. 327.

CIRCULAȚIA ȘTIRILOR DESPRE SIGISMUND BÁTHORY ÎN SURSELE SPANIOLE, LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVI-LEA

Oana Andreia SÂMBRIAN*

Despre Sigismund Báthory nu este prima dată când scriu. În trecut, informațiile strânse s-au materializat în diverse studii, unele dintre ele situate la granița dintre istorie și literatură, în măsura în care una dintre direcțiile mele de cercetare m-au orientat către reflectarea izvoarelor istorice în literatura secolelor XVI-XVII. Din această perspectivă am abordat două piese de teatru spaniole compuse la sfârșitul secolului al XVI-lea (*Vestitul căpitan* de Luis Vélez de Guevara), respectiv în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (*Principele celebru, apărător al credinței* de Agustín Moreto și Juan de Matos Fragoso) care îl aveau ca personaj principal pe Sigismund Báthory¹. La aceste studii, s-a adăugat în anul 2013 un articol despre informațiile transmise de către iezuitul Alfonso Carrillo de la Alba Iulia despre Sigismund și campania antiotomană², urmat în anul 2016 de un studiu privitor la posibilele surse istorice ale piesei lui Vélez de Guevara³.

* Cercetător științific III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române, e-mail: oana.sambrian@gmail.com.

¹ Pentru mai multe detalii, a se vedea Oana Sâmbrian, *El gusto del público español por las comedias de carácter histórico en la España barroca – El prodigioso príncipe transilvano* (trad. Gustul publicului spaniol pentru piesele de teatru cu subiect istoric în Spania barocă), în „Bulletin of Hispanic Studies”, 89.1, 2012, pp. 31-43; Idem, *Comedias desdobladas: técnicas comerciales en El príncipe prodigioso de Juan de Matos y Agustín Moreto* (trad. Comedii la dublu: tehnici comerciale în Principele prodigios al lui Juan de Matos și Agustín Moreto), în „Bulletin of the Comediantes”, 64.2., 2012, pp. 137-151.

² Idem, *Deformar con la palabra: la mistificación de la imagen de Segismundo Báthory en el teatro mediante los relatos de Alfonso Carrillo*, în Alessandro Cassol, Daniele Crivellari, Flavia Gherardi (coord.), *Frontiere: soglie e interazioni. I linguaggi ispanici nella tradizione e nella contemporaneità. Volume I – Letteratura*, Trento, Università degli Studi di Trento, 2013, pp. 541-554.

³ Idem, *Problemas de autoridad y poder en el teatro aurisecular de argumento transilvano: El capitán prodigioso y El príncipe prodigioso y defensor de la fe* (trad. Probleme de autoritate și putere în teatrul aurisecular cu subiect transilvănean: Vestitul căpitan și Principele cel vestit, apărător al credinței), în Ignacio Arellano, Jesús

În studiul de față am hotărât să mă opresc asupra surselor de informație istorică ce întregesc imaginea descrisă în studiile anterioare datorită consultării unor izvoare la care nu reușisem să am acces în trecut. Cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea se caracterizează prin avântul cunoscut de *avvisi*, acele foi volante considerate precursori ale ziarelor, a căror circulație era răspândită cu precădere în Italia, Spania, Franța, Anglia și Germania, aducând la cunoștința cititorilor cele mai importante știri ale vremii.

Informațiile despre Transilvania la sfârșit de secol XVI, prezente în fasciculele ce văd lumina la Sevilla, la tiparnița lui Rodrigo de Cabrera, constituie, conform Aurorei Domínguez Guzmán, prima serie de publicații jurnalistice în Spania, întrucât Cabrera este primul care a inițiat un serial de știri despre lupta antiotomană în Europa de est, numerotând fasciculele⁴.

Datorită studiului lui Rubén González Cuerva, cunoșteam existența a 16 fascicule despre lupta antiotomană în perioada 1593-1606⁵. Un deceniu mai târziu, Carmen Espejo a actualizat lista protoziarelor (de acum înainte mă voi referi la ele ca *relaciones de sucesos*, numele sub care sunt cunoscute în Spania), actualizând corpus-ul cu încă 14 *relaciones* pentru perioada 1595-1600⁶. În articolul său, Espejo își propune să identifice parcursul străbătut de informația despre lupta antiotomană, o temă în care ne intersectăm din punctul de vedere al ariei tematice de cercetare.

În lucrarea de față îmi propun să răspund mai multor întrebări: în primul rând, de unde venea interesul sporit pentru lupta antiotomană într-o perioadă în care amenințarea protestantă devenise o preocupare constantă și, în al doilea rând, dacă se mai pot aduce informații sau personaje noi circuitului informației identificat de Carmen Espejo, care îl vede pe Juan Mosquera, secretar și copist al generalului iezuiților de la Roma, Claudio Aquaviva, drept principalul transmitător către Sevilla al izvoarelor italiene, ai căror autori erau Bernardino Beccari și Geronimo Accolti.

Menéndez Peláez (coord.), *La imagen de la autoridad y el poder en el teatro del Siglo de Oro*, New York, IDEA, 2016, pp. 99-115.

⁴ Aurora Domínguez Guzmán, *De libros, lecturas y fiestas en la Sevilla áurea*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 2012, pp. 173-212.

⁵ Rubén González Cuerva, *El prodigioso príncipe transilvano: la larga guerra contra los turcos (1593-1606) a través de las relaciones de sucesos*, în „*Studia histórica. Historia moderna*”, 28, 2006, pp. 277-299.

⁶ Carmen Espejo, *The Prince of Transylvania: Spanish News of the War against the Turks, 1595-1600*, în *New Networks in Early Modern Europe*, Leiden, Brill, 2016, pp. 512-541.

După cum remarca González Cuerva,

„Sevilla a trăit la sfârșitul secolului al XVI-lea apogeul său comercial, urmat de o adevărată febră a știrilor. Criza editorială provocată de competiția cărților mult mai ieftine venite din Flandra și Italia a făcut ca Sevilla să se specializeze în producția de *relaciones de sucesos*, o investiție mult mai rentabilă și sigură, care nu presupunea prea multă sofisticare tehnică și care garanta un beneficiu rapid”⁷.

Pe de altă parte, din punct de vedere istoric, ne aflăm într-o perioadă pe care istoricul Ricardo García Cárcel o denumea frica sau psihoza provocată de turc, cunoscută și sub numele de turcofobie. Istoricul spaniol identifica trei perioade ale dezvoltării acestui sentiment: înainte de revolta de la Alpujarras din 1568, întrucât acest moment a presupus uniunea musulmanilor de pe ambele maluri ale Mediteranei; perioada 1568-1609, de la Alpujarras până la expulzarea arabilor din Spania, caracterizată de tensiuni și conflicte, și perioada de după 1609.

Dintre toate, cea de-a doua etapă a fost cea mai prolifică în producții deoarece a inclus succese militare remarcabile precum Lepanto (1571) sau războiul lung împotriva turcului din 1593-1606, evenimente care, în ciuda faptului că nu au avut un impact politico-militar imediat, din moment ce războiul împotriva otomanilor nu s-a încheiat aici, au avut un efect destul de puternic asupra mentalității colective a vremii. Pe de altă parte, nu trebuie să uităm un fapt esențial cu privire la modul în care s-a desfășurat războiul sau mai degrabă în ceea ce privește declanșatorii acestuia. După secolul al XV-lea, războiul european și-a schimbat scopul; cruciada împotriva turcului a încetat să mai vizeze dispariția acestui stat de pe harta europeană, iar războiul a fost pus în slujba interesului statului. Așa se explică dificultatea crescândă a statelor europene de a forma coaliții antiotomane stabile și durabile (vezi rolul duplicitar al Veneției în timpul Ligii Sfinte, ceea ce a dus la căderea Constantinopolului, în anul 1453). În plus, Spania era axată la sfârșitul secolului al XVI-lea cu precădere pe lupta antiprotestantă, o amenințare mult mai periculoasă.

Și atunci ne întrebăm din nou: de ce un astfel de interes pentru războiul împotriva turcului din Transilvania, într-un moment în care protestantismul părea să fie și mai îngrijorător? Care dintre cele două amenințări era mai mare și mai de temut: protestantul sau otomanul? Se mai poate vorbi despre un

⁷ Rubén González Cuerva, *op.cit.*, p. 282.

război antiotoman comun atunci când interesul de stat a devenit politică oficială? La urma urmei, victoria antiotomană de la Călugăreni la care se referă multiple *avvisi* sosite de la Roma și publicate la Sevilla cu surle și trâmbițe nu a avut un impact major asupra evenimentelor ulterioare, întrucât, după august 1595, turcii au ocupat Țara Românească în doar câteva luni. În același timp, turcii erau cunoscuți drept mari susținători ai protestanților în Europa, împotriva catolicilor habsburgici. Imixtiunea Imperiului Otoman în Transilvania nu se limitase doar la aspectele politice, ci se făcuse simțită și în domeniul religios, unde susținuseră demonstrațiile reformiste, cu scopul de a da Transilvaniei un caracter predominant de fiecare dată mai diferit de restul Europei⁸.

Dovada faptului că ideea de cruciadă antiotomană nu mai era aceeași se oglindește în dificultatea de a crea alianțe din cauza disparității intereselor oponentilor. Pentru a cita doar un exemplu care are legătură cu războiul antiotoman din 1595, Mihai Viteazul ceruse în mod repetat un sprijin internațional care nu a venit niciodată. Istoricii Eugen Denize și Ileana Căzan susțin, de asemenea, că Papa își dorea ca doar catolicii să conducă cruciada și numai în cazul în care nu s-ar fi găsit suficient sprijin printre ei, era de acord ca lupta să fie condusă de un reprezentant ortodox⁹.

În acest context, rolul iezuiților la curtea transilvană a lui Sigismund Báthory a fost extrem de important deoarece sosirea lui Alfonso Carrillo a survenit într-un moment în care ruptura dintre principele catolic, Sigismund, și dieta sa, dominată de protestanți, devenea din ce în ce mai evidentă.

Suntem de părere, în așteptarea consultării surselor italiene conținute de *avvisi*, că unul dintre elementele de luat în seamă atunci când vrem să recreăm parcursul urmat de informațiile despre Transilvania din Italia în Spania este corespondența lui Carrillo, întrucât este probabil ca Juan de Mosquera să fi intrat în contact cu rapoartele pe care, de la Alba Julia, Carrillo le-a trimis generalului iezuiților, Aquaviva.

Aquaviva îl trimisese pe Carrillo în Transilvania în timp ce se afla la Viena (sfârșitul lunii decembrie 1590), iar scopul misiunii sale a fost la început un mister pentru iezuiți, inclusiv pentru Carrillo. Mai târziu, s-a aflat că Alfonso Carrillo trebuia să lucreze pentru a menține credința catolică a lui

⁸ Tashin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 99.

⁹ Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri și spațiul românesc în secolele XV-XVI*, București, Editura Universității din București, 2001.

Sigismund, precum și pentru a organiza întoarcerea iezuiților în Transilvania, expulzați printr-o decizie a Dietei din 1588, acceptată cu destulă reticență de Sigismund. Dar întoarcerea iezuiților nu a fost o sarcină ușoară și, pentru a o duce la bun sfârșit, Carrillo avea nevoie de sprijinul verilor lui Sigismund, Ștefan și Baltazar Báthory, având în vedere că Dieta din noiembrie 1591 trebuia să emită un decret care să anuleze expulzarea din 1588.

Pregătirea lucrărilor Dietei nu a fost altceva decât o încercare de a obține favoarea membrilor săi: Sigismund oferise multe daruri pentru a-i câștiga de partea sa pe cei mai importanți reformați, în timp ce Carrillo îi scrisese lui Aquaviva solicitând papei să trimită scrisori lui Sigismund și verilor săi, sugerând că aceștia ar susține decretul favorabil iezuiților. Cu toate acestea, sosirea cardinalului Andrei Báthory a schimbat cursul lucrurilor din cauza conflictului său cu iezuiții care nu-l susținuseră în Polonia când dorise să obțină pentru sine episcopatul Cracoviei.

Prin urmare, în anul 1591, iezuiții, nu numai că nu au obținut decretul dorit, dar li s-au impus noi restricții, care s-au extins de această dată și asupra catolicilor din Transilvania¹⁰.

Din acel moment, în corespondența sa cu Aquaviva, Carrillo a început să menționeze drept cauză a eșecului misiunii sale numărul nesemnificativ de nobili catolici din Dietă, precum și neînțelegerile din interiorul familiei Báthory: „propter discordes consanguineos suos” (scrisoarea din 23 ianuarie 1592). În misiva trimisă lui Aquaviva la 17 mai 1592, Carrillo afirma că Sigismund „va îmbunătăți, cu ajutorul lui Dumnezeu, relațiile cu frații săi (în documentele latine medievale transilvănene, verii erau adesea numiți frați) și că aceste neînțelegeri fac ca lucrurile să întârzie mult”¹¹.

După înfrângerea lui Sigismund în Dietă, principele a trimis o delegație la marele duce al Toscanei, respingând orice responsabilitate pentru decizia Dietei și învinuindu-l pe cardinalul Andrei Báthory. Pe de altă parte, Sigismund a cerut redeschiderea colegiului iezuit din Cluj, dimpreună cu banii care fuseseră deja acordați în trecut pentru o astfel de acțiune.

În afară de scrisorile iezuiților, izvor incontestabil de informații despre evenimentele din Transilvania, o altă sursă valoroasă care atestă cât de departe putea ajunge mașina propagandistă a iezuiților este piesa *El capitán prodigioso*, atribuită lui Luis Vélez de Guevara, redactată în ultimii ani ai secolului al

¹⁰ Maria Holban (coord.), *Călători străini despre țările române*, vol. III, București, Editura Științifică, 1971, pp. 306-307.

¹¹ *Ibidem*, p. 317.

XVI-lea, unde Sigismund Báthory și Alfonso Carrillo sunt două dintre personajele principale, fiind prezentați într-o lumină mai mult decât favorabilă. Piesa, bazată pe rapoartele și *relaciones de sucesos* ale vremii, așa cum rezultă din analiza informațiilor, prezintă principalele evenimente din Transilvania în perioada 1593-1606, începând cu Scrisoarea lui Mahomet trimisă către Prințul Transilvaniei și publicată de Cabrera în 1595 sau 1596: *Carta de Mahomet Tercer Emperador de los Turcos, escripta al Serenissimo Segismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, Valachia, &c. Traducida de lengua Turquesca en Lengua Italiana en Roma, en la Estampa del Gabia, en el Año de Mil y quinientos y noventa y cinco*. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1595?, 1596?].

În ceea ce privește această sursă, ne este extrem de utilă pentru a demonstra puterea și viteza de circulație a propagandei iezuite care, până atunci, transmisese deja știrea că Sigismund era principe al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești, ceea ce se întâmplase după cum urmează: la 5 aprilie 1595, Carrillo îi dăduse nunțiului Speciano, pentru a o transmite papei, vestea că, înainte de întoarcerea sa de la Roma, Sigismund fusese forțat de nobilii Țării Românești și Moldovei să-și asume titlul de „domn al celor două Valahii”, întrucât oamenii ar fi fost mai receptivi la cererile lui Sigismund decât la cele ale domnilor lor, care ar fi putut abandona lupta antiotomană în cel mai rău moment: „non ci lascino al meglior tempo”¹².

Însă știrile transmise de Carrillo erau false, întrucât revenirea sa de la Roma se produsese pe 5 aprilie, în timp ce nobilii români nu ajunseseră în Transilvania decât pe 2 mai. Iar așa-numitul tratat al lui Sigismund cu Țara Românească și Moldova fusese comunicat la Praga și Roma pe 10 iunie. Manipularea informațiilor era una dintre specialitățile lui Carrillo, care, după victoria lui Mihai Viteazul de la Călugăreni, la 23 august 1595, obținută fără ajutorul lui Báthory, a cărui armată sosise prea târziu, îl discreditase într-un raport pe domnul român, profitând de asemănarea numelui său cu Mihai Turcitul, un prinț român care devenise musulman, insinuând că domnul din Valahia nu era altceva decât un trădător: „miser Michael vaivoda olim.nunc vero turco facto”.

Revenind la piesa lui Vélez, aceasta prezintă istoria principatului transilvănean și evenimentele istorice care au făcut-o să fie supusă turcului, precum și lupta pentru tronul Ungariei dintre Ferdinand de Habsburg și voivodul Ioan Zapolya din anii 1527-1528. Cei doi au încheiat un acord la Oradea prin care Ioan l-a numit pe Ferdinand succesor după moartea sa, având în

¹² *Ibidem*, p. 311.

vedere că Zapolya nu avea descendenți la acea vreme. Cu toate acestea, cu puțin timp înainte să moară, s-a născut urmașul său legitim, Ioan Sigismund Zapolya, rezultatul căsătoriei sale cu o prințesă poloneză. Ferdinand își vedea astfel visul năruit, în timp ce turcii susțineau domnia lui Ioan Sigismund împotriva pretențiilor habsburgice, folosind ca pretext legitimitatea fiului lui Zapolya:

„Printz nedrept nu știi / că după ce Ioan Zapolya, / care a fost rege al Ungariei, / al cărei titlu l-a păstrat / tot timpul cât a trăit (...) / în ciuda lui Ferdinand, / iar după Suleiman (...) / luând regatul de la Izabela / pentru cauze drepte pe care le-a avut, / căreia i-a dat, ei și fiului său, / regatul Transilvaniei, / în schimbul promisiunii / că ori de câte ori vor alege rege, / acesta este obligat să meargă / la Marele Turc, / pentru a primi firmanul, / așa cum au făcut Ioan al II-lea, / nepot al lui Ioan I, / Ștefan și mulți alții, / oferindu-se să plătească / tributul obișnuit (...)”¹³.

Informații despre poziția favorabilă a Transilvaniei față de Sublima Poartă apar și în scrisoarea pe care Pietro Busto, muzician la curtea din Alba Iulia, a trimis-o fratelui său, relatând că: „din cauza neînțelegerilor dintre creștini (Ferdinand de Habsburg și Ioan Zapolya), aceștia au fost nevoiți să se alăture turcilor, recunoscându-și supușii și vasalii, într-o asemenea măsură încât atunci când au umblat prin țară au purtat cu ei, pe lângă propriul lor steag, pe cel al sultanului”¹⁴. Se pare că Pietro a scris această scrisoare cu un scop vădit propagandistic, lucru confirmat de multiplicarea sa în șapte exemplare și variante, prezente astăzi în bibliotecile din Franța, Anglia și Italia¹⁵. De fapt, această scrisoare, precum și câteva dintre rapoartele trimise de Carrillo sau de Atilio Amalteo (reprezentantul Papei Clement în Transilvania) au scopul de a-i elimina pe principalii dușmani ai iezuiților din Dietă. De exemplu, prin intermediul acestei corespondențe începe să fie sugerată o posibilă conspirație a lui Baltazar Báthory împotriva vărului său, Sigismund. Aceste informații sunt confirmate și de *relaciones de sucesos: Relación de lo sucedido al Serenísimo Príncipe Sigismundo Batori, Príncipe de Transilvania, Moldavia y Valaquia desde el principio del año pasado de noventa y cuatro hasta último de octubre de ese año*, Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1596), precum și de piesa lui Vélez.

¹³ Luis Vélez de Guevara, *El capitán prodigioso*, ediție critică de George Peale și Oana Andreia Sâmbrian (în pregătire), vv. 1080-1105.

¹⁴ *Călători străini*, p. 441.

¹⁵ *Ibidem*.

În ajunul Dietei din 1591, Amalteo a călătorit în Transilvania pentru a transmite mesajul papei de colaborare între Báthorești, fiind asigurat de către Baltazar că își va folosi toată influența în Dietă pentru a obține un vot favorabil întoarcerii iezuiților. Cu toate acestea, Carrillo profită de rezultatul negativ pentru a declanșa o falsă alarmă de conspirație pusă la cale de către Baltazar (24 iulie 1592), iezuitul reușind să anihileze astfel doi dintre cei mai periculoși adversari ai săi, Ioan Galfy și Paul Giulay, ambii fiind uciși la ordinul principelui și cu binecuvântarea lui Carrillo. Dar iezuitul nu s-a putut mulțumi cu o victorie parțială, motiv pentru care începe să trimită scrisori unde relatează că principele se temea pentru viața sa: „timore percussus”, din cauza conspiratorilor (Scrisoarea din 24 iulie).

Astfel justifica iezuitul Carrillo prima renunțare a lui Sigismund la tronul Transilvaniei, pe 20 iulie, după invazia tătarilor la mijlocul aceleiași luni. Varianta conspirației circulă rapid datorită aparatului de propagandă iezuit și a celor două rapoarte ale lui Carrillo, unul în spaniolă și celălalt în latină. În acest fel, Carrillo devine cel mai important agent de propagandă al principelui transilvănean¹⁶.

Piesa lui Vélez de Guevara reflectă și ea această idee, punând în scenă dezamăgirea lui Sigismund față de trădarea suferită din partea apropiaților săi: „fug de cruzimea / alor mei, dorința mea / este să dispar de la curte / până când Dumnezeu îmi va demonstra nevinovăția”¹⁷.

În aceste condiții și cu Dieta convocată pentru a alege un nou principe după demisia voluntară a lui Sigismund Báthory, Carrillo se întoarce de la Roma unde plecase să avertizeze despre cele petrecute în Transilvania, continuând să țese ițele unei probabile conspirații din partea lui Baltazar. Episodul conspirației este amintit atât în scrisoarea lui Busto, cât și în piesa lui Vélez. În ceea ce privește o posibilă conspirație a lui Baltazar, aceasta este reprodusă și în scrisoarea lui Amalteo, subliniind că acesta „ar fi conspirat pentru a-i asasina în anticamera principelui pe cancelar și pe Ștefan Josica, principalii săi dușmani, care nu s-au oprit din a vorbi de rău pe Alteța Sa”¹⁸. De asemenea, Baltazar fusese acuzat că „i-a cerut turcului principatul cu scopul de a-l ucide pe principe sau de a-l aduce la Constantinopol”¹⁹.

¹⁶ *Ibidem*, p. 310.

¹⁷ Luis Vélez de Guevara, *op.cit.*, vv. 2093-2097.

¹⁸ *Călători străini*, p. 343.

¹⁹ *Ibidem*.

În scrisoarea sa, Busto afirma, referindu-se la conspirația împotriva lui Sigismund, că

„cel care a condus această sectă a fost Alexandru Kendy, care își căsătorise recent două dintre fiice cu domnul Baltazar Báthory și cu marele cancelar al principatului (Wolfgang Kovacsoczy, nn), iar aceștia trei, după ce s-au pus de acord, și-au atras credincioșii în această conspirație, cu hotărârea de a pune capăt vieții principelui, și de a-l pune în locul său pe vărul său, Baltazar Báthory”²⁰.

Piesa lui Vélez, un fel de cronică versificată a evenimentelor transilvănene, descrie aceeași imagine de trădător a lui Baltazar Báthory, precum și a celorlalți doi conspiratori, prezentați în piesă drept Cancelarul și Marchizul²¹.

Interesant este că, deși cunoaștem foarte bine din rapoartele trimise de iezuiți că Baltazar Báthory era mai presus de toate un dușman declarat al lui Carrillo și al intereselor iezuiților, piesa lui Vélez nu menționează aceste detalii, concentrându-se doar pe orientarea filoturcă a conspiratorilor. Acest lucru ne face să ne gândim că, dacă ar fi existat vreun interes din partea iezuiților în scrierea acestei lucrări, este foarte probabil să se fi încercat o dezincriminare a lui Carrillo cu privire la cauza morții conspiratorilor, motiv pentru care este omisă vrăjmășia religioasă dintre Carrillo și Baltazar.

Ulterior, piesa de teatru relatează că Sigismund a fugit din palat, motiv pentru care s-a crezut că a abandonat tronul. Într-adevăr, după problemele cu nobilii din Dietă, Sigismund și-a părăsit palatul, gândindu-se să abdice în favoarea vărului său, Andrei Báthory. Ajuns la Oradea, unchiul său, Ștefan Bocksai îl asigură de sprijinul său, ceea ce favorizează întoarcerea lui Sigismund, din al cărui ordin sunt decapitați nobilii pro-turci, printre care Alexandru Kendi, Kovasoczi Farkas și Baltazar Báthory. Piesa lui Vélez justifică decizia prințului prin crima de lezmaiestate comisă de către nobili: „Îi găsesc pe cei trei vinovați de comiterea crimei de lezmaiestate și, prin urmare îi condamn pe marchiz, alături de ceilalți complici, să li se taie capul din spate, așa cum se cuvine trădătorilor scandalosi și rebeli”.

Pe lângă piesa lui Vélez, o altă mărturie despre uciderea celor trei nobili se regăsește în *Relación de lo sucedido al Serenísimo Príncipe Sigismundo Batori, Príncipe de Transilvania, Moldavia y Valaquia desde el principio del año pasado*

²⁰ *Ibidem*, p. 443.

²¹ Luis Vélez de Guevara, *op.cit.*, vv. 1774-1782, 1795-1798.

de noventa y cuatro hasta último de octubre de ese año, Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1596, de unde rezultă că „(...) unii dintre principalii nobili (...) s-au opus în mod public principelui, fiind condamnați la spânzurătoare în fața mulțimii”.

Având în vedere informațiile prezentate și așteptând ca piesele care ne lipsesc în acest moment (originalul avviselor italiene traduse de Mosquera în spaniolă) să întregască puzzle-ul, suntem de părere că, în afară de ceea ce s-a spus în alte studii (cum ar fi cel al lui Carmen Espejo) referitor la circulația informației existente despre evenimentele din Transilvania, trebuie să îl luăm în calcul și pe Alfonso Carrillo, acest distins agent de propagandă, extrem de priceput în manipularea informației.

THE CIRCULATION OF THE NEWS ABOUT SIGISMUND BATHORY IN SPANISH SOURCES AT THE END OF THE 16th CENTURY

(Abstract)

The networks of transmission of information represent one of the main points of interest of any historical event, even more when these information are contradictory or reveal a certain subjective vision of the course of action. At the end of the 16th century, the Romanian Principalities found themselves at the center of a very popular type of writing that circulated especially in Italy and Spain, known as *avvisi* or *relaciones de sucesos*, which were considered the forefather of newspapers. The information published about Transylvania and Wallachia, especially during 1593-1600 have been the topic of the first Spanish journalistic series, while the sources for these news have been multiple, such as the correspondence of the Jesuits with Rome, personal informs etc. Our work aims at identifying the circuit of information at the end of the 16th century through the network Transylvania-Italy-Spain in order to establish the sources of information about Sigismund Bathory, Michael the Brave, the long campaign against the Ottoman Empire during 1595-1601. For this particular purpose we will use the letters and informs sent by the Jesuit Alfonso Carrillo to Madrid and Rome, the letter of Petro Busto and the implications of Juan Mosquera, the secretary of the general of the Jesuits from Rome in transmitting the information about Transylvania from Italy to Spain.

Key words: *avvisi*, *relaciones de sucesos*, Transylvania, fake news.

ANEXĂ. Protoziarele spaniole ce amintesc evenimentele din Transilvania în perioada 1595-1600.

1. Carta de Mahomet Tercer Emperador de los Turcos, escripta al Serenissimo Segismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, Valachia, &c. Traducida de lengua Turquesca en Lengua Italiana en Roma, en la Estampa del Gabia, en el Año de Mil y quinientos y noventa y cinco. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1595?, 1596?].

2. Quarta parte dela relacion nueva, De Transilvania y Valachia, Por la qual se avisan los prosperos sucessos del Serenissimo Principe de Transilvania contra los Turcos, assi enel un Reyno, como enel otro despues de la venida de la Corte del Emperador; desde primero de Mayo de 96. Impresso en Roma con licencia de los Superiores. Y ahora en Sevilla con Licencia. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 351921.

Include: Nueva de la Rota hecha, de la gente de el Serenissimo príncipe de Transilvania a los Turcos y Tartaros junto a la Lipa con muerte de ocho mil de los Turcos y presa de tres Uchies, y toma de la Artillería y Vagajes, y de aver alçado el cerco. En este dicho año de noventa y seys, en el dicho mes de Mayo. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596].

3. Quinta relacion de los prosperos sucessos: ansi del serenissimo Principe de Transilvania, como del exercito Imperial contra el gran Turco. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 340199.

4. Relacion de lo sucedido al Serenissimo Principe Sigismundo Batori, Principe de Transilvania, Moldavia, y Valaquia, desde el principio del año passado de Noventa y quatro hasta ultimo de Otubre del dicho año. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 351912.

5. Relacion de todo el cerco De Temesuar, hasta q el Principe de Transilvania alço el Campo, por la qual se da cuenta de tres notables hazañas, que el mismo Principe hizo contra los Turcos y Tartaros. Y en particular la muerte del Tartaro Can, por mano de su Alteza del Principe, y del despojo del Canpo, y toma de lo que avia robado. Lo qual passo a 19. de Iunio de 1596. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 352746.

6. Segunda Relacion De los hechos y Vitorias del Serenissimo Principe de Transilvania, que a tenido contra el Gran Turco. Donde se da cuenta de las grandes guerras que à tenido desde el principio del Año passado de Noventa y cinco, hasta fin de el mes de Março, deste Año de Noventa y seys. Con la

declaración de las Ciudades Castillos y Fortalezas que a ganado, en offensa del dicho gran Turco. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 352692.

7. Tercera Relacion de lo sucedido al Principe de Transilvania desde catorze de Março de noventa y seys hasta. 27, de Abril del dicho año, con los de mas sucesos que al Emperador de Alemania an sucedido, y las Ciudades que a ganado al gran Turco, assi en la Dalmacia, como la tierra adentro de Turquía. Embiada por el hermano Iuan Mosquera para el padre Prouincial del Peru, su fecha en seys de Mayo de, 1596. Sevilla, Rodrigo de Cabrera [1596]. USTC 351922.

8. Aviso del Aparato de la pompa y del numero de soldados con que Mehemet Rey de Turcos partio de Constantinopla para yr a la guerra de Ungria a los 20 de Iunio de 1596. Publicado por Bernardino Becheri, de Savile, a la Minerva, con licencia de los superiores en Roma, por Nic. Mutio, 1596. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597.

9. Nuevos Avisos venidos de Roma en este mes de Octubre, a seys dias del. Y embiados a diez del mes passado de Agosto deste año de noventa y siete, por el Licenciado Rodrigo de Olea de Ossisinaga, al Padre Fray Alonso de aguilar, de la Orden de Sancto Domingo, a esta Ciudad de Sevilla. En que se da cuenta de las cosas que passan en Turquía. Y del Principe Cardenal, en Francia y otras partes. Y de un presente que le embio el Biarnes Vandoma, al dicho principe y el príncipe Cardenal a el un muy buen cavallo. Ay aviso de cómo a salido el gran Turco con ciento y veinte mil soldados. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 340333.

10. Nueva relacion venida de Roma este mes de Septiembre, deste año de 1597 de las grandes victorias que a tenido el Emperador contra el gran Turco, entre las quales le tomo una plaça de grande importancia, y de como murio el primogénito suyo, y otras desgracias que le an sucedido en daño suyo y provecho nuestro. Todo guiado por mano de Dios nuestro señor. Tambien ay avisos de Francia, y otras partes. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 345285.

11. Octava relacion y nuevos avisos de Alvaivlia, De primero de Mayo, deste Año de 1597. Por los quales se sabe, como la gente del Serenissimo Principe de Transilvania tomò dos fuerças muy grandes e importâtes, a los Turcos. Y de otras cosas particulares. Publicadas en Roma por Bernardino Becari a la Minerva. E impressas en Roma en la imprenta de Nicolas Mucio. En el dicho Año. Y por el mismo original sacadas de Italiano, en nuestro vulgar

Castellano, en este mes de Iulio a veinte días del, y del dicho año. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 338487.

12. Relacion de lo sucedido en Frâcia, y Estados de Flandes, despues de la toma de Amiens: Y de lo que estos meses passados a sucedido en la corte del Principe de Transilvania, del Emperador, y del grâ Turco. Lo qual se sabe por Cartas de Roma, de tres de Mayo de este presente año de mil y quiniêtos y noventa y siete. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597.

13. Relacion Septima de la gran batalla que uvieron iunto a Agria ciudad de la Ungria Superior, los Exercitos de la Magestad del Emperador, y el Serenissimo Principe de la Transilvania, con el del gran Turco. En donde se avisa aver muerto setenta mil Turcos, y el saco de sus alojamientos, y los bagajes, con sola perdida de cinco mil Infantes y quinientos cavallos de los nuestros. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 340201.

14. Relacion verdadera del linaje y descendencia del Serenissimo Sigismundo Batorio, Principe de Transilvania, Moldavia y Valachia, sacadas de historias autenticas, y relaciones muy verdaderas, venidas de aquellas partes, con algunas de sus hazañas y proezas dignas de gran memoria. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 340202.

15. Sexta relacion de los prosperos sucesos y vitoria que agora nuevamente an alcançado el Serenissimo Principe de Transilvania, y el Exercito Imperial contra el gran Turco y su potencia, auida esta victoria dia de san Simon y Iudas en. 28. de Octubre de noventa y seys años. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1597. USTC 351915.

16. Avisos de Roma. De los sucessos del Ducado de Ferrara, desde la muerte del Duque Alfonso, hasta los partidos hechos entre su Santidad y don Cesar Deste, pretensor del dicho estado. Desde el mes de Noviembre passado, hasta diez y seis de Enero deste Año de 1598. Y la toma de la Ciudad de Temesuar, por el Principe de Transilvania, cô muerte de doze mil Turcos, y Vitorias alcançadas del emperador de Alemania côtra el turco y sus Baxaes. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598. USTC 351262.

17. Avisos de Ungria y de otras partes, por lo quales se sabe la Embaxada, que embiò el Rey de Persia, y de Sinan Can, Principe de Gorgiani, a su Cesarea Magestad. Con la Rota y estrago que los Polacos, y Valachios hizieron en los Tartaros, matando treinta y seys mil dellos. Y el aparato q se haze para yr a la conquista de Giavarino, y otros lugares. Traduzido fielmente de Lengua Tudesca en Italiana, en Milan, por Pandolfo Matatesta, con licêcia de los Superiores. Y agora en Sevilla impressa, con licencia de su Señoria y del Conde

Assistente, en este mes de Febrero de Mil y quiniêtos y noventa y ocho. Por Rodrigo de Cabrera a la Magdalena, En la casa que era Espital del Rosario. Alli las venden. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598.

18. Avisos nuevos De la Victoria que agora de nuevo en este Año de Mil y quinientos y novêta y ocho, en el mes de Febrero a tenido Andrea Barchiasio, General del Serenissimo Sigismundo Batorio, Principe de Transilvania, en la ribera del Danubio, Contra el Sanjaco de Belgrado, en q le mataron mas de dozientos Turcos rôpiêdo a los demás. Y el gran despojo q tomarô de Caualllos enjaezados, y piedras preciosas. Y diez y ocho Estandartes. Y otras cosas de gran valor. Y la toma de la ciudad de Giavarino por su Magestad del Emperador. Impresso en Italiano en Roma, con licencia de los Superiores. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598.

19. Nuevas Que cuentan la Toma de Pappa, Fortaleza de Ungria. Con el numero de los Turcos que fueron muertos. Y otros successos de importancia. Y la gran rota, y desbarato, que los Cossaquios hizieron en los Tartaros. Y el apercibimiento del Exercito Imperial, para yr a cercar a Alva Real. Impresa en Milan por Pandolfo Mala testa, con licêcia de los Superiores. Y agora, en Sevilla impressa, con licencia de su Señoria el Conde Assistente, en este mes de Enero de Mil y quiniêtos y noventa y ocho. Por Rodrigo Cabrera, a la Magdalena, En la casa que era Espital del Rosario. Alli las venden.

Include: Relacion del numero de los exercitos que se han de hallar en el Capo, en la Ungria, este presente Año, en servicio dela Cesarea Magestad. Escripta por el Agustino del Olmo, por la qual se sabra el numero y cantidad, no sola mente de la Cavalleria, sino tabiê de la Infanteria. Impressa en Ferrara, y en Verona, y en Milan Con licencia de los Superiores. Y ahora de nuevo impressa en Sevilla Con Licencia del Conde Assisetente En este mes de Enero, de 1598. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598. USTC 340198.

20. Avisos de Fuenterrabia. En q se da quêta muy por estêso de cómo dos Côdes Yrlandeses, Catolicos, estâ revelados côtra la Reyna de Inglaterra, y le an cercado la Ciudad de Catafurda, y le an muerto ocho mil soldados, y diez y ocho Capitanes. Escritos a cinco días de Abril deste año de 1599. Traslado de una carta del Señor Miguel Bayboda de Balachia, en la qual se da cuenta muy por estenso de todas las empresas, que a hecho contra el gran Turco en la Tracia y Bulgaria, desde que començo la guerra côtra los Turcos hasta que bolvio a Valachia. Y assi mismo se cuenta la destruicion de seys Ciudades, con otras muchas Aldeas, en la Tracia y Bulgaria, que este dicho Baiboda a hecho.

La copia de la qual carta vino con el ordinario de Viena de los cinco de Diziembre, del año pasado de. 1598. USTC 345001.

21. Avisos venidos de Roma a los veynte y nueve de mayo deste presente año de. 1599. En que se escriven las nuevas que en aquella Corte avia auido en el dicho mes de Mayo, assi del Transilvano como del Bayboda de la Balachia, y de otros muchos Reynos y provincias. Con licencia impressos. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

22. La prometida de la vitoria que los capitanes del Emperador uvieron de los Tvrcos en el Danubio a los Veinte y vno de junio, deste presente Año de Noventa y nueve: Otros Avisos Nuevos, del dicho Año de Novêta y nueve, a los seys del mes de julio, venidos de la ciudad de Estrigonia a Viena, de otra Rota muy notable, que los Ayducos dieron a los Turcos, con la presa de Sacharet, y otros Castillos, dando libertad a quatrocientos y diez y siete Cautivos, y el despojo que uvieron, de mas de vn Millon de oro. Publicados en Roma por Geronymo Acolto con licêcia de los Superiores en casa de Nicolas Mucio. En este Año de 1599. Trasladado de Italiano bien y fielmente en nuestro vulgar Castellano. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

23. La solene entrada que sus magestades del Rey y la Reyna nuestros Señores hizieron en la muy nombrada ciudad de çaragoça, Cabeça y Metropoli del Reyno de Aragon, a los doze deste presente mes de Septiembre, de este Año de Mil y quinientos noventa y nueve. Y el Recebimiento que se le hizo. Y los sumptuosos Arcos triunfales que uvo, y fiestas que se aprestavan. Y assimismo las nuevas que ay de Constantinopla, del Levantamiento de los Arabes contra el Turco. Y de la perdida que à hecho de la Arabia felice y de las Islas del Rio Eufrates. Y de la guerra que le an movido los Georgianos. Impresso en Sevilla en el dicho Año, por Rodrigo de Cabrera Impressor de Libros a la Madalena, en la casa q era Espital del Rosario, junto a Don jorge de Portugal. Alli las ay. Impressa con Licencia. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

24. La Vitoria que los capitanes del Emperador uvieron de los Turcos en el Danubio a los 21 de junio de 99. Otros Avisos Nuevos del dicho Año, venidos de Estrigonia de otra Rota, que los Ayducos dieron a los Turcos, con la presa de Sacharat y otros Castillos. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599.

25. Nuevos avisos, Venidos de Roma, de lo sucedido enel Exercito imperial, y lo que agora de nuevo à hecho el Serenissimo Segismundo Batorio, Principe de la Transilvania, y de otros avisos de diversas partes. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599. USTC 338479.

26. Relacion de el fenecimiento de las Cortes de Barcelona, que su Magestad de el Rey nuestro Señor celebro a los Estados de Catalu.a en este presente año, y de su partida para nuestra Señora de Monserrate, y despues para la ciudad de Tarragona, y de allí por La Mar a Valencia, con otras cosas. Y de una insigne vitoria que ha tenido contra los Turcos el Bayboda de la Valachia. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599. USTC 352704.

27. Relacion de las insignes victorias que han tenido los Exercitos Imperiales contra Turcos en Hungria, sucedidas en estos meses pasados de julio y agosto deste año de 1599. Sevilla, s.i., 1599.

28. Traslado de una carta del Señor Migvel Bayboda de Balachia, que embio al Serenissimo Archiduque Maximiliano, en la qual da cuenta muy por estenso de todas las empresas, que a hecho contra el gran turco en la Tracia y Bulgaria, desde que començo la guerra cõtra los Turcos hasta que bolvio a Valachia. Y assi mismo se cuenta la destruicion de seys Ciudades, con otras muchas Aldeas, en la Tracia y Bulgaria, que este dicho Baiboda a hecho. La copia de la qual carta vino con el ordinario de Viena de los cinco de Diziembre del año passado de 1598. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1598.

29. Verdadera relacion de la insigne victoria que Michael Bayboda (de la Balachia,) Capita general del Serenissimo Principe de Transilvania a alcançado contra el Gran Turco, en la toma dela ciudad de Nicopoli, cabeça del Reyno de Vulgaria, con la muerte de quinze mil Turcos, y presa de ciento y quarenta pieças de Artilleria. Succedido todo en el mes de Setiembre, y Octubre del año passado de mil y quinientos y noventa y ocho, y otros avisos de diversas partes dignos de saber, como por ellos se vera. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1599. USTC 340203.

30. Relación de la Gran Batalla y Rota, que el Señor Miguel, Príncipe de la Valachia, a dado a Geremias, Principe y Vaivoda de la Moldavia. Amigo y aliado del Gran Turco. Y el numero desoldados Turcos y de otras Naciones, que fueron degollados y presos. Y otros ahogados y muertos en el rio Nesta; a donde también se ahogo el Vaivoda Geremias, y los otros Capitanes de su Exercito. Succedido en el mes de Mayo de este Año de Mil y seis cientos. Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1600.

***VIAȚA COTIDIANĂ, EVOLUȚIE ȘI MODERNIZARE
URBANĂ, INSTITUȚII ȘI ELITE POLITICE***

***QUOTIDIAN LIFE, URBAN EVOLUTION
AND MODERNISATION,
POLITICAL INSTITUTIONS AND ELITES***

ORGANIZAREA ADMINISTRAȚIEI CENTRALE A DOMENIULUI COROANEI (1884-1948)

Narcisa Maria MITU*

Instituția Domeniul Coroanei a fost înființată la 1 octombrie 1884 și, potrivit Legii de constituire, era condusă de un Administrator numit de Rege dintre demnitarii palatului regal¹. Demnitarii Coroanei erau numiți prin Înaltă Decizie dintre funcționarii superiori ai Coroanei sau dintre persoanele din afară „a căror activitate în domeniul public, fel de a fi și mod de a se purta în societate, au făcut din ei persoane care să se bucure de stima și considerațiunea concetățenilor lor”². Conform legii, acesta acționa numai în „limitele ordinelor și instrucțiunilor date de Coroană (art. 8)”³. Biroul său se afla în București și de aici coordona și supraveghea activitatea celor douăsprezece domenii fiind asistat de o echipă de juriști, contabili și funcționari care formau Centrala.

Personalul angajat la Domeniul Coroanei era compus din două clase de funcționari: a) *superiori*: directori, subdirectorii, șefii de Servicii și de Regii, medicii umani și veterinari și inginerii silvici și inginerii agronomi și b) *inferiori*: șefii de birou, șefii de contabilitate, șefii de cultură, subșefii de birou, subșefii de cultură, contabilii ajutoari, registratorii arhivari, impiegații, stenografii, dactilografii și conductorii silvici.

Pentru a deveni funcționar superior, candidatul trebuia să dețină titlul de Doctor sau să fie licențiat al unei Facultăți Universitare, Politehnice sau al Academiei de Înalte Studii Agronomice, Silvici, Comerciale și Industriale, dar și Ofițer în rezervă provenit din activitate. Funcționarul inferior trebuia să facă

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, din Craiova, al Academiei Române; e-mail: narcisa_mitu@yahoo.com.

¹ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 115/1941, ff. 49-51 (în continuare se va cita: S.A.N.I.C., București). Personalul COROANEI se împarte în: a) *Mari Demnitari ai Coroanei*: Administratorul Domeniului Coroanei, Mareșalul și Ministrul Casei Regale, Marele Maestru de Ceremonii și Marele Maestru de Vânătoare și b) *Demnitari ai Coroanei*: Administratorul Casei M.S. Regelui și Doamnele de Onoare.

² S.A.N.I.C., București, dosar nr. 115/1941, ff. 49-51.

³ Narcisa Maria Mitu, *Domeniile Coroanei Regale (1884-1948)*, Craiova, Editura Aius, 2011, p. 378.

dovada existenței unei diplome de bacalaureat, absolvent al unui liceu, al unei școli superioare de comerț, de agricultură, pomicultură, horticultură, avicultură, silvicultură, viticultură sau absolvent de gimnaziu.

De-a lungul timpului, sediul central al administrației a funcționat la mai multe adrese: str. Fântânei (1884–1891), str. Știrbei-Vodă, nr. 5 (1891–1935), str. Basarabiei nr. 10 (1935–1941) și str. General Budișteanu, nr. 16, fostă proprietate privată a Regelui Mihai I (august 1941–1947). În aceste clădiri au locuit și administratorii Domeniului Coroanei: Ioan Kalinderu (1 octombrie 1884–decembrie 1913), Barbu Știrbey (21 decembrie 1913–9 decembrie 1919), Nicolae Mișu (9 decembrie 1919–15 mai 1920), general Ernest Baliff (15 mai 1920–13 februarie 1941), general Alexandru Manolescu (15 februarie 1941–11 iulie 1942), precum și Dimitrie D. Negel (22 iulie 1942–30 decembrie 1947).

Ion Kalinderu, descendent al unei „familii vechi, bine cunoscută și mult respectată” din București, era licențiat al Facultății de Drept din Paris, unde și-a luat și diploma de doctor. A lucrat în magistratură: procuror, membru și prim președinte al tribunalului de Ilfov; supleant, membru și prim președinte al Curții de Apel din București, membru al Curții de Arbitraj de la Haga; membru la Curtea de Casație. A fost administrator al domeniilor și al pădurilor statului (1872–1884), director regal la Berlin, al căilor ferate române și, ulterior, administrator al Domeniilor Coroanei. A pus bazele Societății „Progresul silvic” (1886), fiind președinte al societății în perioada 1888–1913 și membru corespondent al Academiei Române, secția istorică⁴.

I-a succedat Barbu Știrbey, om politic, om de afaceri, membru de onoare al Academiei Române, Mareșal al Casei Regale. A jucat un rol din umbră pe scena politică românească, exercitând o puternică influență asupra regelui Ferdinand I. Absolvent al liceului „Louis le Grand” și al Facultății de Drept a Universității din Paris, prințul Barbu Știrbey a ajuns unul dintre cei mai mari fermieri și industriași ai României⁵.

Ernest Ballif, descendent al unei familii de origine franceză, a fost militar de carieră, activitate din care demisionează, în anul 1920 când ocupă funcția de administrator al Domeniului Coroanei. În perioada 12 august 1936–martie 1937 a

⁴ O. N. Greceanu, *Bucureștii: cu un plan general al Bucureștiului*, prima ediție, București, 1929, p. 182; Narcisa Maria Mitu, *Aspecte din activitatea și viața lui Ioan Kalinderu în „Oltenia. Studii. Documente. Cercetări”*, Seria 4, nr. 2/2014, Craiova, Editura Sitech, pp. 250.

⁵ <https://www.mfinante.gov.ro/static/10/Mfp/Albumministrdefinante18592019.pdf>, site accesat la data de 15 noiembrie 2020.

ocupat funcția de Mareșal al Curții Regale, consilier regal (martie 1938) și apoi senator pentru o perioadă de nouă ani⁶.

I-a urmat, pentru scurt timp, un alt militar de carieră, generalul Alexandru Manolescu, ales de către regele Mihai I cu scopul de a revigora instituția⁷. Succesor i-a fost Dimitrie D. Negel, „Doctor în Drept de la Paris” din a cărui activitate amintim: președinte al Camerei de Comerț și Industrie din București, secția Industrie (1938); subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naționale pentru Aprovizionare (26 mai–17 noiembrie 1941); ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor (23 august–4 noiembrie 1944), ministru interimar la Justiție, succedându-i lui Lucrețiu Pătrășcanu (4 octombrie–3 noiembrie 1944) sau mareșal al Curții Regale (4 noiembrie 1944)⁸.

Administratorul general era cel care numea prin adrese personalul, ales, așa cum am prezentat mai sus, dintre absolvenții de top ai Școlilor de specialitate din țară sau din străinătate. Le stabilea atribuțiile de serviciu precum și salariul potrivit fiecărei funcții. Personalul angajat permanent, dar mai ales specialiștii beneficiau de lefuri bune și foarte bune, de recompense anuale, ajutor în situații deosebite, ceea ce explică stabilitatea acestora în serviciu. Salariu consta din salariu de bază, locuință sau indemnizație de chirie, indemnizație de copii sau de servitori, spor de scumpete, *tain* în bani sau în natură, dar și gratificații cu ocazia sărbătorilor de Sf. Paști sau de Anul Nou.

În primul deceniu de activitate, biroul central de la București a avut un număr redus de angajați: Ing. Constantin Panaitescu era șeful biroului, Chr. Ștefănescu - contabil, F. Robenu - ajutor contabil; iar ca personal auxiliar erau folosiți un odăiaș și un rândaș (1891)⁹. Patru ani mai târziu apare și funcția de registrator arhivar deținută de I. Georgescu¹⁰. În anul 1904, serviciul central era format din următorii: Constantin Panaitescu, inginer, șef de birou;

⁶ Narcisa Maria Mitu, *Aspects from the life and activity of adjutant general Ernest O. Ballif, Crown Domain Administrator* în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XVIII/2017, București, Editura Academiei Române, pp. 53–62.

⁷ Eadem, *Aspects from the activity of the adjutant general Alexandru Manolescu, administrator of the Crown Domain* în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C.S. Nicolăescu-Plopșor»”, nr. XIX/2018, București, Editura Academiei României, pp. 178–185.

⁸ Eadem, *Dimitrie D. Negel, administratorul Domeniului Coroanei (1942–1948)* în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 31/2017, București, Editura Academiei României, pp. 145–162.

⁹ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 8/1891, f. 11.

¹⁰ *Anuarul Bucureștilor pe anul 1895*, Ediția a XII-a, București, 1895, pp. 176–177.

Chr. Ștefănescu contabil, I. Morariu și F. R. Derescu, ajutori de contabil, Gh. Georgescu, registrator arhivar, Șt. Petrescu, registrator ajutor, V. Rogalschi, impiegat¹¹.

Distrugerea documentelor de arhivă în timpul celor două războaie mondiale face imposibilă realizarea unui tablou concret al personalului angajat în Centrală, în perioada antebelică și interbelică. Cert este faptul că, la nivelul anului 1941, departamentul Centralei era structurat pe 10 servicii: administrația, contabilitatea, contenciosul, arhiva și registratura, serviciul medical, dactilografia, garajul, intendența, grajdul și arhitectura. Această structură reiese și din planul clădirii din str. General Budișteanu, nr. 16, în care își va desfășura activitatea începând cu anul 1941. Clădirea era o construcție cu un singur etaj. La parter se găseau: birourile administratorului și al directorului, sala de consiliu, casieria, contabilitatea, contenciosul, biroul impiegatului, arhiva; la subsol: biroul intendenței, economatul, pivnița, bucătăria și mai multe camere, iar la etaj erau: 3 camere și un depozit (probabil destinate locuinței administratorului)¹².

Ioan Morariu a fost *director* al Administrației Centrale până în anul 1941¹³, după care i-a succedat Nicolae Mateescu, angajat al instituției încă din 16 mai 1907. Directorul controla toate serviciile și raporta zilnic administratorului chestiunile legate de bunul mers al acestora. Fișa postului de director prevedea: angajarea funcționarilor, aplanarea conflictelor de muncă și sancționarea lor, atât la nivelul Centralei cât și în teritoriu¹⁴. Sancțiunile disciplinare erau: prevenirea, muștrarea, avertismentul, suspendarea din serviciu pe timp limitat până la punerea în disponibilitate sau destituire. În anul 1941, directorul Nicolae Mateescu deținea și funcția de președinte al Comisiei Casei de Pensii a Funcționarilor și Slujbașilor Domeniului Coroanei¹⁵.

¹¹ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 27/1904, f. 16; *Anuarul Bucureștilor pe anul 1904*, Ediția XVI, București, 1904, pp. 2-3.

¹² S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 251/1947, ff. 1-3.

¹³ *Ibidem*, dosar nr. 107/1941, f. 8.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 186/1944, f. 218. La nivelul anului 1940 erau 2.500 de angajați și muncitori întrebuințați la exploatarea Regiilor în teritoriu (Segarcea-512, Mălini-385, Cocioc-380, Sadova-360, Borca-190, Bicaz-180, Dobrovăț-175, Rușeșu-170, Bușteni-88, Gherghița-60).

¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 115/1941, f. 4. Din Comisie mai făceau parte: Emil Solomon, șeful Regiei Domeniului Coroanei Borca și Cristian Ștefănescu, pensionar al Domeniului Coroanei.

Departamentul *Contabilitate* avea următoarele responsabilități: păstrarea evidenței, a efectelor publice și a cupoanelor; controlul bilanțurilor anuale emise de Regii; încheierea bilanțului general; de a comanda furnituri de birou și rechizite; de a ține evidența terenurilor de vânătoare arendate și verificarea contabilă, de orice fel, în cadrul biroului central¹⁶.

În primele trei decenii de funcționare, acest serviciu a fost condus de Chr. Ștefănescu. În martie 1914 August Em. Dorwagen preia funcția de șef, iar din ianuarie 1915 primește titlul de director al departamentului contabilitate, funcție pe care o deține până la data de 15 august (același an). Potrivit declarației sale, Regele Carol I l-a angajat „să reorganizeze Administrația Domeniului Coroanei, atât în Centrală cât și la fiecare Domeniu în parte”. Rezultatul acestei reorganizări ar fi fost, după cum el însuși declara, „determinarea bunurilor aflate în patrimoniul Domeniului Coroanei, determinarea atribuțiilor, a responsabilității, cât și schimbarea ideologiei bugetelor domeniiale, dar și ridicarea venitului cu sume mult mai mari decât se vărsa înainte Casei Regale”.

Intrând în conflict cu prințul Barbu Știrbey, postul i-a fost suprimat. Motivele invocate de administrator au fost abaterile grave în serviciu și greșelile disciplinare care nu puteau fi tolerate. Dintre acestea el consemna faptul că respectivul:

„Obliga șefii de regii să-i vândă cartea «Contabilitatea Agricolă», al cărui autor era; că a ridicat de la diverse Domenii, atât pentru locuința sa din București cât și pentru timpul cât soția sa făcea cură la băile Slănic, diferite produse: vinuri în butoaie și în sticle, coșuri cu struguri, diferite fructe, lână, velințe etc. fără o aprobare prealabilă din partea Administratorului general, ci numai în baza scrisorilor personale adresate șefilor de Regie; că a recomandat șefilor de regie să joace la loteria unui anumit L. Sanft; că a comandat și trimis Domeniului Borca un vagon cu cărbuni fără ca acesta să fi cerut sau să fi avut nevoie; faptul că cumpăra mașini și unelte agricole doar de la o anumită firmă, firma Behhes, tratând personal, fără a cere oferte și de la firmele care furnizau mașini Domeniului, deși prețurile acestora erau mult mai convenabile; sau că vindea cereale și vinuri, cu precădere, cunoscuților săi cu prețuri mai mici decât cele propuse de șefii Regiilor etc”¹⁷.

„Dat fiind situațiunea ce dl. Dorwagen și/a creiat în Administrația Domeniului Coroanei – declara Barbu Știrbey – prin modul său de a lucra

¹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 268/F.D., f. 19.

¹⁷ *Ibidem*, dosar nr. 111/1941, ff. 7, 39, 40.

și a se purta; dată fiind pornirile sale incompatibile cu o Administrațiune corectă, cum dovedește corespondența schimbată de d/sa cu șefii de regie și cele ce aceștia raportează, nu este loc a se primi demisia, dar dispun suprimarea pe ziua de 1 August a.c./1915/a postului de Director al Contabilităței ocupat de dl. Dorwagen”,

urmând a „Se stabili datoria d-lui Dorwagen față de Administrația Domeniului Coroanei pentru diferitele materiale luate, unele cu știință, iar altele fără știința noastră și i se va cere plata lor”¹⁸.

La rândul său, directorul susținea, în apărarea sa, că fusese exclus din serviciu pe motiv că era de etnie germană, fiind amenințat chiar cu extrădarea și că odată cu izbucnirea războiului a fost „internat ca fiind de origine germană”, fiindu-i sechestrată și averea ca oricărui etnic german. Fiindu-i distrusă locuința din București, în timpul evenimentelor militare de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, solicita în anul 1941 un post în Administrația Domeniului Coroanei motivând că „Din această stare nu și/a revenit nici în prezent, aflându-se cu familia pe drumuri”¹⁹.

Până în anul 1941, departamentul contabilitate a fost condus de Nicolae Mateescu. În anul 1945 la acest departament lucrau, 4 șefi contabili: Constantin Chiriac (subdirector din 1943), Margareta Vendel, P. Chiriac și Theodor Teodorescu (transferat de la Bicz). Constantin Chiriac s-a născut în anul 1890 și și-a început activitatea la 21 martie 1915²⁰. În anul 1943, din cauza situației din țară, fiind personal redus și volum mare de lucru, s-a prezentat la serviciu atât duminica cât și de sărbătorile legale²¹.

Contenciosul. Acest departament se ocupa de procesele și contractele cu chiriașii, arendașii și furnizorii Domeniilor Coroanei dar și de organizarea inspecțiilor și de corespondența cu regiile. Șeful serviciului Contencios era cel care ținea locul și acționa în numele administratorului când acesta era plecat din țară. Alexandru Stan a fost responsabil de acest departament, până în anul 1940. I-a urmat maior Gheorghe Liatriș, care era consilier juridic, ajutat fiind de avocatul Radu Moșoiu, secretarul Contenciosului. Începând cu 1 iunie 1943 celui din urmă i s-a acordat o primă de activitate drept recompensă pentru munca

¹⁸ *Ibidem*, f. 40

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 268/F.D., ff. 77-78.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 161/1943, f. 292.

suplimentară efectuată în afara programului „peste tot unde serviciul cere și în consecință unde îi indic subsemnatul” (n.a. Maior Liatris)²².

În anul 1941, maiorul Liatris Gheorghe a fost delegat ca membru în Consiliul Uniunii Generale a Industriașilor din România în care a fost introdus și Domeniul Coroanei²³. În perioada ianuarie–martie 1948 a ocupat și funcția de administrator al Domeniilor Coroanei. În martie a fost obligat să demisioneze²⁴. În anul 1945, în cadrul acestui departament activau printre alții și subdirectorii Constantin Chiriac, Theodor Teodorescu și Alexandru Tudoran (angajat la 1 aprilie 1937, ca șef de secție).

Casieria era condusă de subdirectorul Ștefan Petrescu. El a intrat în serviciul administrației la 8 ianuarie 1899, având funcția de ajutor de arhivar²⁵. În anul 1945, acesta solicita administratorului D. Negel să-i ceară arhitectului Administrației, Oswan Hödl, să construiască un perete despărțitor (un ghișeu de lemn) în biroul casieriei unde se încasau sume însemnate de bani pe motiv că „am devenit birou de informații, de reclamații, sală de așteptare pentru cei ce merg în diferite birouri, culoar de trecere, nu numai pentru personalul Domeniului, dar și pentru străini”. De asemenea, își motiva solicitarea, menționând absența mobilierului și așa deteriorat:

„în biroul casieriei mobilierul este aproape inexistent, căci afară de birourile deteriorate și fără chei la sertare din care pricină dispar condeele, creioanele, gumele de șters etc., nu există decât un scaun de lemn, așa că persoanele, unele mai distinse, stau în picioare până la facerea chitanței și numărătoarea banilor, și nu odată am auzit ironii prea puțin măgulitoare pentru o casierie regală”.

În această situație, explica el, s-a ajuns ca urmare a deciziei administratorului Manolescu care, considerând mobilierul prea luxos pentru biroul casieriei, „l-a mutat în sala de conferințe a Domeniului, făgăduind pentru casierie alt mobilier, de la Fichet, mai modest; însă plecarea aproape subită a Domniei-sale l-a împiedicat să aducă la îndeplinire această propunere”²⁶. Constrâns să se pensioneze în martie 1948, moare o lună mai târziu, răpus

²² *Ibidem*, f. 151.

²³ *Ibidem*, dosar nr. 111/1941, f. 192.

²⁴ *Ibidem*, dosar nr. 208/1948, f. 78.

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 30/1906, f. 7.

²⁶ *Ibidem*, dosar nr. 211/1945, f. 334; Apud Nicolae Șt. Noica, Ștefan Petrescu, *Domeniul Coroanei instituție model a lui Carol I după 130 de ani*, București, Editura Vremea, 2014, p. 49.

de boală²⁷. A fost înlocuit de subordonatul său, Dumitru Tănase, ajutor de casier, angajat în august 1938, pe post de arhivar. La scurt timp de la angajare, în toamnă, acesta a intrat în conflict de muncă cu colegile de birou, reproșându-le „neglijența și indiferența cu care clasau tematic documentele ce urmau a fi duse la arhivă”. Numeroase conflicte le-a avut cu Maria Jugureanu căreia, la un moment dat, îi reproșa la telefon, că „o lucrare privitoare la exploatarea lemnului o clasează la exproprieri și lichidări de terenuri”. Aceasta i-a răspuns insolent „Mulțumesc pentru discurs”, fapt ce a stârnit râsul colegelor ei. Altă dată, aceasta i-a aruncat corespondența pe jos în fața subdirectorului Constantin Chiriac, conflictul fiind aplanat de către director: „domnișoarele sunt rugate a lucra de acord cu principiile date, iar domnul Tănase în caz de erori le va semnala în mod politic și liniștit”²⁸. În perioada 1942–1944 a fost mobilizat și trimis pe frontul din Caucaz și Crimeea. Întors de pe front și-a găsit casa părintească din Turnu Severin dărâmată din temelie de o bombă, imobilul din București deteriorat, iar soția sa, nevoită să muncească pentru a întreține familia, a renunțat la cursurile de la Academia de Belle Arte, unde era studentă în anul patru, și s-a și îmbolnăvit. A fost transferat temporar la Segarcea, în lunile mai și septembrie 1944, pe când această Regie se confrunta cu o puternică lipsă a personalului de birou, mobilizat pe front. A fost foarte apreciat de către șeful Regiei, Toma Busuioc, care anunța că: „a funcționat neîntrerupt la această regie, fiindu-mi de un real prețios ajutor, întrucât în biroul regiei n-am avut nici contabil, nici arhivar, nici dactilograf, le-a îndeplinit toate aceste funcțiuni cu mult zel și devotament”²⁹. Ca urmare a acestor recomandări, în octombrie 1944 a fost avansat ca ajutor de casier, fiind foarte apreciat pentru munca sa de către directorul Instituției: „foarte harnic, lucrează chiar și după program 8-14; om de încredere și de muncă”. În anul 1948, după desființarea Domeniului Coroanei, a devenit sindicalistul instituției, constituind Comisia Interimară a Întreprinderii, fostă Domeniul Coroanei, împreună cu contabilul Repanovici, maestru al corului salariaților, și Petre Canarache, directorul magazinului de desfacere³⁰.

²⁷ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 208/1948, f. 211.

²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 111/1941, f. 94.

²⁹ Apud Nicolae Șt. Noica, Ștefan Petrescu, *op. cit.*, p. 50.

³⁰ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 208/1948, ff. 1-4.

În același an, împreună cu mai mulți angajați ai Centralei, a participat ca voluntar la lucrările de construire a liniei ferate ce ducea la lacul Snagov³¹.

Arhiva și Registratura era condusă de Maria Stoicescu, născută în anul 1882 și angajată a acestei instituții din anul 1914, până în 1948. În activitatea sa era ajutată de doamna Mihalache, dra Chițu și Al. Voiculescu. Sarcinile erau clar repartizate: intrarea și înregistrarea hârtiilor reveneau d-nei Margareta Mihalache; ieșirea, înregistrarea și expediere corespondenței o făcea Maria Stoicescu, iar de clasarea dosarelor se ocupa Margareta Mihalache împreună cu dra Chițu. De păstrarea arhivei și a documentelor se ocupa Al. Vasilescu³².

Serviciul medical a fost asigurat de medicul Vasile Voiculescu. La acest departament era angajat și medicul veterinar Gr. Hortopan.

Departamentul *Arhitectură* era condus de arhitectul Osvold Hödl care se ocupa cu realizarea planurilor, a reparațiilor și obținerea de devize³³. În anul 1904, Domeniul Coroanei s-a folosit de serviciile arhitectului I. Exner care a realizat planurile lucrărilor de construcție ridicate pe Domeniile Cocioac, Rușețu, Domnița, Segarcea și Sadova, dar și ale arhitectului St. Omer, care s-a ocupat cu „refacerea ieslelor și adăugirile necesare grajdului de la Expoziție”³⁴.

Serviciul de secretariat (Dactilografia) era asigurat de Maria Jugureanu, d-ra Dumitrescu și d-na Amitroaiei. Maria Jugureanu era responsabilă și cu „îngrijirea inventarelor și comenzile”. În anul 1941, Maria Jugureanu era înregistrată ca impiegat. Tot aici funcționa și centrala telefonică unde, în perioada administratorului Ballif se făcea serviciul de permanență: dimineața între orele 8-14 și 16-19, de către titular³⁵. Odată cu mutarea sediului în localul din str. General Budișteanu, gen. Manolescu a urmărit ca prin noul sistem de legături telefonice introdus să se asigure „o mai lesnicioasă posibilitate de comunicare între servicii și deci este de dorit a se evita forfoteala prin local și zgomotul nefolositor”³⁶.

Intendența era condusă în anul 1941 de C. Dumitrescu. Printre îndatoririle funcționarilor din cadrul acestui departament se regăseau: „păstrarea inventarului pe sistemul fișe birouri, locuințe, magazie, pivniță,

³¹ *Ibidem*, f. 7.

³² *Ibidem*, dosar nr. 268/F.D., f. 19; *Ibidem*, dosar nr. 211/1945, f. 348.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 268/F.D., f. 19.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 27/1904, ff. 15, 11.

³⁵ *Ibidem*, dosar nr. 211/1945, f. 348.

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 111/1941, f. 84.

specificându-se valoarea fiecărui obiect la prețul zilei, pe categorii: nou sau uzat”. Intendentul era direct răspunzător de curățenia perfectă și buna întreținere a localului. Își organiza serviciul, astfel încât să supravegheze permanent fiecare dintre cele patru secțiuni, întrebuintând și dând atribuții precise personalului de ajutor pe care-l avea la dispoziție. Obținerea furniturilor pentru Centrală sau Regii se realiza prin intermediul intendentului ajutat de funcționarul Mișu Mihail (angajat în martie 1936 - dactilograf) sau înlocuitorul lui în caz de absență. El întocmea actele necesare pentru evidența și controlul executării furniturilor. Era subordonat direct directorului Mateescu fără a cărui aprobare sau aviz nu se făcea niciun fel de achiziție³⁷. I-a urmat în funcție Tudor Marin.

Șeful garajului era D. Bădică și avea ca sarcini păstrarea inventarului și îngrijirea mașinilor, dar și asigurarea necesarului de combustibil (benzină), ulei, piese. De transportul pentru diverse servicii precum: lemne de foc, lapte, mărfuri se ocupau mai mulți angajați: Simion, N. Gheorghe, Visarion, Longhin³⁸.

Angajații de la *Grajdul de la Cotroceni* se ocupau cu întreținerea cailor, a grajdului și a vehiculelor aferente, cu reparațiile și aprovizionarea cu hrană³⁹ etc.

În clădirea Palatului Cotroceni se afla și pivnița Domeniului Coroanei. La 1 mai 1941 a fost numit intendent Gh. Stan, obținând pentru prestație un salariu în valoare de 5.000 de lei/lună, locuință, plată pentru căldură și lumină, dar și produse în natură. Prin natura serviciului său, acesta era direct răspunzător de igiena pivnițelor și a locuințelor personalului, dar și de comportamentul angajaților. Rolul său era acela de a supraveghea și de a conduce contabilitatea pivniței, aprovizionarea acesteia, cerând Administrației la timp cele necesare, încheierea situațiilor zilnice, primirea mărfurilor în pivniță și predarea lor magazinului, transmiterea băuturilor și a mărfurilor către Regii dar și predarea la timp a produselor destinate magazinului din Bulevardul I. C. Brătianu. În munca sa era ajutat de pivnicerul specialist care era singurul în drept de a se ocupa de „transvărsarea băuturilor și scoaterea lor din pivniță”⁴⁰.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 268/F.D., f. 19.

³⁹ *Ibidem*, ff. 17, 19.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar nr. 111/1944, f. 15.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, o parte din personalul Administrației Centrale - directorul N. Mateescu, subdirectorul C-tin Chiriac, medicul uman Vasile Voiculescu, contabilul șef Nic. Repanovici, dactilografa Clotilda Dumitrescu, funcționar arhivă Marietta Kițu - a fost evacuată temporar la Regia Bușteni, din cauza bombardamentelor⁴¹.

Programul de lucru la Centrală începea la orele 9 și se încheia la 19,30, având două pauze de masă la 13,30 și la 17. Aveau liber duminicile, de sărbătorile legale: Sf. Vasile, Botezul Domnului, Sf. Ioan, Întâmpinarea Domnului, Buna Vestire, 5 zile de Paști, Sf. Gheorghe, Înălțarea Domnului, Sf. Treime, Sf. Constantin și Elena, Sf. Petru și Pavel, Adormirea și Nașterea Maicii Domnului, Înălțarea Sf. Cruci, Sf. Mihail și Gavril, Sf. Nicolae, 5 zile de Crăciun și de sărbătorile naționale: 24 Ianuarie, 10 Mai și 6 Septembrie⁴².

Zilele lucrate în afara programului erau remunerate separat, la propunerea Directorului Nic. Mateescu și cu acceptul Administratorului General. Pentru cele 3 zile lucrate în plus, în folosul Asociației Proprietarilor de Păduri, domnișoarele dactilografe Elena Custura și Clotilde Dumitrescu au primit câte 2.000 de lei/persoană⁴³. De asemenea, participarea personalului de serviciu al Centralei la descărcarea lemnului către diferiți clienți din București, a fost remunerată cu câte o primă de muncă socotită în raport cu munca depusă: Tudor Marin - 8.000 lei, Iron D. Marin, Iftimie Gh. și Vlăduț Dumitru cu câte 6.000 de lei, Falcău Petre cu 4.000 de lei și Nicolae Costache și Călin Gheorghe cu câte 3.000 de lei⁴⁴.

Un alt exemplu este cel din anul 1946 când, înainte de Sărbătorile de Paște, angajații însărcinați cu aprovizionarea Magazinului de Desfacere al Centralei - Pivnița Budișteanu și vânzarea directă de la pivniță, deși programul lor de lucru era între orele 7 - 18, au lucrat cinci zile fără întrerupere de la 5,30 dimineața și până la 8-9 seara, fiind remunerați cu sume cuprinse între 25.000 și 50.000 lei (14 persoane), cu un total 410.000 lei⁴⁵.

Mulți dintre angajați din Administrația Centrală și-au dedicat întreaga carieră Domeniilor Coroanei, motiv pentru care le-au fost conferite de către regii României mai multe distincții și semne onorifice: *Ordinul Coroana României, în gradul de Cavaler* (15 februarie 1910): Georgescu Gheorghe,

⁴¹ Idem, fond Domeniul Coroanei Bușteni, dosar nr. 533/1944, ff. 292-293.

⁴² Idem, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 115/1941, ff. 49-51.

⁴³ *Ibidem*, dosar nr. 161/1943, f. 205.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 207.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar nr. 235/1946, f. 41.

registrator - arhivar și Morariu I. Ion, contabil⁴⁶; medalia „*Răsplată muncii pentru învățământ*”, drept *răsplată pentru serviciile aduse învățământului contribuind la răspândirea culturii în popor* (1927) Cl. I: gen. Ernest Ballif și Ion Morariu, subdirector; Cl. II: Stefan Petrescu, cassier și Niculae Mateescu, șef contabil⁴⁷; *Ordinul „Steaua României în gradul de Comandor* Stan Alexandru, director; *Ordinul „Coroana României” în grad de Comandor* – Morariu Ion, subdirector; *în grad de Ofițer*: Mateescu Nicolae, șef-contabil, Petrescu Ștefan, cassier-central, Rogalski Victor, contabilul Casei Pensiilor; *în gradul de Cavaler*: Chiriac Constantin, contabil-referent; *ordinul Crucea „Serviciul Credincios” clasa I*: Lambru Petra - arhivar, Botea Constantin - intendent, Dragnea Marin - odăiaș, Popescu Maria - dactilografă *clasa II*: Georgescu Nicolae, Poplanicel Petre - odăiaș, Ionescu Olga - dactilografă⁴⁸; distincția „*Răsplată Muncii pentru 25 ani în serviciul Statului*”(1933) lui Mateescu Nicolae - șef contabil⁴⁹ și în anul 1942 lui Constantin Chiriac - subdirector, și Mariei Stoicescu - arhivar șef⁵⁰. În anul 1944 au primit distincția *Ordinul „Steaua României” în grad de mare ofițer* - administratorul Dimitrie D. Negel; *în grad de ofițer* subdirectorul Chiriac C.; *în grad de comandor* directorul N. Mateescu și șeful Contenciosului, G. Leatris⁵¹.

THE ORGANIZATION OF CENTRAL ADMINISTRATION OF THE CROWN DOMAIN (1884-1948)

(Abstract)

The Crown Domain establishment was run by a trustee appointed by the king among the dignitaries of the royal palace. He was assisted by a legal team, accountants and officials who formed the Headquarter. His office was in Bucharest, where he oversaw the activity of the twelve domains. The headquarter service was set up in ten departments: administration, contentious, accountancy, archive, registry, health services, typing, garage, quartermaster, barn, architecture. The headquarter was run by a staff manager who approved the hiring for every employee, he also settled labour

⁴⁶ „Monitorul Oficial al României”, nr. 262/23 februarie 1910, p. 10322 (în continuare se va cita „M.O.”).

⁴⁷ „M.O.”, nr. 198/7 septembrie 1927, p. 11946.

⁴⁸ „M.O.”, nr. 42 /24 februarie 1927, pp. 2372-2373.

⁴⁹ „M.O.”, nr. 173/31 iulie 1933, p. 5032.

⁵⁰ „M.O.”, nr. 146/26 iunie 1942, p. 5242

⁵¹ „M.O.”, nr. 43/21 februarie 1944, partea 1, pp. 1854- 1855.

disputes, he imposed sanctions both within the headquarter and nationwide. Between the central figures we mention: Ion Morariu, Nicolae Mateescu, Ștefan Petrescu, Gheorghe Liatriș.

Key words: The Crown Domain, The Central Administration, Bucharest, Organization, 1884-1948.

ANEXE

ANEXA 1

Stat al personalului superior de la Centrală pe luna ianuarie 1940 și 1938⁵²

Nr.	Numele și prenumele	Funcția	Salariu de scumpete	Tain în bani	Total lei/1940	Total lei/1938
1.	Ioan Morariu	Director	330	2700	-	6.050
2.	Nic. Mateescu	Șef contabil	3.050	2.000	5.050	5.050
3.	St. Petrescu	Casier	2.950	1.400	4.350	4.350
4.	Const. Chiriac	Cont. Ref.	2.650	1.000	3.650	3.650
5.	A. Drăghiceanu	Funcționar	1.850	800	2.650	2.650
6.	Gr. Gheuca	Funcționar	1.450	800	2.250	2.250
7.	Maria Stoicescu	Funcționar	1.750	900	2.650	Dactilograf - 2.650
8.	Alex Tudoran	Funcționar	1.300		1.300	1.300
9.	D. Stoianovici	Funcționar	1.200		1.200	nu apar în 1938
10.	Mișu Mihail	Funcționar	1.000		1.000	
11.	D-tru Tănase	Funcționar	800		800	
12.	Radu Popescu	Funcționar	700		700	
13.	C. Alexandrescu	Funcționar	900		900	
14.	Maria Jugureanu	Funcționar	800		800	
	Total		20.400	6.900	27.300	27.950

⁵² S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 88/1938, f. 556; *Ibidem*, dosar nr. 107/1941, f. 8.

ANEXA 2**Personalul superior din Administrația Centrală pe luna ianuarie 1941⁵³**

Nr.	Nume și prenume	Funcția	Salariu	Cheltuieli reprezentare	Indemnizație chirie	Rețineri	Suma de plată
1.	Gl.Adj. E.O. Ballif	Administra-tor	18.000	7.000	-	5.444	19.556
2.	Nic. Mateescu	Șeful contabilității	14.800		2.950	6.310	11.440
3.	Șt. Petrescu	Casier	13.800		3.390	4.501	12.689
4.	Const. Chiriac	Cont. referent	10.800		2.200	3.220	9.780
5.	Gh. Leatris	Avocat	17.000		3.000	3.018	16.982
6.	V. Voiculescu	Medic	6.000		-	1.105	4.895
7.	A. Drăgniceanu	Funcționar	690		-	616	74
8.	Gr. Gheuca	Funcționar	2.000		-	361	1.639
9.	Maria Stoicescu	Funcționar	5.400		1.225	1.546	5.079
10.	D. Stoianovici	Funcționar	3.500		-	1.985	1.515
11.	Alex Tudoran	Funcționar	3.700		-	1.502	2.198
12.	Mișu Mihail	Funcționar	3.300		-	994	2.306
13.	D-tru Tănase	Funcționar	2.500		-	551	1.949
14.	Radu Popescu	Funcționar	2.600		-	772	1.828
15.	C. Alexandrescu	Funcționar	3.300		-	1.086	2.214
16.	Maria Jugureanu	Funcționar	2.000		-	678	1.322
	Total		109.390	7.000	12.765	33.689	95.466

⁵³ *Ibidem*, dosar nr. 107/1941, f. 98.

ANEXA 3

Stat pentru personalul Centralei pe luna iunie 1945⁵⁴

Nume și prenume	Funcția	Salariu de bază	Indemnizație chirie	Indemnizație copii	Spor scumpete	Rețineri	Rest de plată
D. D. Negel	Administrator	75.915	22.775	-	109.048	65.273	142.465
Nic. Mateescu	Director	53.615	18.765	-	87.856	39.383	120.853
George Ghice	Insp. Central	42.000	12.600	-	94.600	38.550	110.650
Const. Chiriac	subdirector	42.816	14.986	-	81.747	31.863	107.686
Ștefan Petrescu	subdirector	35.193	12.318	-	79.547	27.239	99.819
Gh. Liatriș	Av. Consilier	38.010	13.304	-	77.017	23.940	104.391
Ion Rădulescu	Inspector	25.000	8.750	-	78.518	17.828	94.440
Th. Teodorescu	Contabil șef	22.261	7.826	-	75.456	19.272	86.371
Margaret Vendel	Contabil șef	18.480	5.544	-	70.298	16.076	78.246
Alex Tudoran	Șef de secție	18.480	6.468	-	68.072	15.616	77.404
Nic. Repanovici	Contabil șef	15.435	5.402	-	64.641	13.507	71.971
Radu Moșoiu	Avocat	15.435	4.630	-	62.755	17.172	65.648
V. Voiculescu	Medic Uman	12.705	4.447	-	61.591	11.741	67.002
Gr. Hortopan	Medic veterina	12.705	4.447	-	61.591	10.195	68.548
Alex. Panu	Medic veterina	10.000	3.500	-	47.618	6.120	54.998
Osvald Hödl	Arhitect	12.705	4.447	-	50.511	7.280	60.383
Maria Stoicescu	Arhivar șef	11.655	4.079	-	59.697	10.841	64.590
Mișu Mihail	Funcționar	11.655	4.079	-	59.838	10.931	64.641
D-tru Tănase	Arhivar	11.655	4.079	-	59.226	13.975	60.985
Maria Jugureanu	Dactilografă	10.710	3.213	-	58.033	11.031	60.925
Radu Popescu	Dactilografă	8.190	2.867	-	53.008	9.137	54.928
Elena Custură	Dactilografă	8.190	2.457	-	52.949	9.037	54.559
Ion Niculescu	Funcționar	10.500	3.000	8.000	46.386	7.245	60.641
Clotilda Dumitrescu	Dactilografă	8.190	2.457	-	52.116	9.857	52.906
Marg. Mihalache	Arhiv. Aj.	8.190	2.867	-	51.940	7.937	55.060
Alex. Vasilescu	Arhivar	8.190	2.867	-	46.076	10.377	46.756
Marieta Kițu	Funcț. Arhivă	6.930	2.079	-	44.817	6.065	47.761
Dumitru Bădică	Maistru	13.282	-	-	52.961	9.436	56.807
Tudor Marin	Intendent	13.282	-	-	50.861	8.996	55.147
Nicolae S. Gheorghe	șofer	10.500	-	8.000	50.857	10.840	58.517
Dumitr Visarion	șofer	9.500	3.325	-	54.352	7.200	59.977
D. Marinescu	telefonist	7.825	2.739	-	52.646	7.885	55.325
Iosif Popovici	Vizitiu	6.195	-	8.000	42.365	5.739	50.821
Dumitru Vlăduț	Curier	6.090	-	8.000	36.568	4.790	45.868
Gheoghe Iftimie	Camerist	5.435	-	-	35.818	4.077	37.176
Ana Vlăduț	Telefonistă	4.870	-	-	32.432	4.886	32.416
Varvara I. Marin	Cameristă	1.200	-	-	30.993	2.160	30.033
Total		633.089	190.317	32.000	2.194.805	533.497	2.516.714

⁵⁴ *Ibidem*, dosar nr. 221/1945, nenumerotat.

ANEXA 4**Plata salariilor personalului provizoriu din Centrală pe luna mai 1945⁵⁵**

Nume și prenume	Funcția	Salariu de bază	Indemnizație chirie	Indemnizație copii	Spor scumpete	Rețineri	Rest plată
C. Chiriacescu	Bibliotecar	6.300	1.800	-	17.000	908	24.192
Ionescu Gheorghe	Intendent Ajutor	7.000	2.800	1.500	27.800	2.650	36.450
Gh. Plesnilă	Plasator de vin	6.390	2.079	-	22.186	2.701	28.494
Cozma Simion	Șofer	9.450	3.780	-	34.573	3.760	44.043
Loghin Atanasie	Șofer	9.450	-	3.000	34.573	2.740	44.283
Petre Fălcău	Om în curte	6.000	-	1.500	19.442	930	26.012
Marin D. Ioan	Aj. la Intend.	6.000	-	-	16.840	736	22.104
Nicolae Costache	Om în curte	6.000	2.400	4.500	17.169	709	29.360
Rotaru Oprea	Pract. Birou	5.000	-	-	13.030	400	17.630
Neagoe Constantin	Om în curte	6.000	-	-	16.840	736	22.104
Ion Vasilescu	Vizitiu	5.000	-	4.500	17.271	526	26.245
Vasile Nicolae	Vizitiu	5.000	1.750	-	17.271	825	23.196
Ion Farcaș	Vizitiu	5.000	-	-	17.271	701	21.570
Ioana Iftimie	Cameristă	4.000	-	-	8.875	98	12.777
Total		87.130	14.609	15.000	280.141	18.420	378.450

⁵⁵ *Ibidem.*

ANEXA 5**Personalul inferior din Centrală - salariu pe ianuarie 1940 și 1938⁵⁶**

Nr.	Nume și prenume	Funcția	Salariu de scumpete	Tain în bani	Total lei/1940	Total lei/1938
1.	Const. Botea	Intendent	1.700	500	2.200	2.200
2.	Dragne Marinescu	Odăiaș	1.500	500	2.000	2.000
3.	Tudor Marin	Odăiaș	1.000	-	1.000	1.000
4.	D-tru Vlăduț	Odăiaș	700	300	1.000	1.000
5.	Ion Moraru	Odăiaș	700		700	Ciuhurez Dumitru - sergent curier - 900
6.	Gh. Iftimie	Odăiaș	700		700	
7.	Auto-grajd					
8.	D-tru Bădică	Șofer	3.500		3.500	3.500
9.	Ion Drăcea	Vizitiu	1.200	500	1.700	1.700
10.	Iosif Popovici	Vizitiu	1.300		1.300	1.300
	Total		12.300	1.800	14.100	13.600

ANEXA 6**Centrala - personalul inferior salariu pe ianuarie 1941⁵⁷**

Nr.	Nume și prenume	Funcția	Salariu	Rețineri	Total lei
1.	Const. Botea	Intendent	3.000	1.389	1.611
2.	Dragne Marinescu	odăiaș	3.100	899	2.201
3.	Tudor Marin	odăiaș	2.000	471	1.529
4.	D-tru Vlăduț	Odăiaș	1.900	512	1.388
5.	Ion Moraru	Odăiaș	1.500	496	1.004
6.	Gh. Iftimie	odăiaș	1.500	496	1.004
	Auto-grajd				
7.	D-tru Bădică	șofer	3.300	2.242	1.058
8.	Ion Drăcea	Vizitiu	1.750	963	787
9.	Iosif Popovici	vizitiu	1.450	865	585
			19.500	8.333	11.167

⁵⁶ *Ibidem*, dosar nr. 88/1938, f. 557; *Ibidem*, dosar nr. 107/1941, f. 9.⁵⁷ *Ibidem*, dosar nr. 107/1941, f. 99.

ANEXA 7**Tablou al salariilor personalului Pivniței Cotroceni pe luna mai 1945⁵⁸**

Nume și prenume	Gradul	Salariu de bază	Indemn. chirie	Indemn. copii	Spor scumpete	Rețineri	Rest salariu
Dobre Fl. Dumitru	Pivnicer	7.475	-	3.000	35.782	4.285	41.972
Constantin Mirea	Manipulant	5.775	-	3.000	27.582	2.932	33.425
Emanoil Michaescu	Intendent	6.000	2.100	-	18.692	1.035	25.757
Josub Moise Leib	Contabil	6.000	2.400	1.500	25.436	2.267	33.069
C-tin Roșioru	Supraveghet.	6.000	-	1.500	19.569	945	26.124
Ana Dobre	Lucrătoare	4.300	-	-	16.939	156	21.083
Maria Cozma	Lucrătoare	5.000	1.500	-	14.008	144	20.364
Lenuța Lepădatu	Lucrătoare	5.000	1.500	-	14.008	144	20.364
Elisabeta Țurloiu	Lucrătoare	5.000	2.000	1.500	14.008	153	22.355
Maria Oprețoiu	Lucrătoare	5.000	2.000	1.500	14.008	153	22.355
		55.550	11.500	12.000	200.032	12.214	266.868

⁵⁸ *Ibidem*, dosar nr. 221/1945, nenumerotat.

ANEXA 8

Tablou pentru plata salariilor personalului Magazinului de Desfacere pe luna iunie 1945⁵⁹

Nr. crt.	Nume și prenume	Funcție	Salar. bază	Indemniz. chirie	Indemniz. copii	Spor scumpete	Reținer	Rest de plată
1.	Petre Canarache	Diriginte	25.000	8.750	-	90.242	24.600	99.392
2.	Elena Dumitrescu	Casieră	7.350	2.205	-	55.952	7.288	58.219
3.	Domnica Cortoian	Casieră ajutor	5.250	-	4.000	48.125	5.423	51.952
4.	Herro Sameth	Contabil	10.710	3.748	-	60.941	8.870	66.529
5.	Marcel Moscovici	Supraveghetor	6.300	2.205	-	65.894	8.670	65.729
6.	Florica Alexandru	Funcț. birou	6.300	1.890	-	42.218	4.535	45.873
7.	David Debu	Vânzător	7.350	2.940	4.000	53.197	7.328	60.159
8.	Gheorghe Tomescu	Vânzător	6.300	2.520	8.000	47.925	6.495	58.250
9.	Rozalia Nic. Gheorghe	Vânzător	5.250	-	-	45.561	4.563	46.501
10.	Octavian Sidon	Pivnicer	5.250	2.100	-	43.734	4.583	41.428
11.	Tudor Monu	Vânzător	6.300	1.890	-	37.945	4.707	49.319
12.	Ion Cristea	Magazioner	6.300	-	4.000	43.954	4.935	48.692
13.	Reghina Timar	Manipulant	5.250	2.100	4.000	42.045	4.703	41.008
14.	Adriana Poenaru	Manipulant	5.250	1.575	-	37.886	3.703	43.205
15.	Gheorghe Buzgău	Manipulant	5.250	1.575	-	40.316	3.936	35.854
16.	Aneta Gălman	Femeie de serviciu	6.300	2.520	-	29.791	2.757	
	Total		119.710	36.018	24.000	785.726	107.096	858.358

⁵⁹ *Ibidem.*

ANEXA 9

**Tablou algratificațiilor acordate personalului superior
al Centralei pe anul 1943⁶⁰**

Nr. crt.	Numele și prenumele	Funcția	Gratificația acordată
1.	D. Negel	Administrator	600.000
2.	Nic. Mateescu	Director	300.000
3.	Ghica	Inspector G-ral	230.000
4.	Const. Chiriac	Subdirector	220.000
5.	Ștefan Petrescu	Subdir. Casier Centr.	170.000
6.	Gh. Liatriș	Avocat consilier	150.000
7.	Ioan Rădulescu	Inspector	120.000
8.	V. Voiculescu	Medic	40.000
9.	Gl. Gr. Hortopan	Medic veterinar	60.000
10.	Th. Teodorescu	Contabil șef	80.000
11.	Margareta Vendel	Contabil șef	60.000
12.	Alex Tudoran	Șef serviciu	60.000
13.	Grigore Ghioca	Bibliotecar	35.000
14.	Maria Stoicescu	Arhivară șefă	40.000
15.	Dumitru Tănase	Arhivar ajutor	30.000
16.	Mișu Mihail	Dactilograf	30.000
17.	Maria Jugureanu	Dactilograf	28.000
18.	Radu Popescu	Dactilograf	25.000
19.	Elena Custura	Dactilograf	25.000
20.	Margareta Roth	Dactilograf	24.000
21.	Radu Moșoiu	Avoc. Secr. Contencios	35.000
22.	Nicolae Repanovici	Contabil șef	35.000
23.	Chițu Marietta	Funcționară	20.000
24.	Niculescu I.	Funcționar	18.000
25.	Clotilda Dumitrescu	Dactilografă	15.000
	Total		245.000

⁶⁰ *Ibidem*, dosar nr. 202/1944, f. 129.

ANEXA 10**Tablou de gratificații acordate personalului de serviciu din
Centrală pe anul 1943⁶¹**

Nr. crt.	Nume și prenume	Funcția	Gratificația acordată
1.	Tudoran Marin	Intendent	22.000
2.	Dragnea Marin	Telefonist	14.000
3.	Dumitru Vlăduț	Curier	10.000
4.	Anuța Vlăduț	Telefonistă	8.000
5.	Gh. Eftimie	Camerist	8.000
6.	Dumitru Bădică	Maistru	25.000
7.	Nicolae S. Gheorghe	Șofer	20.000
8.	Iosif Popovici	Vizitiu	10.000
9.	Varvara Erhan	Servitoare	5.000
10.	Visarion Dumitru	Șofer	15.000
11.	Petre Fălcău	Om de serviciu	7.000
12.	Marin D. Ioan	Om de serviciu	5.000
13.	I. Vasilescu	Vizitiu	4.000
14.	Vasile Nicolae	Vizitiu	4.000
15.	Cozma Simion	Șofer	15.000
16.	Nicolae Costache	Om de serviciu	4.000
17.	Ioana Iftimie	Cameristă	4.000
18.	Ioan Farcaș	Vizitiu	4.000
19.	Ionescu Gheorghe	Ajutor intendent	8.000
20.	Mircea Alexandru	Argat grajd Cotroceni	2.000
21.	Sârbeanu Cristea	Gardian	8.000
	Total		202.000

⁶¹ *Ibidem*, f. 130.

PROGRAME DE MODERNIZARE URBANĂ ÎN CRAIOVA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Ion-Leone GAVRILĂ-CIOBOTEA*

Momentul istoric în care s-au creat structurile unui urbanism modern, în Craiova a fost primariatul lui Nicolae P. Romanescu. În prima jumătate a secolului al XX-lea, orașul avea o mai mică întindere și o populație de aproximativ 40.000 de locuitori. Structurile moderne au potențat un salt în istoria orașului din toate punctele de vedere, și în consecință, și o creștere demografică.

Ca urmare a prefacerilor structurale, de tip urban occidental, pe măsură ce orașul a crescut teritorial, nevoile urbanistice au dus la elaborarea de proiecte necesare dezvoltării edilitare a acestuia. Dintre acestea, noi punem în dezbatere pe cele din anii 1915-1916 (planul Berindei-Colleanu), 1924, (primar C. Negrescu), 1926, 1928 (parcul Lunca), 1929, fiind revăzute și refăcute din 10 în 10 ani.

Modernizarea urbană a orașului Craiova are ca și început anul 1891 când a luat naștere „campania de lucrări generale”. Planul propus, la data respectivă, a avut drept scop, pe de o parte stimularea unei competiții permanente a orașului cu sine însuși, pe de altă parte, de a îmbunătăți nevoile locuitorilor, începând de la iluminatul public, la pavarea străzilor, alimentarea cu apă, până la salubritatea mediului și construirea de noi obiective economice.

Cel mai de seamă plan a fost elaborat de arhitectul I. Berindei și de inginerul M. Colleanu, în anul 1914 și este cunoscut ca „Plan de aliniere și sistematizare a Craiovei”. Acesta a refăcut total o zonă centrală a orașului, centrul vechi comercial dintre Lipscanii vechi (str. România Muncitoare) și Lipscanii Noi (str. Olteț), acolo unde era Răscruciul Mic, în secolul al XIX-lea.

Primul pas al modernizării orașului a fost rezolvarea problemei alimentării cu apă. Odată cu creșterea populației și a extinderii orașului, apare situația furnizării unei surse constante de apă potabilă, dintr-o sursă de dincolo de hotarul moșiei acestuia, întrucât cele 110 fântâni câte erau la începutul secolului al XIX-lea nu acopereau necesarul de apă.

* Drd., Școala de Studii Avansate a Academiei Române, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”; e-mail: leone.simazi@gmail.com.

Sursa Gioroc

Prima soluție de rezolvare a problemei a fost utilizarea apelor din valea Giorocului, acestea fiind cele mai apropiate, de o calitate foarte bună și în cantitate suficientă. De asemenea, acestea îndeplineau condițiile naturale favorabile pentru aducțiunea la Craiova. Apele din valea Giorocului aveau un debit de 17.000 mc/zi, temperatură fără mari variații, iar numărul de bacterii era mic. Inginerul W. H. Lindley a elaborat un plan sistem de captare, aducțiune și distribuire a apei de la Gioroc¹. Din planul inginerului am reținut următoarele:

1. captarea izvoarelor din valea Giorocului;
2. conductă de aducțiune a apei în lungime de 27 km;
3. stația de refulare Balta Verde-Făcăi;
4. conducta de rezervă în caz de nefuncționare a stației de refulare;
5. conducta de refulare de 5.925 m;
6. rezervoarele de 5.000 mc (38 mp);
7. rețeaua de conducte pentru alimentarea cu apă;
8. rețeaua de distribuție pentru case;
9. fântâni publice în zona de exterior a orașului;
10. hidranți pentru incendii cu 70 mm diametru.

Punerea în aplicare a lucrărilor s-a realizat prin contractarea de către Primărie a unui împrumut de 3.400.000 de lei pe termen de 40 de ani și a altor „contribuții comunale”, strânse în fiecare zi².

Lucrările de captare de la Gioroc, începute de Serviciul Apelor sub direcția lui W. H. Lindley, în anul 1908, au fost terminate în anul 1911, însă pentru 4.100 mc/zi. Primele măsurători ale debitului de apă adus la Craiova au fost făcute la 9 octombrie 1911, însă orașul în acel moment se găsea în faliment, în ceea ce privește finanțele, dar și în lipsă totală de lucrări, de folosință publică³.

În anii 1913-1914, în cea mai mare parte, proiectul Lindley a fost concretizat. În acest fel se încheia cea dintâi mare lucrare de alimentare cu apă a orașului Craiova dintr-o sursă exterioară teritoriului său. În același an, 1914

¹ W.H. Lindley, *Raport explicativ la studiile și proiectul general al alimentării orașului cu apă nr. 63.300 din 14/27 ianuarie 1903*, Craiova, 1903, passim.

² Primăria comunei urbane Craiova, *Regulamentul relativ la contribuțiunea comunală pentru serviciul apelor... Ședințele Consiliului Comunal din 5 iulie 1903 și 1 februarie 1904*, Craiova, 1904, pp. 4-8.

³ Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, Vasile Pleniceanu ș.a., *Craiova – Pagini de istorie și civilizație: Alimentarea cu apă*. Craiova, Editura Aius, 1997, p. 91; vezi și Luchian Deaconu, Otilia Gherghe, *Craiova 1898-1916 (saltul la urbanismul modern)*, Craiova, Editura Sitech, 2001, passim.

inginerul W.H. Lindley a prezentat și a finalizat o extindere a debitului la 9.200 mc, după cum a declarat Nicolae P. Romanescu în ședința Consiliului Comunal din 18 februarie⁴. Din nefericire acest lucru a rezolvat doar parțial problema, deoarece după Primul Război Mondial, când Craiova se refăcea, după distrugerea și jafurile unei ocupații străine de peste 700 de zile, populația s-a confruntat din nou cu lipsa unei surse constante de apă potabilă. În Ordonanța Primăriei Craiova din 31 iulie 1920 este menționat că „orașul este amenințat să rămână realmente fără apă”, lucru ce se datora consumului excesiv și care întrecerea debitul sursei de apă de la Gioroc. Acum s-a impus și prima măsură de restricționare a apei utilizată pentru băut și menaj⁵.

Din acest moment îmbunătățirea aprovizionării cu apă redevine obiectivul principal al dezvoltării urbei craiovene. În anul 1927, primarul Ioan B. Georgescu sublinia faptul că apa era insuficientă datorită extinderii rețelei în cartierele periferice în raport cu creșterea numărului beneficiarilor. În intervalul de timp 1926-1927 s-au creat planuri de extindere a sursei de apă de la Gioroc. În principal se dorea: construirea unui rezervor de 5.000 mc (lucru inclus și în planul W.H. Lindley, din anul 1914); separarea rețelei orașului în două părți; stăvilirea risipei de apă și instalarea contoarelor la instituțiile de mare consum; completarea serviciului apelor cu instalații moderne și „personal necesar unei conduceri moderne și raționale”⁶. Planul nu a fost dus la bun sfârșit, apa găsită avea o duritate prea mare (29.9 grade germane). În anul 1928, primarul Em. Tătărașcu aproba planurile profesorului D. Germani de la Școala Politehnică din București, pentru acest proiect.

Trei ani mai târziu (1931) se aproba planul inginerului M. Colleanu pentru utilizarea apei din Jiu, lucru care fusese luat în calcul încă din anul 1892, urmând modelul „Dabeg”, model folosit de Budapesta pentru Dunăre. Planul a fost aprobat în anul 1932, însă din motive diverse și din cauza certurilor dintre inginer și primărie, ideea a fost respinsă. La 22 august 1932, instalarea contoarelor și repararea instalațiilor au permis alimentarea orașului cu apă între orele 6-22 cu o presiune normală, iar în afara acestora cu o presiune scăzută⁷.

Preocupări pentru rezolvarea alimentării cu apă, au existat și pe parcursul anului 1929, când primăria orașului a elaborat un program general, care urma să se desfășoare pe 8 ani și care trebuia să rezolve o parte din lucrările edilitare-

⁴ A.N.S.J. Dolj, Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar nr. 214/1914, ff.1-3.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, dosar nr. 5/1931, f. 5.

⁷ *Ibidem*, dosar nr. 16/1932, f. 28.

gospodărești. Aceste lucrări se ridicau la suma de 100.000.000 lei pentru canalizare și 40.000.000 de lei pentru alimentarea cu apă⁸. Măsuri drastice s-au luat și între anii 1934-1936, când s-a scăzut la consumul de 100 de l/zi, pe cap de locuitor, sub ținta de 130 de l/zi. Pe timp de noapte furnizarea cu apă era oprită, iar pe timp de zi era doar pentru câteva ore. Vara, în special, în momentele cele mai călduroase, capacitatea maximă de aprovizionare era de 7 ore pe zi⁹.

La data de 16 martie 1936, comisia interimară a orașului, din a cărei componență au făcut parte E. Tătărașcu, O. Hesselman, A. Vincenz aproba planul lui D. Germani de a întocmi și efectua proiectul pentru creșterea debitului de apă a orașului la 3.000 mc/zi. Planul său de a schimba tratarea apei din limpezire, prin decantare și filtrare cu o simplă sterilizare cu clor, nu a fost admis, în anul 1938, de către Igiena de Sănătate Publică București deoarece „apa propusă nu întrunește condițiile necesare pentru a putea fi considerată drept sursă de alimentare pentru un oraș de importanța Craiovei”¹⁰.

Pentru a diminua problemele cauzate de lipsa de apă, ing. Nicolae Mușat a întocmit, în anul 1948, un proiect de alimentare a Craiovei cu apă, având ca sursă pânza freatică de pe malul drept al Jiului, în aval cu șoseaua Craiova-Breasta, dar și extinderea captării Gioroc. Realizarea lucrării ar fi sporit debitul alimentării orașului cu 1.100 mc/zi, suficient, să se poată face față cerințelor populației și a instituțiilor, până la începerea lucrărilor mari de sporire a debitului de apă din râul Jiu¹¹. Câțiva ani mai târziu, această sursă de apă a fost captată și distribuită prin punctele Mihăița și Fabrica de apă de la Podul Jiului, distruse însă, după anul 1990.

Pentru *nevoile de apă* ale întreprinderilor industriale din Craiova a fost construită Fabrica de apă de la Ișalnița, care utiliza apa din Jiu.

În concluzie, cu această ocazie am adus în discuție câteva probleme privind alimentarea cu apă a orașului Craiova, parte a problemelor de modernizare a structurilor urbane craiovene și care au preocupat pe edili în secolul trecut. Ele au fost transpuse în proiecte și s-au concretizat în lucrări adecvate, dar totdeauna prin prelungirea sistemului de alimentare cu apă realizat în primul deceniu al secolului al XX-lea. Târziu, când orașul a crescut teritorial de la 1.727 de ha, în anul 1925, până la 8.141 de ha (în anul 1990) și demografic de la 54.244 de locuitori în 1912, până la peste 300.000 (în 1990), alimentarea cu apă din surse exterioare teritoriului

⁸ *Ibidem*.

⁹ Dinică Ciobotea, Ion Zarzără, Vasile Pleniceanu, *op. cit.*, pp. 98-99.

¹⁰ RAACT Craiova, Proiect 1418, f. 11.

¹¹ *Ibidem*, f. 16.

său a ajuns să numere pe cele din Gioroc, Breasta, Mihăița, Ișalnița, Popova, Izvarna și Lacurile Victoria-Merica, din Bratoboiești. Totdeauna, realizările în această problemă au fost depășite de nevoile tot mai crescânde ale orașenilor și de o evoluție a orașului tot mai rapidă.

MODERNIZATION PROGRAMS URBAN IN CRAIOVA IN THE INTERWAR PERIOD

(Abstract)

The historical moment in which the structures of a modern urbanism were created in Craiova was the mayoralty of Nicolae Romanescu. In that moment the city had a specific extent and a population of 40 thousand citizen. These modern structures have influenced a demographic increase and also a leap in the history of the city from all the viewpoints. As an effect of this western structural modification the city expanded his territory. Also the needs of the people demanded the creation of another projects to serve a continues urban development.

From this plans we will analyze and discuss the one from 1915-1916 (the Berindei-Colleanu), 1924, 1926, 1928 (The 10 years plan of urban development), 1929. All of them are revised and rebuilt every 10 years. Everything changed after World War II, all the city development plan were written for the purpose of rebuilding the city.

Key words: Craiova, modernization programs, urban development, modern structures.

ÎNTRE EXTAZ ȘI AGONIE – VIAȚA CULTURALĂ CRAIOVEANĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

Cristian-Iulian CEACÎRU*

Prin importanța sa istorică și prin poziția geografică, la finele secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, Craiova era printre orașele cele mai importante ale României. Deopotrivă centru agricol, comercial și industrial, localitate în care se găseau numeroase instituții de învățământ și de asistență medicală, reședință a numeroase unități militare, orașul era cunoscut și pentru efervescența culturală.

La începutul secolului al XX-lea, cea mai veche și prestigioasă instituție culturală din Craiova rămânea „Teatrul Național”. Înființat la data de 29 iunie 1850, de la an la an, teatrul a devenit un real factor de educație culturală și civică pentru craioveni. Beneficiind de conducerea unor pricepuți artiști precum Theodor și Maria Theodorini, trupa de artiști a teatrului craiovean a început să pună în scenă piese valoroase din dramaturgia universală și românească. În paralel, pe scena teatrului craiovean juca și o trupă de operetă. În intervalul de timp 1900 - 1904, teatrul craiovean a trecut prin momente grele, fiind la un pas de desființare, din cauza problemelor financiare. În aceste condiții, nici stagiunile acestuia nu au excelat prin calitatea spectacolelor. Situația s-a îmbunătățit remarcabil în urma preluării conducerii sale de către tenorul Grigore Gabrielescu (1904) și, ulterior, de către Emil Gârleanu (1911), stagiunea anului 1911-1912 marcând începutul unui reviriment vizibil al instituției. Stagiunea se remarcă și prin faptul că au fost puse în scenă mai ales piese ale dramaturgilor români.

Și în stagiunile următoare, reprezentațiile Teatrului Național din Craiova au avut un succes continuu la public. În anul 1914 s-a făcut un schimb de 30 de spectacole cu Teatrul Național din Iași, actorii craioveni fiind foarte apreciați. Din nefericire, starea de sănătate și atacurile nedrepte din presă asupra lui Emil Gârleanu l-au determinat pe acesta să se retragă de la conducerea teatrului, director fiind numit Alexandru Olteanu. Instituția de cultură ajunsese, însă, într-o situație financiară foarte grea, la începutul stagiunii 1914 salariile actorilor

* Drd., Muzeul Olteniei Craiova, e-mail: iulianco1@gmail.com.

nemaifiind plătite din luna aprilie a aceluiași an. În urma implicării active a lui Al. Olteanu pentru a rezolva această situație, primarul Nicolae P. Romanescu a mărit subvenția anuală acordată teatrului, de la 6.000 lei la 20.000 de lei, ceea ce a dus la salvarea instituției¹. Deschiderea stagiunii din anul 1914 s-a făcut la 19 octombrie, în repertoriu fiind, ca de obicei, atât piese ale dramaturgilor români, cât și străini. La începutul anului 1915, actorii craioveni au făcut un turneu la Pitești, cu piesele „Sângele spală” și „Lorica noastră”².

În ultima stagiune, desfășurată înainte de intrarea României în Primul Război Mondial, una dintre piesele teatrului craiovean, care a avut un succes deosebit, a fost „Chemarea codrului”, cu actrița Laura Fotino în rolul principal. În aceeași perioadă, la Craiova, a fost înființată și o filială a societății „Scena”, în care s-au înscris 15 actori. Piesa „D'on Vagmistru” a fost foarte apreciată în ianuarie 1916³. În vara aceluiași an, actorii craioveni au avut o stagiune de vară la Brăila, unde au susținut 45 de spectacole. Cu toate acestea, se pare că, în anul 1916, calitatea actului teatral, piesele alese pentru repertoriu nu mai erau pe deplin pe placul criticilor și a publicului craiovean. Într-un articol din „Ramuri”, criticul D. Tomescu, sub pseudonimul de Corneliu Vultur, a scris un articol în care făcea aprecieri negative asupra repertoriului de piese, considerându-l „...teatru întotdeauna gol, cu un repertoriu lamentabil de fad, care cel mult ar fi fost bun pentru o scenă improvizată la Calafat sau Caracal”⁴.

Anul 1908 a reprezentat un punct de cotitură pentru viața culturală craioveană, odată cu inaugurarea, la 21 decembrie 1908, a Fundației „Alexandru și Aristia Aman”, care avea în componență prima bibliotecă publică, o pinacotecă și un muzeu. Denumită precum ctitorii săi, Fundația era adăpostită într-o clădire cu patru saloane mari, imobilul alăturat fiind destinat familiei custodelui, acesta fiind, inițial, profesorul Theodor Popescu. Inaugurarea instituției de cultură a fost prezidată de ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, Spiru Haret, alături de care au participat și reprezentanți ai elitei politice doljene din acea vreme⁵. La început, biblioteca Fundației „Alexandru și Aristia Aman” a avut 2.523 de volume, între acestea predominând cărțile de literatură, dar au existat și volume din domeniile istoriei, medicinei, artei etc. Printre acestea se aflau și valoroase ediții

¹ Florea Firan (coord.), *Istoria Teatrului Național din Craiova*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1978, p. 127.

² *Ibidem*, p. 128.

³ Alexandru Firescu, Constantin Gheorghiu, *Istoria Teatrului Național din Craiova 1850-2000*, Craiova, Editura Aius, 2000, p. 108.

⁴ Corneliu Vultur, „Teatrul Național din Craiova”, în „Ramuri”, nr. 7-8/1916, p. 79.

⁵ Tudor Nedelcea, *Centenar Biblioteca „Aman”*, Craiova, Editura SimArt, 2008, p. 12.

principe ale scriitorilor români precum „Poezii” de Cezar Bolliac, „Doine și lăcrămioare” de Vasile Alecsandri, „Vocabular francez-român” de Petrache Poenaru etc. În anii care au urmat, numărul cărților din bibliotecă a crescut continuu în urma achizițiilor și donațiilor⁶.

Cu un fond de carte consistent, încă din primul an de funcționare, biblioteca Fundației a avut un mare succes, peste 4.300 de cititori trecându-i pragul. Relevantă în acest sens este descrierea situației realizată de către directorul fundației, Theodor Popescu în darea de seama a activității acesteia, pe anul 1908. Astfel, el a afirmat: „Nu mai vorbesc de bibliotecă. Aci numărul lectorilor este așa de mare, a atins chiar cifra de 120 pe zi, încât zilnic sunt nevoit a da scaune de ale mele, cele din bibliotecă fiind insuficiente”⁷. Principalul segment de public beneficiar al bibliotecii din cadrul fundației era format din elevi. De altfel, Theodor Popescu le acorda acestora o atenție specială, contribuind prin orice mijloc la progresul cultural al tinerimei locale⁸.

Numirea lui Ștefan Ciuceanu, în data de 1 februarie 1911, la conducerea Fundației „Alexandru și Aristia Aman” a fost un lucru cât se poate de benefic pentru așezământul de cultură. Ștefan Ciuceanu s-a implicat cu toată ființa sa în dezvoltarea instituției pe care o conducea. În urma strădaniilor sale, luând legătura cu marele Nicolae Iorga, în anul 1913, a văzut lumina tiparului lucrarea „Corespondența lui Dimitrie Aman negustor din Craiova (1794-1834)”. Lucrarea a fost redactată după cercetarea documentelor aflate în posesia Fundației⁹. Numărul cititorilor care au frecventat biblioteca a crescut continuu de la an la an, astfel dacă în anul 1911 au fost înregistrați 5.870 de cititori, în anul 1912 numărul a crescut la 7.477 de cititori, pentru ca în anul 1913 să fie înregistrați 8.266 de cititori, cei mai mulți din aceștia fiind elevi¹⁰. De reținut faptul că, biblioteca oferea și posibilitatea consultării a numeroase periodice românești și străine precum „Viața românească”, „Săptămâna”, „L’art public”¹¹ etc.

O altă componentă a Fundației „Alexandru și Aristia Aman”, pinacoteca, se compunea dintr-o serie de tablouri, multe din ele realizate chiar de pictorul

⁶ *Ibidem*, p. 14.

⁷ SJAN Dolj, fond Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar nr. 143/1909, f. 181.

⁸ *Ibidem*, dosar nr. 21/1908, f. 181. Printr-o adresă către Primărie, Theodor Popescu cerea permisiune de a dona Liceului „Carol I” o statueta din patrimoniul Fundației, statueta care nu avea o valoare artistică foarte mare, dar putea să servească la dezvoltarea spiritului estetic al elevilor.

⁹ Tudor Nedelcea, *op. cit.*, p. 24.

¹⁰ *Ibidem*, p. 25.

¹¹ Marius Dobrin, *În căutarea memoriei*, Craiova, Editura Aius, 2003, p. 87.

Theodor Aman, putându-se observa diversele faze evolutive ale operei sale. De asemenea, în cadrul pinacotecii mai existau tablouri ale lui Grigore Romano (1868-1917), printre care „La pășune”, „Izvor în munte”, „Liniște”, „Brazi uscați”, dar și sculptură realizată de artistul Anghel Chiciu (1883-1963). Colecția de tablouri a fost îmbogățită, în anul 1911, prin achiziția tablourilor „Fațada bisericii Cozia” de A. Verona, „Șantierul portului Galați” de A. Satmary, „Natură moartă” de I. Andreescu, „Moara lui Stamatie” de G. Pătrașcu¹². În anii 1912-1913, din cauza lipsei de fonduri, nu s-au mai făcut alte achiziții de tablouri care să intre în patrimoniul pinacotecii.

Ștefan Ciuceanu s-a implicat și în dezvoltarea muzeului din cadrul fundației, muzeu care la inaugurare avea în jur de 1.000 de piese. Printre cele mai semnificative dintre acestea merită amintite următoarele: steagul Doljului din 1864, steagul orașului Craiova, medalii care au aparținut lui Al. Aman, obiecte de artă brâncovenească, pistoale vechi, statuete, bijuterii¹³ etc. În anii următori, ca urmare a donațiilor, achizițiilor și chiar săpăturilor arheologice, colecțiile muzeului s-au îmbogățit continuu. În anii 1912-1914, Ștefan Ciuceanu a efectuat și a publicat în Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice o serie de inscripții de morminte, pisanii, descrieri ale unor vechi lăcașe de cult¹⁴. Însă, cu toată implicarea sa, la 1 iunie 1914, Ciuceanu a fost schimbat din funcție, în locul său fiind numit director al fundației Theodor Popescu, care deținuse anterior același post.

Peisajul cultural craiovean a devenit mai bogat odată cu înființarea, de către Prefectura Județului Dolj, a Muzeului Regional de Antichități și Etnografie, la 1 aprilie 1915. Înființarea acestui nou așezământ de cultură a fost posibilă și datorită strădaniilor neobositului profesor Ștefan Ciuceanu, el fiind primul director al muzeului. Chiar din anul preluării funcției, Ștefan Ciuceanu a început să efectueze o serie de săpături arheologice în localitățile Lișteava, Moțăței, Coțofenii din Față, Sălcuța. Au fost, astfel, descoperite așezări din neolitic, iar șantierul arheologic de la Sălcuța, din punctul Piscul Cornișorului, a devenit primul din România cercetat în mod sistematic, sub coordonarea arheologului Ioan Andrieșescu. În același an, au fost realizate peste 100 de fotografii ale unor monumente istorice de pe teritoriul Olteniei și au fost achiziționate noi obiecte pentru colecțiile muzeului¹⁵. La intrarea României în

¹² Tudor Nedelcea, *op .cit*, p. 85.

¹³ *Ibidem.*, p. 73.

¹⁴ Otilia Gherghe, *Centenar Muzeul Olteniei 1915-2015*, Craiova, Editura Antheo, 2015, p. 47.

¹⁵ *Ibidem*, p. 58.

Primul Război Mondial, muzeul se afla în plină ascensiune, situație care, din păcate, a fost radical schimbată de ocupația Puterilor Centrale.

Un rol important în viața culturală a începutului de secol XX l-a avut și filiala craioveană a Societății „Prietenii Științei”. Societatea a apărut la București, la 9 iunie 1914 și avea drept scop popularizarea aspectelor, atât teoretice, cât și practice ale tuturor științelor. Acest lucru se preconiza a fi înfăptuit prin intermediul fondării de biblioteci științifice, al organizării de cursuri populare, creării unor așa numite Case ale Științei, efectuării de cercetări în diverse domenii¹⁶.

A doua filială din România a Societății „Prietenii Științei” a apărut la Craiova, la 29 ianuarie 1915, în urma unei întruniri ținute în cancelaria prestigiosului Liceu „Carol I”. Aici a luat ființă comitetul Secțiunii locale a societății, care era format din personalități craiovene. Astfel, președinte de onoare a fost ales generalul doctor I. Vercescu, președinte activ, doctorul Charles Laugier, vicepreședinti inginerul C. Mateiescu și doctorul Voiculescu, secretari C.D. Fortunescu și Nicolae Popescu, bibliotecar profesorul Marin Demetrescu, casier doctorul F.G. Mayer. Membri consilieri au fost desemnați: generalul D. Vișoreanu, generalul Manolescu, colonelul Stelian Ionescu - directorul Liceului militar, avocatul C. M. Ciocăzan, profesorii G. Bușilă, Elie Georgescu, N. Cantuniar, doctorul Mileticiu, avocatul N. P. Guran¹⁷.

Conform statutelor societății, se preconiza efectuarea unei mari palete de activități în vederea răspândirii cunoștințelor științifice în rândurile populației: conferințe și cursuri populare, înființarea de biblioteci, muzee, grădini botanice și zoologice, folosirea cinematografului, realizarea de publicații de popularizare, efectuarea de excursii etc. Membru al societății putea fi oricine era interesat de chestiuni științifice și dovedea o înaltă ținută morală. S-au stabilit patru categorii de membri: fondatori, de onoare, conferențieri și activi¹⁸. A fost încheiat un proces-verbal care preciza că data primei conferințe va fi în ziua de duminică, 8 februarie 1915, în amfiteatrul Liceului „Carol I”, între orele 11-12. Cu ocazia începerii sesiunii de conferințe, în cadrul discursurilor inaugurale urmau să vorbească un reprezentant al comitetului local, precum și un delegat al comitetului central din București al societății. Prima prelegere a

¹⁶ Stoenescu Dem. D, *Istoricul Societății „Prietenii Științei” Craiova*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 2-3/1923, p. 191.

¹⁷ *Ibidem*, p. 192.

¹⁸ *** , *Statutele Societății culturale „Prietenii Științei” Craiova*, Craiova, 1915, pp. 4- 5.

fost ținută, la data stabilită, de către doctorul Charles Laugier, având titlul „Boalele ce însoțesc armatele: Ciuma”¹⁹.

Filiala craioveană a Societății „Prietenii Științei” a desfășurat o vie activitate, conferințele organizate periodic de aceasta atrăgând atenția craiovenilor, care au participat în număr mare la prelegeri. Referindu-se la această primă perioadă a societății, peste ani, în 1924, doctorul Charles Laugier susținea:

„Avem mândria și credem că, munca noastră n-a fost zadarnică. Mulți vor fi fost cei ce și-au reamintit și au folosit în timpul războiului cele auzite la conferințele noastre, și mulți sunt cei dintre noi care, conștienți de sacrificiul ce-l făceau, s-au dat istoviți pământului, neavând, pentru a trece în întunericul de veci, altă candelă, decât văpaia idealului ce necurmat purtau în inimile lor”²⁰.

În perioada februarie 1915 - iunie 1916, Societatea „Prietenii Științei” a organizat la Craiova un număr de 50 de conferințe. Acestea, fiind susținute de personalități ale științei și culturii românești, au tratat subiecte din cele mai variate domenii, de la medicină la istoria poporului român. Multe dintre prelegeri au avut o tematică legată de conflagrația mondială care se afla în plină desfășurare. Astfel, la 22 noiembrie 1915, Nicolae Iorga a susținut o prelegere cu tema „Oltenia și Serbia” care avea și scopul oferirii de ajutor refugiaților sârbi din România. Ofițeri, precum căpitanul A. Negulescu sau locotenentul D. Teodorescu, au prezentat auditorilor informații despre explozivele de artilerie și folosirea submarinului în acțiunile de luptă. Înainte de intrarea României în război, ultima conferință a fost susținută de către Ștefan Ciuceanu, având titlul „Arta noastră religioasă. Originea și evoluția ei”.

După ocuparea Craiovei de către trupele Puterilor Centrale, Societatea „Prietenii Științei” a fost obligată să-și înceteze activitatea. Bunurile materiale pe care le deținea au fost devastate de ocupanți și mulți dintre membrii săi au fost închiși. Cu toate acestea, activitatea desfășurată în scurtă perioadă de funcționare a avut un rol important în pregătirea craiovenilor pentru realizarea idealului național.

La începutul secolului al XX-lea, Craiova s-a afirmat și ca un puternic centru al artelor plastice românești. Aici, existau numeroși artiști plastici,

¹⁹ Stoenescu Dem. D , *op.cit.*, p. 193.

²⁰ Charles Laugier, *Dare de seamă a activității Soc. „Prietenii Științei”*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 12/1924, p. 162.

profesioniști sau amatori, se organizau, în mod frecvent, expoziții de artă. Un pas înainte în viața culturală a Craiovei l-a constituit, de asemenea, înființarea, în anul 1905, a Societății artistice Theodor Aman, care i-a reunit aproape pe toți pictorii și sculptorii locali²¹. Deși activitatea acestei asociații nu a durat mult timp, sub auspiciile sale s-au organizat, cu deosebit succes, în anii 1905 și 1906, două expoziții de artă plastică. Artiștii plastici craioveni au avut o sală a lor de expoziții, acestea fiind organizate și în anii 1910, 1911, 1912, 1914, 1915. De asemenea, pictorii și sculptorii craioveni au mai expus în sala hotelului-restaurant Minerva precum și în alte săli din oraș²². În anii 1907-1908, a existat chiar și proiectul realizării în oraș a unei școli de pictură, la dorințele mai multor cetățeni²³, școală condusă de pictorul Grigore Romano²⁴, care se mutase de la București, mai multe tablouri de ale sale ajungând în patrimoniul Fundației Aman.

Din pleiada de artiști plastici craioveni, profesioniști sau amatori, care au activat la începutul secolului al XX-lea, se disting pictorii Nicolae Rădulescu (1855-1916) și Mihai Gelep-Migel (1880-1956) și sculptorii Eraclie Hagiescu (1873-1961) și Anghel Chiciu (1883-1963). Pictor și profesor de desen, Nicolae Rădulescu s-a remarcat prin bogata activitate expozițională pe care a avut-o la Craiova. Fondator al Societății Artistice Theodor Aman, Nicolae Rădulescu a expus, în anul 1905, 35 de tablouri, iar în anul 1906, 18 tablouri, atât creații proprii, cât și copii după titani ai picturii precum Van Dyck, Aman, Grigorescu²⁵.

Pictorul Mihai Gelep-Migel a fost cel care a organizat la Craiova prima expoziție personală de pictură de la începutul secolului al XX-lea, mai precis în septembrie 1904. Absolvent al Școlii Naționale de Arte Frumoase din Iași, Mihai Gelep a participat la expozițiile din anii 1905 și 1906, atrăgând asupra sa

²¹ Paul Rezeanu, *Istoria artelor plastice în Oltenia (1800-2000)*, Craiova, Editura Alma, 2010, vol. 1, p. 362.

²² *Ibidem*, p. 363.

²³ ȘJAN Dolj, fond Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar nr. 21/1908, f. 17.

²⁴ Grigore Romano (1868-1914), pictor, absolvent al Academiei de Belle Arte din Florența (1889-1893), a lucrat la Tulcea, București, Brăila, Turnu-Măgurele. S-a stabilit, în anul 1907, la Craiova, aici având expoziții în anii 1910, 1914, 1916. Printre cele mai cunoscute tablouri ale sale se numără: *Spre seară*, *Peisaj cu sălcii*, *Cu oile în pădure*, *Natură moartă cu struguri și ulcea*; disponibil online: www.aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/R/romano_grigore.pdf, site accesat la data de 03.12.2020.

²⁵ Paul Rezeanu, *Contribuții la istoria artei românești. Pictori mai puțin cunoscuți*, Craiova, Editura Alma, 2009, p. 52.

atenția publicului craiovean și a criticilor de artă²⁶. Cele mai reușite tablouri ale sale din această perioadă au fost „Pe Valea Rucărului”, „Clopotnița din Ostroveni” și „Din Parcul Bibescu”. Mihai Gelep s-a dovedit a fi un artist foarte activ, având la Craiova expoziții personale în anii 1908, 1912, 1914, 1915. Toate aceste expoziții au fost foarte bine primite de public. Activitatea sa artistică a continuat și după Primul Război Mondial, fiind unul dintre artiștii care au avut un rol esențial la formarea interesului pentru pictură al craiovenilor²⁷.

În Craiova, au activat și sculptori ale căror opere au fost apreciate pozitiv de către criticii de artă și publicul larg. Eraclie Hagiescu (1873-1961) a absolvit Școala de Arte și Meserii Craiova (1888-1894) și Academia de Belle Arte din Veneția²⁸. Întors la Craiova, în anul 1904, a avut prima expoziție în 1906, cu douăsprezece piese printre care „Cap de expresie”, „Cap de fetiță”²⁹ etc. În anii următori, Hagiescu a avut expoziții la București (1906) și Veneția (1908). Pe plan local, a participat la expozițiile artiștilor craioveni din anul 1910 (cu 14 lucrări), 1911 (două lucrări) și 1914 (o lucrare). În anii care au precedat Primului Război Mondial, Eraclie Hagiescu a finalizat valoroase opere printre care amintim: „Rânduri pentru el”, „Bust de femeie”, „Bustul lui Alexandru Ioan Cuza”, macheta „Monument ecvestru Mihai Viteazul”³⁰.

Un alt sculptor, care a avut un rol important în cadrul vieții culturale craiovene din prima jumătate a secolului al XX-lea, a fost Anghel Chiciu (1883-1963). Absolvent al Școlii Naționale de Arte Frumoase din București³¹, Anghel Chiciu a plecat la Paris, înscriindu-se la École Nationale des Beaux Arts³². Debutul sculptorului craiovean a fost bine primit de presa din capitala Franței. În anul 1914, Anghel Chiciu s-a reîntors în Craiova, creând lucrări

²⁶ *Ibidem*, p. 93.

²⁷ *Ibidem*, p. 94.

²⁸ Idem, *Contribuții la istoria artei românești. Sculptori mai puțin cunoscuți*, Craiova, Editura Alma, 2007, p. 91 (în continuare se va cita: Paul Rezeanu, *Contribuții la istoria artei Românești. Sculptori...*).

²⁹ *Ibidem*, p. 93.

³⁰ *Ibidem*, p. 99.

³¹ Anghel Chiciu, orfan de ambii părinți și cu o situație materială precară a adresat o cerere Primăriei Craiova să fie sprijinit prin acordarea unei burse. În ședința din 7 decembrie 1907, consilierii locali craioveni i-au acordat o bursă de 200 de lei, în SJAN Dolj, fond Primăria Craiova, Serviciul Administrativ, dosar nr. 162/1907, f. 36.

³² Paul Rezeanu, *Contribuții la istoria artei Românești. Sculptori...*, p. 143.

precum „Bustul lui N. Lăzărescu-Olteanu”, „Monumentul tenorului Grigore Gabrielescu”, „Bust de copil”, „Strigăt de alarmă”³³ etc.

Intrarea României în Primul Război Mondial, la 14/27 august 1916, a fost salutăată cu entuziasm de toți craiovenii, ca de altfel de către toți românii. Din nefericire, slaba dotare cu armament a soldaților români, precum și experiența superioară pe câmpul de luptă a armatelor Puterilor Centrale și-au spus cuvântul asupra evoluției militare a evenimentelor. Luptând continuu, armata română a trebuit să se retragă pas cu pas și să cedeze din teritoriul național. În aceste condiții, Craiova a fost ocupată, la data de 8/21 noiembrie 1916, de către trupele germane, care făceau parte din diviziile 41 infanterie și 6 cavalerie. S-a instituit comandatura de etape germană numărul 269, aceasta avându-și sediul în localul „Băncii Comerțului”. Administrația militară germană era condusă de către maiorul Schwabe, numit de contemporani șiretul african, un om fără nici un fel de scrupule, care a impus un regim dur de ocupație militară. Astfel au început timpuri foarte grele pentru viața culturală craioveană, care a fost aproape la limita dispariției, în unele momente.

Prima instituție de cultură craioveană, a cărei activitate a fost afectată de către ocuparea orașului de armatele Puterilor Centrale, a fost „Teatrul Național”. Timp de un an, în cadrul acestuia nu s-a mai ținut nici un spectacol. Înainte de ocuparea Craiovei, o parte din angajații teatrului au reușit să ajungă în Moldova, în calitate de refugiați sau mobilizați în cadrul armatei³⁴. Însă, în oraș a rămas aproape jumătate din trupa de teatru craioveană, „din cauza bătrâneții, a boalei și a lipsei de mijloace pentru transport, iar alții numai pentru a păstra instituția”³⁵. Imediat după ocuparea Craiovei, clădirea teatrului craiovean a fost rechiziționată pentru folosul armatei germane, iar magaziile pentru decoruri au fost transformate, nici mai mult nici mai puțin, decât în *grajduri*. Protestând energic față de aceste abuzuri flagrante, directorul teatrului, Al.G. Olteanu, a fost luat ostatic, timp de șapte luni, de către administrația militară germană. Actorii rămași în localitate au ajuns într-o situație foarte grea, fiind lipsiți de orice venituri și suferind „cele mai grozave lipsuri și neînchipuite dureri morale, continuând a

³³*Ibidem*, p. 157.

³⁴ Printre angajații Teatrului Național din Craiova, aflați în Moldova în perioada 1 decembrie 1916 - 1 octombrie 1917, s-au numărat: Al Demetrescu Dan, I. Stănescu, Aura Fotino, E. Stănescu, Mihai Fotino, Angela Lucescu, E. Olarianu, Margot Zoteanu, Eliza Ionescu, H. Tăriceanu, Al. Mavrodi, Tiberiu Gelep, în SJAN Dolj, fond „Teatrul Național”, dosar nr. 1/1916-1919, f. 9.

³⁵ SJAN Dolj, fond „Teatrul Național”, dosar nr. 1/1916-1919, f. 5.

face parte dintr-o instituție care există în virtutea unei legi, lege care un moment nu a fost desființată ori suspendată măcar”³⁶. Actorii și-au dus traiul timp de un an de zile cu mare greutate, fiind ajutați în special de A. Gancea, membru în consiliul orașului și al teatrului, acesta acordându-le minime, dar vitale, ajutoare financiare.

Scena teatrului craiovean a rămas, deci, goală în perioada imediat următoare ocupației, spectacole fiind improvizate doar de actori germani. În octombrie 1917, I. Anestin și Al. Nanu au obținut, de la administrația militară germană de la București, permisiunea de a redeschide teatrul din Craiova. Spectacolele urmau, însă, să fie urmărite de către aspra cenzură a comandaturii militare locale. Astfel, în stagiunea 1917-1918 s-au jucat următoarele spectacole: „D'on Vagmistru”, „Baba Hârca”, „Barbu Lăutarul”, „Heidelbergul de altădată”, „Două orfeline”, „Ulița lumii”, „Papa Lebonard”, „Doctoria soacrelor”, „Doi pricopsiți”, „Manasse”, „Pantalonul roșu”, „Ariciul și sobolul”³⁷ etc. Piese, interpretate cu mult talent, au avut un rol uriaș la ridicarea moralului publicului craiovean care a venit la spectacole în mare număr: „au făcut să vibreze în sufletele celor rămași și care veneau cu duimul să-i asculte, diversele accente ale graiului românesc, făcându-i să uite pentru câteva ceasuri de amarurile unei vieți nespuse de îndurerate”³⁸. Actorii care, cu atâta devotament și-au făcut datoria au fost: I. Anestin, I. D. Crețu, Coco Demetrescu, Mihalache Ionescu, Remus Comăneanu, Al. Nanu, Serghie Sica, Stela Poenaru, Margareta Dan, Lucreția Radovici, Maria Ruscescu, Elena Mihăilescu-Brâila, Leonard Divarius, Marioara Fărcășanu. De remarcat faptul că dintre aceștia, I. Anestin, I.D. Crețu, Sica Serghie, deși erau pensionați, au revenit pe scenă de dragul publicului căruia îi erau bine cunoscuți. Pe drept cuvânt, se menționa într-un proces verbal încheiat în cadrul instituției: „Toți de la acest teatru și-au făcut datoria”.

O intensă activitate au avut și actorii refugiați în Moldova, care au format o trupă unică alături de colegii de la București. La 15 ianuarie 1917, la Iași, s-au interpretat piesele: „O noapte furtunoasă” și „Ursul” de A. P. Cehov. Totodată, s-au interpretat piese în onoarea armatelor aliate, cum ar fi „Hamlet” (pentru aliații englezi) sau „Cyrano de Bergerac” (pentru francezi). Printre actorii craioveni care s-au remarcat au fost: Mihai Fotino, Aura Fotino, Maria Filloti, Romald Bulfinski, Al. Demetrescu-Dan. După marile victorii ale armatei române,

³⁶ *Ibidem*, f. 5.

³⁷ Florea Firan (coord.), *op.cit.*, p. 130.

³⁸ SJJAN Dolj, fond „Teatrul Național”, dosar nr. 1/1916-1919, f. 5.

din vara anului 1917, actorii craioveni, sub conducerea lui Al. Mavrodi, au dat reprezentații cu piesa „Pe aicea nu se trece”, chiar în apropierea liniei frontului³⁹.

În timpul ocupației germane, a fost grav afectată și activitatea Fundației „Alexandru și Aristia Aman”, aceasta pierzând, în perioada respectivă, și o serie de bunuri culturale valoroase. Înainte de intrarea trupelor germane în oraș, Theodor Popescu, directorul fundației, a îngropat 46 de tablouri, introduse în tuburi de zinc, monede, bijuterii, medalii. O altă parte a monedelor deținute de instituție a fost dată Băncii Naționale, pentru a fi cât mai în siguranță.

Din fericire, comandatura germană de etape nu a rechiziționat localul fundației, așa cum s-a întâmplat cu atâtea și atâtea clădiri din Craiova. În lipsa lui Theodor Popescu, refugiat în Moldova, conducerea fundației a fost încredințată, chiar a doua zi după ocuparea orașului, custodelui C. E. Petrescu, funcționar cu o vechime de 14 ani⁴⁰. Primarul pus de administrația militară germană a orașului, Fr. Springer, a aflat de existența tablourilor îngropate și a dat dispoziție să fie puse la loc în cadrul pinacotecii. Astfel, începând din 26 octombrie 1917, pinacoteca Fundației „Alexandru și Aristia Aman” a fost deschisă pentru publicul vizitator. Puteau fi văzute tablouri aparținând pictorilor Th. Aman („Lectură în parc”, „Dama care pictează”, „Laptagiul”, „Dama care citește în parc”, „Autoportret”, „Portretul Pepitei Aman”), N. Grigorescu („Ieșirea din biserica satului”, „Cap de evreu”), Gh. Tătărașcu („Portretul doamnei Fălcoianu”). Din păcate, însă, o parte din tablourile îngropate s-au deteriorat iremediabil, pierzându-se definitiv. În ciuda unui regim dur de ocupație, în anul 1918, în patrimoniul fundației a intrat bustul „Torsul”, realizat de sculptorul Anghel Chiciu⁴¹.

Dintre toate componentele fundației, biblioteca a fost cea mai grav afectată de către regimul de ocupație, pierzând numeroase cărți. Au fost înlăturate, în primul rând, operele lui Octavian Goga și Nicolae Iorga, autori considerați ostili Puterilor Centrale. Sala de lectură a bibliotecii a fost folosită pentru ținerea unui curs de limbă germană. Cu toate acestea, se pare că biblioteca era folosită adesea de către ofițerii germani, după cum rezultă dintr-un document redactat de către directorul interimar C. E. Petrescu.

Activitatea, și așa mult diminuată a fundației, a fost prejudiciată, în plus, și de relațiile tensionate care existau între C. E. Petrescu și bibliotecarul șef Filip Sireteanu, un filogerman convins. Numirea pe post a acestuia, la

³⁹ Florea Firan (coord.), *op.cit.*, p. 131.

⁴⁰ Arhiva Bibliotecii Alexandru și Aristia Aman, 1917, f. 149.

⁴¹ Tudor Nedelcea, *op.cit.*, p. 91.

10 septembrie 1917, a dus la împiedicarea activității conducătorului interimar al instituției: „Sarcina mea de Conservator al averii a devenit extrem de grea”⁴². C. E. Petrescu l-a acuzat pe Sireteanu de inactivitate „...de altfel dl. bibliotecar Sireteanu în două luni nu a făcut la Fundație decât să dea lecțiuni particulare la elevi de liceu”⁴³ și chiar de furt de bunuri aparținând fundației, „Sireteanu confundă averea Fundației cu a sa, a luat 1000 de kg de lemne”⁴⁴. După terminarea războiului, pentru astfel de fapte, Sireteanu a și fost condamnat la un an și trei luni de închisoare.

Instituția culturală craioveană cea mai afectată de către regimul de ocupație militară a fost Muzeul Regional de Antichități și Etnografie. Într-un memoriu *arătător de pagubele suferite* de Muzeul Regional de Antichități al Prefecturii Dolj, cu sediul în Palatul Administrativ din Craiova, cu ocaziunea războiului din 1916-1918, directorul muzeului, Ștefan Ciuceanu, menționează toate bunurile culturale și materiale pierdute. Valoarea tuturor acestor pierderi a fost calculată la nu mai puțin de 12.750 de lei⁴⁵. În dreptul fiecărui bun cultural, autorul a menționat valoarea sa, precum și condițiile în care a fost pierdut. Astfel, într-o primă etapă, militarii germani au sustras ca amintire o importantă colecție de ouă încondeiate (aproximativ 200 - 250 de bucăți), în condițiile în care autoritățile militare au dat ordin ca Palatul Administrativ să fie evacuat de români în termen de 24 de ore. Cu această ocazie au mai dispărut un număr de 21 de chilimuri și scoarțe vechi țărănești, dintre care unul foarte valoros, 22 de prestelci vechi, 6 icoane vechi, un sfeșnic de lemn valoros, un potir de argint, monede, paftale⁴⁶ etc.

De asemenea, muzeul a fost jefuit și de uneltele folosite în cadrul săpăturilor arheologice, cel mai valoros fiind un aparat de oțel cu perforator helicoidal, cu trepid, cutie și accesorii, în valoare de 4.000 de lei. Au mai fost luate și o serie de unelte precum săpăligi, ruletă, lopeți, diverse materiale de cancelarie etc. Pierdută a fost și o imensă cantitate de material arheologic, rezultată în urma săpăturilor din punctul Piscul Cornișorului de pe raza comunei Sălcuța, Dolj. Respectivul material arheologic, distrus sau jefuit de soldații inamici, se afla depozitat în imobilul lui C. Popp din localitate, în timpul războiului aici avându-și sediul un sector de etapă german. Mai mult,

⁴² *Ibidem*, p. 138.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Arhiva Muzeului Olteniei, 1911-1920, f. 10.

⁴⁶ *Ibidem*.

chiar în ultimele zile ale ocupației, la sfârșitul lui octombrie, începutul lui noiembrie 1918, în același punct Piscul Cornișorului, care era un sit neolitic, au fost efectuate săpături arheologice de către Carl Schuchhardt⁴⁷, directorul Muzeului Imperial de Antropologie și Etnografie din Berlin, și arheologul german dr. Rubenson. Tot materialul rezultat în urma acestor săpături a fost ambalat și trimis în Germania, fără a mai fi recuperat vreodată⁴⁸.

În timpul Primului Război Mondial, în activitatea instituțiilor de cultură craiovene, se pot distinge două perioade distincte. Astfel, în timpul neutralității României (1914-1916), cultura craioveană a cunoscut o dezvoltare remarcabilă, prima conflagrație mondială neinfluențând aproape cu nimic mersul acesteia. După intrarea în război, prin șirul de înfrângeri suferit de armata română și ocuparea de către inamic a unei părți din teritoriul național, viața culturală craioveană a fost grav afectată. Unele manifestări culturale au dispărut cu totul, unele instituții fiind practic desființate. În ciuda acestei situații grele, a cenzurii administrației militare germane, angajații instituțiilor de cultură craiovene s-au străduit să mențină moralul concetățenilor prin teatru și artă.

BETWEEN AGONY AND EXTASY – CRAIOVIAN CULTURAL LIFE IN THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

(Abstract)

At the beginning of the 20th century, in the years preceding Romania's joining the First World War, in Craiova was an intense cultural life. The National Theatre was successfully carrying out its existence, being renowned throughout the Romanian Kingdom. Art exhibitions were organised, which were attended by artists from Craiova and not only. Moreover, Prietenii Științei Club was organising conferences in which diverse scientific knowledge was promoted among the population.

The German occupation of Craiova, starting with November 1916, destroyed almost entirely the thriving cultural life. Under the circumstances of a harsh military occupation regime, the organisation of art exhibitions was not possible anymore, the museum of antiquities was practically banned from functioning and its collections were

⁴⁷ Carl Schuchhardt (1859-1943), arheolog german care a organizat numeroase săpături în Europa și în Orientul Mijlociu și a fost mulți ani directorul departamentului de preistorie al Muzeului Etnologic Berlin. În epoca sa era considerat unul din cei mai buni specialiști în domeniul preistoriei, disponibil online: <https://www.deutsche-biographie.de/sfz116865.html>, site accesat la data de 10.12.2020.

⁴⁸ Arhiva Muzeului Olteniei, 1911-1920, f. 11.

plundered, the activity of the National Theatre was severely affected. Despite the extremely difficult conditions, the employees of the cultural institutions from Craiova put a lot of effort to continue their activity, the trust in the final victory and the accomplishment of the national ideal.

Key words: Craiova, cultural life, World War I, The National Theatre, military occupation regime

ANEXE

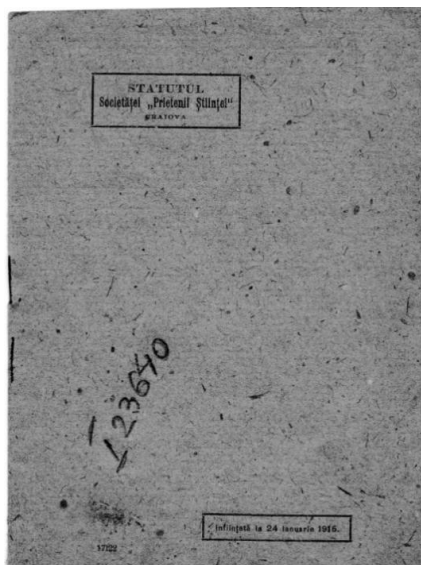

Fig. 1. Coperta Statutului Societății Prietenii Științei Craiova
Sursa: Muzeul Olteniei Craiova, Nr. inv. I 23640.

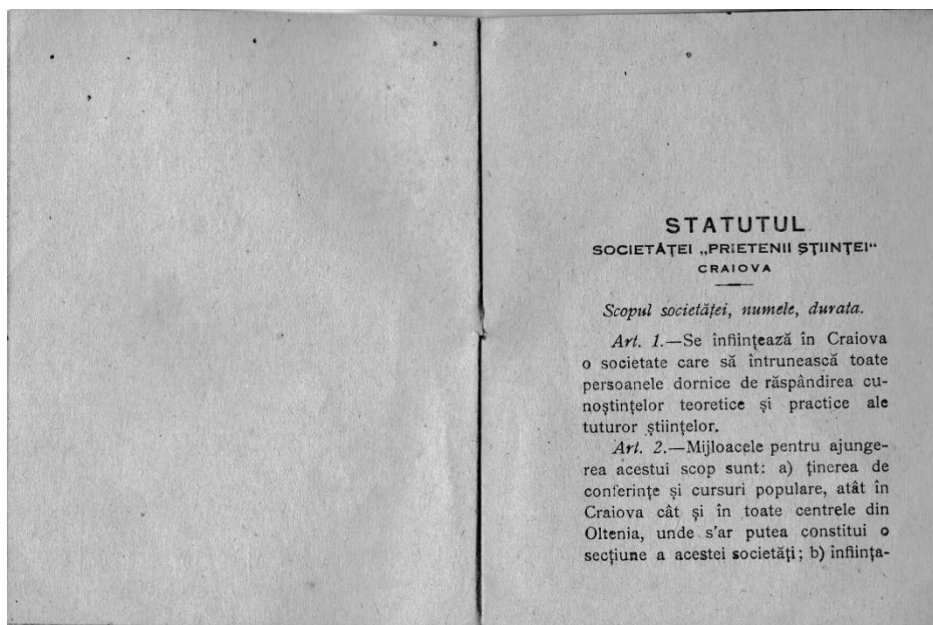

Fig. 2. Prima pagină a Statutului Prietenii Științei
Sursa: Muzeul Olteniei, Nr. inv. I 23640.

Fig. 3. Coperta broșurii conferinței Oltenia și Serbia, ținută de Nicolae Iorga la Craiova, la 22 noiembrie 1915
Sursa: Muzeul Olteniei, Nr. inv. I 32053.

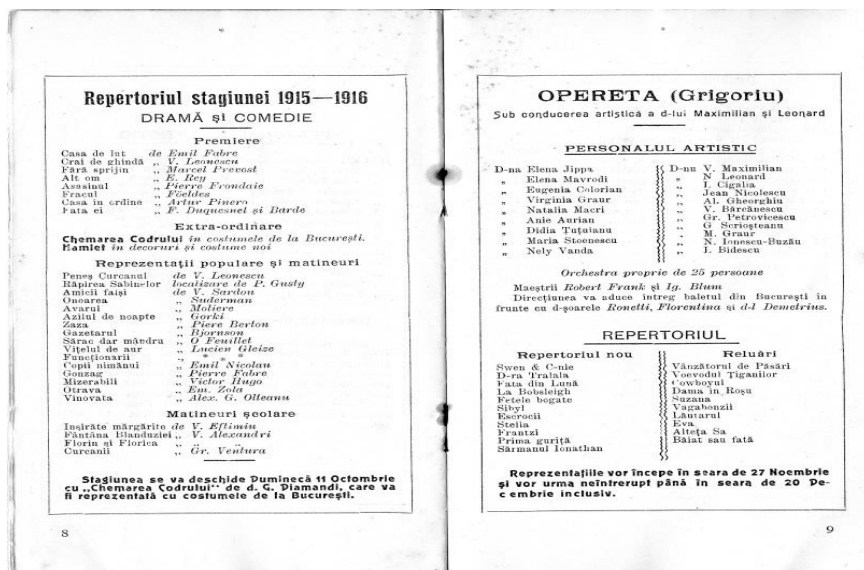

Fig. 4. Programul stagiunii 1915-1916 a Teatrului Național din Craiova
Sursa: Muzeul Olteniei Craiova, Nr. inv. I 9690.

CONSILIUL DE IGIENĂ ȘI SALUBRITATE PUBLICĂ AL ORAȘULUI CRAIOVA. DEZBATERI ȘI DECIZII LA CUMPĂNA SECOLELOR XIX-XX

Lucian POPESCU-VAVA*

Introducere

La jumătatea secolului al XIX-lea, orașul Craiova semăna mai mult cu o adunătură de târguri dezvoltate la întâmplare. Existau mai multe mahalale încălcite, de-a lungul cărora s-au ridicat numeroase clădiri și gospodării, în mod haotic. Se găseau locuri virane, greu accesibile, care serveau ca locuri pentru depozitarea gunoaielor, adevărate focare de infecție.

Abia în anul 1855 s-a întocmit primul plan de sistematizare al orașului și totodată s-au dat nume străzilor, fixându-se centrul în Răscruciului Mare sau al Pâinii¹.

După realizarea Unirii Principatelor și mai ales după proclamarea Independenței României, sub presiunea cetățenilor, Administrația Comunală a demarat în sfârșit lucrări pentru îmbunătățirea condițiilor de viață. Lipsuri și probleme erau numeroase, dar cele mai presante se refereau la situația igienică și sanitară, în mod special starea drumurilor, insuficiența și calitatea apei potabile și lipsa canalizării. Astfel, în anul 1883 a apărut primul proiect important de reformare a orașului prezentat de primarul Alexandru Nicolaid² în cadrul ședințelor Consiliului comunal. Lipsa fondurilor necesare punerii în practică a acestor necesități a avut ca ecou demisia primarului, în anul 1885³.

Cu toate acestea, în anul 1891 autoritățile locale demarau campania de lucrări publice, ca urmare a obținerii unui împrumut de un milion de lei din partea guvernului. Este anul prezentării anteproiectului inginerului belgian C. T. Moulan

* Drd., Muzeul Olteniei Craiova, e-mail: lucianpopescuvava@yahoo.com.

¹ Leonida Nicolaescu (coord.), *Craiova – pagini de istorie și civilizație – I. Alimentarea cu apă*, Craiova, Editura Aius, 1997, p. 51.

² Primăria Urbei Craiova, *Câte-va vederi generale asupra îmbunătățirilor de introdus în orașul Craiova*, Craiova, Tipo-litografia Națională Ralian și Ignat Samitca, 1883.

³ Luchian Deaconu, Otilia Gherghe, *Craiova de la 1878 la 1900*, Craiova, Editura Sitech, 2009, p. 78.

pentru care optase comisia întrunită cu analizarea tuturor proiectelor depuse⁴. Conform acestui proiect orașul obținea concomitent apă, energie electrică și putere motrică pentru pomparea apei. Însă, după trimiterea studiilor și anteproiectului la Ministerul de Interne, aveau să urmeze ani în șir de tergiversări, corespondență și discuții inutile încheiate cu îngroparea proiectului⁵.

În ceea ce privește canalizarea, remarcăm faptul că, până la Primul Război Mondial, în oraș se realizaseră doar canalizări de suprafață, din care doar unele betonate și care permanent creau probleme legate de drenarea acestora, în timp ce unii locuitori le foloseau pentru a se debarasa de propriile gunoaie. Singurele lucrări mai avansate au fost reprezentate de pavarea sau pietruirea străzilor. Spre exemplu, în anul 1891 orașul avea aproximativ 188 de străzi cu 74.000 m întindere, iar în cursul anului fuseseră pavați 1.300 m. Chiar dacă lent, în anii următori lucrările vor continua, ajungând în anul 1894, la 7.000 m pavați⁶.

În ceea ce privește dezbaterile și deciziile referitoare la sănătatea publică, acestea se desfășurau în cadrul ședințelor unui organism intitulat **Consiliul de Igienă și Salubritate Publică** (pentru cursivitate vom folosi Consiliul), a cărei existență era prevăzută în Legea sanitară adoptată, în anul 1874⁷. Acesta era format dintr-un *președinte*, reprezentat de primarul localității, un *vicepreședinte* reprezentat de medicul primar al urbei și 8-9 *membri*⁸ reprezentați de ceilalți medici din serviciul orașului, un inginer, un veterinar și un farmacist.

Conform art. 47 din sus-numita lege, de un astfel de organism beneficiau doar 8 orașe din țară. După modificarea legii, începând cu luna iulie 1893 numărul membrilor Consiliului va crește la 11-12⁹. Calitatea de membru era onorifică nefiind remunerată.

În principal, rolul acestei autorități era de a emite și de a adopta hotărâri referitoare la îmbunătățirea condițiilor de viață ale locuitorilor urbei, care

⁴ Primăria Urbei Craiova, *Dare de seamă asupra situației comunei Craiova prezentată Consiliului de D-nu Ulysse Boldescu, primarele orașului*, Craiova, Tipo-litografia Națională Ralian și Ignat Samitca, 1892, p. 25.

⁵ Leonida Nicolaescu, *op. cit.*, pp. 80-82.

⁶ Elie Antonini, *Raport General asupra serviciului hygienei publice al orașului Craiova pe anul 1894*, Craiova, Tipo-litografia Națională Ralian și Ignat Samitca, 1895, p. 7.

⁷ „Monitorul Oficial”, nr. 131/16 iunie 1874, pp. 835-837 (în continuare se va cita: „M.O.”); apud Alina Ioana Șuta, Oana Mihaela Tămaș, Alin Ciupală, Constantin Bărbulescu, Vlad Popovici, *Legislația sanitară în România modernă (1874-1910)*, Cluj, Editura Presa Universitară Clujeană, 2009, pp. 45-67.

⁸ Popescu Vava Lucian, *Începuturile legislației sanitare moderne românești (1874-1910)*, în „Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie”, vol. XXVI/2019, Craiova, p. 365.

⁹ „M.O.”, nr. 62/18 iunie 1893, pp. 1785-1798.

trebuiau puse în aplicare obligatoriu de către Consiliul Comunal. În cazurile mai importante, hotărârile sale se bazau pe rapoarte sau procese verbale întocmite de către comisii special formate pentru realizarea studiilor de teren sau a inspecțiilor. În secundar, acorda drept de practică personalului sanitar, efectua inspecții periodice farmaciilor și localurilor publice sau înaintau propuneri către Consiliul Comunal sau Direcția Generală a Serviciului Sanitar (DGSS), așteptând avizarea lor.

Studiul de față se bazează pe documentele cercetate la Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale aflate în fondul „Serviciul Sanitar Craiova”. Așa cum este precizat în lucrarea *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Dolj*¹⁰ fondul este incomplet, multe dintre documente regăsindu-se, fie în alte fonduri, fie au dispărut în timpul ocupației din timpul Primului Război Mondial sau în alte împrejurări regretabile. Acest fond documentar, având ca limită de început anul 1892, cuprinde printre altele și o mare parte din procesele verbale ale ședințelor Consiliului de Igienă și Salubritate Publică, al orașului Craiova. În stadiul actual al cercetărilor, am reușit să analizăm un număr de 198 de procese verbale ale ședințelor întrunite din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și până la izbucnirea Primului Război Mondial. Pe parcursul cercetării am căutat să identificăm și să urmărim temele principale și frecvent discutate în cadrul ședințelor Consiliului, dar am prezentat și unele subiecte restrânse, dar concludente și la fel de însemnate. Totodată am analizat frecvența întrunirilor și am încercat să reliefăm aplicarea și eficiența deciziilor în decursul timpului. De asemenea, în cazul citărilor din documente am păstrat grafia originală, fără corecturi aduse textului pentru a nu denatura sensul și a reflecta cât mai fidel mentalitățile și nivelul cultural al celor implicați.

În ceea ce privește evoluția în decursul timpului, în prima parte a perioadei cercetate, în componența acestui organism intrau: Ulysse Boldescu, primar și președinte al Consiliului, doctorul Elie Antonini, vicepreședinte și locțiitor al președintelui pe perioada lipsei acestuia, apoi doctorii C.G. Schina, C.G. Arhimăndrescu, Nicolae Roskovsky și Ion Augustin, medicul veterinar V. Budurescu, farmacistul Francisc Pohl și inginerul C. Litarzcek¹¹.

Așa cum aminteam mai sus, o primă schimbare în structura numerică a acestui organism a intervenit odată cu modificarea legii sanitare în anul 1893¹²,

¹⁰ Paul-Emanoil Barbu, Ilie Bogheanu, Viorica Cernătescu, Constantin Deca, Ilie Vulpe, Ion Zarzără, *Îndrumător în Arhivele Statului Județul Dolj*, București, 1976.

¹¹ Așa cum reiese din procesul verbal al ședinței din 11 ianuarie 1892. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale filiala Dolj (în continuare SJAN Dolj), fond Serviciul Sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 1.

¹² „M.O.”, nr. 62/18 iunie 1893, pp. 1785-1798.

astfel că, începând cu ședința din 24 iulie 1893, s-au alăturat Consiliului, medicul garnizoanei militare, dr. G. Stănculescu și consilierul comunal I. Bombăcilă¹³. Ulterior, către sfârșitul perioadei cercetate, odată cu aplicarea noii legi sanitare din anul 1910 și creșterea numărului medicilor comunali ai orașului, numărul membrilor va ajunge la 18. Remarcabil este faptul că, începând cu 20 iunie 1914, în rândul membrilor acestui organism figurează numele primei femei, „domnișoara doctor bacteriolog Emilia Leoneanu”¹⁴, chiar dacă mereu în dreptul absențelor.

În ceea ce privește implicarea membrilor în dezbaterile acestui for deosebit de important în supravegherea și desfășurarea activităților privind sănătatea și salubritatea publică a orașului Craiova, ne reține atenția că la cele 37 de ședințe desfășurate între 11 ianuarie 1892 și 24 noiembrie 1893 președintele de drept al Consiliului și anume, primarul Ulysse Boldescu a condus 31 de ședințe, ceea ce relevă o dorință de implicare în rezolvarea problemelor cu care se confruntau locuitorii orașului. Totodată dezvăluie și o angajare exemplară în derularea dezbaterilor prin propunerile și soluțiile găsite în vederea ameliorării calității deplorabile a igienei orașului. Nu putem afirma același lucru despre perioada în care la conducerea orașului s-a aflat Ștefan Pleșea. Din cele 12 ședințe desfășurate pe parcursul anului 1895 nu a participat la niciuna, fiind mereu reținut de alte interese de serviciu. Dintre cei prezenți și implicați în dezbaterile și hotărârile Consiliului nu putem să nu remarcăm și activitatea primarilor Nicolae P. Romanescu sau Constantin M. Ciocăzan. În ceea ce privește desfășurarea ședințelor, acestea aveau loc, de regulă, seara începând cu orele 20,30 sau 21,30 și durau două ore - două ore și jumătate. Sunt și câteva excepții în care ședințele au început după amiaza la orele 14,00. Au existat și cazuri, cu precădere în secolul al XX-lea, când în lipsa cvorumului ședințele nu s-au putut desfășura. Numai între anii 1914-1916, din cele 20 de ședințe convocate, 11 nu s-au putut întruni din lipsa cvorumului.

Consiliului de Igienă și Salubritate Publică. Dezbateri și decizii

În general în cadrul Consiliului de Igienă și Salubritate Publică al orașului Craiova, dezbaterile s-au axat pe câteva teme generice stringente precum: prevenirea și tratarea epidemiilor și bolilor care bântuiau orașul, alimentarea cu apă potabilă, gunoarele, reglementarea înmormântărilor, amenajarea abatorului, câinii vagabonzi, demolarea clădirilor ruinate, aplanarea situației

¹³ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 49.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 7/1914, f. 19.

comercianților de pește, rezultatele inspecțiilor efectuate diferitelor instituții publice sau a stabilimentelor industriale etc.

Bolile și epidemiile

Orașul era deseori bântuit de boli contagioase dintre care cele mai răspândite erau febra tifoidă, tuberculoza, scarlatina, rujeola și influența¹⁵. În cazul apariției unor asemenea amenințări, ca măsură informativă și preventivă, membrii Consiliului, solicitau întotdeauna administrației comunale publicarea unor ordonanțe cu instrucțiuni și măsuri profilactice în *Monitorul Comunal*¹⁶ și afișarea acestora.

O mare problemă de care se izbeau medicii, în lipsa unor camere de izolare, era aplicarea Regulamentelor care impuneau izolarea întregii familii în cazul apariției unei boli infecțioase. În special, în cazul familiilor sărace, medicii erau conștienți că aplicarea normelor ar duce la agravarea situației materiale în lipsa unui venit, pe parcursul perioadei de izolare. Astfel, în ședința din 18 octombrie 1896 la propunerea doctorului Elie Antonini, s-a aprobat constituirea unui fond de ajutorare a acestor familii¹⁷.

În schimb, un fenomen alarmat îl reprezenta mortalitatea infantilă, după cum reiese din statistica prezentată de dr. Antonini în ședința din 12 martie 1893.

¹⁵ Nume dat unei boli epidemice asemănătoare cu gripa.

¹⁶ Publicație oficială a Primăriei Craiova care a apărut începând cu anul 1870.

¹⁷ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1896, f. 13.

Tabel 1. Mortalitatea infantilă, pe grupe de vârstă (1892)

Numirea bolilor	Până la 1 an		1-5 ani		5-10 ani		Total		Total general
	Băieți	Fete							
Intoxicație palustră	-	-	7	8	8	2	15	10	25
Febră tifoidă	-	-	-	-	3	4	3	4	7
Rujeolă	3	2	2	2	-	-	5	4	9
Scarlatină	2	-	-	-	-	-	2	-	2
Tuberculoză	3	5	7	2	4	6	14	13	27
Angină difterică	-	-	1	6	-	-	1	6	7
Crup	-	1	10	9	-	-	10	10	20
Bronșită	2	1	-	-	-	-	2	1	3
Tuse convulsivă	4	3	1	-	-	-	5	3	8
Pleurită	-	-	2	1	-	-	2	1	3
Pneumonie	8	12	21	14	4	1	43	27	70
Bronho-pneumonie	8	10	12	7	-	-	20	17	37
Pleuro-pneumonie	-	-	1	4	3	2	4	6	10
Trismus	62	48	-	-	-	-	62	48	110
Meningită	8	5	4	7	6	6	18	15	33
Congestie cerebrală	-	1	-	1	-	-	-	2	2
Enterită	12	4	8	5	-	2	20	11	31
Gastro-enterită	17	13	11	14	17	12	45	39	84
Dizenterie	5	3	4	2	2	1	11	6	17
Combustie generală	1	2	-	2	1	-	2	4	6
Sifilis	1	3	1	1	-	-	2	4	6
Debilitate	-	2	-	-	-	-	-	2	2
Mizerie fiziologică	2	3	9	4	-	-	11	7	18
Născuți morți	41	26							67
Morți accidentale	1	-	2	1	3	-	6	1	7
Total	190	144	103	90	51	33	344	267	611
	334		193		84		611		

După cum se observă, tabelul cuprindea situația comparativă pe diferite vârste și boli, a numărului copiilor decedați, pe anul 1892. Totodată medicul sublinia alarmarea Consiliului Sanitar Superior, în urma constatării rezultatelor sale, motiv pentru care dr. Antonini a demarat cercetări individuale pentru descoperirea cauzelor acestor tragice rezultate rezumându-le în:

1. Generale: „există în oraș o atmosferă palustră [...] din cauza bălților din prejurul orașului, dar această maladie deși nu produce multe victime totuși face ca forța de rezistență a copiilor se diminueze foarte mult”.

2. Individuale: „lipsa de îngrijirii, sau îngrijiri reău înțelese ce se dau copiilor din partea părinților lor, expunându-i la intemperii sau lăsându-i acasă singuri de capul lor, astfel se explică numărul enorm de afecțiuni ale aparatului

respirator contractate prin frig, precum: broncho-pneumoniile, pleureziile, pneumoniile, etc. O altă cauză tot atât de puternică este alăptarea vicioasă a copiilor și alimentarea lor precoce cu substanțe nepotrivite cu forța digestivă a stomacului lor”¹⁸.

Concluzionând medicul evidenția atât principalele afecțiuni care duceau la numărul mare al deceselor, indicând afecțiunile gastro-intestinale, tuberculoza, cât și principalele cusururi ale societății, precum condițiile insalubre din locuințe, igiena corporală precară, lipsa spitalelor, sărăcia, dar una dintre cele mai profunde probleme o identifica în lipsa de educație și civilizație a populației. S-a hotărât impunerea unor măsuri, pornind de la publicarea unor broșuri¹⁹, până la obligativitatea ca pentru fiecare copil născut, oficiul stării civile să ceară de la persoanele care îl declară câte un bilet de la moașa care a asistat la naștere și totodată că acestea vor îngriji, în continuare, lehuza²⁰.

Uneori situațiile exagerate se transformau în panică, generând decizii pripite, care ulterior, în urma filtrării și decantării informațiilor, erau modificate în conformitate cu cerințele situației. Alteori, din nevoia evitării măsurilor excesive, se subestima amploarea și intensitatea bolilor, fapt ce ducea ulterior la o răspândire cumplită a acestora.

Dintre bolile infectioase cea mai consecventă în apariție a fost scarlatina, o boală extrem de contagioasă care a creat probleme în cadrul comunității craiovene, în special în mediul școlar, determinând vii dezbateri în interiorul Consiliului pentru aplicarea sau nu a unor măsuri drastice. La 21 octombrie 1893, informația apariției mai multor cazuri de scarlatină în rândul populației, inclusiv depistarea bolii la unii elevi a dus la hotărârea închiderii tuturor școlilor primare din oraș pe timp de 15 zile, propunându-se chiar folosirea ajutorului armatei în vederea respectării izolării bolnavilor, deoarece „cu vardiștii nu se poate face nici un serviciu”²¹. Cu toate acestea epidemia²² n-a putut fi stăvilită prea curând, la aceasta contribuind faptul că mulți dintre elevii

¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 37.

¹⁹ Aprobarea instrucțiunilor populare pentru creșterea copiilor, elaborate de dr. Antonini, au fost adoptate în ședința Consiliului de Igienă și Salubritate Publică a orașului Craiova de la 16 august 1893, în SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 55.

²⁰ *Ibidem*, f. 40.

²¹ *Ibidem*, f. 67.

²² Epidemia de scarlatină din anul 1893, din Craiova a fost una dintre cele mai grave. Însuși directorul DGSS dr. Felix Iacob a inspectat orașul și a întocmit unui Raport destul de critic, în SJAN Dolj, fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ, dosar nr. 200/1893, ff. 177-180.

de la școala primară aveau frați la liceu perpetuând astfel contaminarea. Așadar, în ședința din 27 octombrie, dr. Vasilescu ruga „Consiliul ca să revie asupra votului dat, propunând ca ori să se închidă toate școlile sau să nu se închidă nici una”²³, dar propunerea i-a fost respinsă. În sfârșit, abia în ședința din 24 noiembrie, dr. Antonini anunța că epidemia de scarlatină este pe final și că „timp de 15 zile au fost numai 2 cazuri mortale, însă de vre-o câteva zile [...] s-a ivit în oraș vre-o câteva cazuri de rujeolă”²⁴, chestionând Consiliul dacă se impun aceleași măsuri ca în cazul scarlatinei. Opinând că este o boală contagioasă, membrii Consiliului în unanimitate au decis să nu excludă nici o măsură din cele prevăzute în Regulament.

Discuțiile în cadrul Consiliului despre ivirea diferitelor boli în oraș sunt destul de rare, în contrast cu frecvența apariției lor. După o pauză de câțiva ani, abia în anul 1901, la 28 martie, dr. Antonini prezintă situația despre mersul bolilor contagioase afirmând că „nu se mai află înregistrate de cât 5 cazuri de scarlatină și acestea sunt vechi și aproape toate merg spre însănătoșire, însă de vreo câteva zile au apărut în oraș 4, 5 cazuri de rujeolă cu un caracter ușor”²⁵. În toamna aceluiași an, bolile își fac iarăși apariția, după cum semnală același medic, la 23 noiembrie: „5 focare de scarlatină, [...] în total 8 cazuri. Angina difterică - 7 cazuri, [...] Febra tiphoidă: 5 cazuri, [...]. Tusea convulsivă: 34 cazuri”²⁶.

O febrilă activitate în cadrul ședințelor Consiliului se poate constata cu ocazia aparițiilor diferitelor **epidemii** care au bântuit continentul sud-est european pătrunzând și pe teritoriul românesc. Un astfel de pericol s-a ivit în vara anului 1892, iar Consiliul a fost înștiințat printr-o telegramă emisă de Ministerul de Interne să instituie unele măsuri preventive împotriva **holerei** care se ivise în Rusia și Persia. Drept urmare în ședința de la 1 iulie 1892, primarul Ulysse Boldescu declara că „a și emis uă ordonanță în care atrage atențiunea orașenilor asupra curățeniei, asupra stârpirei porcilor, asupra interzicerii de a se mânca fructe necópte și în genere a tuturor substanțelor alimentare capabile de a irita digestiunea”²⁷. În urma discuțiilor, Consiliul a luat unele decizii, precum: interzicerea creșterii porcilor în oraș, obligația agenților polițienesci de a inspecta zilnic locuințele din circumscripție, să se pună în executare ordonanțele din anii trecuți, să se supravegheze starea de curățenie a

²³ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 70.

²⁴ *Ibidem*, f. 74.

²⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1/1901, f. 37.

²⁶ *Ibidem*, f. 57.

²⁷ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 13.

străzilor și piețelor publice, precum și creșterea numărului măturătorilor cu încă 10 persoane²⁸. În ședința din 22 august, o nouă măsură preventivă era adoptată și impunea patronilor de hoteluri să „comunică imediat serviciului medical al urbei dacă au pasageri bolnavi în oteluri, și cam de ce fel de maladii sufăr”²⁹. Ulterior, s-au luat noi măsuri de prevenție printre care înființarea unui spital provizoriu în Grădina Bibescu, angajarea de personal, emiterea de ordonanțe și eliberarea de medicamente gratuite populației sărace de către farmaciști, conform rețetelor eliberate de medici³⁰. Totodată s-a instalat o baracă la gară, prevăzută cu 10 paturi unde urmau să fie ținuți călătorii din Austro-Ungaria în carantină, timp de 5 zile³¹.

Ivirea holerei în vara anului 1893 la Brăila, Sulina, Cernavodă, Fetești, Galați, Călărași, Tulcea și Giurgiu³² a determinat îngrijorarea autorităților craiovene, stabilindu-se o serie de măsuri în cadrul ședinței din 24 iulie. Astfel, la propunerea dr. Schina de a se angaja din timp personal medical pregătit special pentru tratarea holericii, s-a adăugat opinia dr. Basilescu de a se construi o baracă destinată eventualilor bolnavi și totodată să se hotărască locul amplasării acesteia. Consiliul a răspuns pozitiv ambelor solicitări, indicând Bariera Amaradiei, ca „loc de instalare a barăcilor iar mobilierul se va compune din paturi și mese cât de simple”³³.

În privința vânzării fructelor și legumelor, discuțiile s-au întins pe parcursul mai multor ședințe. Dacă inițial, în ședința de la 29 mai 1893, Consiliul lua act de ordinul Ministerului de Interne prin care erau interzise la comercializare, fiind considerate necoapte³⁴, la 16 august printr-o dispoziție a DGSS se permitea vânzarea acestora. Dr. Schina argumenta, la acea dată, că decizia este una binevenită și că fructele coapte nu sunt „vătămătoare întrebuințate cu moderație dar sunt permise în timpul epidemiei de holeră sub formă de compot”³⁵. Cu toate acestea, problemele nu s-au oprit aici, dr. veterinar Vasilescu, remarcă, la 28 august, că în piețe se vindeau fructe

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, f. 17.

³⁰ *Ibidem*, f. 19.

³¹ *Ibidem*, f. 22.

³² Felix Iacob, *Dare de seamă asupra epidemiei de choleră din anul 1893*, București, Lito-tipografia Carol Göbl, 1893, pp. 10-27.

³³ SIAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 49.

³⁴ *Ibidem*, f. 44.

³⁵ *Ibidem*, f. 55.

stricate, pe care le-a confiscat. Totodată solicita măsuri pentru dezinfectarea persoanelor care comercializau produsele alimentare³⁶.

O situație cu totul specială a fost reprezentată de epidemia de holeră din anul 1913, răspândită în țară de trupele române, în urma campaniei militare împotriva Bulgariei. Din motive pe care le putem atribui condițiilor cu totul excepționale ale acestui eveniment, pentru întregul an 1913 am reușit să identificăm o singură ședință a Consiliului, susținută în data de 14 august 1913, atunci când pericolul holerei era abia la început. Cu toate acestea, puținii membri prezenți au reușit să adopte o serie de măsuri care au ținut sub control răspândirea molimei în oraș³⁷.

Alimentarea cu apă

A reprezentat una dintre cele mai vechi și stringente stavile în calea sănătății publice și a dezvoltării orașului. În ședința din 23 februarie 1892 a Consiliului, la insistența dr. Antonini, fusese avizat favorabil proiectul belgianului Moulan, care prevedea alimentarea cu 200 de litri de persoană, punându-se unele condiții: „1. Ca prin analize, să se stabilească calitatea apei, des repetate în timpul construirii galeriilor pentru colectarea apei. Să se constate dacă apa colectată păstrează calitățile cerute de la o apă potabilă. 2. Ca apa să-și păstreze temperatura hygienică de la rezervoriu până la locul distribuirii. 3. Ca la compozițiile de plumb și toate aliajele constatate ca toxice să fie eliminate din fabricarea țevilor”³⁸. Tergiversările de la nivel central care s-au întins pe mai mulți ani cu numeroase fluctuații s-au finalizat cu abandonarea acestui proiect.

Între timp starea vechilor surse de apă din interiorul orașului se înrăutățea atât din cauze naturale, cât și umane. Astfel, în ședința din 31 octombrie 1892, prezentându-se raportul cu nr. 809, întocmit de medicul primar al orașului, dr. Antonini, se constata că, în urma analizei efectuate apei de la fântâna din strada Mihai Bravul, aceasta nu mai corespundea, luându-se decizia închiderii sale, „fiind vătămătoare sănătăței publice”³⁹. Analize privind starea corespunzătoare a apei se efectuau periodic prin trimiterea de probe la laboratoarele din București, Ploiești sau chiar Bruxelles. Fântânile din oraș „aveau o apă de proastă calitate datorită infiltrației de materii organice,

³⁶ *Ibidem*, f. 56-57.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 7/1914, f. 9.

³⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 6.

³⁹ *Ibidem*, f. 24.

minerale și chimice depozitate de orășeni în haznale sau aruncate în rigole și canale”⁴⁰. În anul 1897, în Craiova existau 131 de fântâni, dintre care 10 cu pompă, 19 cu izvoare curgătoare și 102 puțuri cu găleată, în afară de cișmele⁴¹.

O altă problemă legată de aprovizionarea cu apă a orășenilor a fost expusă și discutată în cadrul Consiliului la 14 noiembrie 1896 fiind legată de faptul că unii sacagii⁴² „țin butoaiele într-o complectă murdărie iar acei care aduc apă de fântânile Obedeanului și-o procură de prin sghiaburi de unde se spală rufele”⁴³. În consecință, s-a decis ca Primăria să emită o ordonanță prin care să se oblige sacagii „să opărescă butoaiele cel puțin o dată pe fiecare lună”⁴⁴, să fie împărțiți în serii pentru a li se efectua inspecții de către poliția comunală sau administrativă, iar la fântânile Obedeanu să se pună un gardist spre a veghea și a împiedica răul obicei.

S-a atras atenția Administrației comunale și asupra altor nereguli sesizate cu ocazia inspecțiilor efectuate în oraș referitoare la lipsa atât a împietruirilor din jurul fântânilor publice, cât și a pantelor de scurgere, fapt ce permitea formarea bălților, la baza fântânilor, care deseori se scurgeau în interior⁴⁵. Însă neglijența Administrației comunale avea să fie pusă iarăși în evidență în ședința din 22 martie 1899, atunci când dr. Antonini remarcă starea deplorabilă a tuturor fântânilor din oraș, dar și faptul că „până acum nu s-au luat nici o măsură pentru ameliorare”⁴⁶. Prin urmare, s-a decis reiterarea demersului pe lângă Administrația comunală pentru remedierea situației fântânilor dar și a stopării vechiului obicei al sacagiilor, propunându-se totodată repararea și colectarea apelor „foarte bune”⁴⁷ de la fântâna Potbanița.

În noiembrie 1898, odată cu alegerea noului primar, Nicolae P. Romanescu, în fruntea orașului, dezbaterile în cadrul Consiliului de Igienă și Salubritate Publică se însuflețesc⁴⁸. La câteva zile după alegerea sa, Romanescu abordează prompt problemele grave ale orașului, printre care se număra și alimentarea cu apă susținând că „a făcut apel la toți oamenii de știință și unul

⁴⁰ Leonida Nicolescu, *op. cit.*, p. 78.

⁴¹ Luchian Deaconu, *Craiova 1898-1916. Saltul la urbanismul modern. Nicolae P. Romanescu*, Craiova, Editura Sitech, 2001, p. 138.

⁴² Persoană care transporta apă potabilă cu un mijloc de transport cu tracțiune animală, sacaua (150-200 litri), pentru a o vinde.

⁴³ SIAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1896, f. 14.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 25.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 47.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Luchian Deaconu, *op. cit.*, p. 52.

din aceia care a binevoit a se pune la dispoziția Craiovei este Dl. Alimănișteanu⁴⁹ care a venit în oraș și dorea să asiste la această ședință [...] dar a fost chemat la București [...]. Spune că sondajii va începe chiar de mâine mergând de la bariera Amaradiei spre Șimnic”⁵⁰. Între timp, începuseră și tratativele cu inginerul hidrolog olandez Lindley, dar din nefericire, în primăvara anului următor, la numai cinci luni după preluarea mandatului, demisia guvernului Dimitrie Sturdza a atras după sine dizolvarea Consiliului comunal și implicit renunțarea la aceste proiecte.

Abia peste un an, în octombrie 1899, subiectul alimentării cu apă este din nou reluat în dezbatere în cadrul Consiliului, sub administrația condusă de Ulysse Boldescu. Acesta susținea că „s-a făcut studii de D-nu Moulan și Bechman și că serviciul tehnic superior a admis în principiu alimentarea orașului cu apă din dealul viilor, după proiectul D-lui Moulan însă de la 1894 și până astăzi nu s-a mai făcut nici un studiu, decât s-a publicat a se lua în anteprisă și nu s-a prezentat nimeni”⁵¹. Pe scurt, menționa că nu se poate realiza decât în concesiune, deoarece lipsa banilor face imposibilă lucrarea în regie proprie, informând despre întocmirea caietului de sarcini și menționând câteva prevederi. Printre acestea ne reține atenția cea referitoare la debitul de apă furnizat zilnic fixat la 8.000 m³, în timp ce ofertele primite propuneau cel mult 2.500 m³. S-au lăsat deschise dezbaterile pe tema debitului și a sursei de aprovizionare cu apă în timp ce asupra conductelor s-a admis ca materialul utilizat să fie doar fontă gudronată⁵². La următoarea ședință, desfășurată la 30 octombrie, luând cuvântul dr. Ion Athanasescu, reprezentat al Consiliului comunal, considera cantitatea de 2.500 m³ de apă insuficientă pentru un oraș aflat în dezvoltare, în condițiile în care concesionarii solicitau închiderea tuturor fântânilor din oraș. Deliberând, Consiliul a hotărât ca până nu se ajungea la alimentarea orașului cu un debit de 8.000 m³ cu apă să nu se închidă fântânile publice⁵³.

În prima ședință a începutului de an 1901, primarul Ulysse Boldescu aduce în discuție subiectul alimentării cu apă susținând că Societatea antreprizelor generale de alimentare cu apă din Paris, reprezentată de I. Moinfroid a făcut o ofertă de a lua concesiunea apei conform caietului de sarcini aprobat în anul 1899, dar cu unele condiții. Una dintre acestea impunea alimentarea fântânilor publice cu apa

⁴⁹ Inginer hidrolog, specialist din cadrul Ministerului Domeniilor.

⁵⁰ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1896, f. 43.

⁵¹ *Ibidem*, f. 55.

⁵² *Ibidem*, f. 56.

⁵³ *Ibidem*, f. 57.

extrasă din Dealul Viilor și introducerea unei oarecare taxe. În urma obiecțiilor doctorilor Vercescu și Antonini referitoare la situația deplorabilă a populației sărace, *acum când are acces liber la sursa de apă* și la posibilitatea înrăutățirii acestei situații, Consiliul a admis ca populația nevoiașă să primească în continuare apă gratis din bazine care se vor construi între timp⁵⁴. La începutul secolului al XX-lea, subiectul alimentării cu apă devine unul marginal, în cadrul dezbaterilor Consiliului, făcându-se din ce în ce mai rar aluzie la această problemă.

Deșeurile menajere

Depozitarea organizată a gunoaielor și a resturilor menajere constituiau o problemă de mare importanță a autorităților orășenești, în localitate existând multe locuri virane folosite ilegal, pentru aruncarea acestora. Luându-se în discuție, în ședința de la 11 aprilie 1892, s-a hotărât ca ele să fie arse și pe viitor să se depună într-un singur loc la Bariera Amaradiei; de asemenea locurile virane să fie închise prin împrejmuire, iar lăturile să se verse direct în Jiu la Podul Jitianului⁵⁵. Totodată s-a constatat că situația insalubră a orașului era cauzată, pe de o parte de nerespectarea de către cetățeni a ordonanțelor publicate de Administrația comunală, iar pe de altă parte a indifferenței agenților polițienești, care de multe ori dovedeau nepăsare în aplicarea regulamentelor⁵⁶. Prin urmare în cadrul Consiliului s-a hotărât intervenția pe lângă „D-nu Polițaiu local, ca să însărcineze pe agenții respectivi, să meargă prin curțile particulare și să facă cuvenitele inspecțiuni”⁵⁷.

În ședința din 21 aprilie 1901, remarcând situația gravă a salubrității orașului, primarul Romanescu, propunea arderea gunoaielor la cremator⁵⁸, dar aceasta nu a trecut dincolo de stadiul intenției. Acest subiect al depozitării deșeurilor menajere revenea mereu în atenția Consiliului, chiar dacă erau legate de probleme colaterale precum: apariția unor epidemii locale sau la nivelul țării, realizarea canalizării, alimentarea cu apă sau demolarea unor clădiri.

Situația cimitirelor și a înmormântărilor

Încă de la 1870 fuseseră fixate cimitirele Sineasca, Ungureni și Dorobanția⁵⁹, dar au continuat să fie un subiect important al sănătății publice

⁵⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/1901, f. 34.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 7.

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 20-21.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 35.

⁵⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1901, f. 40.

⁵⁹ Leonida Nicolescu, *op cit.*, p. 73.

din perspectivele amenajării, organizării și gestionării întregului proces al înmormântărilor. La 31 mai 1892, s-a ivit pe agenda Consiliului în urma intervenției primarului Ulysse Boldescu, care a reclamat înființarea la Spitalul Preda a unei „case mortuare și [...] construirea unui car mortuar, ce ar servi nu numai pentru transportarea cadavrelor la cimitire, ci s-ar putea da în mod gratuit la morții săraci din orașu”⁶⁰. Dar, continuându-și ideea, pune sub semnul incertitudinii faptul că spitalul, fiind amplasat în zona centrală a orașului, ar crea numeroase neplăceri locuitorilor. A urmat intervenția doctorului Roskovski care a combătut ideea înființării acestei case în acel amplasament, invocând motive legate de insuficiența spațiului, dar a susținut utilitatea existenței unei astfel de case într-o altă zonă, în scop științific, pentru studierea bolilor și realizarea autopsiilor⁶¹. Dr. Augustin se alia părerii primarului în privința camerei mortuare, însă minimaliza necesitatea construirii unui car mortuar. A urmat dr. Antonini, care preluând cuvântul a propus soluția înființării casei mortuare la Spitalul Central, adoptând aceeași poziție reticentă privitoare la carul mortuar, considerându-l „de prisos, când este știut că sunt în Craiova o mulțime de societăți de bine faceri, care ajută la înmormântarea classelor sărace”⁶². Având ultimul cuvânt în această privință, Boldescu a solicitat realizarea celor două propuneri prin aducerea unor clarificări suplimentare. Prin urmare Consiliul a hotărât înființarea unei camere la Spitalul Preda, fără a se efectua autopsii, și construirea unui car mortuar care să transporte decedații la viitoarea cameră mortuară, care urma să se construiască la cimitirul Sineasca sau la Spitalul Central⁶³.

Înființarea morgii orașului, în anul 1894, la Spitalul Central, inclusiv prin fixarea unui panou cu această titulatură, a trezit nemulțumirea locuitorilor din vecinătatea acesteia, recurgând inclusiv la trimiterea succesivă de petiții. Astfel, improvizarea unor soluții care rezolvau momentan și parțial problemele orașului se remarcă și din desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Astfel, în ședința din 12 aprilie 1895, doctorul Roscovski solicita strămutarea morgii de la Spitalul Central din fața străzii 10 Mai, undeva în apropiere de cimitir, considerând că se află prea aproape de casele din vecinătate⁶⁴. Dezbaterile s-au amânat pentru ședința următoare atunci când, în urma discuțiilor, s-a decis

⁶⁰ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 8.

⁶¹ *Ibidem*, f. 9.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, f. 9.

solicitarea Administrației comunale să construiască altă morgă în apropiere de cimitirul Sineasca, precum și realizarea unui canal prin care morga actuală să fie legată de canalul principal de pe strada Popa Farcaș⁶⁵. În același an, la 8 decembrie, o nouă petiție, având și susținerea doctorului Roscovski, solicita desființarea acestei morgi, sub motivul că, fiind foarte aproape de stradă, „este imposibilă introducerea carului mortuar [...] așa că scoaterea cadavrelor se face prin fața străzii”⁶⁶. Lovindu-se de opoziția doctorilor Augustin și Antonini, Consiliul a decis păstrarea și repararea morgii, cu condiția ca ridicarea cadavrelor să se efectueze prin curte. S-a hotărât și înființarea în viitor a unor case mortuare la toate cimitirele din localitate.

O altă problemă era sesizată de dr. Schina la cimitirul israelit, unde în virtutea faptului că tradiția evreiască impunea o spălare riguroasă a corpului pe exterior și pe interior înainte de înmormântare, remarcase că apa rezultată era aruncată direct pe stradă, putând „da naștere la vre uă boală”⁶⁷. Consiliul a hotărât convocarea epitropilor comunității israelite, propunându-le construirea unei camere mortuare cu zidurile impermeabile și dotarea cu o cisternă.

La sugestia doctorilor Augustin, Schina și Roscovski, în anul 1892, s-a hotărât interzicerea muzicilor funerare în timpul cortegiilor, urmând ca ele să cânte, doar la domiciliu și la cimitir. Totodată s-a impus ca sicriul să fie închis sau să se folosească un capac de sticlă, iar „acompanierea carelor funebre cu fete ce țin panglici”⁶⁸ să fie interzise. Sub presiunea cetățenilor, în anul 1897, Administrația comunală a anulat această măsură, dar vigilența dr. Augustin, care sub argumentul că „a dat loc la mai multe accidente regretabile încât persoanele nervoase și mai cu seamă femeile lehuze au avut a suferi”⁶⁹, a reușit menținerea hotărârii din anul 1892.

Sacrificarea animalelor - înființarea Abatorului

Tot în această perioadă a fost dat în folosință **ABATORUL**, una dintre lucrările cu impact determinant în asigurarea unei alimentații regulate, dar mai ales sănătoase a populației craiovene. Această îndrăzneață lucrare a scos în mare măsură alimentarea cu carne a orașului din zona periculoasă a incertitudinii provenienței și a calității produselor, incluzând-o totodată în era

⁶⁵ *Ibidem*, f. 13.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 26.

⁶⁷ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 9.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 11.

⁶⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 11.

profesionalizării. În acest sens, în cadrul Consiliului, în ședința din 14 iunie 1892, s-a formulat, dezbătut și adoptat pe articole, capitole și în întregime Regulamentul de funcționare al Abatorului⁷⁰.

O veche problemă legată de transportul cărnii de la abator în oraș fusese pusă în dezbateră încă de la începutul funcționării abatorului, însă Administrația comunală neglijase rezolvarea ei, sub pretextul pauperității măcelarilor. Cu toate acestea, Consiliul dovedea fermitate hotărând în repetate rânduri respectarea regulamentului și anume, ca transportul cărnii în oraș să se facă cu căruțe sistematice după modelul întocmit de inginerul A. Bertrand⁷¹.

Totodată a apărut ideea refolosirii sângelui scurs al vitelor în domeniul agriculturii, ca îngrășământ sau în domeniul chimiei, putând fi transformat în cianură de fier sau potasiu, așa cum sugera inginerul Litarzcek. Prin urmare s-a făcut publică această intenție în vederea atragerii unui investitor⁷². Însă, abia în anul 1905, câțiva antreprenori din București își vor manifesta intenția de a concesiona și investi în această afacere⁷³.

În ședința de la 5 iunie 1893, dr. Basilescu semnala faptul că în curtea Rabinului israelit exista o instalație improvizată și insalubră pentru tăierea păsărilor și vitelor mici, lucru ce a determinat intervenția Consiliului și delegarea aceluiași doctor pentru întocmirea unui raport amănunțit asupra măsurilor de urmat. La nici două săptămâni, într-o nouă ședință, Consiliul lua act de recomandările raportului și impunea comunității israelite desființarea acelor instalații și amenajarea unui mic abator în condiții igienice de care să se servească sistematic⁷⁴.

Creșterea consumului de carne în rândul populației craiovene n-a fost trecută cu vederea de membrii Consiliului și astfel la 2 martie 1896, medicul veterinar a întocmit un raport prin care explica beneficiile consumului de carne „fiind un aliment care [...] cuprinde substanțe foarte hrănitoare și este indispensabilă dezvoltării complete a oamenilor și popoarelor, [...] dar mai ales claselor muncitoare și mai cu osebire acelei de la orașe”. Prin urmare, în urma analizei medicului veterinar V. Augustin, sporirea consumului cărnii s-ar datora „ $\frac{1}{4}$ populației străine locale, $\frac{1}{4}$ populației străine flotante și $\frac{1}{2}$ se datorește creșterii civilizației poporului român”⁷⁵.

⁷⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, ff. 11-12.

⁷¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 5, 49.

⁷² *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 25.

⁷³ *Ibidem*, dosar nr. 11/1904, f. 32.

⁷⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 47.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 22.

De o importanță deosebită, considerăm a fi inițiativa de extindere a **Grădinii Bibescu** și plantarea la scară mare a copacilor, apărută în cadrul ședinței de la 7 decembrie 1898, fiind expusă de primarul Nicolae P. Romanescu, în folosul sănătății publice. Practic, acum se naște ideea privind înființarea și amenajarea celui mai mare parc din țară, lucrare încheiată peste câțiva ani, în anul 1903, cu sprijinul arhitectului Redont⁷⁶. Inițiativa considerată excelentă de dr. Antonini a fost completată cu dorința acestuia de a desființa grădinile din jurul orașului, prin expropriere și plantarea acestor terenuri în numele „binelui orașului ... [și] ... reducerii paludismului”⁷⁷.

O parte semnificativă din activitatea Consiliului era dedicată discutării cererilor diverse de înființare a unor **unități industriale, autorizații de liberă practică, de funcționare** etc. Ne rezervăm dreptul de a prezenta câteva exemple concludente atât prin diversitatea lor și modul de abordare, cât și prin răspunsul pozitiv sau negativ primit de fiecare caz în parte. Astfel, reținem cererea lui H. Löbel et Comp de a deschide o fabrică de săpun pe strada Severinului, nr. 82⁷⁸ sau cea a investitorilor Andomati și Marton Chon prin care solicitau permisiunea de a instala în zona a III-a a orașului „o fabrică distilerie de likeor”⁷⁹, Consiliul aprobând, în urma unor inspecții și temeinice discuții. O altă cerere a fost cea a lui Grigore Petrini, înaintată la 1 septembrie 1895, prin care solicita autorizația de funcționare, în strada Sfântul Gheorghe Nou nr. 29, pentru o „fabrică de salamură de murat grâu pentru combaterea tăciunelui și care deja funcționează”⁸⁰. S-a constituit o comisie formată din dr. Schina și farmacistul E. Konteschveler, iar până la pronunțarea acesteia s-a hotărât suspendarea activității acestei fabrici. În urma inspecției realizate comisia a întocmit un raport prin care se cerea ca în termen de 2 luni să îndeplinească următoarele măsuri: purtarea de „ochelari cu montura de piele, [...] adoptarea la nas și la gură de respirative de vată sau de bureți udați, închiși într-o rețea de sârmă, [...] a înființa un lavoar pentru ca lucrătorii să se spele înaintea mâncării și înainte de a părăsi stabilimentul, [...] ventilație”⁸¹. La 28 martie 1907 se aproba în cadrul Consiliului cererea proprietarului Popescu&Comp. pentru deschi-

⁷⁶ „Ville de Craiova”, *Parc Bibesco, description générale du parc par E. Redont*, Paris, 1904.

⁷⁷ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1896, f. 42.

⁷⁸ Ședința din 22 august 1892, în SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 16.

⁷⁹ Ședința din 24 martie 1895, în SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1895, f. 6.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 15.

⁸¹ *Ibidem*, f. 17.

derea unei fabrici de ciocolată în oraș, în strada Sf. Dumitru, nr. 1, 2⁸². La 27 august 1909, s-a decis aprobarea petiției lui G. Turceanu pentru înființarea unei fabrici de pâine numită „Sănătatea”⁸³, în strada Mărgăritar.

S-au emis și răspunsuri negative, spre exemplu la cererea tăbăcarului Vasile Marian de a-și exercita meseria în localul fostei fabrici de tăbăcărie Chefic, din strada Tabacilor nr. 21 sau la cea a lui Martin Chon care solicita instalarea unei fabrici de apă gazoasă, la aceeași adresă unde mai deținea un depozit de piei. În urma unui control al comisiei desemnate de Consiliu s-a stabilit că respectivul se găsește în incompatibilitate cu aceste două profesii, existând pericolul contaminării „deși [curtea este] n.n. destul de spațioasă, însă lucrătorii ar putea transporta impurități de la piei la fabrica apelor”⁸⁴. Interesant este faptul că, în ceea ce privește soarta fostei tăbăcării a fraților Chefic, aceasta funcționa anul următor, fără autorizație, așa cum reiese din procesul verbal al ședinței din 28 septembrie 1896, atunci când dr. Augustin se arăta îngrijorat de redeschiderea sa.

Un demers interesant, care a primit aprobarea Consiliului, l-a reprezentat intenția mai multor medici craioveni, în frunte cu dr. Aurelian Mețulescu, de a înființa în anul 1907 o unitate medicală intitulată „Policlinica Oltenia”⁸⁵ cu mai multe specialități.

În ceea ce privește acordarea autorizațiilor de liberă practică, exemplificăm prin petiția dr. G. Stănciulescu, care în baza examenului de liberă practică cerea înscrierea între medicii practicanți din oraș⁸⁶. Petiția lui I. Ștefănescu prin care cerea să fie examinat de către o comisie pentru a obține titlul de subchirurg⁸⁷. În unele cazuri, precum cererea lui Hugo Erdman de a practica meseria de dentist, Consiliul cerea lămuriri suplimentare din partea DGSS, dacă numai pe baza certificatelor depuse „...5 din țară de la diferite autorități sanitare și 3 din străinătate i se poate acorda dreptul de a exercita profesiunea de dentist”⁸⁸.

O altă problemă o reprezentau **câinii vagabonzi** și mai ales înmulțirea cazurilor de cetățeni mușcați *de câinii turbați*. S-a propus măsura hapurilor

⁸² *Ibidem*, dosar nr. 11/1904, f. 44.

⁸³ *Ibidem*, dosar nr. 11/1909, ff. 6-7.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, ff. 6-7.

⁸⁵ *Ibidem*, dosar nr. 11/1904, f. 60.

⁸⁶ Ședința din 14 iunie 1892, în SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1892, f. 12.

⁸⁷ *Ibidem*, f. 19.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, f. 8.

otrăvitoare, dar unii medici au considerat-o barbară și au impus constituirea unui serviciu special care să oblige „proprietarii să plătească o taxă, să le pună sgarde cu număr și botnițe”⁸⁹. Remarcându-se faptul că majoritatea câinilor vagabonzi erau aduși de țăranii care tranzitau orașul, acestora li s-a interzis intrarea cu câini în oraș, hotărându-se „omorârea acestora chiar la barieră”⁹⁰. O situație deosebită a apărut în primăvara anului 1904, atunci când 13 elevi de la școala Romaneanu fuseseră mușcați, fapt ce a determinat Consiliul⁹¹ să solicite medicului veterinar V. Augustin să întocmească un raport referitor la stârpirea câinilor vagabonzi. Prezentat în ședința din 18 iunie 1904, Raportul propunea două feluri de măsuri: temporare și permanente. Prin cele temporare se impunea interzicerea circulației câinilor în oraș, pe o perioadă de 6 săptămâni, iar prin cele permanente era introducea purtării unei zgărzi cu o plăcuță de identificare, dar și înființarea unui serviciu de ecarisaj și introducerea unor taxe pentru deținătorii de câini⁹².

Construirea Târgului de Săptămână și a Pieței Marșeu a impus mutarea **comercianților de pește** din Piața Elca și Răscruciul de pește, din rațiuni igienice (lipsa canalizării, a pavajului și gheretele insalubre), începând cu data de 1 decembrie 1892. Această măsură a trezit însă nemulțumirea comercianților care își vedeau periclitată afacerea. În Piața Marșeu gheretele de desfacere aveau doar o singură cameră, nedispunând de un spațiu de depozitare, de care comercianții făceau mare caz, acesta fiind oricum interzis de Regulamentul industriilor insalubre. Discuțiile sunt interesante și evidențiază dorința și efortul autorităților de a rezolva o problemă extrem de spinoasă a igienei orașului. Astfel, încă de la 14 noiembrie 1892, dr. Augustin solicita ca vechiul amplasament al pescăriilor „să fie expropiat de Primărie și să se facă pe dânsul un squar”⁹³. O nouă solicitare, a comercianților de modificare a gheretelor, a fost respinsă de Consiliu care a decis în unanimitate, următoarele: „1. Actualele gherete sunt încă prea mult suficiente pentru vânzarea zilnică. 2. Transformarea din două gherete întruna favorizează depozitele de pește în centru orașului [...]. 3. Nu admite închiderea gheretelor cu obloane din cauză că aerul neputându-se ventila s-ar vicia într-un grad foarte mare [...]. 4. Respinge într-un mod absolut propunerea de a se da permisie D-lor comersanți pescari a spăla și săra peștele proaspăt sub nici un cuvânt, nu vor fi permise decât numai în

⁸⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 35.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 36.

⁹¹ *Ibidem*, dosar nr. 4/1904, f. 2.

⁹² *Ibidem*, ff. 1-2.

⁹³ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 26.

gherețele din târgul de săptămână”⁹⁴. Cu toate acestea, comercianții au trimis ani în șir petiții către Serviciul sanitar local, sau chiar către DGSS, dar fără vreun succes.

Inspecțiile au constituit la rândul lor una din activitățile de bază ale medicilor care făceau parte din Consiliu, finalizate cu procese-verbale sau rapoarte care erau supuse dezbaterii și aprobării în plen. Erau inspectate semestrial **farmaciile din oraș**, de către comisii numite de Consiliu formate din doi medici. Nu regăsim în dezbaterile acestui organism de-a lungul anilor semnale ale încălcării grave a regulamentelor de către farmaciști. În cel mai rău caz regăsim în ianuarie 1895 o circulară prin care li s-a interzis farmaciștilor eliberarea medicamentelor fără ca rețetele să fie revizitate de medici cu indicația „a se repeta”⁹⁵.

Școlile intrau la rândul lor sub lupa inspectorilor sanitari, reținându-ne atenția intervenția primarului Boldescu în cadrul ședinței din 19 februarie 1892, prin care solicita sprijinul Consiliului pentru a recomanda modelul după care să fie fabricate băncile de la școlile nou înființate. În urma discuțiilor s-a decis „ca banca pe care șade copilul să treacă cu 2 cm pe sub clapa mesei, ca spatele băncii să nu fie drept, ci să aibă o mică convecșitate spre a apuca mijlocul copilului, iar scândura de resmare a piciorului să fie puțin înclinată”⁹⁶. O altă problemă era sesizată de dr. Schina și consta faptul că, odată cu venirea anotimpului rece, apa de băut aflată în putini era prea rece, fiind ținută în camere neîncălzite și ducând la îmbolnăvirea elevilor. De asemenea, sesiza faptul că unii elevii erau îmbrăcați subțire, solicitând *ajutorarea* lor de către primărie. Luând act de cele prezentate, primarul Boldescu dădea asigurări „că va lua măsuri ca putinile cu apă de băut să se țină de aci înainte în camere călduroase, iar asupra îmbrăcămintei promite că se va ocupa de a veni din vreme în ajutorul copiilor săraci”⁹⁷. În anul 1905, această carență referitoare la apa potabilă revenea în discuțiile din cadrul Consiliului, prin vocea dr. Antonini care pleda pentru a se elimina butoiul cu apă din care se serveau elevele de la Școala Lazaro-Otetelișanu și solicita Consiliului extinderea procedurii și asupra celorlalte școli⁹⁸. O decizie în aceste sens a fost amânată.

Ivirea unor cazuri de scarlatină în octombrie 1893, în rândul elevilor a impus vii dezbateri în cadrul Consiliului în vederea închiderii școlilor din oraș pe timp de 15 zile, ulterior prelungind măsura cu încă 10 zile⁹⁹. În octombrie

⁹⁴ *Ibidem*, f. 46.

⁹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, f. 2.

⁹⁶ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 5.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 66.

⁹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 11/1904, f. 29.

⁹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 72.

1899, Consiliul solicita efectuarea de lucrări la școlile mai vechi pentru ventilarea aerului din clase¹⁰⁰. Cele noi construite având deja acest sistem.

În urma unei circulare cu nr. 759/1892, emisă de Direcția Generală a Serviciului Sanitar din cadrul Ministerul de Interne, în urma unor intoxicații cu plumb a unor muncitori din București, s-a impus efectuarea de inspecții la toate **tipografiile** craiovene. Dr. Schina, în cadrul ședinței din 19 februarie 1892, în timpul căreia s-a citit circulara, menționa că citind ordinul în *Buletinul sanitar* a inspectat din proprie inițiativă toate cele trei tipografii din oraș. Astfel, acesta reliefa că una singură, cea a fraților Samitca, respecta întru totul condițiile de salubritate, era „spațioasă, cu aer suficient și lumină multă”¹⁰¹. Cea a lui Filip Lazăr se prezenta „în bune condițiuni”¹⁰² și surprinzător avea un Regulament intern de funcționare. Cele mai rele condiții le-au identificat la tipografia d-lui Benevisti care „nu este nici spațioasă, nici luminoasă, nici aerată”¹⁰³. Consiliul a stabilit printr-o ordonanță ca, începând cu 15 martie și până la alimentarea orașului cu apă, fiecare tipografie să aibă un bazin cu apă și materiale dezinfectante.

Foarte multe inspecții au vizat **locuințele particulare**, impunându-se demolarea unor clădiri insalubre sau care amenințau siguranța trecătorilor. Deseori, aceste decizii nu se puneau în practică.

O discuție interesantă a avut loc la 11 aprilie 1892 și s-a axat asupra calității **laptelui** vândut în oraș, explicându-se faptul că există diferențe între lactodensiometrul folosit, cel francez sau cel german. S-a înființat o comisie formată din medicul veterinar V. Budurescu și E. Konteschweller care să facă o medie a calității laptelui, dar „să inspecteze grajdurile lactagiilor și modul de îngrijire al vitelor”¹⁰⁴ atât din Craiova, cât și din localitățile învecinate și să prezinte un raport. Raportul întocmit a fost discutat la 16 ianuarie 1893 și avea să fie publicat în Monitorul Comunal¹⁰⁵. Preocupările față de acest subiect au revenit la 27 septembrie 1895, când Consiliul, în urma unui Raport întocmit de medicul veterinar V. Augustin, a hotărât tipărirea de instrucțiuni referitoare la îngrijirea vacilor de lapte care urmau să se distribuie crescătorilor¹⁰⁶.

În urma inspecției efectuate la **cofetăria** Andronescu din august 1892, dr. Schina a prezentat cazul în fața Consiliului menționând că a găsit un

¹⁰⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 56.

¹⁰¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 3.

¹⁰² *Ibidem*, f. 4.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 8.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 33.

¹⁰⁶ *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, f. 20.

sortiment de înghețată napolitană pentru a cărei fabricare se foloseau forme din plumb. Consiliul a decis interzicerea formelor din plumb și înlocuirea acestora cu unele din cositor¹⁰⁷.

Cârciumile și restaurantele erau la rândul lor vizate de inspecții, existând suspiciuni de falsificare a băuturilor alcoolice, dar se resimțea lipsa unui laborator chimic local, fapt care îngreuna aplicarea măsurilor punitive. De asemenea au fost interzise oțetarele¹⁰⁸ decizie motivată de faptul că mulți dintre utilizatorii lor vindeau conținutul acestora sub formă de oțet¹⁰⁹. La 31 octombrie 1892, în urma ordinului DGSS cu nr. 19 371 prin care se introduceau „cazanele mici de țiucă din comunele urbane ale proprietarilor de livezi de prune”¹¹⁰ în instalații insalubre de clasa a II-a, s-a hotărât interzicerea funcționării instalațiilor pentru distilare (cazanelor) din zona I și II a orașului, în conformitate cu prevederile noului Regulament al industriilor insalubre.

Inspecțiile efectuate **simigiilor, bragagiilor și brutarilor** au scos la iveală că lucrătorii dormeau peste noapte în aceeași încăpere în care preparau aluaturile. S-a ales și un model de costum pe care aceștia erau obligați să-l poarte și li s-a impus ca mesele pe care își expun marfa la vânzare să fie din marmură sau piatră netedă¹¹¹. Totodată, la 15 februarie 1895, în cadrul Consiliului se discută despre petiția înaintată de mai mulți simigii din oraș prin care solicitau dreptul de a fabrica și comercializa plăcintă de griș, fiind foarte căutată în zilele de post. După câteva expuneri de argumente în contradictoriu, membrii Consiliului au respins cererea simigiilor¹¹².

Au urmat **cojocăriile și cismăriile** care de altfel reprezentau o acută problemă socială pe lângă cea medicală. S-a decis mutarea atelierelor la periferie, în oraș urmând să funcționeze doar magazinele. Atelierele funcționau în încăperi mici, sub scări, iar în pivnițe erau ținute piei crude alături de cele argășite, emanând un miros greu de suportat. Aici lucrau mulți tineri printre care se găseau și copii. Încă din 22 august 1892, dr. Augustin spunea că „în aceste ateliere vin să muncească copii sănătoși și plini de viață de la munte sau de prin sate iar după 2/3 luni devin anemici, tuberculoși, se îmbolnăvesc de febră tifoidă iar felul acesta

¹⁰⁷ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 17.

¹⁰⁸ Recipient confecționat din metal, de obicei din aramă, în care se colectau resturile de băuturi alcoolice neconsumate de clienți.

¹⁰⁹ SJAN Dolj, fond Serviciul sanitar Craiova, dosar nr. 1/1896, f. 15.

¹¹⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 24.

¹¹¹ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 14.

¹¹² *Ibidem*, dosar nr. 1/1895, ff. 3-4.

neomenos de a trata copii este revoltător”¹¹³. Apoi a continuat cu un exemplu mai mult decât înfiorător „un copil care a fost adus la spital de patronul său, însă nefiind loc în spital i s-au dat medicamente, sfătuind pe însoțitor să-l aducă peste câteva zile, dar din nenorocire, în timpul nopții s-a pomenit cu acel copil aruncat pe furiș în dosul spitalului”¹¹⁴. Consiliul a impus examinarea medicală a copiilor înainte de angajare, insistându-se asupra rezistenței acestora. La propunerea dr. Augustin s-au extins măsurile și asupra proprietarilor de simigierii și bragagii, cunoscându-se faptul că și ei fabricau produsele în încăperi unde dormeau¹¹⁵.

Cu toate acestea, în urma unui control efectuat de dr. Vasilescu, în august 1893, s-au găsit 25 de copii, dintre care unii cu vârsta între 8-10 ani, servitori la meseriași, efectuând „o muncă cu totul prea obositoare și nepotrivită cu vârsta lor”¹¹⁶. Primarul Boldescu a ordonat efectuarea unei anchete și a unui recensământ al copiilor aflați în această situație, urmând ca toți cei cu vârsta de până la 14 ani să fie trimiși la școală, iar în privința celorlalți, să se impună patronilor să le procure alimente și locuințe mai bune¹¹⁷. La câțiva ani după acest episod, în aprilie 1899, s-a descoperit că 99 din cei 110 lucrătorii din atelierele situate pe strada Lipsani erau bolnavi de conjunctivită granuloasă¹¹⁸.

Inspectarea **frizeriilor** și descoperirea mai multor nereguli de către dr. Miletici, în 1912, l-au determinat să ceară și să obțină votul Consiliului pentru a-i obliga pe „berbieri și coaferi”¹¹⁹ să poarte bluze albe cu șorț și să dezinfecteze instrumentele după fiecare client.

În privința **spitalelor** se resimțea lipsa unor etuve folosite pentru dezinfectare, dar în urma intervenției primarului Boldescu, în aprilie 1893, a fost achiziționată o astfel de spălătorie, fiind instalată la Spitalul Filantropia¹²⁰ și pentru care Consiliul a aprobat un Regulament de funcționare în ședința din 29 mai 1893, fiind elaborat de dr. Schina¹²¹.

Inițiativă a primarului Ulysse Boldescu, prezentată mai sus, care se referea la înființarea unei case mortuare la spitalul Preda, scotea în evidență carențele clădirii spitalului Preda, care nu corespunde unor minime cerințe, având „camerele

¹¹³ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 17.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*, f. 58.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1896, f. 49.

¹¹⁹ *Ibidem*, dosar nr. 8/1911, f. 60.

¹²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 39.

¹²¹ *Ibidem*, f. 44.

strâmte, scunde și înguste fără alte îmbunătățiri”¹²², nefiind suficiente nici pentru bolnavi. Revenind în discuție primarul Boldescu afirma că investițiile în Spitalul Preda au lipsit însă acest lucru s-a datorat anevoiosului proces cu moștenitorii fondatorului, dar că de curând rezolvându-se situația se poate bucura de un fond de 42 000 de lei¹²³. Revenind în discuțiile Consiliului la 22 mai 1893 situația spitalului Preda, s-a scos în evidență că reprezintă un pericol pentru igiena orașului, fără canalizare, fără spațiu, cu camere insuficiente și neventilate, prin urmare dr. Antonini sugera să se doboare clădirea și să se facă alta în curte”¹²⁴.

La 31 mai 1892, în cadrul unei ședințe, primarul Ulysse Boldescu introduce spre deliberarea Consiliului **Regulamentul privegherii prostituției**, motivând că „cea clandestină se practică la scară mare și scăpând de sub control dă naștere la boli venerice, iar cea publică nu ține cont de nici un regulament, probă că s-au mai înființat 3 asemenea case, fără vreo permisiune prealabilă din partea autorităților comunale”¹²⁵. Acest regulament urma să intre în vigoare de la 1 iulie anul în curs și a fost aprobat cu unele modificări. Astfel prostituatele erau împărțite în 3 clase, în funcție de care se plătea o taxă graduală. Clasificarea era stabilită de Administrația Comunală pentru fiecare clasă în parte, în funcție de care se stabileau și tarifele. Se mai plătea o sumă diferențiată după același criteriu și pentru condicuță.

Totodată s-a discutat și situația celor care „veneau la spital, iar după vindecare doreau să-și câștige existența pe cale onorabilă cerând să nu mai fie trimise înapoi la stabiliment”, exprimându-se unele nuanțe, că „sunt și unele care se angajază la croitorie sau la diverși patroni dar continuă să practice meseria clandestin”¹²⁶. Discuțiile ce au urmat cu argumente pro și contra au amânat pentru următoarea ședință rezolvarea acestei probleme. Astfel, la 14 iunie 1892, în urma insistențelor doctorului I. Augustin ca prostituatele care „după ce se însănătoșază, își manifestă dorința ca sé și câștige existența pe uă cale onorabilă, să nu mai fie trimise înapoi la stabiliment și sé fie excluse dintre prostituate”¹²⁷, Consiliul a aprobat modificarea.

Pentru prevenirea unor cazuri de răspândire a bolilor venerice de către prostituatele clandestine, la 16 ianuarie 1893, s-a luat decizia în cadrul Consiliului, ca „tôte femeile de la cafeurile chantante, tôte chelnerițele de pe la

¹²² *Ibidem*, f. 8.

¹²³ *Ibidem*, f. 9.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 44.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 9.

¹²⁶ *Ibidem*, f. 10.

¹²⁷ *Ibidem*, f. 11.

oteluri să fie scrise într-un registru și controlate”¹²⁸. Registrul urma să fie ținut sub secret, iar controalele să fie realizate de un agent sanitar, angajat special pentru această misiune, începând cu anul 1894¹²⁹.

Concluzii

O primă analiză a discuțiilor și dezbaterilor din cadrul Consiliului de igienă și salubritate publică ne relevă o voință serioasă, puternică și consecventă a membrilor acestuia de a îmbunătăți situația igienică a orașului. Perioadele cele mai proifice, în sensul deschiderii, implicării și sprijinului oferit de Administrația Comunală a fost cea în care la conducerea orașului s-au aflat primarii Ulysse Boldescu, Nicolae P. Romanescu și Constantin M. Ciocăzan.

Chiar dacă uneori viziunile membrilor asupra soluțiilor pentru rezolvarea unor probleme erau diferite, prin argumentele prezentate în cadrul ședințelor, hotărârile luate s-au bazat pe consens. Puține sunt cazurile în care au existat divergențe de opinie între membrii Consiliului, însă și în această situație, contraargumente solide au stat permanent la baza armonizării deciziilor.

Desele schimbări politice au influențat direct activitatea acestui organism, fapt ce decurgea firesc din agenda noilor autorități cu priorități modificate, lucru ce perturba deciziile anterioare ale Consiliului.

Lipsurile financiare ale orașului lăsau deseori deciziile Consiliului fără rezultate practice. Hotărârile Consiliului erau uneori „platonice” sau „litere negre pe hârtie albă”, conform dr. Antonini, și nu se puteau pune sau nu erau puse în aplicare, din motive care țin de influența politică sau de dezinteresul poliției. Așadar, multe din reglementările și hotărârile legislative puteau fi eficiente în plan teoretic, în schimb practica a evidențiat contrariul.

Cu toate acestea, se remarcă excepționala pregătire profesională a medicilor, ancorați în mediul științific occidental, puternic influențat la rândul lor de conceptul „sănătății publice”, fiind permanent preocupați de a aplica cele mai recente cuceriri ale științei, sau măcar pe cele mai accesibile, în beneficiul craiovenilor. Pe de altă parte, remarcăm, deși pe un cu tot alt palier, că multe dintre problemele invocate la momentul respectiv rămân la fel de actuale și astăzi.

¹²⁸ *Ibidem*, dosar nr. 1/1892, f. 32.

¹²⁹ *Ibidem*.

THE COUNCIL OF HYGIENE AND PUBLIC SANITATION IN THE CITY OF CRAIOVA. DEBATES AND DECISIONS AT THE MIDST OF THE 19th AND 20th CENTURIES

(Abstract)

The modernisation of the Romanian sanitation legislation, started in the second half of the 19th century, along with the decreasing in the number of people and the obvious moving towards the western urbanistic model, imposed the communal administration the beginning of the modernisation projects in the city of Craiova.

According to the first Sanitation Law, adopted in 1874, within the city of Craiova, there was a Council of Hygiene and Public Sanitation, rightfully managed by the presidency of the mayor. The role of this body was, mainly, to issue and adopt decisions referring to the improvement of the living standard, among the dwellers of the city, which had to be enforced by the Communal Administration that needed to take measures in order to prevent and limit the causes of the epidemics. Its decisions were based on reports or minutes drafted by special commissions, formed for carrying field studies, or for inspections (hospitals, prisons, industrial establishments, markets, private constructions, pharmacies etc.). Secondarily, there were put forward propositions towards the Communal Administration or the General Department of the Sanitation Service (DGSS), waiting for their approvals.

Within the National Archives County Department, Dolj branch, there is a fund concerning the Sanitation Department from Craiova, which begins with 1892, and its research allows us, at present, the presenting of the most important discussions, debates and decisions of the above-mentioned council meetings, from the last decade of the 19th century and until the World War I.

It ought to be mentioned that, at the basis of the great projects for the city modernisation, finalised in this period, there were lying the propositions and the decisions of the Council of Hygiene and Public Sanitation. Among them, there need to be remembered, the draining of the ponds, the supplying with fresh water, the paving of the streets with cobblestone, the beginning of the sewing system installation, the founding of the Slaughterhouse and the refrigerating plants, works for improving the infrastructure and the landscaping of Bibescu Garden. Besides them, there were many propositions and measures, some of them materialised, others not, which unravel, even on local level, a continuously dynamic world, eager to modernise the surrounding environment.

Key words: Craiova, the Council of Hygiene and Public Sanitation, public health, modernisation, epidemics.

BOLI, EPIDEMII ȘI CAMPANII SANITARE ÎN OLTENIA (1938-1940)

Diana-Mihaela PĂUNOIU*

În anii '30 ai secolului al XX-lea, „starea de sănătate proastă a populației rurale devenise un fenomen cronic”¹. În esență, contextul socio-sanitar negativ era determinat de sărăcie, condițiile rudimentare de locuit, lipsa muncii raționale și necunoașterea unor norme minime, elementare de igienă individuală și colectivă, alimentația neadecvată și insuficient diversificată, sistematizarea defectuoasă a curților și a grădinilor, existența redusă sau, în multe locuri, inexistența grădinilor de zarzavat, creșterea păsărilor și a animalelor în condiții insalubre, alcoolismul, lipsa cunoștințelor de puericultură² etc. Toate acestea aveau efecte negative asupra sănătății populației, în special, și, prin extensie, și asupra economiei naționale și erau în măsură să favorizeze apariția și răspândirea bolilor și/sau epidemiilor cu care se confrunta populația în perioada analizată.

La 1 ianuarie 1938, populația probabilă a României era de 19.646.151 de locuitori, dintre care: 16.032.199 de locuitori trăiau în mediul rural și 3.613.952 de locuitori, în mediul urban. Mortalitatea infantilă înregistra un indice de 15,5% la nivel național (15,3% în mediul rural și 17% în mediul urban)³.

În anul 1938, erau înregistrate următoarele boli sociale: malarie (336.837 de bolnavi); sifilis (182.487), tuberculoză (120.401), pelagră (84.106), gușă

* Cercetător științific III, Dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, Departamentul Istorie-Arheologie, email: dianamihaelapaunoiu@yahoo.com; dianapaunoiu@gmail.com.

¹ Keith Hitchins, *România 1866 – 1947*, traducere din engleză de George D. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 367.

² Vezi pe larg, pentru o analiză privind consumul de cereale comestibile, legume, fructe și consumul de alimente animale în perioada interbelică, *Enciclopedia României*, vol. IV, *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, comitetul de direcție: D. Gusti, C. Orhidan, Mitu Georgescu, Dan Botta, București, Imprimeria Națională, 1943, pp. 919-922 și, pentru contextul socio-cultural și sanitar negativ, „Sanitarul”, Craiova, anul I, decembrie 1938, nr. 9, Craiova, pp. 436-439.

³ „Buletinul Statistic al României”, București, anul XXXVII, nr. 10, octombrie 1938, pp. 317-318.

77.856), trahom (9.489), cancer (7.281), lepră (173). Printre bolile infecto-contagioase frecvente se numărau: tusea convulsivă (9.062), dizenterie (2.905), gripă (2.609), scarlatină (2.701), pojar (2.157), febră tifoidă (1.903), pustulă malignă/antrax (1.283) și alte boli (928). De asemenea, cu efecte negative majore asupra sănătății populației era considerat și alcoolismul⁴.

Campaniile sanitare din perioada 1938-1940 au avut o complexitate și importanță crescută deoarece ele au vizat atât soluționarea problemelor de ordin medical urgente (profilaxia și combaterea bolilor și epidemiilor), cât și demararea unor acțiuni și activități prin care se urmărea rezolvarea unor problematici de ordin socio-cultural și sanitar multiple (alimentația, igiena locuinței și a curților, igiena individuală, salubritatea publică, asistența medicală, educația sanitară efectuată prin conferințe și sfaturi specializate etc.) care să ajute la îmbunătățirea sănătății populației și la creșterea standardului de viață al comunităților locale.

Prin conceperea, organizarea și desfășurarea lor, aceste campanii au fost, în esență tributare doctrinei gustiene privind modernizarea – „ridicarea” – satelor românești și a experienței acumulate prin activitatea de cinci ani de experimentare asupra realităților sociale din lumea satului românesc a echipelor studențești ale Fundațiilor Culturale Regale „Principele Carol”⁵, ceea ce explică în mare parte amploarea și maniera cvasi-holistică în care s-a abordat problematica sănătății populației începând cu anul 1938.

Îmbunătățirea calității vieții țăranului român presupunea, în viziunea gustiană, implementarea unor soluții practice care să vizeze, concomitent, toate domeniile de activitate, inclusiv pe cel sanitar:

⁴ „Sanitarul”, Craiova, anul I, nr. 9/decembrie 1938, pp. 441-442.

⁵ Începând cu anul 1934, urmărind valorificarea experienței de 7 ani a campaniilor monografice, Dimitrie Gusti a introdus o nouă formulă de modernizare a satelor, organizând pentru prima dată campanii culturale studențești, cu scopul cunoașterii realităților locale, și, prin „acțiune” – implicarea efectivă în soluționarea unor probleme socio-culturale, „de a forma un curent de opinie favorabil modernizării, raționalizării vieții concrete din comunitatea rurală”. Munca culturală a studenților la sate era o strategie complexă, susținută de autoritățile de stat și realizată de echipele studențești cu concursul elitei rurale. Căminul cultural devenea principala instituție prin intermediul căreia era coordonată la nivel local activitatea de modernizare a satului. În domeniul culturii sănătății, accentul se punea pe igienă generală, puericultură, alimentație sănătoasă, ocrotirea sănătății și educația fizică. (Zoltán Rostás, *Strada Latină nr. 8: Monografiști și echipieri gustieni la Fundația Culturală Regală „Principele Carol”*, București, Editura Curtea Veche, 2009, pp. 19-21, 230).

„(...) un țăran oricât de înstărit și cultivat, cu un trup uscat și plin de boli, vai de el! Dacă buna stare sanitară atârână la rândul ei de felul de nutriție, care iarăși atârână de starea materială și de chipul cum știe țăranul să se alimenteze, să locuiască, să se îmbrace, să doarmă și să ducă un regim de igienă civilizată, cu întrebuințarea băilor și a săpunului, starea biologic-sanitară atârână în ultima instanță de gradul de conștiință culturală a țăranului”⁶.

Campania din anul 1938 a fost cea care a stabilit normele de lucru și a deschis direcții de acțiune multiple pentru redresarea sănătății populației și îmbunătățirea condițiilor de viață, îndeosebi în mediul rural, care urmau să fie continuate și adaptate în funcție de necesități și în anii următori.

Desfășurată la nivel național, campania sanitară a avut o durată de 8 luni (aprilie – octombrie), fiind împărțită în 3 etape complementare, având ca principale obiective următoarele: executarea evidențelor sanitare; aplicarea integrală a măsurilor de igienă colectivă (salubritizarea satelor și orașelor, a locuințelor și gospodăriilor particulare, ameliorarea alimentării cu apă) și a celor de igienă individuală (reguli de igienă corporală și alimentară, măsuri de deparazitare); controlul localurilor publice; măsuri pentru combaterea bolilor contagioase și a celor sociale; măsuri de propagandă prin conferințe⁷.

În prima etapă, s-a pus accentul pe efectuarea unei evidențe sanitare la nivel național, acordarea de asistență medicală specializată și pe propaganda în favoarea necesității efectuării demersurilor pentru redresarea sănătății populației⁸.

În a doua etapă (1 august – 30 septembrie) a avut loc, ceea ce în epocă s-a numit „ofensiva sanitară”, constând în acțiuni multiple de igienă și profilaxie pe întreg cuprinsul țării, înregistrând și cea mai mare intensitate și mobilizare a factorului uman deoarece desfășurarea propriu-zisă pe teren a presupus participarea specialiștilor din domeniul medical (2.242 de medici), inclusiv a personalului auxiliar și a medicilor stagieri (5.548), cu sprijinul Fundațiilor Culturale Regale și a personalului Societății Culturale „Astra”, cât și a unui număr

⁶ Dimitrie Gusti, *Sociologia Militans. Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, II, *Acțiune*, București, Fundația Regele Mihai I, 1946, p. 276.

⁷ Diana Kinces, *Monografii sanitare în perioada interbelică – surse ale istoriei locale*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Seria Istorie. Etnografie. Artă. Restaurare. Conservare, XXXII/II, Satu Mare, Editura Muzeului Sătmărean, 2016, p. 198-199; Florin Gabriel Leăsu, *Campanii sanitare în România în prima jumătate a secolului XX* (rezumat teză de doctorat), Brașov, 2014, p. 18 (www.unitbv.ro>leasu-florin>LeasuFlorin-Rezumate-RO, accesat la 3 noiembrie 2020).

⁸ „Sanitarul”, Craiova, anul I, nr. 9/decembrie 1938, p. 440.

mare de colaboratori (144.696): premilitari, străjeri, învățători, preoți, profesori, jandarmi, agronomi, veterinari, ingineri, funcționari administrativi, fiscali⁹ etc.

În a treia etapă, începând cu luna octombrie, s-a demarat „o anchetă de profunzime a sănătății poporului”, care a presupus deplasarea, în fiecare duminică și în zilele de sărbătoare, a unor echipe de medici specialiști din localitățile-reședință de județ la spitalele din mediul rural cu scopul de a contribui la îmbunătățirea sănătății comunităților locale respective¹⁰.

Plecând de la acest context ne propunem să analizăm, în principal pe baza documentelor de arhivă, rolul, organizarea, desfășurarea și rezultatele campaniilor sanitare, menite să rezolve chestiuni sanitare urgente (boli, epidemii etc.) și să propage în rândul comunităților umane norme minime de igienă individuală și colectivă și să îmbunătățească condițiile de viață ale populației din Oltenia.

Referitor la **Oltenia**, trebuie precizat că aceasta a fost încorporată în **Ținutul Olt**, unitate administrativ-teritorială cu caracter regional, creată prin reforma din 14 august 1938. Avea o suprafață de 26.891 km². Din punct de vedere administrativ-teritorial era format din 6 județe: Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați și Vâlcea, 37 de plăși, 17 comune urbane și 2.421 de comune rurale¹¹.

Din punct de vedere demografic, la 1 ianuarie 1938, populația probabilă a Olteniei era de 1.660.732 de locuitori, dintre care 1.474.190 de locuitori erau înregistrați în mediul rural și 186.542, în mediul urban¹². După reforma administrativă din 14 august, Ținutul Olt avea o populație de 1.877.750 de locuitori. Județul cu cel mai mare număr de locuitori era Dolj (530.584), urmat de județele: Mehedinți (331.367), Romanați (300.719), Vâlcea (277.589) și Olt (207.877)¹³.

Bolile infecto-contagioase cu caracter epidemic, care afectau parte din populația Ținutului Olt erau: febră tifoidă (250, în toate județele), tifos exantematic (22, în Dolj, Vâlcea, Olt), rujeolă (4.855), scarlatină (1.071), tuse convulsivă (6.592), difterie (91), dizenterie (230), poliomielită (30), encefalită letargică (3, în Dolj și Vâlcea), meningită cerebro-spinală (17, în Dolj,

⁹ *Ibidem*, pp. 441-442.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 443-444.

¹¹ Diana-Mihaela Păunoiu, *Rezidența regală a ținutului Olt (1938-1940)*, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 77, 127.

¹² „Buletinul Statistic al României”, București, anul XXXVII, nr. 10/octombrie 1938, pp. 317-318.

¹³ „Buletinul Statistic al României”, București, anul XXXVII, nr. 11-12/noiembrie-decembrie 1938, p. 389-390; Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale (în continuare, se va cita: S.J.A.N. Dolj), fond Rezidența Regală Ținutului Olt, dosar nr. 109/1939, f. 5.

Mehedinți, Romanați și Vâlcea), pustulă malignă (formă de localizare pe piele a antraxului, 70), tetanos (51, în Dolj, Mehedinți, Romanați și Vâlcea)¹⁴.

La acestea se adăugau următoarele boli sociale: tuberculoză (9.104), sifilis (11.047), pelagră (13.406), malarie (13.911), cancer (404, în Dolj, Gorj, Mehedinți, Romanați și Vâlcea), trahom (316), lepră (48, în Dolj, Gorj, Mehedinți și Vâlcea) și gușă (afecțiune tiroidiană)¹⁵.

De asemenea între problemele socio-medicale stringente era inclus alcoolismul. O altă problemă medico-sanitare urgentă era considerată și mortalitatea infantilă.

Statistica demografică, întocmită în anul 1938 la nivelul Ținutului Olt, înregistra un indice crescut al mortalității infantile de 15,45% (dintr-o sută de copii născuți vii în anul respectiv); un număr de 1.809 de cazuri de copii născuți morți și o mortalitate generală de 17‰. Toate demonstrau necesitatea ridicării standardului de viață al populației, continuarea măsurilor de combatere a sifilisului, supravegherea și îndrumarea gravidelor prin surorile de ocrotire, dar mai ales prin creșterea numărului de moașe titrate în mediul rural, care să contribuie la asistarea efectivă a nașterilor¹⁶.

Alături de activitatea medicală propriu-zisă pentru soluționarea și prevenția bolilor sociale și a celor infecto-contagioase, anul 1938 a fost, din punct de vedere al activității sanitare, „un an de continuă luptă pentru redresarea situației îngrijorătoare în ceea ce privește igiena individuală și colectivă, combaterea bolilor sociale, protecția copilăriei și combaterea mortalității infantile”¹⁷.

Potrivit raportului de activitate pe anii 1938-1939 al Inspectoratului General Sanitar al Ținutului Olt, înaintat la 24 iulie 1939 rezidentului regal, pentru combaterea mortalității infantile, în Ținutul Olt au funcționat 64 de centre de puericultură unde: s-au făcut 39.863 de consultații și s-au efectuat 34.000 de vizite specializate la domiciliu copiilor; pe lângă medicamentele uzuale, s-au dat copiilor ajutoare în alimente și îmbrăcăminte (lapte, orez, gris, paste făinoase, zahăr, lămâi, mandarine, săpun, scutece etc.). Pentru protecția copiilor, în toamna anului 1938, în 665 de comune din Ținutul Olt au fost înființate, pe lângă școlile din comunele respective, 720 de cantine școlare, unde zilnic, copiii primeau un pahar cu lapte, cornuri, pâine sau alte alimente „care să le completeze în mod suficient proasta alimentație ce li se dă acasă și

¹⁴ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală Ținutului Olt, dosar nr. 109/1939, f. 6.

¹⁵ *Ibidem*, f. 7.

¹⁶ *Ibidem*, ff. 5-6.

¹⁷ *Ibidem*, f. 8.

în acest mod să li se mențină în tot timpul școlarității o bună rezistență care să le asigure atât un progres optim la studii, cât și să-i apere de maladiile infecto-contagioase și de afecțiunile caracteristice epocii școlarității”¹⁸. În stadiul de proiect de înființare, erau încă 75 de cantine școlare¹⁹.

Totodată, alături de școala sanitară („școală de oficianți sanitari”, cum era denumită în epocă, înființată în urmă cu 30 de ani), în Craiova, de la 1 iunie 1938, a fost înființată o școală de moașe, având un număr de 50 de locuri și cu durata de un an²⁰.

La fel ca în restul țării, în Ținutul Olt campania sanitară s-a desfășurat în perioada aprilie – octombrie, cu o intensitate mai mare în lunile august – septembrie, când, pe lângă personalul medico-sanitar existent, au mai activat în cuprinsul ținutului încă 41 de medici de echipe:

„s-a dus o activitate febrilă pentru curățirea fântânilor, locuințelor, curților, construirea de băi populare și dispensare medicale. Această activitate de redresare sanitară a luat proporții de adevărată campanie sanitară în lunile August și Septembrie 1938, [în] care pe lângă personalul medico-sanitar existent, au mai activat în cuprinsul acestui ținut un număr de încă 41 de medici de echipe, care au cutreerat, ajutați de personalul existent, sat de sat pentru a-i afla nevoile de ordin sanitar, a le îndrepta pe cele pe care le puteau în acord și într-un efort comun cu toate organele oficiale locale și mai ales cu populația – cât și a semnala pe cele pe unde era cazul să intervină autoritățile centrale, fie cu specialiști, fie cu ajutoare, mai ales de natură bănească”²¹.

Rezultatele obținute au fost remarcabile: au fost descoperite noi cazuri de boli sociale și infecto-contagioase; s-au dat 891.836 de consultații de specialitate; s-au făcut 44 de examene radioscopice; la 3.304 persoane li s-au făcut diferite analize de laborator; la 19.698 de persoane li s-a distribuit

¹⁸ *Ibidem*, ff. 8-9.

¹⁹ Vezi, pentru detalii referitoare la cantinele școlare din Oltenia/Ținutul Olt, Narcisa Maria Mitu, *The Contribution of the Church for the founding of School Canteens in Oltenia*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»”, XVI/2015, București, Editura Academiei Române, pp. 237-240; Diana-Mihaela Păunoiu, „School canteens established by Mitropolia of Oltenia (1940-1941)”, în vol. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean (Editors), *Identities in Globalisation. Intercultural Perspectives*, Section: History, Political Sciences, International Relations, Tg. Mureș, Published by: “Arhipelag XXI” Press, 2020, pp. 177-184.

²⁰ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală Ținutului Olt, dosar 109/1939, ff. 14-15.

²¹ *Ibidem*, f. 9.

medicamente în mod gratuit; cu ajutorul celor două trenuri-băi, puse la dispoziție de Ministerul Sănătății, s-au făcut 86.148 de îmbăieri gratuite; au fost deparazitate 10.316 persoane²².

În aceeași perioadă, cu scopul de a explica și convinge populația de necesitatea acțiunilor întreprinse de echipele de specialiști și colaboratorii lor, medicii de echipe au ținut 1.637 de conferințe²³, referitoare la igiena corporală, igiena locuinței și a satului, alimentație, îngrijirea copilului etc.

În domeniul igienei edilitare și al salubrității publice s-au înregistrat următoarele rezultate:

- s-au adus mari îmbunătățiri aprovizionării cu apă potabilă: au fost vizitate/inspectate toate cele 31.536 de puțuri/fântâni înregistrate, dintre care au fost asanate 24.653 și au fost nou-construite 46.

- a luat amploare construirea de băi populare: pe lângă cele 5 băi populare în funcțiune, existente în Ținutul Olt la 1 august 1938, se aflau în curs de terminare încă 23 de băi și alte 50 de băi comunale în proiect de construcție.

- Closetele: „La 1 August, situația closetelor, îndeosebi în mediul rural, era dintre cele mai proaste. La un total de 441.204 case, existau numai 93.115 closete, dintre care aproape 70% [erau] în stare de completă primitivitate”. În timpul campaniei sanitare, au fost asanate 2.061 de latrine și s-au construit 211.444 de latrine.

- Locuința: din totalul de 441.204 de case, au fost vizitate 318.495 de case, dintre care 280.979 au fost curățate și 491 au fost dezinfectate.

- s-au desfundat 3.640.933 de metri de șanțuri;
- s-au reparat 35.617 podețe;
- au fost mutate, din perimetrul gospodăriilor, la câmp deșeurile (148.857 gunoaie și bălegar);
- au fost secate 6.468 de bălți și băltoace;
- au fost asanate 157.499 de curți și 70.070 de grajduri²⁴.

Pe lângă îmbunătățirile de ordin edilitar și igienic aduse locuințelor și gospodăriilor din comune, s-au asanat și îmbunătățit localurile școlilor și instituțiilor publice, multe dintre acestea fiind, până la începutul campaniei sanitare, lipsite de closete²⁵.

²² *Ibidem*, f. 10.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, ff. 10-11.

²⁵ *Ibidem*, f. 11.

O problemă constatată în timpul campaniei sanitare a fost cea a abatoarelor din mediul urban, și, în special, din cel rural, dar care a rămas nerezolvată, din cauza lipsei localurilor potrivite și a personalului specializat, „care să controleze în mod temeinic și cu suficientă garanție de pricepere, carnea vitelor tăiate pentru consumul public local și să evite astfel orice putință de infecție de la vitele bolnave la om prin consumarea de carne infestată”²⁶.

S-a constatat că, în proporție de 95%, cimitirele din Ținutul Olt erau bine îngrijite și corespundeau cerințelor regulamentare de distanță și de împrejmuire²⁷.

Totodată s-a ameliorat într-o mare măsură igiena în localurile de consum public, prin controale repetate, prin indicații specializate privind păstrarea alimentelor și, unde patronii au fost recalcitranți, prin închiderea provizorie a localurilor atât în mediul rural, dar mai ales în cel urban, redeschiderea acestora fiind aprobată după ce au fost completate instalațiile de igienă regulamentare²⁸.

Un rezultat deosebit al campaniei sanitare din anul 1938 a fost și întocmirea monografiilor sanitare ale localităților rurale și urbane. Elaborate după un format standard, Ministerul Sănătății punând la dispoziție autorităților locale foi imprimare/imprimabile, monografiile erau structurate pe 7 capitole și un appendix, conținând date despre: geografia localității; climat; mișcarea populației; geniu sanitar (situația lucrărilor edilitare de interes sanitar); administrația sanitară (personal medical, spitale, unități sanitare, asociații particulare de ocrotire socială etc.); analiza economică și date de biometrie²⁹. Monografia sanitară a unei localități era un „adevărat cazier sanitar”, baza care să motiveze măsurile sanitare ce trebuiau luate pentru îmbunătățirea sănătății comunităților locale³⁰.

Tot ca un rezultat notabil al campaniei sanitare din anul 1938 a fost și o mai mare conștientizare a populației privind rolul și importanța medicului și a spitalului în vindecarea bolilor:

„populația de la țară obișnuită cu vracii, vrăjitoarele și babele învățate și care din[tr]-lo teamă nejustificată evita în multe părți medicul și mai cu seamă spitalul, a început să alerge la medic în număr tot mai mare

²⁶ *Ibidem*, ff. 11-12.

²⁷ *Ibidem*, f. 12.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Diana Kinces, *art. cit.*, în *loc. cit.*, pp. 199, 202-203.

³⁰ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, dosar 109/1939, f. 12.

cu toată nădejdea ca el să le vindece nevoile și să le aline suferințele trupești”³¹.

Referindu-se la importanța campaniei sanitare din anul 1938, inspectorul general sanitar al Ținutului Olt, în raportul de activitate pe anii 1938-1939, înaintat rezidentului regal la 24 iulie 1939, concluziona următoarele:

„Toată această activitate sanitară efectuată în anul 1938 (...) a fost o efortare titanică care a purces la rezolvarea unui întreg complex de probleme de ordin sanitar (...). Campania anului 1938 a fost nu numai o încercare curajoasă, ci și originală, iar rezultatele obținute au arătat nu numai că a fost binevenită sau necesară, ci de[-]la dreptul salvatoare pentru economia națională a capitalului biologic”³².

De asemenea, aprecia că munca de redresare sanitară trebuia continuată și în anii următori pentru a se putea obține, referitor la îmbunătățirea calității vieții populației, rezultate pozitive pe termen lung.

Și ca un ultim rezultat, dar, nu mai puțin important, campania oferea dovada necesității solidarității naționale și a colaborării inter-instituționale, consfințind necesitatea înființării instituției Serviciului Social, prin legea din 18 octombrie 1938, rolul coordonator în studierea și găsirea soluțiilor referitoare la problemele sociale existente revenind Institutului de Cercetări Sociale. Cu aplicarea Serviciului Social au fost însărcinate Fundațiile Culturale Regale „Principele Carol”, prin intermediul căminului cultural³³. În acest sens, redăm mai jos următorul citat din conferința radiofonică ținută la radio, la 17 decembrie 1938, de general dr. N. Marinescu, ministrul Sănătății și al Asistenței Sociale:

„Activitatea neobișnuită desfășurată în anul acesta, punând în cunoștință evidența stării sănătății poporului nostru, va permite ca după o justă și adecvată apreciere a acestei situațiuni să întocmească un plan de activitate care să îmbrățișeze problema sănătății publice la noi în țară pe toate laturile ei și să avizeze la măsuri mai eficace pentru ca să se asigure

³¹ *Ibidem*, f. 18.

³² *Ibidem*.

³³ Vezi, pentru detalii referitoare la viziunea gustiană privind modernizarea societății românești și la Serviciul Social, Zoltán Rostás, *Atelierul Gustian. O abordare organizațională*, București, Tritonic, 2005, *passim*; Antonio Momoc, *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, pref. de Zoltán Rostás, București, Editura Curtea Veche, 2012, *passim*.

funcționarea aparatului sanitar de stat în cunoștință și în raport cu evidențele acestei țări. (...) A întocmi reguli de sănătate este sarcina ministerului [Sănătății], a realiza aceste reguli prin colaborarea armonioasă și înțeleghătoare este datoria tuturor.

Experiența făcută în anul acesta ne-a pus în fața unor realizări, pe care numai cu o colaborare conștientă, însuflețită și bine întreținută a putut s'o și s'o realizeze. Această experiență consfințește necesitatea legii Serviciului Social, cu îndeplinirea căreia au fost însărcinate Fundațiile Culturale Regale și căreia le revine de azi înainte marea și importanta operă a colaborării și rezolvării tuturor problemelor cu caracter social la noi în țară”³⁴.

Înființarea instituției Serviciului Social și experiența anului 1938 au permis ca programul din anul 1939 al Ministerului Sănătății Naționale și Asistenței Sociale să fie conceput atât pentru rezolvarea problemelor generale, cât și a problemelor specifice, cu aplicabilitate particularizată în funcție de problemele majore cu care se confruntau comunitățile locale.

Astfel, în anul 1939, deveneau prioritare următoarele problematice: alimentarea cu apă în mediul rural, prin construirea, cu ajutorul sumelor necesare puse la dispoziția ținuturilor, a 1.000 de fântâni igienice și sistematice în toată țară, prioritate având comunele unde anul precedent fuseseră epidemii de febră tifoidă sau dizenterie; înființarea de brutării în mediul rural, mai ales în satele unde pelagra înregistra un număr mare de cazuri; pentru profilaxia alcoolismului: autoritățile trebuiau „să convingă și să împiedice țărănimea de a planta și cultiva vița de vie terasă, până la găsirea soluțiunii desființării ei pe toată suprafața țării noastre”; asigurarea procurării de sare iodată pe regiunile stabilite ca fiind afectate de afecțiuni ale tiroidei (gușă); extinderea grădinilor de zarzavat printr-o propagandă constantă pentru „ca fiecare țaran să-și sădească în ograda lui zarzavatul necesar alimentațiunii”³⁵.

În colaborare cu Serviciul Social, Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale, a inclus în programul de lucru al anului 1939 un obiectiv nou: crearea de 10 unități sanitare model, câte una pentru fiecare ținut, care „să servească pentru orientarea restului județului în toate ramurile de activitate”. Pentru Ținutul Olt a fost ales județul Romanați³⁶. Se urmărea îndeplinirea unui dublu scop: a) completarea

³⁴ „Sanitarul”, Craiova, anul I, nr. 9/decembrie 1938, p. 449.

³⁵ „Sanitarul”, Craiova, anul II, nr. 1/aprilie 1939, p. 47.

³⁶ Cele 10 județe unde trebuiau să se constituie unități sanitare model erau: Maramureș, Turda, Caraș, Argeș, Romanați, Constanța, Cahul, Iași și Câmpulung (*Ibidem*, p. 48).

aparaturii de stat sanitar, în măsura posibilităților bugetare și a personalului auxiliar sanitar și inferior disponibil, prin organizarea cât mai completă a unei sau a mai multor circumscripții în fiecare județ și b) studierea amănunțită a problemelor de medicină socială, în funcție de particularitățile fiecărui județ, și stabilirea unui program cât mai apropiat pentru profilaxia acestor boli și pentru „a realiza cât mai neîntârziat o ridicare a sănătății populației din acel județ”³⁷. Totodată, dispensarele, spitalele rurale, preventoriile, sanatoriile, spitalele județene, laboratoarele etc. trebuiau organizate și întrebuințate astfel încât să fie cât mai aproape de nevoile și realitățile locale.

Realizarea acestei acțiuni importante, urma să fie un rezultat al activității conjugate a Ministerului Sănătății și a Serviciului Social, această din urmă instituție, cu sprijinul Fundațiilor Culturale Regale, trebuind:

„să realizeze o colaborare cât mai efectivă cu celelalte departamente, în scopul de a se crea în aceste județe circumscripții sau plăși model, care să servească în tot timpul pentru orientarea restului județului în toate ramurile de activitate și ca să se evidențieze care este binefacerea și valoarea unei bune și cât mai apropiate colaborări”.

Din colaborarea cu Serviciul Social se așteptau rezultate notabile, apreciindu-se că: „cei mai reputați specialiști ai țării noastre calificați pe probleme sociale” aveau conducerea „să studieze, să supravegheze și să dirijeze întreaga activitate a aparatului sanitar de stat” din cele 10 județe, aducându-și aportul pentru soluționarea problemelor medico-sanitare existente³⁸.

Cum în campania anterioară ieșise clar în evidență necesitatea modernizării și extinderii infrastructurii medico-sanitare, principalele obiective pentru anul 1939, în acest sens, erau: înființarea institutelor de igienă în fiecare ținut și dotarea inspectoratelor sanitare ale ținuturilor cu laboratoare de bacteriologie mobile, cuptoare de deparazitare, etuve de dezinfecție mobile, echipe de radiologie etc.; înființarea în fiecare ținut a spitalelor de boli sociale, în jurul cărora să evolueze echipe de medici specialiști, care să țină evidența, să combată și să trateze permanent aceste boli³⁹; crearea de noi stațiuni

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ În acest sens, trebuia să se completeze „întreg arsenalul terapeutic al acestor boli sociale prin punere în funcțiune a noi sanatorii de tuberculoși, preventorii, spitale de malarici, centre pentru tratamentul cancerosilor, spitale de pelagrosi, leprozii etc.” (*Ibidem*, p. 40.)

antimalarice în regiunile afectate de acest flagel și continuarea campaniei de asanări a terenurilor malarigene; mărirea capacității de spitalizare, care, la momentul respectiv, corespundea numai în proporție de 50%; includerea, în spitalele rurale, a secțiilor de maternitate și puericultură și pregătirea unei legi privind protecția mamei și a copilului; reorganizarea asistenței medicale din dispensarele rurale și spitalele județene pentru a corespunde nevoilor locale; înființarea unui Institut Superior de Sănătate pentru pregătirea medicilor; înființarea a încă 50 de circumscripții sanitare; creșterea numărului de dispensare de puericultură la 700; înființarea a 30 de centre noi de tratament antirabic⁴⁰.

Programul de lucru al Ministerului Sănătății din anul 1939 s-a datorat în mare parte și a fost o extensie a demersurilor începute și a rezultatelor obținute în campania precedentă.

Campania sanitară din anul 1939, în privința organizării și a obiectivelor principale, a fost similară cu cea din anul precedent, Ministerul Sănătății dând dispoziții pentru permanentizarea tuturor măsurilor privind sănătatea publică și creșterea calității vieții, îndeosebi, în mediul rural, care își dovediseră eficiența în anul 1938 și continuarea tuturor măsurilor de igienă individuală și colectivă la nivel național (trenuri-băi și construcții de băi populare). Se urmărea ca, în special în mediul rural, printr-o „perseverență și permanentă aplicațiune a acestor măsuri să se ajungă la formarea și educarea populației”⁴¹.

Potrivit instrucțiunilor generale referitoare la campania sanitară din anul 1939, date de Ministerul Sănătății Naționale și Asistenței Sociale, aceasta s-a desfășurat în perioada 15 martie-30 noiembrie 1939 (o perioadă ușor extinsă comparativ cu cea din anul precedent), fiind concepută în aceeași manieră ca cea din anul precedent, pe mai multe etape, urmărind în esență aceleași obiective, extinse și detaliate, însă, în funcție de necesitățile apărute ca urmare a campaniei anterioare, dar și de contextul internațional.

Prima etapă (15 martie-15 aprilie) presupunea o propagandă sanitară (educația populației prin conferințe, ținute de către personalul medical, referitoare la igiena individuală, alimentație, locuință – sub toate aspectele ei: orientare, așezare, compunere și întrebuințare – și creșterea copiilor). De asemenea, presupunea și organizarea, în ultima săptămână din luna martie, în colaborare cu căminele culturale sau, acolo unde nu existau încă aceste instituții, cu autoritățile administrative și alte departamente, a „Săptămânii Igienii”, cu scopul dublu: de a se face, în preajma sărbătorii Sfințelor Paști, o

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 39-42.

⁴¹ *Ibidem*, p. 39.

revizuire completă de igienă și salubritate a gospodăriilor; sub supravegherea factorilor sanitari „se va proceda la o minuțioasă acțiune de îndemn, de educațiune și de realizare a acestei igiene și salubritate a gospodăriilor și a oamenilor și de asanarea satelor și orașelor”⁴².

În a doua etapă (15 aprilie-31 mai), echipe de medici stagieri și personal sanitar auxiliar acționau pe teren pentru: întocmirea evidenței sanitare pe anul în curs, întocmirea fișelor de gospodărie, verificarea îndeplinirii lucrărilor de salubritate începute anul precedent și finalizate în anul următor, constatarea unor eventuale obiective pentru un program viitor; contribuirea la profilaxia bolilor contagioase și la profilaxia și tratamentul bolilor sociale.

În cea de-a treia etapă (1 iunie-octombrie), medicii primari de județ și echipele formate din medicii stagieri acționau în funcție de felul și numărul bolilor sociale aflate în județul respectiv. Între 1 septembrie – 1 octombrie, activitatea trebuia axată pe aplicarea măsurilor de igienă și profilaxie cât mai complete în zona desemnată manevrelor trupelor militare.

În ultima etapă (1 octombrie-30 noiembrie), activitatea întregului corp medical se concentra asupra elementului școlar și a organizării „Săptămânii Higieniei” (în ultima săptămână din noiembrie), când trebuia să se facă o nouă revizuire a igienei și salubrității gospodăriilor⁴³.

Ministrul Sănătății Naționale și Asistenței Sociale sublinia, în instrucțiunile generale referitoare la campania sanitară din 1939, importanța ce trebuia acordată îndeplinirii obiectivelor socio-sanitare: „întreaga activitate a aparatului de Stat va fi cât se poate mai mult îndreptată în direcțiunea igienei și profilaxiei, căutând să se realizeze în masa mare a populațiunii românești un mediu de viațuire cât mai favorabil dezvoltării firești și normale a poporului nostru și cât mai puțin favorabil realizării condițiunilor, care stânjenesc și-i amenință viața”⁴⁴.

Din rapoartele sanitare ale ținutului sau cele județene, precum și din corespondența administrativă, purtată între diverse autorități centrale și locale în anii 1939 și 1940, reiese că obiectivele de ordin socio-sanitar, menționate mai sus, s-au găsit printre domeniile prioritare de acțiune ale autorităților din Ținutul Olt.

O dovadă, în acest sens, reprezintă demersurile pentru combaterea bolilor sociale. De exemplu, în Ținutul Olt, inspectorul general sanitar, în vederea combaterii malariei, propunea, în 1939, continuarea și definitivarea

⁴² *Ibidem*, p. 45.

⁴³ *Ibidem*, p. 46.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 46-47.

asanărilor începute în anul 1937 de-a lungul Jiului și Jiețului și începerea marilor asanări și în celelalte județe ale Ținutului:

„Malaria în acest Ținut, din cauza situației hidro-orografice, se prezintă sub formă enedemică cu un număr de 13.911 cazuri. În vederea combaterii ei, pe lângă măsurile de tratarea bolnavilor și ridicarea stării economice care contribuie la ridicarea rezistenței populației la infecție, e nevoie să se termine marile asanări începute în 1937 de-a lungul Jiului și Jiețului, mari asanări care ar trebui să se generalizeze și în celelalte județe ale provinciei pentru ca prin redresarea cursurilor râurilor și prin îndiguiri să se evite posibilitatea de inundații care alimentează colecțiunile de apă temporară – adevărate cuiburi generatoare de [țânțari] anofeli”⁴⁵.

Referindu-se la situația asanărilor din județul Olt, Dolj Și Romanți, inspectorul general administrativ al Ținutului Olt, în raportul pe luna iulie 1940 adresat ministrului de Interne, sublinia necesitatea continuării asanărilor, deoarece ar fi putut contribui semnificativ la combaterea malariei:

„[în județele Romanți, Olt și Dolj] Este, însă, o stare de lucruri alarmantă în ceea ce privește locuitorii din văile Oltului, Jiului și cei de pe litoralul Dunării. A[i]ci, bântuie paludismul și cu tot tratamentul preventiv, răul nu poate dispărea, decât prin adăogirea, la îngrijirile medicale, a unor lucrări de asanare a terenurilor joase și băltoase. Din acest punct de vedere s-a făcut un început pe valea Jiului, însă a[i]ci, din cauza insuficienței mijloacelor nu s-a reușit. Trebuie subvenții importante, pentru a se determina dispariția cauzei în sine”⁴⁶.

Campaniile sanitare au produs consecințe și în planul activității autorităților locale cu scopul de a îmbunătăți sănătatea populației și de a ridica standardul de viață al comunităților locale. Un exemplu elocvent în acest sens sunt dispozițiile prefectului județului Dolj, date cu ocazia conferinței administrative din 9 ianuarie 1940, ținută cu pretorii și medicii primari din județ, dintre care menționăm următoarele:

- pentru combaterea subnutriției populației și a pelagrei, trebuiau luate măsuri pentru ca fiecare locuitor să își cultive, obligatoriu, pe un teren de 200 m² în jurul casei, grădini de zarzavaturi și pomi fructiferi cât mai mulți;

⁴⁵ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, dosar nr. 109/1939, f. 17.

⁴⁶ *Ibidem*, dosar nr. 21/1940, f. 3v.

- reglementarea unui tip de casă igienică pentru comunele rurale și să se interzică primarilor să mai aprobe construcții fără planuri-tip și avizul medicului;
- construirea, în fiecare gospodărie, a closetelor la o distanță de 40 de metri distanță de fântână;
- închiderea degresoarelor de lapte neigienice, care nu aparțineau unei ferme sau fabrici de industrializarea laptelui;
- întocmirea bugetelor comunelor prevăzând sume suficiente pentru combaterea bolilor și înființarea de dispensare în comunele Murgaș, Argetoaia și Negoiu și subcentre de sănătate la Filiași, Plenița, Calafat, Bechet; desființarea spitalelor mixte;
- obligativitatea pretorilor de a investiga constituirea comitetelor de construcție pentru biserici și școli;
- internarea în spitale a refugiaților polonezi bolnavi, care nu posedau acte de identitate etc.⁴⁷

Una dintre problemele stringente care trebuiau rezolvate era limitarea tifosului exantematic, existând cazuri în județele Dolj și Olt. În acest sens, la 22 august 1939, inspectorul general sanitar al Ținutului Olt trimitea rezidentului regal, Dinu Simian, o adresă, în care formula câteva propuneri/cereri, care trebuiau să completeze campania sanitară din anul 1939 (15 martie-30 noiembrie)⁴⁸ și care erau considerate urgente pentru evitarea declanșării unei epidemii de tifos exantematic pe teritoriul ținutului.

Pe lângă construirea unui număr cât mai mare de băi populare în comunele rurale și activitatea echipelor implicate în campaniile sanitare, inspectorul sanitar general propunea stabilirea unui program fix de acțiune: în fiecare sâmbătă după masă și duminica dimineață, comitete formate din funcționari publici și personalități mai reprezentative din comună să împartă satele respective pe sectoare pentru a controla dacă populația s-a spălat, dacă hainele erau curate, dacă aveau sau nu paraziți în cap (păduchi) sau pe haine; unde era cazul să se efectueze de către personalul sanitar deparazitările corespunzătoare. Totodată, inspectorul general sanitar al Ținutului Olt solicita

⁴⁷ *Ibidem*, dosar nr. 266/1940, f. 8.

⁴⁸ În Ținutul Olt, în anul 1939, campania sanitară s-a desfășurat în conformitate cu programul stabilit de Ministerul Sănătății, obiectivele fiind în linii generale aceleași ca și în campania precedentă. Vezi, pentru detalii referitoare la campania sanitară din 1939 și „Săptămâna Higienei” din 1940, Diana-Mihaela Păunoiu, *Health and social Measures during King Carol II'S Authority Monarchy: "Week of Hygiene" in Olt County*, în Iulian Boldea, Dumitru-Mircea Buda (Editors), *Convergent Discourses. Exploring the Contexts of Communication*, Târgu Mureș, "Arhipelag XXI" Press, 2016, pp. 217-220.

rezidentului regal ca această acțiune să fie dublată și susținută „cu tot entuziasmul” de reprezentanții Serviciului Social, premilitari, străjeri, preoți și profesori, precum și prin constituirea unui fond sanitar județean, subvenționat de Prefectură și din diverse donații. Din acest fond urmau să se cumpere săpunuri și materiale pentru confecționarea cămășilor de schimb, necesare familiilor sărace⁴⁹.

Controlul efectuat la domiciliul populației trebuia să fie dublat de preoți și de învățători și profesori, prin sfaturi și observații referitoare la necesitatea igienei personale, dar și prin raportarea de către aceștia a persoanelor care aveau paraziți⁵⁰.

De exemplu, în județul Dolj, unde în anul 1939 a fost înregistrată epidemie de tifos exantematic, autoritățile locale au luat o serie de măsuri pentru deparazitarea populației:

„În comunele alăturate traseului C.F.R. populația [a fost] îmbăiată cu ajutorul trenurilor[-]baie puse la dispoziție de Onor. Ministerul Sănătății și acolo unde a fost cazul deparazitați. Din fondul sanitar și de ocrotire local s-a procurat săpunul necesar îmbăierilor și petrolul necesar deparazitării. De asemenea în toate comunele din stânga și dreapta Jiului, s-au făcut deparazitări în masă cu cuptoarele de deparazitare puse la dispoziție de Minist[erul] Sănătății, mai ales în urma ivirii epidemiei de tifos exantematic în județul nostru”⁵¹.

Tot pentru preîntâmpinarea extinderii tifosului exantematic, pe teritoriul ținutului, s-a instituit un control riguros al circulației persoanelor potențial contagioase: măsuri de carantinare la marginea orașelor, pentru o perioadă limitată de timp, a țiganilor nomazi pentru a fi supuși controlului sanitar și deparazitați; limitarea circulației și controlul sanitar al muncitorilor care veneau din zone contaminate⁵².

Problema tifosului exantematic, alături de restul obiectivelor pentru redresarea sănătății populației au fost urmărite cu consecvență și în anul următor. Trebuie precizat faptul că, pe lângă realitățile interne, începând de la 1 septembrie 1939 și pe parcursul anului 1940, măsurile socio-sanitare au fost cu atât mai mult necesare, cu cât, pe continentul european, se declanșase cel de-al

⁴⁹ S.J.A.N. Dolj, fond Rezența Regală a Ținutului Olt, dosar nr. 101/1939, ff. iv-2.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, dosar nr. 266/1940, f. 32.

⁵² S.J.A.N. Vâlcea, fond Prefectura județului Vâlcea, dosar nr. 33/1940, f. 48.

Doilea Război Mondial, iar, în asemenea condiții, epidemiile puteau izbucni cu o frecvență mult mai mare decât în condiții de pace.

Măsurile pentru prevenirea epidemiilor pe teritoriul ținutului Olt s-au înmulțit și înăsprit, în anul 1940, deoarece se considera că extinderea acestei boli putea pune în pericol și armata: „Apărarea contra epidemiei constituie o chestiune de apărare națională”⁵³. În acest context, măsurile de prevenție privind igiena individuală și colectivă, salubritatea publică și restricțiile de circulație s-au generalizat, devenind normă pentru toate județele ținutului, indiferent dacă aveau sau nu bolnavi. De exemplu, în județul Mehedinți, deși nu se înregistraseră cazuri de tifos exantematic, la începutul anului 1940, s-au luat măsuri preventive, precum: examinarea și deparazitarea militarilor și a negustorilor ambulanți; deparazitarea țăganilor nomazi și fixarea lor în anumite localități, înființarea unor comitete sanitare locale; deparazitarea localurilor publice și interzicerea aglomerărilor în interiorul acestora; efectuarea de razii sanitare în fiecare casă, cu concursul autorităților comunale și polițienesci⁵⁴ etc.

Măsurile urgente luate în general, dar și, suplimentar, la apariția primelor cazuri de tifos exantematic, au dat rezultatele scontate. Astfel a fost, în județul Gorj, cazul comunei Budieni, unde apariția a trei cazuri de tifos exantematic în primăvara anului 1940, a dus la mobilizarea autorităților sanitare și administrative și potențiala epidemie „a fost imediat localizată, întreaga comună a fost dezinfectată și deparazitată”⁵⁵.

În județul Dolj, unde existaseră medici, profesori, preoți, primari care nu colaboraseră pentru succesul aplicării măsurilor sanitare de prevenție, prefectul județului dădea, la 9 ianuarie 1940, dispoziții suplimentare pentru participarea tuturor reprezentanților instituțiilor publice la acțiunile destinate combaterii epidemiilor. Astfel, unii primari autorizaseră deschiderea de localuri publice insalubre, fără avizul Consiliului de Higienă. La o școală primară din comuna Bulzești, nu se luase nicio măsură de deparazitare/igienă, „copiii sunt plini de păduchi și nu există closete”, în consecință președintele comitetului școlar, preotul Ion Popescu, a fost raportat autorităților clericale superioare⁵⁶.

În contextul măsurilor de combatere a epidemiei de tifos exantematic, s-a ajuns și la situații care astăzi ar putea fi catalogate ca fiind extreme și abuzuri din partea autorităților, dar care în epocă erau acceptabile. Astfel a fost cazul

⁵³ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, dosar nr. 266/1940, f. 5.

⁵⁴ *Ibidem*, dosar nr. 270/1940, ff. 2v., 8.

⁵⁵ *Ibidem*, dosar nr. 269/1940, f. 12.

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 5-7.

județului Dolj, unde, la 9 ianuarie 1940, prefectul a dat dispoziții autorităților din subordine ca să ia următoarele măsuri de combatere a tifosului exantematic în rândul școlărilor și locuitorilor: „La fiecare școală și primărie să se afișeze tabel de copii[i] și locuitorii care au păduchi, preotul să-i spună în biserică din amvon și să fie făcuți de râs în public fiindcă aceștia sunt purtătorii flagelului”⁵⁷.

În ansamblu, campaniile sanitare au prezentat o importanță crescută, oferind soluții teoretice și modele practice de acțiune pentru remedierea realităților îngrijorătoare privind sănătatea și condițiile de viață din lumea românească a anilor '30 ai secolului al XX-lea.

Campaniile sanitare au avut o complexitate deosebită deoarece s-a acționat atât pentru combaterea rapidă a bolilor și/sau epidemiilor existente în acel moment, cât și pentru înlăturarea cauzelor profunde care au dus la apariția și extinderea acestora. Dincolo de asistența și tratamentul medical propriu-zis, acțiunile socio-sanitare au fost extinse în spațiul public și privat pentru asigurarea igienei colective și individuale și îmbunătățirea salubrității publice.

De asemenea, prin acțiunile practice referitoare la creșterea calității vieții populației, campaniile sanitare au constituit și un punct de plecare pentru modernizarea gospodăriilor și a spațiilor comune, de folosință publică și a infrastructurii medico-sanitare.

DISEASE, EPIDEMICS AND SANITARY CAMPAIGNS IN OLTENIA (1938-1940)

(Abstract)

Sanitary campaigns organized in the 1938-1940 period targeted on one side identification and solving the urgent sanitary problems (prevention and fighting the disease and epidemics), and on the other side starting some actions and activities that targeted some multiple sanitary problems (alimentation, hygiene of the yards and houses, individual hygiene, public sanitation, medical assistance, sanitary education done thru conferences and specialized advises etc.) that will contribute to the solving of identified problems and help improving the health and increase the living standard of local communities.

Enrolling amongst the reforms and measures that had to have as final result introduction of a minimum degree of civilisation especially in the rural areas (targeting also some urban areas), the sanitary campaigns were part of the large gustian project regarding

⁵⁷ *Ibidem*, f. 7.

the modernisation (“raising”) the Romanian villages and towns, the institutionalized project thru the creation, on December 18, 1938, of the Social Service. Improving the quality of life of Romanian peasant supposed, in gustian vision, the implementation of some practical solutions that will target, simultaneous, all the areas of activity, including the sanitary one.

Starting with this context we propose to analyse, mainly based on archive documents, the role, organisation and deployment of sanitary campaigns, that meant to solve urgent sanitary issues (disease, epidemics etc.) and spread within humane communities minimal norms of individual and collective hygiene and improve the living conditions of the population from Olt Region, formed out of 6 Counties: Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați and Vâlcea.

Key words: collective hygiene, individual hygiene, sanitary campaigns, public health, King Carol II.

COMERȚ ȘI CIVILIZAȚIE. RECLAMA ÎN PRESA DIN OLTENIA INTERBELICĂ

Georgeta GHIONEA*

În contextul reclamei televizate de astăzi, mesajele publicitare interbelice, prin simplitatea stilistică, prin mesajul scurt sau uneori exagerat, împodobite cu chenare și viniete, ne pot părea hilare, însă ele reprezintă indiciul unei intense activități comerciale. Dacă înainte de Primul Război Mondial majoritatea produselor se vindeau și se cumpărau în bâlciuri, oboare, târguri, pe tarabe, în perioada interbelică, produsele se vând în magazine universale și specializate pe grupe de mărfuri: băcănii, textile, fierărie, sticlărie, restaurante¹ etc. Ca o expresie a modernizării comerțului și în contextul unui număr mare de comercianți, cu același obiect de activitate, se intensifică *reclama* prin intermediul periodicelor vremii și se acordă atenție *amenajării vitrinelor*.

Despre *amenajarea vitrinei* ne creionează o frumoasă imagine Fr. Horac, în articolul sugestiv intitulat: *Despre vitrina de prăvălie*².

Ce este vitrina? Din răspunsul oferit, aflăm următoarele: „Este cea mai scumpă suprafață din prăvălia unui negustor, așezată înapoia ferestrei care dă la stradă”; „Este ochiul în care trecătorul citește fizionomia magazinului”; „Este tovarășul care plasează cea mai mare parte din marfă”³.

Prima condiție în amenajarea unei vitrine era „formarea unui *tablou*, din mai multe articole, din sorturi apropiate, care toate la un loc să poată da o unitate de ansamblu”⁴. Într-o vitrină cu mătasuri sau postavuri, tonul era dat de modul cum erau îmbinate culorile. În centrul vitrinei magazinelor de încălțăminte era situat un pantof sau o cizmă, în funcție de sezon, în timp ce magazinele alimentare foloseau mulaje ale produselor perisabile.

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, din Craiova, al Academiei Române; e-mail: getaghionea@yahoo.com.

¹ Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României, epoca modernă și contemporană*, partea I, București, Editura Fundației „România de Măine”, 1999, p. 163.

² Fr. Horac, *Despre vitrina de prăvălie*, în „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 29/19 August 1934, p. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

Aranjarea unei vitrine necesita o mulțime de suporturi, de geamuri și bucăți de lemn de diferite forme geometrice, toate „combinat și acoperite cu foiță sau pânză colorată”⁵. Un element nelipsit din vitrina modernă a unui magazin era „placatul”, un carton sau o bucată de scândură, *frumos îmbrăcată* și pe care era scris *prețul curent al magazinului* cu scopul de a impresiona prin *micimea lui*⁶. Placatele moderne erau fie mari, de dimensiunea unui perete, fie mici de 50-60 cm diametru, scrise cu litere mari și simple, și erau imprimate cu oameni și flori.

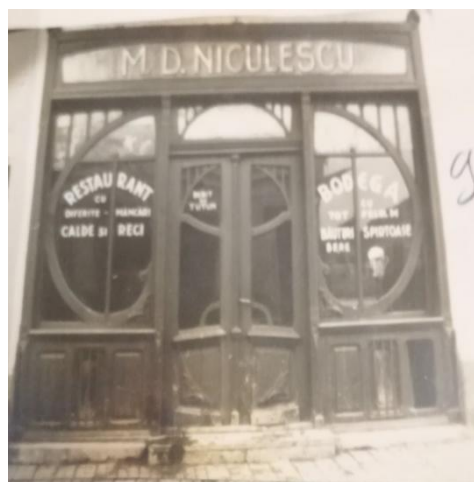

Fig. 1-2. Vitrina de prăvălie.

Sursa: Camera de Comerț și Industrie Vâlcea, dosar nr. 1157/1937, f. 9.

Vitrina modernă avea inscripții pe geam din care se puteau afla firma magazinului sau branșa și era luminată uniform⁷. Într-o perioadă în care moda devine cea mai puternică armă a femeii împotriva bărbatului, cele mai interesate de vitrinele magazinelor erau femeile și, ținând seama de acest lucru, unii negustori de haine, blănuri, pălării sau încălțăminte așezau în spațiul amenajat pentru expunerea mărfurilor, în dreptul ferestrei, o oglindă în care acestea să se studieze.

⁵ Fr. Horac, *Despre vitrina de prăvălie (III)*, în „Oltenia Economică”, anul XII, nr. 27/4 August 1935, p. 3.

⁶ Idem, *Despre vitrina de prăvălie (II)*, în „Oltenia Economică”, anul XII, nr. 28/11 August 1935, pp. 2-3.

⁷ Idem, *Despre vitrina de prăvălie*, în „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 29/19 August 1934, p. 3.

Pentru un aspect cât mai plăcut al spațiilor comerciale, Camera de Comerț și Industrie Craiova organiza anual un *concurs de vitrine*. Negustorii aveau obligația de a studia „efectele vitrinei” asupra trecătorilor și de a o modifica în funcție de sezon și de ofertă. Apărea astfel și o categorie de artiști, „artiști decoratori”, cunoscuți numai în rândurile negustorilor⁸.

În studierea reclamelor comerciale din perioada interbelică, am beneficiat, de la început, de articole în care se analizează rolul și efectele reclamei, articole popularizate prin intermediul periodicului „Oltenia Economică”. Astfel, din studiul *Comerț și civilizație. Rolul reclamei* aflăm că, în perioada antebelică, cei câțiva negustori „de mare tonaj” erau personalități bine reliefate, cunoscute pe o rază apreciabilă. Numărul mic al celor din aceeași branșă, uneori chiar inexistent, le crea o situație privilegiată, „stâlp puternic al ocupațiunii lor”. Din ce în ce mai activ și cu mare concurență, în perioada interbelică comerciantul a „născocit reclama”⁹. Autorul, I. Gherghinescu-Strehaia, în articolul mai sus menționat, amintește și despre impactul enunțurilor aducătoare de câștig, numind reclama „arma cu care se vânează clientul”¹⁰. Numită cât se poate de nimerit *sufletul comerțului*, reclama ne este prezentată ca un „bun câștigat al secolului al XIX-lea pentru că și dacă rarefiat, a existat mai nainte, nu a fost atât de organizată și de puternic pusă în serviciul comerțului”¹¹, iar în concepția autorului ar fi trebuit să i se acorde o importanță „cel puțin egală cu cea a contabilității sau a aprovizionărei”¹².

Un punct de vedere asemănător am descoperit și într-un articol publicat în anul 1934, de către profesorul C. D. Fortunescu. Profesorul afirma că „pe măsură ce comerciantul a înțeles nevoia de adaptare, a apărut concurența care a dat naștere la perfecționarea mijloacelor tehnice în organizarea comerțului, întocmirea contabilității ordonate, la un serviciu de aprovizionare, la selectarea personalului și, nu în cele din urmă, la reclamă”¹³.

Amintind despre comerțul din Craiova interbelică, profesorul sintetiza aspectele sectorului comercial astfel: „Rețeaua prăvăliilor de tot felul a cuprins tot orașul. Băcăniile și farmaciile mai ales, strânse altă dată exclusiv în centru, azi s-au

⁸ *Ibidem*.

⁹ I. Gherghinescu-Strehaia, *Comerț și civilizație. Rolul reclamei*, în „Oltenia Economică”, anul VI, nr. 40-41/7 octombrie 1929, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Prof. C. D. Fortunescu, *Craiova negustorească de ieri*, în „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 1-4/ianuarie 1934, p. 13.

risipit răspunzând necesităților vremii, în toate părțile orașului”¹⁴. În ceea ce privește aspectul centrului comercial, profesorul C. D. Fortunescu, afirma că „...ceea ce sare în ochi, e înstrăinarea lui în prea mare parte. Din strada Unirii, unde se puteau număra pe degetele mâinii prăvăliile și proprietățile aparținând altora decât Românilor, azi din potrivă foarte puțini au mai rămas românești, în Lipscani de asemenea”¹⁵. De altfel, în sprijinul celor constatate de profesor, descoperim că pe străzile în discuție – Unirii și Lipscani –, sunt frecvente reclamele unor societăți, majoritatea evreiești, ale căror administratori sunt următorii: Frații Așer Eskenasy, Leon I. Baruch, Simon Lechner, Iacob A. Leon Ligi, Alex Mendelsohn, I. Feingold, Herman, Goldștein, Bancov, Folender, Otto Roth, Medina, Lobel, Constantin B. Boroff, Albert Landau etc.

În ceea ce privește reclama comercială din presa studiată („Oltenia Economică”, „Protestarea”, „Curierul Bursei din Oltenia”, „Cooperatorul Vâlcean”), aceasta ne oferă date despre administratorii afacerii, care, de cele mai multe ori, erau persoane cunoscute în localitate sau cu vechime în domeniul de activitate. În materialul de față, am ales să-i amintim pe următorii: Vasile I. Gelepu-Tg. Jiu; Ștefan Stoianovici, Calafat, casă fondată în anul 1875¹⁶; Dobrotă&Oprian, Băilești-Dolj, casă fondată în anul 1889¹⁷; Pant. Bărbulescu, Tg. Jiu, casă fondată în anul 1876¹⁸; Săndulescu&Voinescu¹⁹; La Diaconu²⁰; Samy Iacobscki²¹; Constantin Dănăricu; P. Andreescu&Fii, Moisi A. Mendel&Fii etc. O mare parte dintre reclamele studiate au embleme *pitorești*, fiind în ton cu atmosfera de epocă: „La Ciucurul Albastru”²², „La Peneș Curcanul”²³, „La Olteanul vesel”²⁴, „La Stupul cu

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 1-4/Ianuarie 1934, p. 36.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 33.

¹⁹ Sub emblema „Luvru”, Săndulescu&Oprescu au administrat în Băilești-Dolj, „un mare magazin cu manufactură, bumbace și galanterie, asortiment cu haine gata bărbați și dame și copii. Casă fondată în anul 1911”, în „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 1-4/Ianuarie 1934, p. 33.

²⁰ Nicolae D. Diaconu, magazin universal și pescărie, Craiova, str. Voievodul Mihai, nr. 39.

²¹ Samy Iacobscki a administrat „blănărie de lux și pălării de bărbați”, în Craiova, str. Unirii, nr. 54, în „Oltenia Economică”, anul II, nr. 40/16 noiembrie 1925, p. 2.

²² Neagoe M. Nicolae a administrat o cunoscută „ceaprazărie”, în Craiova, str. I. C. Brătianu, nr. 2.

²³ „La Peneș Curcanul”, emblema societății administrate de Mihalache P. Iliescu, în Rm. Vâlcea, str. Gării, nr. 13, comerțul: „băuturi spirtoase cu amănuntul, birt și depozit en gros de tot felul de băuturi”.

albine”²⁵, „La Tânărul veteran”²⁶, „La Șicul Parisian”, „La farmecul Modei”, „La Calul Bălan”, „Carul cu bere”, „La Șampionul”²⁷, iar altele au încercat să atragă clienții adoptând denumiri hazlii: „La vulturul de mare cu peștele în ghiare”, „Încurcă lume”.

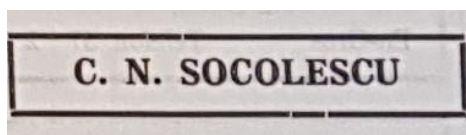

Fig. 3-6. Reclame simple, de informare.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 46-47/20 decembrie 1926, p. 3.

Textele publicitare din paginile periodicului „Oltenia Economică” pot fi considerate cele mai creative. De la încălțăminte și blănuri de lux, la produse pentru casă și ceasuri de lux, de la ciment și ghips, la creme minune, de la automobile și cauciucuri la sculpturi și cărți, tot ceea ce se comercializa beneficia de promovare într-o formă sau alta. De obicei, în textul mesajului sunt incluse numele administratorului, emblema, adresa și produsul cărui i se face publicitate, dar există și informații în ceea ce privește prețul, numărul de muncitori sau capacitatea de lucru a unei fabrici. Textul oferit spre lectură este, de cele mai multe ori, o combinație între tipurile de servicii puse la dispoziția clienților și calitatea acestora. Se încerca astfel, atragerea clienților prin „mesaje detaliate”, iar din această categorie merită amintite câteva firme cunoscute din Craiova.

²⁴ Ioan St. Mielcioiu, obiectul de activitate „abagerie și broderie”, în Drăgășani, str. Traian, nr. 46.

²⁵ Achim A. Moldoveanu, cunoscut în localitatea Drăgășani, str. Mihai Bravu, nr. 4-10, pentru obiectul său de activitate: „coloniale și fabrică de lumânări”.

²⁶ Anania A. Moraru, înregistrat la Camera de Comerț și Industrie Rm. Vâlcea, cu comerțul de „băuturi spirtoase, restaurant și brutărie”. Societatea sa a funcționat în str. Col. Ap. Demetrescu, nr. 46.

²⁷ Dumitru Popescu, administratorul unui „atelier de încălțăminte de lux”. Atelierul său a avut sediul în Craiova, str. Elca, nr. 1, în „Oltenia Economică”, anul II, nr. 27/17 august 1925, p. 2.

„Prima fabrică de mobile fine”, administrată de Marin Duțulescu, cu sediul în str. Zahanalei, la nr. 6, oferea clienților „mobile gata”, „modele elegante, solide și practice”, la „Prețuri de Reclamă”²⁸. Pentru „mobile la comandă”, executate rapid și „după gust”, administratorul asigura clienții că executa „orice comenzi”, după „ultimele jurnale moderne apărute azi”²⁹. Și pentru acestea prețurile erau convenabile. Concurența, reprezentată de Fabrica Mierțoiu&Goga, din str. Calomfirescu, nr. 30, „execută solid și îngrijit din materiale alese: mobile curente și de artă; tâmplărie pentru construcții de artă; parchete de stejar și fag aburit”³⁰. Două elemente definitorii reies din reclama negustorilor: produsele oferite sunt executate într-o fabrică „reconstruită după ultimele cerințe” și aparțin genului „Bizantin și Românesc”³¹.

„Atelierul de sculptură”, administrat de P. Carajanis Fii, „Casă Proprie”, din B-dul Carol 10 bis și 16, oferea clienților „monumente și cruci din granit, marmură și piatră”, cu „Prețuri de Reclamă”. Pe parcursul anului 1926, proprietarul atelierului invita clienții să facă o vizită în B-dul Carol, pentru că „i-a sosit un mare transport de monumente de granit negru de Suedia”, iar prețurile „desfid orice concurență”³². Rămânând în același domeniu de activitate, la „Atelierul special de sculptură artistică”, administrat de Nicolae Carageorghe, din str. Justiției, nr. 66, se executau lucrări de artă din „marmură albă și gri, precum și din piatră naturală”, la „prețuri de concurență”³³. Pentru atragerea clientelei, proprietarul atelierului anunță că dovada calității lucrărilor efectuate putea fi văzută la „Monumentele comemorative de eroi executate prin toate comunele mai principale ale județelor Dolj, Gorj, Vâlcea, Olt, Mehedinți și Romanați...”³⁴.

Din aceeași categorie, de „mesaje detaliate”, am selectat și următoarele magazine cunoscute în Craiova interbelică pentru produsele oferite cumpărătorilor, dar și pentru reclamele bine conturate.

²⁸ „Oltenia Economică”, anul VI, nr. 6/11 februarie 1929, p. 6.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ Idem, anul III, nr. 3/15 februarie 1926, p. 4.

³¹ *Ibidem*.

³² Idem, anul II, nr. 49/11 ianuarie 1926, p. 4.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

Fig. 7. Reclamă detaliată.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul I, nr. 59/24 noiembrie 1924, p. 4.

Fig. 8. Reclamă detaliată.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul II, nr. 6/25 martie 1925, p. 3.

Cum sectorul comercial este bine reprezentat din punctul de vedere al cantității reclamelor, am reținut și câteva anunțuri, considerate de noi, importante pentru domeniul pe care îl reprezintă și care aparțin unor negustori din Tg. Jiu, Drăgășani, Calafat și Rm. Vâlcea.

Fig. 9. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul IV, nr. 47/30 martie 1927, p. 4

Fig. 10. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 46-47/20 decembrie 1926, p. 3.

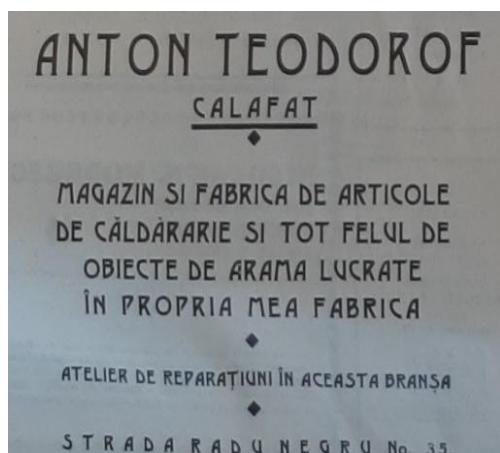

Fig. 11. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul IV, nr. 47/30 martie 1927, p. 4.

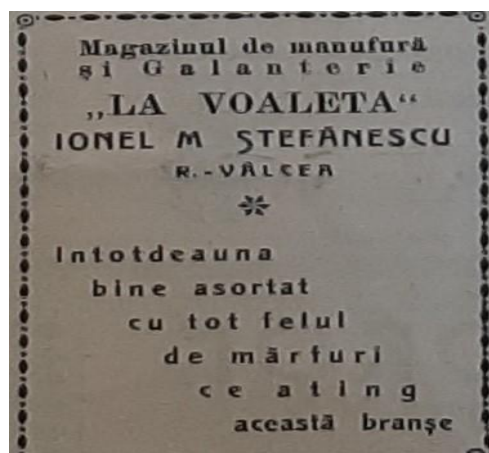

Fig. 12. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 50-51/1 ianuarie 1927, p. 3.

Din reclamele studiate, observăm că în primul deceniu interbelic parcul auto a crescut cu concursul oferit de reprezentanțele străine Ford, Citroën, Renault și Fiat. Reclamele la automobile impresionează prin detaliile grafice, dar și prin informațiile detaliate oferite cititorului. În general, pe lângă reclama auto se promovau și carburantul, uleiul de motor sau anvelopele.

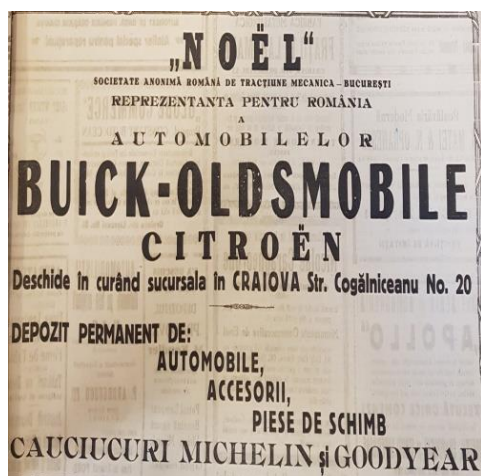

Fig. 13. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 7/15 martie 1926, p.3.

Fig. 14. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 38/18 octombrie 1926, p. 4.

Încă din primul deceniu interbelic, piața auto a fost dominată de firma „P. Andreescu Fii”, care mult timp se prezintă ca fiind „Singurii Agenți autorizați ai Fabricei Ford Automobile”³⁵. Profitând de seriozitatea unei societăți comerciale create încă din anul 1850, „P. Andreescu Fii” se impun pe piața locală și nu numai, ca lideri ai domeniului de referință, dacă avem în vedere insistența cu care revin în fiecare număr al periodicului, pe parcursul anilor.

Redăm mai jos câteva dintre reclamele ilustrate întâlnite în paginile periodicului „Oltenia Economică”, din care aflăm și informațiile necesare pentru identificarea produsului prezentat.

Fig. 15. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul II, nr. 20/29 iulie 1925, p. 4

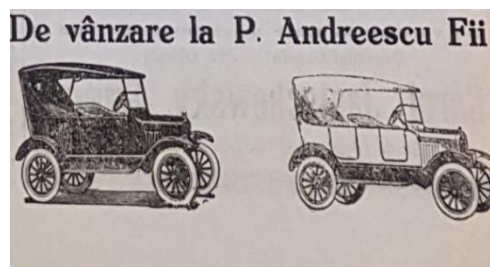

Fig. 16. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 17-18/26 mai 1926, p. 3.

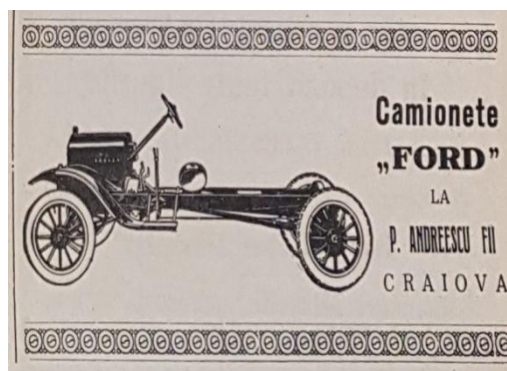

Fig. 17. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul III, nr. 44/29 noiembrie 1926, p. 3.

Fig. 18. Reclamă comercială.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul XI, nr. 1-4/Ianuarie 1934, p. 5.

³⁵ „Oltenia Economică”, anul II, nr. 6/23 martie 1925, p. 2.

Automobilul rămâne, în perioada studiată, apanajul unei pături înstărite, dacă avem în vedere reclamele promovate de urmașii Andreescu, în care își prezintă clienții. Aflăm astfel că: „Deși firma P. Andreescu Fii din Craiova reprezintă renumitele Uzine *Ford Motor Company* din Detroit America, de o jumătate de an a predat un număr însemnat de automobile și tractoare” următorilor³⁶:

„Un cupeu dlui C. Calîțeanu, proprietar Craiova,
Un cupeu dlui I.B. Georgescu, proprietar Craiova,
Un automobil turism dlui Gh. D. Stoicescu, proprietar Bălăcița,
Mehedinți,
Un automobil turism dlui Preda C. Stoian și M. Ionescu, Cetate,
Un automobil turism dlui Aurel Pleșoiu,
Un automobil turism Industriile Ceramice, Craiova,
Un automobil turism dlui Waldman, mare industriaș Craiova,
Un automobil turism dlui G. D. Dencioiu, avocat Craiova,
Un automobil turism dlui C. Demetrescu Negrea, proprietar
Craiova,
Un automobil turism dlui Dr. N. Cănciulescu, Craiova,
Un automobil turism dlui Dr. V. Drăgoescu, Craiova,
Un automobil turism dlui C. I. Prejbeanu, Craiova,
Un automobil turism dlui P. Andreescu Fii, Craiova,
Un automobil turism dlui I. I. Peșacov, Craiova,
Un automobil turism dlui Puiu Plessea, Craiova”.

Reclamele cu „mesaje de informare”, din periodicul studiat, completează nevoia de cunoaștere și de petrecere a timpului liber. Fie că este vorba despre deschiderea unei noi secții într-o fabrică, de renovarea unui hotel, un bal pentru strângere de fonduri, banchetul de sfârșit de an, toate acestea apar menționate în paginile periodicului „Oltenia Economică”. Dintre reclamele care promovează sectorul prestărilor de servicii și care sunt promovate în primul deceniu interbelic, ne atrag atenția următoarele:

³⁶ Idem, anul II, nr. 6/23 martie 1925, p. 2.

Aviz³⁷:

S-a deschis cu începere de la 10 ianuarie 1924 / *Hotel Palace-Oltenia* / Situat în piața Unirei, în cea mai frumoasă poziție a Orașului Craiova / *Hotel-Palace are calorifer și băi* / *Hotel-Palace are ascensor și telefoane* / *Hotel-Palace este cu un cuvânt, cel mai modern, cel mai curat și cel mai elegant hotel din Oltenia* / *Hotel-Palace are 70 camere*

Direcțiunea

Câteva luni, mai târziu (mai 1924), *direcțiunea* hotelului, lansează o invitație sugestivă pentru a-și recruta o clientelă permanentă.

Vizitați³⁸,

Hotel-Palace / Centru vis a vis de Prefectură / Cel mai luxos și confortabil din Craiova / Camere de la 60 la 200 pe zi.

Sugestive pentru sectorul prestărilor de servicii sunt și următoarele reclame. Am ales să le redăm în forma originală:

Fig. 19. Reclamă de informare.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul VI, nr. 1/ianuarie 1929, p. 6.

Fig. 20. Reclamă de informare.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul II, nr. 20/29 iunie 1925, p. 3.

³⁷ Idem, anul I, nr. 4/9 martie 1924, p. 3.

³⁸ Idem, anul I, nr. 12/5 mai 1924, p. 4.

Fig. 21. Reclamă de informare.

Sursa: „Oltenia Economică”, anul IV, nr. 47/30 noiembrie 1927, p. 4

Încercând să identificăm reclama comercială și în alte periodice interbelice, răsfoim ziarul „Protestarea”, autointitulat „Ziar săptămânal independent”, care informa craiovenii despre industrie, politică, cultură etc. Apărut sporadic între anii 1919-1921, sub direcțiunea unui comitet, la tipografiile David J. Benvenisti, Ramuri și Sache Pavlovici³⁹, în spațiul dedicat reclamei găsim, pe parcursul celor doi ani, mesaje de promovare ale Institutului de Arte Grafice Samitca. Textele acestora ne aduc la cunoștință următoarele:

„Institutul de Arte Grafice⁴⁰

SAMITCA

Societatea Anonimă Craiova

Aduce la cunoștință Dlor Institutori și Învățători,

Că pentru anul școlar 1921-1922 a editat manuale didactice de curs
primar arătate mai jos, cari se vor pune în vânzare la toate librăriile la 15
august a.c.

³⁹ Marian Petcu, *Istoria jurnalismului din România în date*, Iași, Editura Polirom, 2012, p. 333.

⁴⁰ „Protestarea”, anul VI, nr. 4/20 iunie 1921, p. 2.

Aceste manuale sunt aprobate de către onor Ministerul Instrucțiunii Publice, fiind alcătuite de către autori bine cunoscuți și apreciați de către Corpul Didactic”.

„Nou. Au apărut în Editura Institutului de Arte Grafice „SAMITCA” S.A. următoarele⁴¹:

Manual de Limba Franceză de M. Stăureanu. „Cel mai practic mijloc de a învăța limba franceză fără profesor. Prețul unui exemplar broșat cu scoarțe tari Lei 20; prețu unui exemplar legat Lei 25.

Manual de Limba Engleză lucrat dupe metoda H. Plathe de M. Schönkom. Un manual ce trebuie să fie la îndemâna oricărei persoane ce voește să învețe fără profesor limba engleză. Prețul unui exemplar broșat scoarțe Lei 14.

Călăuza Sanitarului, vol.I, ed. III.

Toate aceste manuale se pot procura dela orice librărie sau se pot comanda direct dela editură trimetând contul prin mandat poștal”.

Publicația „Cooperatorul Vâlcean”, subintitulat „Organ de cultură și propagandă cooperativă”, a fost tipărit cu sprijinul administrației corpului contabililor cooperatori *Solidaritatea*, între anii 1928-1930. În paginile sale găsim un material statistic valoros, constând în bilanțurile anuale ale societăților cooperatiste din județul Vâlcea, date privind organizarea internă a băncilor populare, snoave și povești cooperative⁴². Singurele reclame din acest ziar au promovat „Tipografia Gutenberg”, din Rm. Vâlcea, cu sediul în str. General Praporgescu, la nr. 8. Textul reclamei era următorul⁴³:

„Lângă Banca de Scont găsiți gata în depozit toate imprimantele și registrele pentru *Bănci Populare* prețurile Casei Centrale.

Toate le procurați cu prețurile cele mai eftine.

Mare asortiment din cele mai frumoase rame străine și din țară pentru încadrat tablourile.

Mare depozit de hârtie de scris, trei calități pentru toate instituțiile, numai cu 10%, mai mult peste prețul fabriciei.

Se execută orice lucrări de Tipografie și Legătorie”.

⁴¹ Idem, anul VI, nr. 6/12 iulie 1921, p. 2.

⁴² Georgeta Ghionea, *Teoretizarea mișcării cooperatiste în presa de profil din Oltenia interbelică*, în „Arhivele Olteniei”, nr. 34/2020, București, Editura Academiei Române, p. 158.

⁴³ „Cooperatorul Vâlcean”, anul I, nr. 9-10/13-14 octombrie 1929, p. 2.

„Curierul bursei din Oltenia”, revistă economică editată la Craiova, în intervalul de timp 1920-1924, a apărut cu colaborarea unui comitet de comercianți. Deși își oferea serviciile tuturor comercianților, pe parcursul a zece numere nu am întâlnit decât două reclame. Prima dintre ele ne informează că G. Andronescu și Ioniță Cristescu Succesorii, administratorii unei case fondate în anul 1892, cu sediul în Craiova, str. Unirii, nr. 96, efectuează „tot felul de bombonărie și orice alte articole ce atinge această branșă”⁴⁴. Cel de-al doilea mesaj din periodic anunța că: „Tipografia Biruința executa orice fel de lucrări cu prețuri avantajoase”. Clienții se puteau interesa la sediul din Craiova, str. I. C. Brătianu, nr. 47⁴⁵.

Capacitatea de a înțelege gusturile clienților, amabilitatea, corectitudinea sunt doar câteva dintre calitățile care hotărăsc succesul sau insuccesul unei societăți comerciale. Pentru o societate nouă, care lansează un produs pe o piață unde există o mulțime de articole similare, reclama devine cel mai frecvent mijloc întrebuințat de promovare. Simple și concise, bogate în detalii și imagini, cu emblema sau numele administratorului, reclamele din presa interbelică permit o identificare ușoară a mesajului transmis. Studiarea reclamelor de mai sus, reprezentând doar o parte a reclamelor economice identificate, ne convinge, de fiecare dată, asupra continuării demersului început, în vederea obținerii unei imagini de ansamblu asupra comerțului practicat, dar și a comercianților din Craiova interbelică.

TRADE AND CIVILISATION. THE ADVERTISEMENT IN THE MEDIA FROM THE INTER-WAR OLTENIA

(Abstract)

Invented by an increasingly active trader, the advertisement appropriately called *the heart and soul of the commerce*, or *a weapon for hunting the customer*, is a good specific for the 19th century. A consequence of the urban and economic development, along with the mundane manifestations that belong to the modern life, the advertisement, more and more frequent on the pages of the periodical journals from Oltenia, became an element related to the well-being, the comfortable life, a special educator, in terms of taste, for the city-dwellers. Whether there are advertisements for watches, furniture, hats, fabrics, footwear, underwear, cars, toothpaste, soap, drugs,

⁴⁴ „Curierul Bursei din Oltenia”, anul V, nr. 12, iunie-iulie 1923, p. 8.

⁴⁵ *Ibidem*.

theatre plays, balls etc., everything is mentioned finally. A short regard into the media from the inter-war Oltenia, enhances the commercial for launching new services, the short advertisement for keeping the customers, the one that resorts to just a simple image (a hat, a shoe, the image of a bride) or the rich-in-details text, which transmits the advantages and the novelty elements of the product, guarantees for the quality, the location of the company, the logo or the name of the administrator.

Key words: Oltenia, media, civilisation, trade, advertisement.

EGALITATEA CULINARĂ. STRATEGII DE ALIMENTAȚIE PUBLICĂ ÎN COMUNISM

Silviu-Gabriel LOHON*

Motto: „*Le vom da o uncie pe zi,
ca să nu uite mirosul pâinii*”

Grigori Zinoviev

Bucătăria comunistă, de tip sovietic**, chiar dacă nu i se (mai) spune astfel, prin minimalismul ei, se bucură azi de o popularitate crescândă mai peste tot în Europa. Noua generație nu are prea mult habar despre „întâlnirile” de partid sau despre cozile imense pentru alimentele de bază și timpul alocat acestora. Acea eră îi pare unui tânăr ceva bizar și, deci, curios. Modelul comunist a fost intensiv promovat de către greoiul mecanism propagandistic drept panaceu pentru toate atacurile inamicilor acestuia și neajunsurile provocate de aceștia. Prin urmare, bucătăria de tip comunist depune mărturie pentru o consistentă felie de nostalgie a acelor ani.

Cercetarea acestui compartiment al istoriei comunismului și a sociologiei acestuia oferă o fereastră deschisă către viața privată a cetățeanului acelor vremuri. Prin această prismă putem constata dacă sectorul alimentației publice în comunism a reprezentat o continuare logică a unei tradiții culinare sau a impus un fenomen unic.

Beneficiile și disfuncționalitățile bucătăriei comuniste sunt interconectate. Planificarea centralizată a exercitat un control total asupra fiecărui compartiment al vieții private în totalitarism, iar mâncarea nu a făcut excepție. Politica rețetelor standardizate a fost implementată în fiecare spațiu în care se derulau activități de alimentație publică. În acele vremuri, Uniunea Sovietică era cel mai mare stat din lume, o țesătură multietnică, de la Cercul Polar până în zonele subtropicale în care un asemenea inflexibil proiect nu avea cum să nu eșueze. Prin extensie, și în țările satelit ale U.R.S.S. schema nu a fost diferită.

* Cercetător Științific III, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, din Craiova, al Academiei Române; e-mail: gabilohon@gmail.com.

** Menționez că toate ilustrațiile inserate în finalul textului sunt preluate din ediția din 1952 a *Cărții mâncărilor gustoase și sănătoase*, volum aflat în posesia autorului.

Mai mult decât atât, deficiențele din tranzacțiile de achiziționare a alimentelor precum și precara distribuire a lor a condus la risipă și la pierderea calității acestora. Sistemul alimentației publice a condus, așadar, la lipsa investițiilor și la fraudă. Izolarea politică și, deci, și culturală a României a condus la o pierdere a ritmului în care restul lumii se dezvoltă (și) în acest domeniu – informațiile despre noile tehnologii și produse alături de o continuă rafinare a gastronomiei pur și simplu nu au pătruns în interiorul granițelor.

Continua degradare a acestui tip de relații a însemnat că sistemul alimentației publice arăta, în anii 1980, mai rău decât cu douăzeci de ani mai devreme.

O abordare (și) a unui astfel de subiect este un mod în plus de a înțelege perioada comunistă, iar pentru acest lucru foarte potrivite sunt expresiile lui Ilf și Petrov privind „lumea cea mare” și „lumea cea mică”. Așadar, mâncarea, alimentația – reprezintă exact acea „lume mică” cotidiană, privată, care nădăjduiește să evite sincopile istoriei, iar nouă ne vine la îndemână să înțelegem ce anume putem găsi în „lumea mică”. În paralel, decorticarea „lumii celei mici” ne oferă și o înțelegere a unor chestiuni din „lumea cea mare”. Întrebarea legată de producerea, bunăoară, a mezelurilor în comunism apare la fel de vie precum problematica nașterii noului om comunist. Apoi, cu cât se insistă asupra cercetării vieții de zi cu zi în comunism, cu atât se înțelege mai bine că examinarea parametrilor „lumii celei mici” ne duc, automat, spre întrebări foarte serioase, precum: „de ce s-a reușit instaurarea comunismului?” sau „Chiar trebuia declanșată sistematizarea satelor, urmată de industrializarea forțată a țării?”.

Nu intenționez să mă refer la un astfel de „topic”, dar s-a întâmplat că într-o zi, mergând la un supermarket, să observ, pentru a nu știu câta oară, puzderia de materiale publicitare excesive de acolo. Am văzut în reclama produselor unei anume mărci de procesare a cărnii, anume mezeluri, imaginea comunismului și sloganul: „*Ca altădată. Tradiție din 1978*”. M-a mirat foarte mult trimiterea la anul 1978 pentru că era/este una directă, la vremurile comuniste, ca simbol al prosperității și stabilității. Totodată, confirmă recunoașterea continuității „alimentare” de azi cu cea a vremurilor ceaușiste.

Procesul general al industrializării conținea și geneza industriei alimentare care, la rândul său, devenise, pe cale de consecință, un țel esențial al statului comunist. Toate acestea în detrimentul ideologiei potrivit căreia în comunism se „construia socialismul”, dublat însă de, curios lucru, același comunism, cunoscându-se faptul că socialismul vine la pachet cu anumite

raporturi sociale. Așadar, se poate declara că sistemul sovietic reprezintă o societate industrială centralizată cu elemente de stat social, iar gastronomia de tip comunist oglindește aceste ipostaze ale liniei sociale: standardizarea, egalitatea declarată și coordonarea dintr-un singur centru.

Cum U.R.S.S. a concurat mereu în special cu SUA, industrializarea de tip american a fost luată, paradoxal, drept exemplu, ba mai mult decât atât, în acel timp, America era văzută foarte bine. Dar nu trebuie uitat că, „minunile tehnicii americane, altoite pe teren sovietic”, după spusele lui Anastas Mikoian¹, ofereau niște rezultate uluitoare, care nu semănau cu nimic! ÎNTOCMAI ca în America, oricum, nu se putea, dar rezultatele erau aparte, originale în felul lor. Mikoian însuși a fost adânc impresionat de hamburgerii americani. A recunoscut în acele produse tocmai ceea ce îi lipsea noului om (adică muncitorului) sovietic, în momentele de relaxare în parcuri sau cu ocazia diverselor parade – o chiftea caldă introdusă într-o chiflă albă, garnisită cu murături și străbătută de un sos roșu. Sățios, accesibil și plin de gust. „Pentru un om ocupat e foarte convenabil!”, a declarat Mikoian. Adică, hrana ideală! Pentru asta a și solicitat o linie de producție a acestora, dar obținerea lor a fost obstrucționată de debutul celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar ideea unor chiftele gata preparate, oricând la îndemână, s-a înrădăcinat temeinic în capul lui Anastas Mikoian și până la urmă a fost pusă la punct producerea lor la scară industrială. Acestea nu erau, firește, comparabil cu hamburgerii americani, ci pârjoalele obișnuite, de șase kopeici, pe care o lume întreagă le cunoștea drept kotleti (pârjoale) „Mikoian”. În consecință, se poate spune că acestea sunt un soi de hamburgeri „nedezvoldați”, prea anemici pentru a fi autentici!

Ilf și Petrov, cei de care aminteam în debutul acestui material au ajuns, oarecum concomitent cu Mikoian, în Statele Unite ale Americii, călătorie descrisă cu savoare în cartea *America fără etaje*². Ei fiind niște *bons viveurs*, niște epicureeni, deci niște rafinați, se simt bine în fața unei fripturi corect făcută și acompaniată de un vin franțuzesc. În vreme ce Mikoian trebuie să găsească strategii de a-l hrăni pe

¹ Anastas Mikoian (1895-1978). S-a numărat printre cei mai importanți lideri sovietici, dar și printre cei mai longevivi politic. Armean de origine, compune și el vechea gardă leninistă și este singurul care a deținut funcții importante indiferent de cine a venit la Kremlin. Debutază politic alături de Lenin și se retrage în timpul lui Brejnev. A fost însă și unul dintre acoliții lui Stalin, sub protecția căruia a organizat industria alimentară a Uniunii Sovietice, cea mai înaltă funcție deținută fiind aceea de comisar al poporului pentru alimentație publică.

² Ilf și Petrov, *America fără etaje*, Iași, Editura Polirom, 2010.

„omul muncii”. Iată clivajul! Principiile sunt radical opuse iar motricitatea socială e cu totul alta. Așadar, ceea ce lui Ilf și lui Petrov le repugnă, bunăoară produsele conservate sub orice formă sau mâncarea arătoasă, dar „lipsită de gust” din autoservirile sovietice pentru comisarul poporului pentru alimentație publică Mikoian această „noutate” culinară apare drept providențială. Să nu oitem, totuși, că *lifesyle*-ul din această țară se modifică: anume rândurile muncitorilor se îngroașă substanțial cu milioane. Cu alte cuvinte, cei care odinioară se hrăneau cu ce produceau au fost transformați exclusiv în consumatori și, ce cale de consecință, trebuie să le satisfaci necesitățile de bază. Se impunea, deci, o soluție rapidă, dar, mai ales, insolită.

Făcând un salt geografic spre sud-vest ajungem în România comunistă unde, pentru unii nu fără nostalgie, re-găsim un produs alimentar vedetă. *Salamul*. Pentru că producerea masivă a acestuia a fost efectiv o „victorie” a industrializării (n.b. forțată!), sub aspect popular acest produs, de la un punct încolo, nu a mai fost de găsit prin galantarele magazinelor de profil. Răspunsul de ordin causal asupra acestei lungi perioade de penurie se află în propagarea sa excesivă în toată țara, iar atunci când populația a început să-l consume masiv, nu se mai găseau resorturi de a-l produce.

Dacă declarăm că gastronomia comunistă a existat este, deci, pentru că au funcționat, în egală măsură, Uniunea Sovietică, Republica Socialistă România sau omul comunist. Mai mult se poate spune că realitatea acestui tip de bucătărie era și mai palpabilă decât originalitatea celor două fenomene de care vorbim. Ce se poate spune cu certitudine este că această bucătărie a supraviețuit contextului politic care a impus-o. Personal, discut acest fenomen nu doar inventariind rețete sau produse, ci apelând și la ceea ce *la petite histoire* definește „practicile cotidiene casnice”. Instituirea în U.R.S.S. a industriei alimentare este, din acest punct de vedere, extrem de incitantă pentru că, asemenea unei alchimii întoarsă pe dos, atunci s-au transmutat, printr-un proces nemaivăzut trei elemente sociale: *producția, gustul individual și efortul colectiv*. Altfel spus, sfera publică și cea privată s-au interconectat în mod surprinzător, iar rețetarul impus ca standard oficial modifică simultan modurile de a găti atât în cantinele muncitorești, cât și în cel domestic. Pe tot cuprinsul unui spațiu istorico-geografic imens, așa cum a fost lumea comunistă, oamenii ajung să recurgă la același meniu, iar bucătăria devenindu-le comună tuturor, le regândește deci ideea de coeziune socială. Și pentru că majoritatea rețetelor desemnează (și ele) o ideologie, această coeziune va descrie, până la urmă, un sistem de valori simplu, dar bine desenat. Se poate afirma că bucătăria sovietică nu a putut funcționa tocmai pentru că aceasta avea nevoie fie

de o ambianță (cum am spune noi astăzi) comunitară, fie de una națională sau etnică. Paradoxul și, într-un anumit sens perplexitatea, tocmai de aici apar, anume că în lumea comunistă s-a izbutit instituirea unei gastronomii care nu puncta nici la caracteristica socială, nici la cea națională sau la cea etnică. A însemnat, într-un anume fel marea cotitură, și nu doar în materie de gastronomie.

Inerent, se ridică o întrebare: suntem în stare să concluzionăm exhaustiv o perioadă istorică, oricare ar fi ea? *Primo*. Avem de a face cu Represiunile (truvabile și în alimentația publică, sic!). *Secundo*. Entuziasmul și participarea asumată, deși naivă, a populației la construirea noii lumi. Dar, tragedia lumii comuniste se reflectă exact în prețul devalizator care s-a plătit până la ultima resursă disponibilă. Viața! Iar din aceste „victorii” ne alimentăm, parțial, dar trist, până astăzi.

Abia atunci când încetăm să trivializăm trecutul sau să-l exaltăm se produce apropierea istoriei. Unii istorici par interesați de faptul că Stalin însuși supraveghea, între altele, edificarea arhitecturii brutaliste moscovite în anii '30 ai secolului trecut, dar se arată total indiferenți, de exemplu, de apariția uneia dintre cel mai infame unelte pentru efectuarea muncii silnice din Gulag (și nu numai), anume lopata numită „inima lui Stalin”. Însă, coborând la firul ierbii, vedem că, lucrurile se petreceau oarecum întocmai. Generalissimul nu doar că verifica intensiv variile schițe și scheme arhitecturale, dar era la curent și aproba implementarea acelor scule ca o formă, între mult altele, de tortură prin muncă excesivă. Iar Anastas Mikoian, pe cale de consecință, prezenta acest tip de implicare directă a lui Stalin drept model pentru orice lider de pe glob, lucru care conduce la concluzia că într-un astfel de model politic nu se regăsesc scopuri alternative. Altfel spus, lipsa vigilenței unui conducător ar putea aduce, la pachet, dispariția acestuia.

Indubitabil, nu doar în U.R.S.S. erau de găsit toate aceste reverberații ale societății industriale și de consum, numai că acolo, în mare măsură, aceste simptome erau exprimate foarte limpede și insistent și consecvent, deseori sfidând grotescul. Bineînțeles că ideologicul era ubicuu și acest fapt particularizează spațiul comunist de restul mapamondului. Toate acestea erau anunțate și comunicate fățiș, însă rezultatul, vizibil pretutindeni, era cu totul altul: anume lipsa de sincronizare a vieții cotidiene cu expresia ideologică a P.C.U.S. Evident, aici intervine, cu mare forță, utopia. Realitatea cu care se confrunta gastronomia comunistă era la antipodul propagandei din simplul motiv că majoritatea produselor erau, pur și simplu, de negăsit în viața cotidiană. Altfel acestea, paradoxal, existau. Măcar odată în viață, cineva le

vedea și chiar le gusta și, da, e dificil să ne închipuim o propagandă mai eficientă pentru că, cel puțin o dată în viață, cetățenii le puteau vedea sau chiar le puteau consuma, cu atât mai mult cu cât la succesul acesteia a contribuit masiv și opulenta iconografie pe această temă³. Iar *idealul* acestei bogate și colorate imagerii este chiar scopul dinamicii acestei propagande. Firul roșu dintre mitologie și adevăr din mercurialurile comuniste nu era doar unul de fațadă, ci era și unul foarte lax. Compoziția, că tot vorbim de imaginar, a unui astfel de vieți comuniste presupunea, în mod deloc concurențial ceea ce ar trebui să fie, ceea ce este și ceea ce va fi. Onirismul de extracție utopică se diluează într-un exercițiu cotidian, iar utopia însăși preia recuzita realității, contopindu-se cu aceasta pe un traseu distinct.

În societatea comunistă ideea de alternativă lipsea total. Nu mai e nevoie s-o spunem! Gastronomია socialistă a înghițit-o pe cea țărănească. Cât privește bucătăriile arhaice, tradiționale, acestea se deosebeau vizibil de cea „noua bucătărie comunistă”, deși utilizau aceleași ingrediente. Noua bucătărie a asimilat, de fapt, prin rapt unele mâncăruri dintre cele de dinaintea ei, simplificându-le și nivelându-le până la un nivel la care și-au pierdut orice congruență cu vechea bucătărie.

Pentru specialiștii în nutriție ai partidului singurul lucru important era ca „noului om comunist” să i se asigure combinația necesară de proteine, albumină și carbohidrați. Mai trist era că acești așa-ziși dieteticieni considerau că mâncarea nu e nevoie să fie condimentată, piperată pentru că toate acestea agită și irită, meniul trebuie să fie liniștit-neutru, cu cât mai multe mâncăruri fierte, înăbușite și pasate, omogenizate. Așa cum primesc copiii în primii ani de diversificare alimentară. Cât despre ambalarea și etichetarea produselor alimentare, ce să mai vorbim! Era o chestiune absolut neimportantă.

Problema gustului, care nu poate fi rezolvată formal, oferă o depoziție foarte clară. Anume aceea că, încă de la început, industria alimentară comunistă (alături, de fapt, de toate celelalte) a apăsă adânc pedala cantității, pierzând instantaneu cursa pentru calitate. Schema centralizată comunistă permitea, ce-i drept, soluționarea rapidă a unor chestiuni simple, dar, odată ivite cele sensibile, angrenajul se bloca.

³ A se consulta fabuloasa *Carte a mâncărilor gustoase și sănătoase*, volum celebru, compilat la inițiativa lui Anastas Mikoian. Prima ediție apare în anul 1939 și va fi reeditată aproape anual. Supervizată de Stalin, ediția din anul 1952 rămâne de referință pentru condițiile grafice excelente și pentru bogatul conținut ilustrat.

Ce putea face, atunci, conducerea de partid? Tocmai ceea ce făceau toți liderii autoritari: interveneau, printr-un anume despotism subiectiv care contracara formalismul birocratic, și controlau ei înșiși calitatea respectivelor produse. Pe cale de consecință, unicul gust care rămânea demn de luat în seamă la nivel industrial era cel al liderului. Acesta i se substituia consumatorului, iar preferințele lui deveneau opțiunile întregii populații.

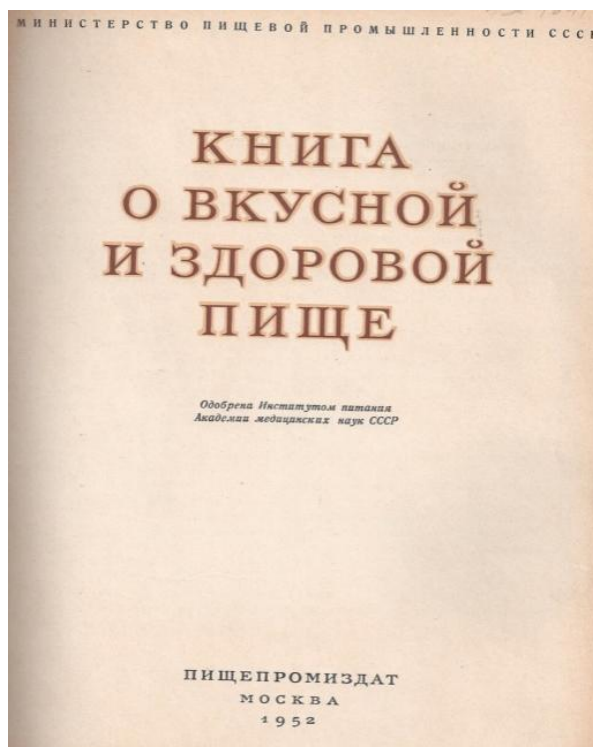
Modul acesta despotice de a conduce țara era agreat tacit de toată lumea. Ceea ce astăzi ne pare de necrezut, pe atunci nu provoca aproape nicio opoziție, în condițiile în care nomenclatura nu avea deloc încredere în propriul popor. Puterea deținea un dublu rol: acela de lider, de vigilență căruia nu scapă nimic, dar și acela de educator. Cu toate acestea este dificil de spus care dintre aceste funcții înclină mai mult balanța în societate. De la un moment dat încolo, oamenii au încetat a se mai gândi că aceste produse industriale au fost inventate și implementate de cineva anume. Sentimentul general de firesc al generațiilor succesoare a devenit cadru constitutiv al vieții cotidiene în comunism. Iar în anii '60-'70, când stalinismul a fost dosit după o perdea a trecutului, unele compartimente ale utopiei s-au materializat. E evident pentru aproape toată lumea că „bunăstarea” comunistă nu era decât o lozincă. Dar pentru că oamenii își doresc mereu altceva și pentru că ei nădăjduiesc să demonteze rutina domestică, peste decenii, viața comunistă capătă ipostaze care cândva erau percepute doar ca un ideal. Altfel spus, intră în scenă nostalgia. Readucem în plan afectiv produsele mitologiei alimentare comuniste: înghețata Polar, sucul Cico, salamul „Victoria” plin de carne (sic!), și deplângem lipsa gustului *de atunci*. Publicitatea, cu tot ce presupune ea însă, depune mari eforturi spre a ne convinge că toate au rămas la fel!

Bucătăria comunistă se conservă în structuri închise: creșe, grădinițe, spitale, penitenciare. Concret, în acele locuri unde alimentația este de trei ori pe zi cu mâncare caldă (uneori, se adaugă gustarea de după-amiază, un fruct sau un mic desert), iar prânzul are la rândul său trei feluri. Tuturor ne este cunoscut felul întâi, supa sau ciorba, iar la felul doi, carne sau pește cu garnitură. Posibil ca acest tip de alimentație să se conserve și în unele sanatorii sau cantine ale stațiunilor balneoclimaterice, dar într-o formă diminuată.

Actuala „alimentație publică” conține și bucate vechi, și bucate tradiționale. La fel ca în țările exotice, unde se servește gastronomie „europeană” alături de cea autohtonă. În bistrourile de azi, alături de bucatele noi, fără de care tinerii nu-și mai pot concepe alimentația, se poate servi și pilaf sau mâncărică de mazăre. Mai conservatoare este, în schimb, gastronomia

domestică. Oarecum explicabil, hrana se pregătește preponderent pentru copii. Piureul de cartofi, supele de legume, chiftelele, diversele tocănițe, acestea sunt mai degrabă mâncăruri „gătite” care trimit, în esență, tot la cele trei feluri care puteau fi primite la cantinele de odinioară.

Astăzi, în „autoserviri”, popular denumitele *împinge-tava*, se imită ambianța comunistă, în ciuda faptului că există un anumit tip de design interior. În fapt, desigur, nu e altceva decât o altă „nouă” cantină comunistă ideală, însă puternic cosmetizată și înfrumusețată. Ea combină armonios cuceririle orânduirii comuniste cu excesele capitalismului. Este vorba, în esență, tot de un soi de utopie.

Pagina de gardă a ediției din 1952 a
Cărții mâncărilor gustoase și sănătoase.

ULINARY EGALITARIANISM. PUBLIC CATERING STRATEGIES DURING COMMUNIST TIMES

(Abstract)

In its minimalism, the communist cuisine has an ascending position within the preferences of the young generation. They have not an idea of party „meetings” or huge queues for basic food during the communist or soviet times, that’s why, for them, this social behaviour seems to be odd. Through the massive propaganda apparatus, the communist scheme was intensively promoted as a shield against different „attacks” from ideological enemies. Therefore, the communist type of cuisine represents a dense and heavy piece of nostalgia of those times.

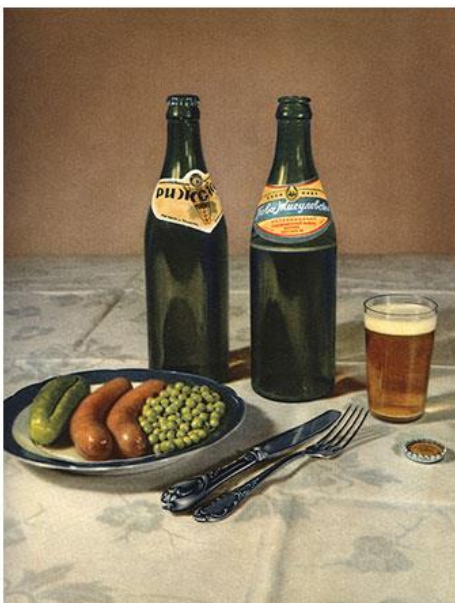
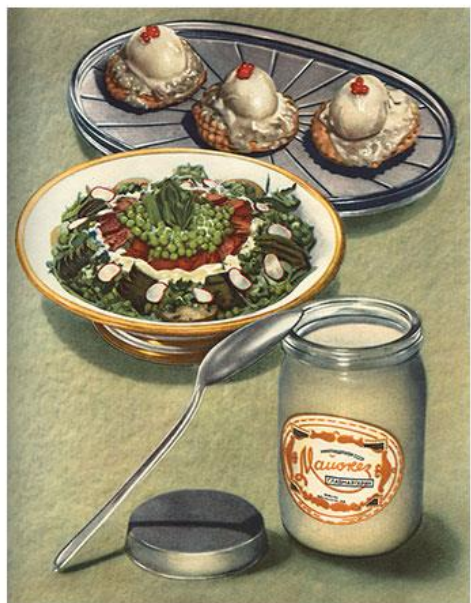
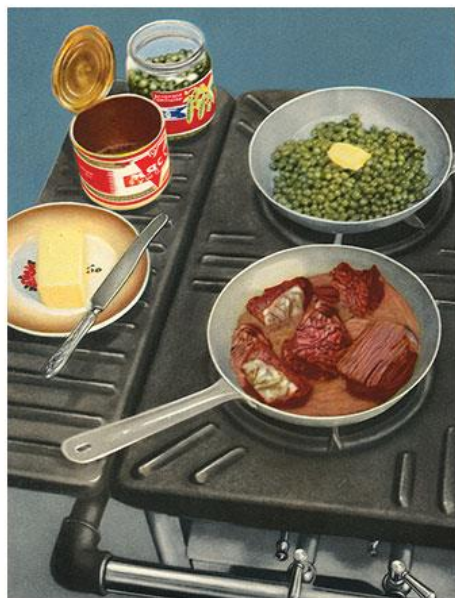
Researching this branch of the history of communism allow us to observe, like through the looking glass, the private life of the citizens and, in the same time, we can establish if the communist public catering represented a logic of a culinary tradition or it was a unique and renderous phenomenon.

Key words: communism, totalitarianism, soviet gastronomy, public catering, food.

ANEXE

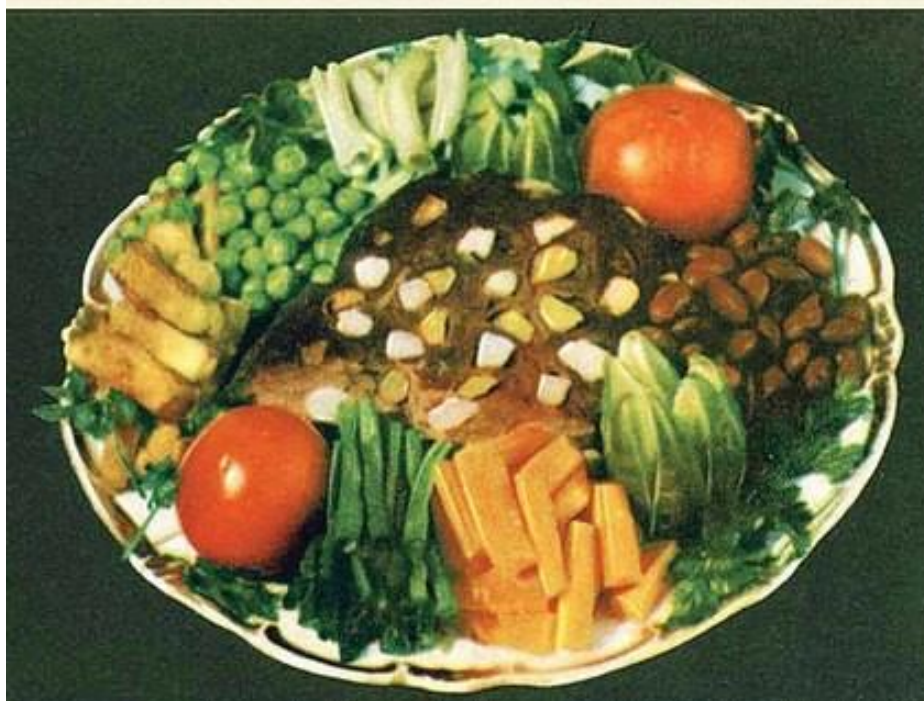
Alimentația publică în perioada comunistă

Sursa: *Cartea mâncărilor gustoase și sănătoase* (volum aflat în posesia autorului).

EFECTE SOCIAL-ECONOMICE ALE INDUSTRIALIZĂRII DIN PERIOADA COMUNISTĂ, ÎN ZONA GORJULUI

Cornel ȘOMÎCU*

La jumătatea secolului trecut, regimul comunist s-a aflat în fața unei imense provocări, aceea de a aduce la același nivel de dezvoltare toate regiunile țării. Mijloacele de realizare a acestui obiectiv nu au fost mereu adaptate realităților locale sau regionale. Industrializarea era direct legată și de problema urbanizării și a dezvoltării orașelor. Construcția masivă de unități industriale în orașe sau în zone apropiate acestora a generat o transformare a spațiului urban și o extindere a acestuia spre zonele rurale apropiate.

Industrializarea a generat o deplasare majoră a populației rurale către orașe. Dezvoltarea industrială – prioritară în anumite zone și orașe, deficitară în altele – a dus la o fluctuație a forței de muncă și la o migrație continuă a acesteia. Uneori, întreprinderile mari ofereau câștiguri sporite și condiții de muncă și de trai mai bune, astfel că migrația spre oraș era dublată mereu de o mișcare a muncitorilor în interiorul localităților, de la o fabrică la alta, mai nouă și mai mare. Politica industrială a regimului comunist a fost marcată profund de orientarea ideologică. Chiar dacă profilul regiunii Oltenia era unul agricol până atunci, regimul a insistat pe construcția industrială bazată pe exploatarea cărbunelui. Baza economică a socialismului trebuia să fie consolidată pe industria grea, mare consumatoare de resurse, inclusiv energetice. Agricultură, valorificarea produselor agro-alimentare și industria bunurilor de consum nu intrau cu adevărat în calculele noului regim. Oțelul, cărbunele, mijloacele de producție, care produceau la rândul lor, alte mijloace de producție, erau simbolurile noii orânduiri și trebuiau promovate¹.

Un rol important l-a jucat dinamica urbană. Creșterea numărului de orașe în perioada comunistă s-a făcut prin schimbarea statutului juridic al unor localități cu un dinamism economic și socio-cultural deosebit sau, în câteva

* Drd., Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Tg. Mureș, Școala Doctorală de Litere, Științe Umaniste și Aplicate.

¹ Dan Bălțeanu, Monica Dumitrașcu, Sorin Geacu, Bianca Mitrică, Mihaela Sima, *Dezvoltarea urbană și ariile metropolitane în România. Natura și Societate*, București, Editura Academiei Române, 2016, pp. 250-291.

cazuri, prin apariția unor orașe, cu funcții industriale (ex. Rovinari și Motru în Gorj). După cum se știe, în țara noastră calitatea de oraș este rezultatul unei decizii administrative, reliefând o anumită politică de stat în acest domeniu. Statul comunist a avut un rol important în distribuția orașelor pe categorii de mărime, în repartitia echilibrată în teritoriu a acestora și în constituirea unei rețele urbane conform obiectivelor puterii centrale. De fapt, prin reorganizarea administrativ-teritorială din anul 1968, s-a acordat o importanță sporită urbanizării, ca factor de concretizare a acestei politici. Ca urmare, rețeaua urbană s-a extins prin apariția de noi orașe și, în același timp, s-a accentuat dezvoltarea orașelor reședințe de județ. Prin relansarea activității de sistematizare a teritoriului și a localităților, amenajarea urbană a urmărit modernizarea orașelor României, renunțându-se la prioritatea unor obiective cantitative în favoarea unei dezvoltări calitative (revitalizarea centrelor istorice ale orașelor, conservarea patrimoniului arhitectural, renovarea fondului vechi de locuințe, sistematizarea căilor de comunicații și a spațiilor verzi² etc.).

Etapă colectivizării forțate a României a zdruncinat din temelii țara, iar rezistența țăranimii a fost una puternică. Din nefericire, această epocă, prelungită până în anul 1962, a îmbrăcat, în România, forme net diferite față de țările vecine. Țăranii români au rămas săraci pentru că, deși au dus greul colectivizării și al muncii pământului, veniturile lor erau reduse la nivel salarial (norme/zile muncă) și nici nu dețineau loturi individuale relevante. După anul 1950, producția agricolă a României a crescut cu procente importante, dar nici pe departe pe măsura investițiilor statului în mecanizare. Țăranul, „dacă nu va lua calea industriei, va fura de la CAP ca să trăiască mai bine”³.

Pentru Gorjul acelor vremuri, reținem că la 2 martie 1949 au fost confiscate cele 50 de hectare rămase foștilor proprietari în anul 1945. Astfel, prin decretul 83 din 2 martie 1949, în județul Gorj au fost expropriați definitiv 96 de proprietari, între care urmașii lui Dincă Schileru, fostul prim-ministru Gheorghe Tătărescu, moștenitorii generalului Gheorghe Magheru și fostul prefect, ing. Aurel Pleșoianu⁴.

Mare parte dintre țărani au trecut forțat în CAP, intrând cu tot inventarul viu sau mort. Opozanții acestei idei au fost umiliți, bătuți, strămutați, trimiși în

² *Ibidem*.

³ A se vedea: https://nccmn.fandom.com/ro/wiki/Economia_Rom%C3%A2niei_comuniste, accesat la 14.11.2020

⁴ Hadrian Gorun, Gheorghe Gorun, *Colectivizarea griculturii. Represiune și rezistență. Studiu de caz: Județul Gorj*, în „Analele Universității «Constantin Brâncuși», Târgu Jiu, Seria Litere și Științe Sociale, nr. 2/2011, p. 61.

închisori, iar o parte și-au pierdut viața la canal sau în alte locuri de detenție. Istoricii gorjeni citează un caz din Comuna Roșia-Jiu, sat Timișeni, unde Constantin Rogojanu s-a opus cotelor și colectivizării, motiv pentru care a fost cercetat și închis și nu s-a mai știut nimic despre el. Astfel de cazuri au fost consemnate cu miile sau zecile de mii. Au suferit din cauza opoziției lor la colectivizare preotul Popescu Ion, dar și Bâldea Ion, care au antrenat o mare masă de oameni pentru a sabota pe toate căile politica PCR. Brăiloiu Mișu, lucrător la CFR, a făcut politică contra partidului. A fost condamnat la mulți ani de închisoare sau chiar pe viață. A decedat în pușcărie⁵.

Din studiul documentelor de arhivă, reținem Raportul Comitetului Provizoriu al Regiunii Gorj către Ministerul Agriculturii, datat 3 octombrie 1950. La data consemnată, existau în Regiunea Gorj-Mehedinți doar 15 gospodării colective. În nouă dintre acestea au fost aduse vitele și inventarul agricol. În 7 gospodării s-au adus 8.400 kg de grâu și 458 kg de secară. Au fost predate gospodăriilor următoarele animale (număr și specii): 112 boi, 48 vaci de muncă, 5 vaci de rasă, 39 de cai, 8 viței, 172 de ovine, 58 de miei, 2 porci, 8 purci. Inventarul mort cuprindea: 86 de pluguri, 31 de grape, 78 de care, 35 de căruțe, o semănătoare și 27 de prășitori. G.A.C. „Veac Nou” din Plopșoru avea 18 bovine, iar G.A.C. „Drum nou” din Rășina -14 bovine⁶.

Asemenea restului țării, și în Gorj, efectele colectivizării au fost dramatice. Marea majoritate a țăranilor gorjeni își asigurau subzistența, în principal, din creșterea animalelor. Treptat, suprafețele pășunilor au cunoscut o restrângere. Islazurile comunale au căpătat alte destinații sau au fost folosite numai pentru animalele gospodăriilor colective. Slaba fertilitate a acestora nu era în măsură să asigure nici hrana animalelor, proprietate-obștească. Decăderea satelor colectivizate a fost evidentă. În contrast, localitățile necolektivizate cunosc o relativă prosperitate. Colectivizarea agriculturii, drama țăranilor și păcăgînirea satelor este o dureroasă pagină a istoriei noastre naționale, fără precedent în alte epoci istorice⁷.

Industrializarea a fost o prioritate a autorităților comuniste încă de la momentul preluării puterii. Obiectivul principal a fost transformarea țării dintr-un stat eminentement agrar, într-unul industrial. Conform documentelor statului comunist, realizarea acestui proiect presupunea, în primul rând,

⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁶ SJAN Gorj, fond Sfatul Popular al Regiunii Gorj, dosar nr. 31/1950, f. 93 și urm.

⁷ Hadrian Gorun, Gheorghe Gorun, *op.cit.*, p. 80.

dezvoltarea sectoarelor extractive, a mecanizării complexe, a industriei grele (siderurgie, construcții de mașini) și automatizarea producției.

Prioritatea dată dezvoltării industriei grele este reliefată și de dinamica producției industriale. În intervalul de timp 1950-1989, producția industrială totală a României a crescut de 44 de ori, într-un ritm mediu anual de 10,2%⁸. Ritmul a fost mai accelerat până în anul 1980, după care a scăzut la 3,3% pe an, în perioada 1981-1989 și 2,6% pe an, în perioada anilor 1986-1989⁹.

Politica de industrializare impusă a implicat și o mișcare însemnată a forței de muncă către noile centre industriale, implicit o creștere a populației urbane. În perioada 1948-1989, crește procentul populației urbane cu mai mult de șapte milioane de persoane, adică de la 23,4% la 54,3%¹⁰. Creșterea este realizată, pe de o parte datorită migrației în vechile centre urbane, pe de altă parte, prin acordarea statutului de oraș unor localități, cu precădere monoindustriale. În perioada 1948-1989, numărul orașelor a crescut de la 153 la 260¹¹.

Un aspect negativ al politicii de industrializare de tip românesc l-a constituit specializarea în industria construcțiilor de mașini, energie electrică și termică, combustibili, chimie și metalurgie. Industrializarea în România nu a produs bunăstare, ci – după o scurtă perioadă de creștere – a dus la sărăcirea drastică a populației¹². România a obținut o capacitate industrială uriașă care se baza pe o putere energetică foarte mare, unde lignitul și termocentralele din Oltenia jucau un rol foarte important.

Peste 20 de sate și cătune au dispărut în județul Gorj ca urmare a lucrărilor miniere din zona Rovinari-Jilț în ultimii 50-60 de ani, unele dintre acestea nu au rămas consemnate nici în cartea de istorie. Locuitorii acestor zone au devenit victimele industrializării forțate a județului, perioadă consemnată în anii comunismului. Pentru unii dintre acești cetățeni mutarea a fost benefică iar dezrădăcinarea, în funcție și de vârstă, nu a fost un fenomen

⁸ Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice "Costin C. Kirițescu", *Noua enciclopedie a României. Cunoșterea enciclopedică a României*, Caiet de lucru 2 *Industrie, perioada cuprinsă între 1945 și sfârșitul anului 1989*, coord. Nicoleta Hornianschi, București, Editura Academiei Române, 2019, p. 27.

⁹ *Ibidem*, p. 29.

¹⁰ Dan Bălțeanu, Monica Dumitrașcu, Sorin Geacu, Bianca Mitrică, Mihaela Sima, *op. cit.*, pp. 250-291.

¹¹ ***, Raportul Național pentru cea de-a III-a conferință în domeniul așezărilor umane și dezvoltării urbane durabile – Habitat III (2016), p. 6, a se vedea: http://habitat3.org/wp-content/uploads/UN-HABITAT_27072016_ro.pdf.

¹² Gyöngyi Pásztor, *Industrializarea comunistă și dezindustrializarea capitalistă*, în „Transilvania Reporter”, 1 mai 2015, p. 3.

major. Pentru alți locuitori, strămutați la zeci de kilometri distanță sau mutați doar în apropiere, activitatea industrială a adus alte lucruri decât cele prezentate la jurnalele de știri: poluare, distrugere a mediului fizico-geografic, afectare a stării de sănătate ș.a. Industrializarea forțată a distrus, în primul rând, identitatea zonei, cu ocupațiile, tradițiile, aspirațiile, solidaritatea, și mai ales istoria locală. O situație specifică Gorjului, industrializarea forțată în domeniul industriei extractive s-a prelungit cel puțin în primul deceniu postrevoluționar.

Județul Gorj avea, la jumătatea secolului trecut, însemnate resurse ale subsolului (lignit, antracit, grafit, petrol, gaze) și resurse ale solului (fond forestier), puțin sau deloc valorificate înainte de cel de-al Doilea Război Mondial. La începutul deceniului șase al secolului trecut, înapoierea economică va lăsa locul unei dezvoltări industriale fără precedent.

Printre zonele care au beneficiat de importante investiții din partea statului comunist au fost și cele miniere. Dacă în deceniul amintit al secolului trecut, eforturile financiare s-au concentrat pe zona Rovinari, între anii 1961-1965, investițiile au fost orientate spre deschiderea bazinului carbonifer Motru. Tot acum, reținem că populația județului Gorj a crescut de la 231.280 de locuitori, în anul 1900, la 333.739 de locuitori, în anul 1975¹³, cifra modestă fiind și consecința pierderilor de populație din timpul celor două războaie mondiale.

În perioada comunistă, județul Gorj a avut mai multe forme și denumiri, cel puțin, până în anul 1968. Astfel, în baza reorganizării administrative din anul 1950 apărea Regiunea Gorj, cu centrul administrativ la Târgu Jiu, care avea în componență teritoriile fostelor județe Gorj și Mehedinți și câteva comune din fostul județ Dolj¹⁴. Regiunea Gorj se compunea din două orașe de subordonare regională – Târgu Jiu și Turnu Severin –, 8 raioane și 207 comune. În anul 1952 s-a făcut o nouă reorganizare administrativ-teritorială, când a fost înființată regiunea Craiova, care cuprindea și Doljul și care, în deceniul următor, a purtat denumirea de Oltenia¹⁵.

Gorjul a fost ținta unui uriaș experiment social care l-a transformat în mod iremediabil. Pe fondul extinderii exploatărilor miniere, cu zeci de mii de hectare de teren afectate, au dispărut multe localități, iar locuitorii au fost

¹³ *Ibidem*, p. 28.

¹⁴ Dan Neguleasa, Florina Popescu, *Arhivele Statului Județul Gorj-Îndrumător arhivistic*, Târgu Jiu, Editura Camera de Comerț și Industrie Gorj, 1994, p. 24.

¹⁵ *Ibidem*, p. 25.

strămutați. De asemenea, au apărut așezări noi cu specific minier și energetic, printre care: Motru, Rovinari, Mătășari, Turceni ș.a.

Până în anul 1989, dezafectarea și strămutarea localităților afectate de activitatea minieră se realiza pe bază de acte normative, emise de stat, în care erau prevăzute și locurile unde oamenii erau obligați să-și reconstruiască gospodăria, ajutați de stat. Proprietarii primeau sume fixe, puteau să recupereze din materialele casei demolate și aveau transport gratuit. Cu toate acestea, erau condiții insuficiente ca oamenii să mai beneficieze de ce avuseseră anterior, de cele mai multe ori familiile mutate nu aveau resurse să își refacă proprietatea avută anterior. După anul 1990, strămutarea satelor afectate de minerit s-a făcut prin negociere directă structura minieră-proprietar și doar în trei locații: Motru (cartier Știucani) - proprietăți în limita a 1.500 mp; Cornești (comuna Bălești) în limita a 2.000 mp/lotul și Tg-Jiu (cartier Vărsături) în limita a 1.000 mp/proprietar¹⁶.

Pentru a se respecta lozinca comunistă „Patriei cât mai mult cărbune”, în Gorj s-a desfășurat și cunoscuta operațiune „Acțiunea 7000”. Mii de muncitori au sosit în Gorj pentru perioade mai scurte sau mai lungi, într-un efort al statului comunist de a spori producția de cărbune.

Statul comunist s-a confruntat, în a doua parte a existenței sale, cu o criză energetică pricinuită și de contextul extern, în anii 1980 populația fiind supusă unor privațiuni mari și din acest punct de vedere. Gorjul a fost în prima linie a reconstrucției energetice a țării, fiind un imens șantier național. Mineritul, ca industrie, exista în Gorj încă din anii 1949-1950 (Rovinari) și 1962-1963 (la Motru). Nu întâmplător aici au apărut cele mai mari termocentrale din România la Rogojelu, în lunca Jiului și la Turceni, în perioada 1978-1981¹⁷.

Afectați de lucrările miniere, cu proprietatea pierdută, țăranii aflați în această situație au fost siliți să treacă în urban sub forma muncitorilor sau să rămână în același mediu, însă din postura de muncitori agricoli. Mulți au ales să meargă în industrie doar că trecerea în urban nu i-a scăpat de foame sau, mai exact, de penuria de produse agricole. Legat de acest aspect, putem identifica două momente care au schimbat viața românilor și au legătură cu județul Gorj. Astfel, decretele din 9 și 17 octombrie 1981 au schimbat radical problemele de aprovizionare a populației cu cele necesare traiului de zi cu zi.

¹⁶ Emil Huidu, *Monografia mineritului din Oltenia*, vol. II, *Bazinul Jilț, 1974-2007*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2007, pp. 270-272.

¹⁷ Gheorghe Gorun, *Rezistența anticomunistă în județul Gorj reflectată în mentalul colectiv (1945-1981)*, Craiova, Editura Universitaria, 2008, p. 359.

Decretul din 9 octombrie 1981 definea ca infracțiune, pedepsită conform Codului Penal, cu șase luni până la cinci ani de închisoare, specula cu alimente unde, conform decretului respectiv, se încadrau toți cei care cumpărau alimente de bază („ulei, zahăr, făină, mălai, orez, cafea, precum și alte produse”) în cantități mai mari decât cele necesare consumului familial pe o lună¹⁸. În plus, se prevedeau pedepse similare celor ce cumpărau produse făinoase (pâine, paste etc.) pentru hrana animalelor. Decretul din 17 octombrie 1981 mergea cu un pas înainte și interzicea achiziționarea de alimente în afara localităților de reședință sau a celor în care se afla locul de muncă, fiecare județ fiind răspunzător pentru propria aprovizionare¹⁹. Fără să introducă explicit cote de consum, decretul obliga astfel autoritățile județene să treacă, în primul rând, la raționalizarea pâinii, făinii și mălaiului în limita cantităților disponibile pe plan local. Poate că atenția noastră nu s-ar fi concentrat atât de mult pe cele două acte normative dacă nu ar fi fost reacția spontană și de amploare a minerilor din Motru, cel mai important centru minier din Gorj. Greva pâinii, cum a mai fost numită, a fost îndreptată împotriva autorităților comuniste care raționalizaseră pâinea minerilor din zonă. Greviștii, mai ales minierii de la Roșița și Leurda, au mers la Motru unde au înconjurat sediul Comitetului Orășenesc de Partid. Înăbușirea revoltei minerilor a fost cruntă și a condus la arestări, mutări de persoane în alte zone ale țării, dar și o înăsprire a situației, celebra lege a acordului global din anul 1983. Practic, prin astfel de evenimente nefericite și prin reacția drastică a autorităților, se dovedea, tot mai clar, că regimul comunist își pierduse și ultimele legături cu masele pe care le reprezenta.

Se pot identifica mai multe valuri de muncitori care au fost aduși în Gorj începând cu anul 1978. În mineritul gorjean, devenit un imens șantier al tineretului, au venit 8.500 de brigadieri, din toate județele țării²⁰. La solicitarea conducerii de partid, în bazinele Motru, Jilț și Rovinari, cei mai mulți muncitori au fost aduși din zona Moldovei, dar sunt de reținut și județele Tulcea sau

¹⁸ A se vedea: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/decret-nr-306-din-9-octombrie-1981-privind-unele-masuri-pentru-prevenirea-si-combaterea-unor-fapte-care-afecteaza-buna-aprovizionare-a-populatiei-emitent-28217.html>

¹⁹ Gheorghe Gorun, *Rezistența la comunism. Motru 1981*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2005, p. 32.

²⁰ Alin Ion, „Acțiunea 7000” sau cum a ajuns Gorjul un Eldorado pentru muncitorii din toată România, în *Adevărul*, 17 iunie 2016, p. 11, a se vedea https://adevarul.ro/locale/targu-jiu/actiunea-7000-ajuns-gorjul-eldorado-muncitorii-romania-1_576264b15ab6550cb800291f/index.html

Bihor²¹. În anul 1981, se ajungea la cifra de 7.000 de muncitori aduși în minerit din exteriorul județului, motiv pentru Nicolae Ceașescu să le adreseze un „mesaj de felicitare celor 7.000 de muncitori și specialiști, precum și militari care au participat la acțiunea de sporire a producției cărbunelui în bazinul minier Gorj”. Cea mai mare parte dintre cei veniți în bazinele carbonifere s-au stabilizat în județ și au primit locuințe în blocurile din localitățile nou construite: Motru, Rovinari sau Mătăsari. O parte dintre ei s-a disponibilizat după anul 1995 și s-a întors în localitățile de baștină²².

Asupra localităților afectate de minerit, adică acelea care trebuiau să dispară pentru a scoate la lumină „aurul negru”, activitatea extractivă a acționat ca un veritabil blestem. Așezări importante, cu oameni gospodari, cu istorie și tradiții, au fost puse la pământ, în numele industrializării. Dacă pentru economia Gorjului și a țării, exploatarea cărbunelui a fost o binecuvântare, un semn de progres și dezvoltare, pentru locuitori a fost, deseori, o dramă din care nu și-au mai revenit niciodată.

Pentru muncitorii aduși în Gorj, dar și pentru locuitorii din zonă atrași în industria minieră s-au construit noi așezări sau au fost extinse altele. Un prim exemplu ar fi orașul Rovinari, care a căpătat acest statut prin Decretul Prezidențial nr. 367/09.12.1981, având în componență satul Vârț și colonia Poiana. Zona Rovinari căpătase valențe de centru urban cu câteva decenii mai devreme²³. În doar câțiva ani, statul comunist a făcut eforturi considerabile, cinci trusturi de construcție din Buzău, Neamț, Cluj, Dolj și Gorj au clădit un oraș²⁴.

Ilie Răuțescu, primul comandant al Șantierului Național al Tineretului Rovinari, a condus eforturile edilitare la Rovinari. Astfel, în primii 4 ani au fost construite 3.400 de apartamente, pentru recordul de 1.100 de apartamente, din 1983, orașul fiind decorat cu Ordinul Muncii clasa a II-a pe țară²⁵. Ca să vedem uriașul efort făcut de statul comunist pentru confortul minerilor și energicienilor aduși în zonă, reținem că în doar 4 ani au fost construite 12 km de rețele stradale rutiere și pietonale, s-a construit un spital cu 250 de paturi, un liceu, o școală generală cu 24 de săli de clasă, două grădinițe și o casă de

²¹ Gheorghe Gorun, *op. cit.*, p. 346.

²² Alin Ion, *art. cit.*, p. 11.

²³ Mihail Pasere, *Monografia Rovinarilor - 30 de ani de la înființarea orașului Rovinari (1981-2011)*, Târgu Jiu, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, 2011, p. 241.

²⁴ Emil Huidu, *Monografia mineritului din Oltenia*, vol. I, Târgu Jiu, Editura Fundației „Constantin Brâncuși”, 2004, p. 430.

²⁵ *Ibidem*, p. 436.

cultură. De fapt, cei care au locuit la Rovinari în perioada respectivă își aduc aminte că avântul investițional a început să se reducă treptat, după anul 1987 și să dispară, practic, după anul 1989. Orașul avea pe atunci probleme cu apa și asigurarea căldurii, lipsa perioade lungi energia electrică, deși în apropiere funcționa cea mai mare termocentrală din țară. În primii ani după căderea regimului comunist au plecat și așa-numiții „detașați”, cei care nu își creaseră rădăcini în zonă și aveau unde se întoarce, mai ales în zona Moldovei.

Cu titlul de exemplu privind dislocarea unui mare număr de persoane pentru activitatea din minerit, amintim aici cazul coloniei Poiana. Aceasta a apărut pe un teren ocupat în baza decretelor 187/1956 și 79/1957 și a cuprins, pentru muncitorii aduși în zonă, construcția de drumuri, alei, platforme betonate, rețele termice și de canalizare, rețele electrice, canale, podețe, pasarele²⁶ etc. După ce și-au îndeplinit rolul mai multe decenii, construcțiile de la Poiana au fost demolate în primul deceniu după anul 1989 pentru a face loc Carierei Gârla, una dintre cele mai mari din zonă. Regretatul Emil Huidu, fost director în mineritul gorjean și autorul a mai multor lucrări dedicate istoriei acestei îndeletniciri în Oltenia, amintea despre clădirile cu destinație de locuință din Colonia Poiana. Astfel, mutarea acesteia a presupus demolarea a 7 blocuri de locuit cu câte 2 apartamente P+1, 1 bloc de locuit cu 4 apartamente P+1, 15 duplexuri cu câte două apartamente, dar și 14 gospodării particulare.

Această colonie, de fapt un oraș minier cu aproape toate elementele presupuse de acest statut, avea o situație deosebită deoarece adăpostea „Ansamblul Tătărescu”, cum apare în documentele vremii, inclusiv cele ale Ministerului Culturii începând cu 1992. Acesta cuprindea: Cula Poenaru-Tătărescu, Casa Antonie Mogoș (impropriu numită Culă în documentele miniere), Biserica cu turnul clopotniță și Poarta de intrare²⁷. Toate aceste elemente de patrimoniu se regăsesc, din anii 2000, în cadrul Muzeului Arhitecturii Populare de la Curtișoara. Pe lângă strămutarea ansamblului arhitectural menționat, Muzeul de la Curtișoara a mai primit, prin transfer, două mese din travertin de Bămpotoc, obiecte sculpturale din antichitatea daco-romană (amfore, coloane, lei din piatră).

Și alte așezări au cunoscut transformări uriașe în anii comunismului, iar după anul 1989 au suferit amputări considerabile. Începând cu anul 1974, comuna Mătășari a intrat sub zodia mineritului. În anul menționat s-au deschis minele Mătășari și Dragotești, apoi, în anul 1978, cariera Jilț-Sud și, în 1984,

²⁶ *Ibidem*, p. 140.

²⁷ *Ibidem*.

cariera Jilț-Nord. Întreaga zonă lucra în minerit și, după procedura din alte zone miniere, a existat un aport de populație din zonele limitrofe²⁸. Colonia Mătășari a avut rolul de a stabili forța de muncă în zonă. Terenul din Mătășari a fost ocupat în baza decretelor 230/1975 și 78/1980 și a deciziei Consiliului Popular Gorj, fiind amplasate drumuri, alei, platforme betonate ș.a. Au fost construite 60 de blocuri de locuințe cu 2.600 de apartamente și două blocuri de garsoniere.

Și orașul Motru își datorează existența și evoluția dezvoltării industriei miniere. Și acest oraș a atras forță de muncă disponibilă inclusiv din alte zone ale țării. Aici se poate vorbi de o adevărată revoluție demografică care a dus la apariția orașului. În anul 1969, ritmul orașului Motru a crescut de 3,6 ori față de 1968, iar în anul 1975 populația se ridica la 17.000 de oameni din care 80% erau muncitori cazați în 55 de blocuri, adică 3.755 apartamente²⁹.

Așa cum putem să remarcăm, era vorba de un oraș de mici dimensiuni care a luat naștere în anul 1966. Un oraș în totalitate muncitoresc ca atâtea altele în România comunistă și în Gorj: Motru, Rovinari, Țicleni de exemplu. Din câte se pare, planurile lui Ceaușescu privind această urbe erau „mărețe”, Gorjul, și mai ales Motru, trebuia să dea cel puțin jumătate din necesarul de cărbune al țării.

Nicolae Ceaușescu nu și-ar fi imaginat că aici va întâmpina o rezistență serioasă, uriașă dacă ne gândim la numărul de locuitori, la planurile sale megalomane. Nici Motru, nici alte orașe din România acelor timpuri, nu erau scutite de înfruntarea unor probleme generale ale regimului: foamea, frigul, lipsa de speranță, birocrăția și corupția. Doar că la Motru oamenii au reacționat într-un mod care a afectat și regimul politic dar și orașul; acesta nu va mai beneficia de prioritizările de fonduri anterioare. Era clar, însă, că regimul politic comunist nu își mai permitea să păstreze statutul special al orașelor miniere, pâinea la liber până în 1981³⁰. Criza economică și socială era tot mai evidentă și aceasta va duce, inevitabil, la căderea regimului comunist până la finalul aceluia deceniu.

²⁸ Ion Dădălău, Nicolae Racocanu, Matei Ioachim, *Mătășari, file de monografie*, Târgu Jiu, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, 2010, pp. 137-1380.

²⁹ Marian Păun, Ana Păun, Anica Tomescu, Mihai Popescu, *Municipiul Motru, file de monografie*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2006, p. 11.

³⁰ Dan Gheorghie, *Orașul care s-a rupt de Ceaușescu în 1981*, în „România liberă”, 13.01.2016, a se vedea: <https://romanalibera.ro/special/reportaje/orasul-care-s-a-rupt-de-ceauescu-in-1981-404212>.

Reținem pentru existența zonelor Motru și Rovinari, că la 9 decembrie 1981 apărea un decret al Consiliului de Stat care înceta activitatea Combinatului Minier Oltenia și înființa Combinatele Miniere Motru și Rovinari³¹. Apăreau astfel două centre industrial-agrar: Motru și Rovinari. Centrul industrial-agrar Motru cuprindea actualele comune Cătunele, Dragotești, Mătășari și Samarinești și localitățile Dealul Pomilor, Horăști, Însurăței, Leurda, Ploștina la care se adăugau Lupoița, Roșița, Râpa³².

O altă așezare care a fost afectată iremediabil de deschiderea noilor capacități energetice, mine și termocentrale, a fost actualul oraș Turceni. Termocentrala construită aici începând cu anul 1972 și intrată în producție parțial în anul 1978 a avut mai multe avantaje, cele mai importante fiind legate de apropierea de bazinul carbonifer Jilț și de forța de muncă disponibilă în zona Mehedințului. O statistică interesantă din acele vremuri remarcă faptul că 63% din personalul necesar era din zonă (satele și comunele învecinate) și doar 27%, din alte regiuni ale țării³³. Acest lucru nu i-a împiedicat pe specialiști să realizeze niște premiere uluitoare: 4 coșuri de fum cu înălțime de 280 m executate prin metoda glisării din beton armat, prima lucrare de acest tip realizată în țară; 8 turnuri de răcire a apei, cu capacitate de răcire de 42.000 mc/h, înălțime 115 m-primele executate în țară prin metoda „cofragului pășitor” în hiperbolă; fundații pentru 8 turboagregate de 330 MW, lucrări cu grad mare de dificultate, realizate de asemenea în premieră în România³⁴.

Trebuie remarcat faptul că dezvoltarea economică a județului Gorj în epoca comunistă a presupus mutări ample de populație. Sute de decrete de expropriere au fost date de statul comunist pentru dezvoltarea Gorjului, pentru care vizau: extinderea perimetrelor miniere, extinderea orașelor și vetrelor de sate pentru primirea populației dislocate, extinderea activității de exploatare a petrolului și gazelor naturale. Bunăoară, decretul 67/25 ianuarie 1968, era dat în scopul executării unei căi ferate normale pentru dezvoltarea unor cariere de lignit din bazinul carbonifer Rovinari situate în comuna Pinoasa, satul Vârț și Roșia-Jiu³⁵.

Tot în aceeași zonă găsim avizul Comitetului Executiv al Sfatului Popular al comunei Pinoasa pentru exproprierea a 10 proprietăți în satul Vârț pentru

³¹ Constantin C. Giurgiulescu, *Gorjul istoric-așezările gorjene în documente istorice*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2009, p. 82.

³² *Ibidem*, pp. 82-88.

³³ Emil Gâlceavă, *Monografia localității Turceni*, Turceni, 2014, p. 260.

³⁴ *Ibidem*, p. 261.

³⁵ SJAN Gorj, fond Prefectura Gorj, dosar nr. 1/1968, f. 12.

extinderea perimetrului minier³⁶. Terenurile CAP „Dumbrăvița-Ceauru” și al altor asemenea entități din zona adiacentă mineritului din zona Rovinari erau expropriate în baza Decretului Consiliului de Stat nr. 237 din 29 martie 1968 pentru extinderea I.M. Rovinari.³⁷ Tot cu aceeași destinație a fost și Decretul 767/1968 care a expropriat suprafețe întinse în zona Călnic-Poiana³⁸.

Statul comunist a făcut mutări forțate de populație, uneori considerabile, și pentru alte tipuri de lucrări. Uneori, suferința oamenilor a fost nu doar nemeritată dar s-a făcut și în zadar, fiind abandonate proiecte megalomane. Este de notorietate lacul de 3.000 de hectare de la Ceauru, adică o zonă mai mare decât municipiul Târgu Jiu, capacitate care nu a existat niciodată.

Autoritățile comuniste au dorit construirea unui mare lac de acumulare, al șaselea ca suprafață, după Lacul Bicăz, însă și în prezent această suprafață este, de fapt, o mare întindere de iarbă, tufișuri și culturi de porumb. Proiectul pentru lacul de acumulare Ceauru a apărut în anul 1965. Scopul era ca apa din lac să ajute la răcirea turnurilor termocentralei Rovinari. Au fost alocate 3 miliarde de lei pentru realizarea proiectului, iar trei sate (Bălăcești, Ceauru și Șomănești), adică peste 2.000 de familii au fost strămutate. Localnicii și-au demolat singuri casele, pentru a mai recupera din materiale, și au primit diverse sume de bani de la statul român, în funcție de gospodărie, pentru a-și putea construi alte locuințe în satele învecinate. Apoi, constructorii șantierului au raportat că lucrările au fost finalizate. Lacul a fost marcat pe hărți, însă în realitate banii s-au cheltuit pe altceva³⁹.

Chiar dacă strămutarea satului Ceauru se încadrează undeva la limită între politic și social-economic (abuzul statului comunist) și geografic (schimbarea configurației zonei), Decretul de expropriere 1037/1965 a produs o adevărată dramă pentru mii de locuitori ai zonei. La finalizare, proiectul trebuia să aibă 3.085 de km pătrați luciu de apă și o capacitate de 150 de milioane metri cubi. Așa cum aminteam anterior, pentru această construcție hidrotehnică au fost strămutate satele Bălăcești, Ceauru și Șomănești și au fost deviate cursurile râurilor Tismana, Bistrița și Jaleș, pentru ca împreună cu Jiul să alimenteze lacul de acumulare, iar de jur-împrejur a fost construit un dig. A fost ridicat și stăvilarul, prin care râurile îngemănate să curgă. Urma faza a doua, adică ridicarea barajului propriu-zis, cu sistem de închidere a stăvilarului. Barajul de la Ceauru urma să aibă mai multe

³⁶ *Ibidem*, f. 158.

³⁷ *Ibidem*, ff. 26-27.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Cornel Șomîcu, *Monografia comunei Bălăești, județul Gorj*, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2008, p. 215.

funcții: să preia unda de viitură în cazul unor inundații, să protejeze exploatarea miniere din zonă și să alimenteze localitățile din aval și termocentrala Rovinari, aflată în stadiu de proiect la acea vreme.

Localnicii din Ceauru își amintesc și acum ce s-a întâmplat cu ei în acele vremuri. Unii dintre aceștia, elevi de școală primară pe atunci, își aduc aminte că armata îi păzea ca să plece la sorocul stabilit. Practic, totul s-a desfășurat rapid, în doar câteva luni. Astfel, în iunie 1965 s-a dat Decretul de expropriere 1037/1965, iar până toamna toată lumea din Ceauru era pe noua poziție⁴⁰. Și asta, în pofida faptului că s-a intrat în anotimpul rece fără locuințe finalizate. Sătenii au fost lăsați să își dărâme ei casele ca să mai recupereze materiale și au primit sume de bani și materiale pentru noile construcții. Din păcate, sacrificiul unei comunități a fost unul zadarnic deoarece proiectul comunist nu a mai fost pus în practică⁴¹.

Dacă în anii comunismului localitățile miniere au beneficiat de un climat favorabil, tranziția le-a afectat într-un mod iremediabil. Astfel, zona în care Nicolae Ceaușescu își punea mari speranțe în anul 1981, avea și are probleme și în prezent. Hotărârea nr. 193 din 25 martie 1999 a Guvernului Radu Vasile declara zona Motru-Rovinari ca defavorizată. Potrivit legiuitorului, aria geografică strict delimitată a zonei miniere Motru-Rovinari din Gorj era formată din localitățile: Cătunele, Motru, Glogova, Samarinești, Mătășari, Dragotești, Călnic, Fărcășești, Urdari, Negomir, Plopșoru, Bâlteni și Rovinari, o suprafață de 68.882 ha⁴².

În prezent, efectele social-economice ale industrializării energetice se văd tot mai puțin, localitățile născute și dezvoltate în ultima jumătate de veac suportând pierderi masive de populație și de pondere economică. Producția energetică pe bază de cărbune a devenit astăzi prea costisitoare și poluatoare, așa cum arată normele europene. În zona minieră, unele localități care nu au murit complet – și amintim aici Timișeni-Fărcășești⁴³ și Runcurelu-Mătășari⁴⁴ – încearcă să supraviețuiască. Autoritățile Gorjului nu au găsit calea înlocuirii industriei miniere care moare și la nivel european.

⁴⁰ Mihail Pasere, *Ceauru și Bălăceștii de altădată-Sălașul lui Mănoilă*. Roman monografic, Târgu Jiu, Editura Măiastra, 2019, pp. 5-314.

⁴¹ Cornel Șomîcu, *Impactul mineritului asupra mediului din Gorj*, București, Editura NewEst Print, 2019, pp. 128-130.

⁴² Mihail Pasere, *Monografia Rovinarilor*, p. 271.

⁴³ Gheorghe Popescu, Dumitru Cauc, Dumitru Rătezanu, *Timișeni-Gorj - satul ce se stinge*, Cluj-Napoca, Editura Renașterea, 2020, pp. 7-10.

⁴⁴ <https://www.verticalonline.ro/runcurel-satul-care-nu-vrea-sa-moara>, accesat la 15. 11.2020.

SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF INDUSTRIALIZATION DURING THE COMUNIST PERIOD IN GORJ AREA

(Abstract)

Dozens of villages and hamlets have disappeared in Gorj County as a result of mining works in Rovinari-Jilț area in the last 50-60 years. The inhabitants of these areas became victims of the forced industrialization of the county, a period recorded during the communist years. For some of these citizens, the move was beneficial and uprooting, in terms of age and age, was not a major phenomenon. For other inhabitants, displaced tens of kilometers away or moved only nearby, the industrial activity brought other things than those presented in the news journals: pollution, destruction of the physical environment, damage to health, etc. Forced industrialization has primarily destroyed the area's identity with occupations, traditions, aspirations, solidarity and especially the local history. As a situation specific to Gorj county was the forced industrialization in the field of the extractive industry, with its extention after 1990's.

Gorj county was the target of a huge social experiment that irreparably transformed it. Against the background of the expansion of mining operations, with tens of thousands of hectares of land affected, with the disappearance or relocation of localities, new settlements with mining and energy specifics appeared: Motru, Rovinari, Mătășari, Turceni, etc. These energy cities flourished in the last communist decade and experienced a severe decline after the return to democracy when they lost a significant part of their population.

Key words: industrialization, Gorj area, socio-economic effects, the communist period.

REGIMUL POLITIC DIN ROMÂNIA ANILOR 1990-2004: PARTIDELE POLITICE

Cezar AVRAM*, Anca CEAUȘESCU**

Pornind de la observația că uneori politica este făcută de o clasă de guvernanți, în timp ce restul societății nu participă la legitimitatea pozițiilor de la vârful puterii, unii autori, printre care și Jean-Marie Denquin¹, vorbesc de regiuni politice de guvernare, dar și de regimuri apolitice. Se consideră că doar apariția și afirmarea opiniei publice dau coloratura regimurilor politice. Participarea opiniei publice este în primul rând de judecată, deoarece încearcă să revizuiască ordinea politică sau să legitimeze ceea ce există în ordinea politică². Scopul partidelor politice este reprezentat de acțiunea pentru cucerirea puterii politice. De aici derivă cele două definiții: definiția în sens larg stipulează că partidele politice sunt acele asociații care participă la lupta pentru putere; definiția în sens restrâns consemnează că partidele politice sunt acele organizații care vizează, prin lupta parlamentară, cucerirea și influențarea puterii, fapt care le leagă de regimul democratic al puterii.

Partidele politice reprezintă o realitate a vieții politice moderne și, totodată, unul dintre criteriile de clasificare a statelor, în totalitare și democratice. Dacă pentru primele, caracteristic este partidul unic, de obicei de tip comunist, pentru statele democratice se poate observa o mare diversitate doctrinară, partidele fiind liberale, conservatoare, social-democrate, creștin-democrate, uneori chiar socialiste și comuniste.

În România se poate observa un fenomen original: numărul mare de partide de diferite orientări doctrinare, ceea ce nu reprezintă neapărat un lucru rău. Se poate spune că fenomenul se datorează lipsei libertății de exprimare din perioada comunistă, imposibilității de întărire a structurii centrale a partidelor

* Prof. univ. dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: avramcezar@yahoo.com.

** Cercet. șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: ancaceausescu@yahoo.com.

¹ George Balandrier, *Antropologia politică*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

² Vezi, pe larg, Cezar Avram, Roxana Radu, *Regimuri politice comparate. Fascism, nazism, stalinism*, Craiova, Editura Aius, 2008.

din cauza divergențelor de opinii, slabei reglementări juridice din domeniu, dar și experienței perioadei de tranziție spre o societate democratică. Pe de altă parte, numărul mare de partide poate semnifica incapacitatea sistemului de a se instituționaliza, ceea ce este un factor negativ în procesul de democratizare.

Un lucru este cert: partidele politice reprezintă una dintre cele mai importante câștiguri ale democrației din România, deși lupta pentru putere dintre acestea nu se duce mereu în limitele legii, nici ale bunului simț.

După mai mult de patru decenii în care românii au votat, invariabil, singurul partid existent, cel comunist, victoria Revoluției din decembrie 1989 a făcut posibilă manifestarea multipartidismului, trăsătură esențială a unei democrații.

Stabilirea condițiilor de înființare și de funcționare a partidelor s-a făcut din 31 decembrie 1989, când Consiliul Frontului Salvării Naționale a emis *Decretul Lege nr. 8 privind înregistrarea și funcționarea partidelor din România și a organizațiilor obștești*. Actul normativ stabilea condiții facile pentru înființarea unui partid, numărul minim de membri fondatori fiind de 251. Această societate românească a făcut ca, în primele cinci luni de după Revoluție, să fie înregistrate, legal, 15 partide, cu cele mai diverse orientări doctrinare, multe dintre ele având sediul în provincie.

Primul test electoral din istoria post-comunistă a României a fost reprezentat de alegerile din 20 mai 1990, care s-au desfășurat pe baza prevederilor *Decretului CPUN nr. 92 din 14 martie 1990, privind alegerea Parlamentului și a Președintelui României*. Decretul stabilea că Parlamentul va fi ales prin vot proporțional, pe liste de partid, fără existența unui prag electoral. Astfel, a fost posibilă intrarea în Parlament a nu mai puțin de 27 de formațiuni politice la Adunarea Deputaților (între care 11 aparținând unor minorități naționale) și 7 la Senat. Cu toate acestea, s-a manifestat un dezechilibru accentuat între câștigătorul FSN (67,53% din mandate) și celelalte formațiuni. Doar UDMR și PNL mai dețineau o anumită pondere parlamentară, de câte 7,34% fiecare³.

Alegerile parlamentare din 27 septembrie 1992, comparativ cu cele din 1990, aduc două importante schimbări: reducerea numărului de partide parlamentare și echilibrarea scenei politice. Introducerea pragului electoral de 3%, prin *Legea nr. 68/15 iulie 1992, pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului*, face ca în legislatura 1992-1996 să fie prezente în Parlament

³ Stan Stoica, *Dicționarul partidelor politice din România 1989-2004*, București, Editura Meronia, 2004, p. 7.

8 formațiuni politice (organizațiile aparținând minorităților naționale au dreptul, conform legii, la un reprezentant). S-a produs astfel, o primă decantare a forțelor politice, precum și o echilibrare a raporturilor de forțe. Se detașează 3 formațiuni mari (FSN, CDR, FDSN), acoperind fiecare câte 10 și 30% din electorat (iar împreună, aproape 60%).

O importantă simplificare cantitativă a scenei politice a avut loc în cursul anului 1996, în urma *Legii 27 din 26 aprilie 1996, legea partidelor politice*, care a impus condiții mai dure de înregistrare (existența a cel puțin 10.000 de membri fondatori), realizându-se astfel o triere în urma căreia au dispărut 2/3 din partide (din peste 150 înregistrate, multe existente doar pe hârtie, rămân 43). În urma alegerilor parlamentare din 3 noiembrie 1996, pătrund în Parlament 6 formațiuni, între care două alianțe politice (CDR – 6 partide; USD – 2 partide).

Numărul partidelor descrește ușor în intervalul 1996-2000, în urma unor comasări, astfel încât, la alegerile parlamentare din 26 noiembrie 2000, depun liste cu candidaturi 36 de partide la Senat și 68 la Camera Deputaților (diferența fiind dată de organizațiile minorităților naționale, care au în continuare dreptul la câte un mandat de deputat). Pragul electoral este ridicat la 5% pentru partide (*Ordonanța de Urgență nr. 129 din 30 iunie 2000*), în timp ce pentru alianțe se mai adaugă câte 2,5% pentru fiecare partid membru. Ca urmare, în urma alegerilor legislative din 2000 intră în Parlament doar 5 formațiuni (între care o alianță politică cu trei partide – Polul Democrat Social din România).

Legea 14/2003, legea partidelor politice, aduce o nouă reducere a numărului de partide, prin instituirea unor condiții mai dificile de reînscrisere, între care și existența a cel puțin 25.000 de membri. Astfel, la data de 15 iulie 2004 erau înregistrate oficial în registrul partidelor politice 30 de partide și o alianță politică (Alianța Dreptate și Adevăr – PNL-PD), majoritatea reînscrise, dar și câteva nou-apărute. Pe baza acestor date, putem concluziona că, începând cu 1990, numărul total al partidelor existente a scăzut constant, ca de altfel și numărul partidelor cu adevărat importante, având astfel loc o așezare a scenei politice și o mai firească distribuție a actorilor politici.

Cunoașterea și înțelegerea mecanismului de formare, organizare și funcționare a vieții sociale, îndeosebi a celei politice, impune cu necesitate, pe lângă studiul celorlalte componente ale sistemului politic, și pe cel al regimului politic.

Problematica definirii regimului politic interesează în aceeași măsură pe juriști, oameni politici, politologi, dar și pe cetățeni – fapt ce vine să probeze importanța atât teoretică, dar mai ales practică, ce se acordă acestui element al sistemului politic contemporan.

O primă încercare de definire și tipologizare a regimului politic a fost făcută din perspectiva științei dreptului constituțional. O asemenea definire, dar mai ales tipologizare a regimurilor politice se bazează pe disjungerea funcției legislative, de cea executivă și pe explicarea coabităției dintre ele. Din acest unghi, se disting: regimul contopirii puterilor (monarhia absolută), regimul diviziunii puterilor (republica prezidențială), regimul coabitării puterilor (republica parlamentară).

O asemenea definire și clasificare a regimurilor politice nu este edificatoare și, așa cum observa și politologul francez **M. Duverger**, ea

„este auxiliară și vizează tipurile de structuri guvernamentale”⁴.

Deși nu respinge în totalitate această definire și clasificare a regimurilor politice, același autor relevă că „În lume există destul de multe constituții politice fictive, care definesc regimul politic în afara constituției reale cu regimul care guvernează în realitate și în acest caz, primul (constituțiile) servește drept paravan pentru cel din urmă”⁵.

Politologul **M. Lesage** considera că, în definirea regimului politic, există două metode: „Una constă în a lua drept punct de plecare constituția și legile juridice”. O asemenea metodă de pe pozițiile cercetării constituționaliștilor, nu este satisfăcătoare nici pentru M. Lasage și, în consecință, el susține „Cealaltă, dimpotrivă, constă în studierea practicii și în analiza interioară a dreptului scris în relația sa cu practica... cel mai bine este să se înceapă tocmai de la practică”⁶. O asemenea poziție este împărtășită și de alți politologi ca R. Aron, G. Burdeau și demonstrează că știința politică își are propria sa metodă în studierea regimului politic. Dacă vechii constituționaliști se limitau doar la o analiză teoretică și, în esență, numai la instituțiile de stat, politologii extind cadrul cercetării la toate instituțiile existente în societate, evident, cu precădere la cele politice, îmbinând cercetarea teoretică cu realitatea vieții practice. În rândul politologilor, în definirea și clasificarea regimurilor politice nu exista un punct de vedere unitar. Toți, însă, abordează definiția respectivă de pe pozițiile teoriei instituțiilor, dar concept și folosesc această teorie în moduri diferite. O asemenea abordare a definirii regimului politic a generat, în cadrul politologilor, două orientări distincte.

⁴ M. Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris, 1996, p. 179.

⁵ Idem, *Les regimes politiques*, Paris, 1961, p. 8.

⁶ M. Lasage, *Les regimes politiques de l' URSS et de l'Europe de l'Est*, Paris, p. 10.

a) O primă orientare are în centrul său pe vestiții politologi **M. Duverger** și **G. Burdeau** ce definesc în exclusivitate pe baza teoriei instituționale regimul politic. În cadrul instituțiilor politice, ei iau ca element principal partidele politice. „Cel ce cunoaște dreptul constituțional și ignoră rolul partidelor politice – scrie M. Duverger – are o imagine falsă despre regimurile politice contemporane”⁷.

În același spirit, G. Burdeau spune:

„În zilele noastre, pentru a caracteriza regimul care funcționează în stat nu trebuie să ne mai întrebăm pe ce bază – parlamentară sau prezidențială – se înfăptuiește diviziunea puterilor, ci trebuie mai întâi lămurită calitatea partidelor, structura lor și scopurile lor”⁸.

Mergând consecvent pe linia constituționalistă a definirii regimului politic, M. Duverger conchide: „Totalitatea instituțiilor politice, care funcționează în țara respectivă, într-o anumită perioadă, constituie regimul politic”⁹. Deși pune în centrul instituțiilor politice partidul politic, M. Duverger concepe regimul politic ca o interdependență directă a tuturor instituțiilor politice. De asemenea, el arată strânsa corelație dintre regimul politic și instituțiile sociale, economice ș.a.m.d.

Extrem de complexă se dovedește a fi construcția definirii regimului politic la G. Burdeau. Pentru G. Burdeau regimul politic se definește prin „totalitatea normelor, adoptate sau pur și simplu practicate în țara respective cu ajutorul cărora se înfăptuiește conducerea oamenilor”¹⁰.

La o primă analiză, s-ar părea că G. Burdeau părăsește linia instituțională în definirea regimului politic, „întrucât principalul izvor al normelor care reglementează înfăptuirea puterii este interacțiunea dintre instituțiile politice și cele sociale, definiția sa este, așa cum singur recunoaște, o definiție instituțională extinsă”¹¹.

Concepției instituționaliste îi aparține și cea a lui M. Lasage. După opinia sa „definirea și studierea regimului politic reprezintă studierea relațiilor existente între toate categoriile de instituții, în procesul adoptării deciziilor politice”.

⁷ M. Duverger, *Les partis politiques*, P.U.F., Paris, 1962, p. 328.

⁸ G. Burdeau, *Droit constitutionnel et institutions politique*, Paris, 1968, p. 147.

⁹ M. Duverger, *Institutions politiques*, P.U.F., Paris, 1968, p. 13.

¹⁰ G. Burdeau, *Traite de science politique*, tomul IV, Paris, 1952, p. 21.

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

b) Pozițiile instituționalismului pur, exclusivist se dovedesc a fi inaccesibile pentru alți politologi ce au ca lider pe R. Aron. Pentru R. Aron „regimul politic nu se reduce la simpla combinare de instituții”¹². Această orientare, deși păstrează în definirea regimului politic elemente instituționale, aduce în sprijin și alte componente, dând astfel o imagine complexă și mult mai realistă despre natura și rolul regimului politic în societate. Pentru exprimarea unei asemenea orientări, cea mai elocventă este concepția lui R. Aron. În explicarea criteriilor definitorii ale regimului politic, R. Aron consideră că importante sunt nu numai „legătura dintre instituții și modalitățile de funcționare a lor, ci și formele interdependențelor sale cu infrastructura, rolul și locul pe care-l ocupă administrația în cadrul regimului, contextual istoric în care acționează regimul”¹³.

Pornind de la aceste considerente, în legătură cu definirea, cu conținutul și esența regimului politic, putem aprecia următoarele:

- Regimul politic reprezintă forma concretă de organizare și funcționare a sistemului politic și, în consecință, prin regim politic se înțelege modul concret de organizare, instituționalizare și funcționare a sistemului politic și de exercitare a puterii politice de către o forță social-politică în cadrul unei comunități sociale sau a unui sistem social global;

- Deși în cadrul regimului politic, instituțiile și organele puterii de stat au rol important în constituirea și în funcționarea sa, regimul politic nu se poate rezuma la acestea, ci el cuprinde, organizațional și funcțional, întregul sistem politic;

- Natura regimului politic, forma sa de exprimare în planul practicii sociale este rezultatul raportului de forțe dintre clase, grupuri sociale, partide, formațiuni politice, într-un cuvânt, dintre cetățeni, organizații, dintre acestea și societatea civilă și politică;

- Regimul politic nu poate și nu trebuie identificat cu forma de guvernare.

Forma de guvernare desemnează modul concret de formare și organizare a organelor puterii de stat, caracteristicile și principiile lor, raporturile dintre ele și celelalte organe ale statului, ca și a raporturilor dintre ele și celelalte forme instituționalizate ale sistemului politic. În schimb, regimul politic înseamnă materializarea expresă a unor operațiuni axiologice, a unei ierarhii specifice a valorilor, în general, a valorilor politice, în special. Chiar dacă unele elemente ale regimului politic se suprapun într-o oarecare măsură și sub anume aspect cu cele ale formei de guvernământ sau ale structurii de stat, prin aceasta ele nu-și dizolvă identitatea, calitatea distinctă de a fi laturi definitorii

¹² R. Aron, *Democratie et totalitarisme*, tomul IV, Paris, 1952, p. 89.

¹³ *Ibidem*, p. 129.

ale regimului politic. Cu excepția monarhiilor absolute, unde se nasc regimuri dictatoriale, forma de guvernare nu poate decide natura regimului politic, ci ea, în cea mai mare măsură, este rezultatul raportului dintre aceasta și cetățeni.

România și-a avut specificul ei în trecerea de la dictatură la statul de drept, de la *democrația socialistă* la *democrația pluralistă*.

Alegerile sunt proceduri instituționalizate care au drept scop desemnarea reprezentanților, selecționați dintre unii sau dintre toți membri oficial recunoscuți ai unei organizații¹⁴.

Primele alegeri după revoluție au fost câștigate de Frontul Salvării Naționale (67%). U.D.M.R. a obținut 7,20% la scrutinul din 1990, P.N.L. 7,06%, P.N.Ț.C.D. 2,50%. Partidele istorice reprezentate de Radu Câmpeanu și Ion Rațiu au pierdut atunci, și fotoliul de președinte al țării a fost obținut de Ion Iliescu (F.S.N.).

Alegerile au încercat să satisfacă o triplă cerință: libertatea, justiția și eficacitatea. Aceste trei deziderate sunt întotdeauna aproximative; ele pot fi însă mai bine sau mai puțin bine concretizate în funcție de o serie de aspecte cum ar fi: caracterele votului, tipul de scrutin, tipul campaniei electorale etc.

Alegerile îndeplinesc, în principiu, patru funcții:

1. Funcția de a desemna guvernanții

Doar prin vot voința corpului electoral se exprimă desemnând persoanele ce o vor exercita. Aceasta este condiția esențială a democrației reprezentative: în ultimă instanță toate puterile decurg din dreptul la vot. Astfel, Legea constituțională franceză din 1958 proclamă: „Singur sufragiul universal este sursa puterii; doar din sufragiul universal sau din instanțele alese prin intermediul lui derivă puterea legislativă și cea executivă”¹⁵. Totuși guvernanții nu depind atât de mult de votul universal. Între cetățean și guvernanți se interpun o serie de corpuri intermediare care au un rol decisiv în selecția acestora. Astfel, partidele politice, prin dreptul de a propune candidaturi, combinat cu puterea de a le susține financiar și propagandistic, incomparabil mai mare decât a oricărui independent, capătă un rol determinant în desemnarea guvernanților. Cetățeanul alege, desigur, dar dreptul lui de a opta este restrâns la cele câteva variante propuse de partide. De asemenea, grupurile de presiune, chiar dacă nu au oficial niciun rol în procesul electiv, sunt extrem

¹⁴ Gianfranco Pasquino, *Curs de știință politică*, Iași, Institutul European, Colecția Universitaria, 2002, p. 117.

¹⁵ G. Sartori, *Theorie de la democratie*, Paris, A. Colin, 1973, p. 84.

de influențe atât la nivelul desemnării candidaților, cât și la nivelul influențării prin propagandă a electoratului. În fine, mass-media joacă un rol esențial în procesul de desemnare a guvernanților.

2. Funcția de a măsura oficial impactul diferitelor tendințe politice

O tendință politică reprezintă, în ultimă analiză, impactul unei organizări viitoare a societății asupra conștiinței colective. Alegerile sunt cele care desprind tendința sau tendințele dominante la un moment dat. În funcție de tipul de scrutin, cum vom vedea, fie se va atașa o tendință fermă, punându-se guvernabilitatea înaintea reprezentativității, fie se va obține o proporționare a tendințelor politice în adunarea reprezentativă, ce va reflecta mai mult sau mai puțin fidel proporțiile impactului diferitelor tendințe la nivelul electoratului, punându-se justiția electorală înaintea cerinței practice a stabilității și fermității guvernământului.

3. Funcția de a conferi sau retrage legitimitatea puterilor publice

Este de natura democrației reprezentative exprimarea periodică a puterii poporului, putere din care decurg toate celelalte. Toate puterile rezidă în ultimă instanță în popor. De aceea nicio putere ce nu decurge din vot sau dintr-o instanță ce are la bază votul, ca mijloc de expresie a voinței generale, nu are legitimitate.

Pe de altă parte, alegerile, expresia dreptului de vot, organizează eventual protest împotriva abuzivei utilizări a puterilor delegate. Prin ele poporul retrage legitimitatea acordată. Alegerile îndeplinesc deci trei funcții: constructivă, preventivă și de control. Prin alegeri se creează organele esențiale prin care se va exprima în formă pozitivă voința generală, se va organiza eventual protest, prevenind mișcările de forță și va fi controlat și sancționat exercițiul puterilor delegate.

4. Funcția ludică

În societatea modernă s-a stabilit însă un fel de conflict între structurile sociale și conștiința individuală: cu cât primele progresează, cu atât conștiința individului trebuie să se altereze, transformându-se într-un fel de automatism ritual.

Această tendință este foarte bine pusă în evidență de procesul electiv. În momentul alegerii, subiectului nu i se cere în fond să gândească și, pornind de la rezultatul valorizării personale să aleagă, ci doar să îndeplinească un ritual democratic. Probabil că nici 5% din electori, și asta în țările cu tradiție, nu știu

bine care sunt diferențele dintre un partid social-democrat și unul creștin-democrat; de multe ori nici cei care propagă sau cei care confecționează doctrina și programul partidelor nu știu bine acest lucru. Alegătorul votează, în cele mai multe cazuri, în necunoștință de cauză, înșelat de o propagandă ce nu caută să-l lămurească, ci să-l seducă, care potrivit expresiei lui Maurice Duverger, îl „cretinizează”.

Momentul alegerii trebuie să fie, din păcate, un simplu joc în care rolurile autentice se schimbă și guvernării îi domină pe guvernanți. Dar alegerea acestora trebuie păstrată în fond în alte mâini decât ale alegătorilor. În ultimă analiză structurile sociale sunt cele care orientează procesul.

Pentru ca alegătorul să voteze în cunoștință de cauză, ar trebui să aibă o atitudine mult mai matură decât o are astăzi.

Dezbaterile teoretice, însoțite de anumite insinuări explicabile cu privire la ceea ce a început în 22 decembrie 1989, nu au întârziat să apară. Convulsiile, durele confruntări ce au urmat între diferite forțe politice au fost însoțite, mai ales ca urmare a faptului că unele partide așa zis istorice reapărute imediat după 22 decembrie 1989 – PNȚCD, PNL și PSD – nu au putut să ia puterea în mâinile lor, au făcut un salt în domeniul teoretic, al ideologicului și în consonanță cu multe cercuri reacționare din interior și din afară, afirmând „că nu a avut loc o revoluție ci o lovitură de stat”, un puci. Și aceasta în condițiile în care unele grupuri își amplificau decibelii pe lungimea de undă pe care se transmitea că „revoluția a fost furată”.

Neîndoielnic, realitățile românești și-au avut specificul lor și sub acest aspect. Astfel, în timp ce prăbușirea structurilor totalitare a găsit unele țări ca Ungaria și Polonia pregătite de mai mulți ani, fapt reflectat în aceea că atunci când a avut loc înlocuirea sistemului politic multe reforme economice erau deja înfăptuite, în țara noastră „reformele nu au putut fi inițiate decât după revoluție”¹⁶. Acest fapt este deosebit de important pentru că, este una să faci o revoluție politică după ce ai deja reforme economice pregătitoare în spate, și alta este să le începi după ce ai cucerit puterea politică, după ce ai înfăptuit revoluția politică, care a găsit țara respectivă într-un vid legislativ.

În țara noastră lucrurile s-au petrecut atât de neașteptat, încât aici s-a impus mai întâi distrugerea sistemului politic dictatorial, pentru ca abia după aceea să se treacă la înfăptuirea unor structuri politice și juridice noi, cu ajutorul cărora să se creeze și noua economie de piață. La noi, neexistând o pregătire operativă în sensul strict al cuvântului, „Revoluția noastră a izbucnit

¹⁶ Ion Iliescu, *Revoluție și reformă*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p. 89.

pur și simplu, într-o formă neașteptată, fulgerător și incredibil”¹⁷. Or, în acest context, pare oarecum explicabilă setea unora de putere politică, iar a altora de îmbogățire peste noapte, profitând de greșelile și anomaliiile ce au însoțit acest proces de transformări social-politice și economice după decembrie 1989.

Paradoxal, la noi revoluția parcă a blocat la un moment dat evoluția normală a lucrurilor. Așa se explică și faptul că, în țările foste comuniste, unde înlocuirea structurilor politice s-a făcut fără convulsii, fără seisme sociale, astăzi sunt mult mai stabile și cunosc un avans pe calea reformelor. Țara noastră, cunoscând atâtea tulburări sociale, atâtea încercări de schimbare a fragedelor puteri instaurate după 22 decembrie 1989, confruntându-se cu deosebire cu fenomene proprii celor de la 28 ianuarie 1990, a fost obligată să facă simultan lucruri pe care alții le-au realizat într-o succesiune firească.

Trecerea de la mono la pluripartidism, în condițiile luptei pentru cucerirea puterii și a creării noului sistem politic românesc, s-a realizat destul de greoi.

România și-a avut specificul ei în trecerea de la dictatură la statul de drept, de la „*democrația socialistă*” la democrația pluralistă. Iar pentru a evidenția din nou acest fapt, reamintim că, după 22 decembrie 1989, și cu deosebire în prima jumătate a anului 1990, țara noastră a fost zguduită de o gamă variată de convulsii, care nu de puține ori au îmbrăcat forme deosebit de violente.

În condițiile marilor convulsii, ale luptei diferitelor grupuri sociale pentru a ajunge la putere, la comandă își fac apariția multe partide, unele dintre ele autoproclamate „*istorice*”, în scopul de a se bucura și ele de beneficiul autorității de care s-au bucurat așa-numitele partide istorice. În noile condiții, câteva zeci de partide în centrul cărora se aflau cele de proveniență național țărănistă, social democrată și liberală, au trecut, într-o manieră sui generis, la crearea noii democrații, multe dintre ele, în lipsa unei doctrine clare, a unui lider autoritar s-au mulțumit să traducă în românește titulaturile unor partide din străinătate. Puzderia de partide apărute după 1990 era preocupată de a ajunge la putere, de a pătrunde în parlament. Iar când nu și-au văzut scopurile politice, nu puține partide – unele așa zis istorice – au pus totul pe seama faptului că electoratul românesc ar fi înapoiat politic, lipsit de discernământ politic etc.

În noile condiții, pe lângă partidele ce se revendicau de la istorie, apar partide embrionare, dar și multe formațiuni atât de minoritare și cu iz aparte

¹⁷ *Ibidem*, p. 90.

de improvizație și provizorat, încât era și greu de înțeles dacă au vreo șansă pentru a accede la putere.

La scurt timp după formarea guvernului, menit să creeze cadrul optim realizării noii democrații, să asigure organizarea de alegeri libere, în interiorul cărora au început să se clasifice opțiunile politice, 12 ianuarie 1990 a reprezentat o încercare de preluare a puterii prin mijloace violente. Atunci au fost contestate două din hotărârile luate de primul organism al noii puteri de stat – Consiliul Frontului Salvării Naționale: desființarea pedepsei cu moartea și garantarea libertății de opinie și asociere.

În jurul lui 28 ianuarie 1990 are loc o nouă încercare de înlăturare a puterii instaurate după 22 decembrie 1989.

După adoptarea Constituției, în 1992 sunt organizate din nou alegeri, de data aceasta conform tinerei legi fundamentale a țării. Candidații la Președinție își sporesc numărul, la fel și partidele care intră în Parlament. Gruparea lui Petre Roman, ruptă de Ion Iliescu, se numea FSN, iar partidul lui Iliescu, FDSN. Apare Convenția Democrată Română (CDR). Frontul Democrat al Salvării Naționale câștigă din nou alegerile cu 34,3%, urmat de CDR, FSN, PUNR, UDMR, PRM și PSM. În al doilea tur al alegerilor prezidențiale, din cei șase candidați intrați în cursă în turul întâi: Ion Iliescu (FDSN), Emil Constantinescu (CDR), Gheorghe Funar (PUNR), Caius Traian Dragomir (FSN), Ion Mânzatu (PR) și independentul Mircea Druc, Ion Iliescu îl învinge pe Emil Constantinescu.

Conform Programului adoptat la *Conferința Națională din 20-21 iunie 1997*, modificat și completat la Conferința Națională din 9 octombrie 1999, PDSR se definea ca partid social democrat care milita „pentru edificarea în România unui stat de drept, social, modern, democrat, în conformitate cu idealurile revoluției din decembrie 1989”. Considerându-se „continuatorul autentic al idealurilor și aspirațiilor politice pe care le-a exprimat FSN”, programul aprecia că „ideile, opțiunile și acțiunile politice pe care le susține PDSR își au geneza în platforma Revoluției române din decembrie 1989”. Programul pune accent pe „modernizare și dezvoltare”, realizate prin valorificarea resurselor și competențelor existente în societatea românească. În politica externă, PDSR s-a pronunțat pentru integrarea României în NATO și U.E.

La alegerile parlamentare din 27 septembrie 1992, Frontul Democrat al Salvării Naționale (FDSN) a obținut primul loc cu 27,7% din totalul voturilor pentru Camera Deputaților și 28,3% din voturile pentru Senat. Ca urmare, a trimis în Parlament 117 deputați și 49 de senatori ce i-a asigurat o pondere parlamentară de 34,31% din Camera Deputaților și 34,26% în Senat, precum și

președinția celor două Camere (Ovidiu Gherman, la Senat și Adrian Năstase, la Camera Deputaților).

Candidatul FSN, Ion Iliescu, a fost ales președinte al României cu 61,4% în turul secund, în fața candidatului CDR, Emil Constantinescu. Lipsa majorității parlamentare, necesare susținerii guvernului, a determinat FDSN să alcătuiască o alianță politică cu PRM, PUNR și PSM, cu care a semnat la 20 ianuarie 1995 un protocol pentru sprijinirea executivului și pentru colaborarea, atât în parlament, în probleme de politică internă și externă, cât și în privința structurii guvernamentale și a promovării specialiștilor. În Guvernul condus de Nicolae Văcăroiu (1992-1996), FDSN a deținut majoritatea portofoliilor. Colaborarea cu partenerii politici a fost, însă, dificilă, aceștia opunându-se multor inițiative ale FDSN (din iulie 1993 - PDSR) în plan guvernamental și legislativ.

Programul de guvernare, denumit *Strategia de Reformă Economică Socială*, prezentat Parlamentului la 4 martie 1993, cuprindea capitole consacrate protecției sociale, stabilizării și restructurării economice, reformelor sociale și administrative. Pentru anul 1993 se preconizează o creștere economică zero, cu o scădere a nivelului de trai și o rată a inflației de 70%, urmând ca 1994 să aducă o creștere a nivelului de trai. Prioritatea momentului era considerată privatizarea, fiind planificată ca, în 1993, 5-6% din proprietatea de stat să se transforme în proprietate particulară. Programul insista asupra măsurilor de protecție socială, considerate componenta fundamentală a politicii economice a guvernului.

În 1996, nu mai puțin de 16 candidați aspiră la fotoliul de la Cotroceni, printre care Ion Iliescu (PDSR), Emil Constantinescu (CDR), Petre Roman (USD), Gyorgy Frunda (UDMR), Corneliu Vadim Tudor (PRM) și Gheorghe Funar (PUNR.). La 17 noiembrie, Ion Iliescu (45,59%) pierde Cotroceniul în favoarea lui Emil Constantinescu (54,41%). Formațiunea care îl propulsase pe noul președinte, CDR (30,17%), câștigă și ea alegerile parlamentare, urmată în Parlament de PDSR, USD, UDMR, PRM și PUNR.

Partidul câștigător al alegerilor din 1996 a fost Convenția Democrată din România.

La 22 martie 1995, Consiliul executiv l-a reales pe Emil Constantinescu drept președinte al CDR., acesta devenind conform statutului, și candidat al Convenției la Președinția României. Platforma politică a CDR, intitulată „*Contractul cu România*”, prezentată la 23 noiembrie 1995, cuprindea, în esență, promisiunea ca în termen de 200 de zile de la data preluării puterii, Convenția

să impună adoptarea unui set de legi care să amelioreze simțitor viața românilor, în special a tinerilor și pensionarilor.

Rezultatele alegerilor locale din iunie 1996 au fost considerate un succes. Deși la Primărie CDR s-a plasat la limită, în urma PDSR (cu 26,27% din voturi, față de cele 26,28% ale PDSR) la Consiliile Locale și județene s-a plasat pe primul loc în privința numărului de voturi, 19,58% din voturi, respectiv 19,53%. Victor Ciorbea, candidatul CDR la Primăria Generală a Capitalei, a reușit să câștige în turul secund, în fața contracandidatului din partea PDSR, Ilie Năstase. De asemenea, cu excepția Primăriei Sectorului 1 care a revenit independentului George Pădure, toate celelalte primării de sector au fost „cucerite” de reprezentanții CDR. Aceste rezultate au prefigurat victoria Convenției și în alegerile generale din toamna aceluiași an. La 4 iulie 1996, componența CDR s-a îmbogățit prin acceptarea partidului Alternativa României.

Candidatul CDR, Emil Constantinescu, și-a lansat oficial candidatura la Președinția țării, la 27 iunie 1996 cu programul „*Acum, pentru România*”, și a început campania electorală la Rugionoaia (jud. Iași), la 4 septembrie cu „*Proclamația de la Rugionoaia*”, un program ce se adresa satului românesc. Între timp, la 13 august, s-a stabilit repartizarea locurilor eligibile partidelor și formațiunilor civice componente ale Convenției, pornindu-se de la rezultatele a trei sondaje de opinie, comandate cu scopul de a stabili popularitatea partidelor din CDR. Astfel, pentru PNT-CD au revenit 100 de locuri (55,5% din total), PNL – 40, PNL-CD – 10, FER – 7, AFDPR – 6, PAR – 5, AC – 4, PER – 3, Asociația „21 decembrie” – 3, Solidaritatea Universitară – 2.

La alegerile parlamentare și prezidențiale din 3 noiembrie 1996, CDR s-a plasat pe primul loc (30,17% din voturile pentru Camera Deputaților și 30,70% din voturile pentru Senat – 122, respectiv 53 de mandate, ceea ce a asigurat o pondere parlamentară de 35,57%, respectiv de 37,06%), iar candidatul său la Președinție pe locul II intrând astfel în turul secund. La 7 noiembrie a fost semnat „*Acordul de colaborare electorală, parlamentară și guvernamentală*” între USD și CDR. Obiectivele înscrise în Acord erau „înlăturarea totală a regimului Iliescu și a consecințelor acestuia din viața politică, economică și socială a țării, trecerea efectivă la realizarea unor autentice structuri democratice ale statului și la aplicarea măsurilor îndreptate spre scurtarea tranziției spre economia de piață, condiții esențiale pentru integrarea în structurile euro-atlantice a României”. Prin semnarea Acordului, Emil Constantinescu a devenit candidatul unic al Opoziției în turul secund al alegerilor prezidențiale. S-a mai stabilit împărțirea conducerii Camerelor

Parlamentului (CDR avea să dețină președinția Camerei Deputaților, USD pe a Senatului) și s-a realizat prima schemă de împărțire a portofoliilor viitorului Guvern. În turul secund al alegerilor prezidențiale, Emil Constantinescu a obținut victoria cu 54,41% din voturi, devenind președintele României.

În guvernul de coaliție, CDR – USD – UDMR, susținut prin „*acordul de solidaritate guvernamentală*”, semnat la 6 decembrie 1996 de către reprezentanții alianțelor componente, partidele din CDR au deținut, conformul algoritmului stabilit, 61% din portofolii.

Alegerile din perioada de referință au îmbrăcat aspecte determinate de eșecurile guvernării de după 1996. Pe parcursul acestor ani, puterea aflată la guvernare a făcut dovada unui condamnabil infantilism politic.

Lipsa vocației de a conduce o țară a fost dublată de preocupările aproape exclusive ale celor aflați la putere pentru a-și spori, indiferent pe ce cale, bugetele, conștienți poate fiind că această etapă este ultima șansă de a se realiza „*ca oameni*”. Minciuna și abuzurile au devenit trăsătura care a definit moralitatea unei puteri formată parcă din niște avortoni politic.

În această situație este explicabil de ce opoziția a câștigat teren și a avut, în final, așa mare priză la electorat.

Concludente în acest sens sunt, însă, cifrele. Pentru președinție s-au confruntat 12 candidați, unii dintre ei anonimi. Ceea ce permite versatului Ion Iliescu să câștige Cotroceniul într-o manieră destul de ușoară, concurența cu Corneliu Vadim Tudor având unele elemente de improvizație și formalism desfășurate pe fundalul unei propagande „*Anti-Vadim*”, desfășurat tulburător de devansat și de nedemocratic prin aproape întreaga mass-media, apel făcându-se și la articolele apărute în unele ziare din afara țării, cât și la unele din interior, dar care prin modul de a pune problema s-au dovedit a fi „*pe din afară*”.

Pentru Parlament, lucrurile s-au dovedit mai „*blânde*”, duritatea cu care electoratul a sancționat unele partide politice, din care amintim în primul rând PNT-CD, fiind previzibilă din cauza eșecurilor grave și deosebit de mari „*reuşite*” de cei aflați la putere și în primul rând la guvernare.

Așa se explică faptul că, la Senat, PDSR a obținut 65 de mandate, ceea ce reprezintă 43,43% (deci numai datorită lipsei a câtorva procente nu s-a repetat situația alegerilor din 1992). Acest partid a fost urmat de PRM care, însă, atât ca număr de mandate (37), cât și ca procente (26,42%) a obținut foarte puțin peste jumătate din ceea ce a obținut PDSR (situat pe locul I), ceea ce spun foarte mult pentru a înțelege opțiunile electoratului.

PD și PNL au, la rândul lor, jumătate în raport cu PRM, atât în ceea ce privește numărul de mandate (ambele cu câte 13, sumă care este cu mult sub cele obținute de partidul aflat pe locul II, iar în procente fiecare atinge 9,29%, cu mult sub procentele PRM-ului. Lor le-a urmat UDMR cu 12 mandate, 8,5% procente obținute la alegeri, deci cu infimă diferență față de P.D. și P.N.L.

La Camera Deputaților lucrurile se repetă aproape identic, din punctul de vedere al numărului de mandate și al procentelor. Astfel: din cele 341 mandate, PSDR obține 155, adică 44,45%, PRM – 84 mandate, adică 24,63%, PD și PNL, la fel egale, fiecare are 30 mandate, adică 8,80%, iar UDMR 27 de mandate, care exprimate în procente înseamnă 7,92%. În urma acestor alegeri, dat fiind noul prag de 5% stabilit pentru intrarea în Parlament, multe din partidele până atunci socotite ca având cât de cât o vocație politică nu au putut avea necesarul de voturi pentru trecerea acestui prag. Cu acest prilej s-a demonstrat că improvizația a dominat retorica politică.

Din perspectiva abordării determinist-istorice a partidelor politice se impune evidențierea atât a corelațiilor dintre devenirea structurilor social-economice cu cele politice în general, cât și a corelațiilor dintre partidism și democrație, prilej cu care se impune luarea în seamă a raportului dintre forma și tipul regimului politic, democrație și partidism. Propriile interese ale unor clase, grupuri sociale se impun, consolidează și se apără la un moment dat prin intermediul partidelor politice. Pentru că, practica social-istorică în centrul căreia se află o anumită putere de stat, scoate în evidență natura și esența regimului politic asupra căruia exercită un anumit rol, într-o măsură considerabilă partidele politice, care sunt organisme de stat, dar nu fac parte din componentele statului.

În plus, partidismul și dezvăluirea funcțiilor partidului în cadrul unui anumit regim politic nu pot fi înțelese fără a lua în seamă și un alt element ca cel ce definește tipul de sistem electoral prin care se realizează organele legislative, executive și judecătorești.

Funcționarea întregului mecanism social, politic și economic poartă, la un moment dat, amprenta modului cum partidul sau partidele aflate la putere și-au elaborat strategia și programul de dezvoltare. Guvernarea are loc, în cazul numitor regimuri politice democratice prin intermediul partidelor politice. Ceea ce înseamnă că, forma și tipul de stat constituie elementul fundamental care permite sau nu manifestarea partidismului. De aceea politologii, sociologii, juriștii concluzionează că se impune luarea în seamă a modului cum are loc trecerea de la așa zisa „democrație” la adevărata

democrație¹⁸ și apoi de la democrație la poliarhie¹⁹, termen care desemnează forma de guvernământ caracterizată prin executarea puterii de către majoritatea cetățenilor.

În funcție de tipurile și formele de regim politic asistăm, în istoria devenirii partidelor politice la trecerea de la regimurile autoritate, dictatoriale, reacționare la cele democratice; asistăm la trecerea de la monoleitism, monopartidism la pluripartidism, ca moment crucial și deosebit de benefic pentru trecerea la democrația pluralistă. Dacă în sistemul partidului unic monoleitismul ducea la dictatură, intoleranță și represiune, în sistem multipartid, dimpotrivă, se asigură cadrul politic organizatoric pentru manifestarea reală a democrației în accepțiunea strictă a cuvântului. Important pentru ființarea acestui tip de democrație (pluralistă) este, alături de crearea cadrului politic organizatoric, a unui anumit sistem de norme de drept menit să consacre și să garanteze crearea noului ansamblu de drepturi și obligații cetățenești și a cadrului organizatoric, pluripartidist, a omului politic, altul decât cel creat de climatul mistic, religios și de nevoia de adorație a mulțimii, altul decât cel care face politică atras de avantaje materiale și morale; de putere ca o profesie, pentru care el (nu sub toate aspectele) corespunde decât, în cel mai puțin caz, parțial.

A patra ediție a alegerilor locale din perioada postcomunistă nu diferă prea mult, în aspectele generale, față de cele anterioare. Se remarcă tot prin interesul scăzut al cetățenilor față de alegerea reprezentanților puterii locale, lucru dovedit de gradul ridicat de absentism la vot. La primul tur de scrutin au fost prezenți, pentru a-și exprima opțiunea, doar jumătate dintre cetățenii cu drept de vot (54,23% - adică 9.911.813 din cei 18.278.990 de electori), fiind înregistrat un procent însemnat de voturi nule - 8,64% la Consiliile Județene, 6,7% la Consiliile Locale, 2,35% la primar (pentru primar, procentul reprezintă cumularea rezultatelor din cele două tururi).

Pentru cele 1436 de mandate de consilieri județeni disponibile și-au depus liste cu candidaturi 43 de partide și organizații ale minorităților etnice, precum și candidați independenți. Au obținut mandate doar 11 dintre formațiuni, precum și un candidat independent.

¹⁸ Cezar Avram, *Partidele politice*, Craiova, Editura Universitaria, 2002, p. 140.

¹⁹ Această noțiune este centrală în teoria despre democrație a politologului nord-american Robert Dahl, care ca și alte democrații pluraliste pune accentul pe pluralismul intereselor, în a exercita sau influența puterea. De aceea o astfel de variantă constituie o formă a elitismului.

Pentru mandatele de consilier local²⁰, în număr de 40.031, și-au depus candidatura 45 de partide și organizații, precum și candidați independenți. Dintre acestea, doar 35 de partide au obținut mandate în forurile locale.

Pentru cele 3.137 de mandate de primar și-au depus listele cu candidaturi 39 de partide și organizații, 23 dintre acestea obținând cel puțin un mandat la nivel național.

Menționăm că, în afara partidelor politice existente și a alianțelor electorale sau politice formate de acestea, și-au depus listele cu candidaturi și organizațiile minorităților naționale.

De o atenție specială din partea opiniei publice s-au bucurat alegerile pentru Primăria Generală a Municipiului București și pentru primăriile de sector. Astfel, prin primăria generală a Capitalei și-au depus candidaturi 24 de persoane, între care un independent. Alegerile s-au desfășurat într-un singur tur de scrutin, în urma căruia învingător a ieșit Traian Băsescu, susținut de Alianța „Dreptate și Adevăr” PNL-PD (417.153 de voturi, reprezentând 54,95% din totalul celor exprimate), urmate de candidatul PSD, Mircea Geoană (29,74%) și de Dumitru Dragomir, candidatul PRM (7,48%). Este semnificativ de remarcat că, primii trei clasati au cumulat 92,17% din totalul opțiunilor corect exprimate, ceilalți 21 de candidați revenindu-le doar 7,83% din voturi (dintre aceștia, 19 au avut sub 0,50% din voturi). În privința rezultatelor pentru primăriile de sector, a obținut mandatul încă din primul tur doar candidatul independent Marian Vanghelie (50,8% din voturi), pentru sectorul 5, în timp ce pentru celelalte sectoare s-a disputat un tur secund, unde s-au înfruntat candidați ai Alianței DA, PNL și PSD. Turul secund a confirmat victoria Alianței D.A. în Capitală, patru din cele cinci sectoare fiind câștigate de candidații acesteia.

În urma alegerilor desfășurate în cadrul Consiliilor Județene, pentru desemnarea președinților și a vicepreședinților, a rezultat următoarea configurație, la nivel național: PSD – 19 președinți de Consiliu, PNL – 5, UDMR – 5, PUR – 4, PRM – 3, PD – 3. În privința vicepreședinților, situația este următoarea: PRM – 21, PSD – 20, PUR – 14, PD – 12, PNL – 8, UDMR – 8.

La începutul deceniului X din secolul trecut, în anul 1991, intră în vigoare Constituția României care va reglementa și atribuțiile partidelor politice.

Textele de bază rămân cele din **art. 8** potrivit căruia:

(1) „Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale”;

²⁰ Stan Stoica, *op.cit.*, pp. 173-174.

(2) „Partidele politice se constituie și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Ele contribuie la definirea și la exprimarea voinței politice a cetățenilor, respectând suveranitatea națională, integritatea teritorială, ordinea de drept și principiile democrației”.

precum și din **art. 36** potrivit căruia:

„(1) Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate și în alte forme de asociere.

(2) Partidele sau organizațiile care, prin scopurile ori prin activitatea lor, militează împotriva pluralismului politic, a principiilor statului de drept ori a suveranității, a independenței României sunt neconstituționale.

(3) Nu pot face parte din partide politice judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații, membrii activi ai armatei, polițiștii și alte categorii de funcționari publici stabilite prin lege organică.

(4) Asociațiile cu caracter secret sunt interzise”.

Sintetizând putem spune că, prin Constituție, s-a consacrat principiul liberei creări și activități a partidelor într-un sistem pluralist.

Dispozițiile constituționale trebuie să fie detaliate printr-o lege a partidelor politice. Desigur acest lucru se face demult existând experiență și tradiții care pot fi valorificate. Dar, și acest lucru ni se pare ca fiind important, legea trebuie să conțină obligația ca, prin statutul care îl prezintă cu prilejul înregistrării să se specific explicit *calitatea de partid politic*. Astfel spus, să existe obligația legală ca partidele politice să declare *oficial și expres* acest lucru. Este cunoscut că, nu rareori, unele partide nu au în denumirea lor termenul partid.

Pentru a evidenția rolul partidelor politice în cadrul sistemului global este necesar să precizăm următoarele:

- ele trebuie să fie create în conformitate cu o anumită lege, ca o condiție a înființării și funcționării lor legale;
- în conformitate cu o anumită legislație, ele participă la alegeri electorale, își elaborează în acest sens un program;
- dacă, prin activitatea lor, se comit abateri de la norma de drept, partidele sunt scoase în afara legii. Indiferent de denumirea și culoarea lor politică, toate partidele trebuie să-și elaboreze anumite programe și să-și dezvăluie rolul în raport, în primul rând, cu Constituția statului respectiv.

În devenirea vieții sociale întâlnim momente când se înregistrează apariția unor partide politice, dar și altele când pot să dispară prin autodizolvare, asimilare în cadrul altor partide sau pot fi scoase în afara legii. Acest ultim aspect este legat

de natura programului partidelor, care se află în discordanță cu Constituția și tipul de regim politic.

În conformitate cu noua legislație de după decembrie 1989, pluripartidismul a apărut și evoluat în țara noastră având teme juridic fundamental **Constituția din decembrie 1991**, care, în **art. 37 stipulează dreptul la asociere al cetățenilor în partide politice, cui îi este interzis acest drept și faptul că asociațiile cu caracter secret sunt interzise**. Prin Legea nr. 27/26 aprilie 1996 se prevăd o serie de reglementări ce țin de crearea și funcționarea partidelor politice în țara noastră. Aici sunt enumerate, în art.4, activitățile incompatibile cu statutul de membru al unui partid politic.

Potrivit normelor legale existente, partidele participă la alegeri, iar pentru intrarea în Parlament trebuie să atingă un anumit prag electoral. Așa se explică faptul că, pentru alegerile din toamna anului 2000, Guvernul României a schimbat, printr-o ordonanță, pragul electoral, mărindu-l de la 3 la 5%.

Obiectivul principal al Parlamentului ales în mai 1990 a fost elaborarea noii Constituții. Procesul de elaborare a constituit în sine o veritabilă școală politică pentru parlamentari și pentru cetățeni.

Parlamentul a desemnat o comisie de elaborare a proiectului de Constituție, formată din senatori și deputați aparținând diferitelor partide parlamentare, precum și un număr de experți în drept constituțional. Unii dintre ei participaseră și la elaborarea Legii electorale din primăvara anului 1990, adoptată de Consiliul Provizoriu de Uniune Națională, care conținea și un capitol de prevederi cu caracter constituțional pentru a defini caracterul statului, forma de guvernământ și instituțiile care urmau să fie alese.

În primele trei luni, comisia a întreprins o amplă acțiune de documentare, studiind material de specialitate, texte de constituții din diferite țări, inclusiv vechile Constituții ale României, a avut numeroase întâlniri și schimburi de experiență cu specialiști din alte țări. În octombrie 1990 s-a organizat la București o reuniune internațională cu tema „Tendințe actuale în domeniul dreptului constituțional”²¹.

Odată parcursă etapa documentării, s-a întocmit un prim proiect al Constituției, care a fost dat publicității, supus atenției publice solicitând sugestii, observații și propuneri. După două luni Parlamentul, în calitate de Adunare Constituantă, a luat în dezbatere proiectul de Constituție. Timp de patru luni de discuție s-au discutat peste 1000 de amendamente. Pe această bază, comisia a refăcut textul și l-a redistribuit tuturor parlamentarilor, care au avut o lună de

²¹ Ion Iliescu, *op.cit.*, p. 161.

studiu, în perioada vacanței parlamentare. Apoi, încă două luni, a fost rediscutat în Adunarea Constituantă, de astă dată acordând atenția și problemelor de formulare cât mai riguroasă, și supusă apoi votului Parlamentului. Cu excepția rezultatelor câtorva partide, Constituanta a fost informată asupra conținutului acestora și a opiniilor separate.

Prin spiritul și legea ei, Constituția a concretizat obiectivele programatice ale Revoluției române, le-a conferit substanță și temelie juridică. O simplă comparație între textul noii Constituții a României și comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării, din noaptea de 22 decembrie 1989, reliefează concordanțele mai mult decât evidente. Ca prim obiectiv, Frontul proclama „abandonarea rolului conducător al unui partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de drept”. Constituția proclamă că România este stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt considerate garantate.

Forma de guvernământ a statului roman este republica.

Sunt consacrate libertatea conștiinței, libertatea de asociere, de exprimare, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere liberă în partide politice, sindicate și alte forme. Pluralismul este considerat o condiție și o garanție a democrației. Partidele și organizațiile care militează împotriva pluralismului politic sunt considerate neconstituționale.

Comunicatul stabilea organizarea de alegeri libere. Acestea au avut loc în mai 1990. Constituția stabilește drepturile de vot și de a fi aleși ale cetățenilor, modul în care se aleg deputații, senatorii, și președinții republicii.

Comunicatul prevedea ca principii ale statului de drept „separarea puterilor legislative, executive și judecătorească”. Aceste principii sunt caracterizate în noua Constituție.

Un obiectiv important enunțat de Consiliul FSN prevedea „restructurarea întregii economii naționale; eliminarea întregii organizări administrativ-birocratice” și promovarea liberei inițiative și a competenței. Constituția consacră un capitol acestei probleme, stipulând că economia României este o economie de piață, că statul ocrotește proprietatea – fie publică sau privată.

Restructurarea agriculturii și sprijinirea micii producții țărănești, inclusiv oprirea distrugerii satelor au fost erau anunțate explicit.

În contextual analizei regimului funcționalității partidelor politice trebuie să luăm în seamă și consecințele legii cu privire la constituirea, funcționarea și încetarea activităților coalițiilor de partide, alianțe care uneori

pot avea numai un caracter ocazional – determinat de participarea la alegeri. Partidele care intră în astfel de coaliții pentru câștigarea alegerilor își asumă, totuși, riscul de a nu intra în Parlament. Astfel, dacă în condițiile pragului electoral de 3%, stabilit pentru alegerile din 1996, unele coaliții au ieșit victorioase (CDR fiind un exemplu concludent), pentru alegerile din 2000, când s-a trecut la pragul electoral de 5% pe care un partid politic trebuia să-l obțină, iar coalițiile, alianțele electorale trebuiau să adauge la acel 5% încă 2,5 pentru fiecare partener, rezultatele au fost decepționante, atât pentru coaliții, cât și pentru unele partide care s-au angajat singure în alegeri, ele nereușind să atingă pragul electoral stabilit prin Ordonanța guvernamentală amintită.

În conformitate cu Legea fundamentală, în perioada următoare au fost elaborate legile care au stat la baza funcționării tuturor subsistemelor sociale, inclusiv cele politice și juridice. Revoluția din decembrie 1989 a devenit o necesitate pentru înlăturarea economiei socialiste.

Într-o primă etapă, decembrie 1989 – mai 1990, s-au adoptat câteva orientări cu caracter strategic privind trecerea de la economia etatizată, supracentralizată la economia de piață în care rolul hotărâtor revine liberei inițiative, luându-se primele măsuri în această direcție.

După alegerile parlamentare și prezidențiale din mai 1990 s-a trecut la cea *de-a doua etapă*, în cadrul căreia opțiunea fundamental constă în *remodelarea întregii structuri economice moștenite*, în reasezarea ei pe criterii moderne, realiste, în favoarea individului și a nevoilor lui, edificarea democrației economice bazate pe libera inițiativă individuală și de grup a oamenilor, creșterea ponderii economiei private, luarea măsurilor necesare pentru trecerea rapidă la generalizarea mecanismelor de piață.

*Reforma economică*²² a fost concepută a se realiza în următoarele domenii: deblocarea structurilor economice; reorganizarea activității economice; reforma în domeniul prețurilor și tarifelor; reforma sistemului financiar-fiscal; reforma sistemului bancar; reforma în domeniul monetar-valutar; reforma în agricultură; înființarea de instituții care sprijină realizarea reformei economice; privatizarea unei părți importante din proprietatea de stat și cooperatistă și promovarea inițiativei private și mixte; acțiuni de protecție economică și socială a populației în perioada de tranziție; crearea culturii, atitudinilor și educației economice specifice

²² Cristian Pârvulescu, *Curs de Știință Politică la Facultatea de Științe Politice, S.N.S.P.A.*, p. 123.

economiei de piață; schiță asupra tacticii operative în orientarea și conceperea proceselor economice; programul reformei sociale²³.

În realizarea acestei reforme, Parlamentul României a adoptat o strategie pentru o *tranziție graduală, efectuată în ritm rapid* și în cadrul căreia implementarea mecanismelor juridice și economice strict necesare funcționării economiei de piață să se facă în mod accelerat, cu costuri sociale cât mai reduse.

În acest scop se realizează un *cadru legislativ* adecvat și stimulat. Astfel, spre exemplu, reorganizarea întreprinderilor de stat în regii autonome și societăți comerciale (Legea 15/1990); s-au adoptat ample reglementări privind finanțele publice (Legea nr. 10/1991); organizarea și funcționarea societăților comerciale în toate formele moderne (Legea 31/1990); s-a declanșat liberalizarea prețurilor și a salarizării personalului; reforma fiscală (Legea nr. 12/1991²⁴ privind impozitul pe profit; Legea nr. 32/1991 privind impozitul pe salarii; Ordonanța Guvernului nr. 3/1992 privind taxa pe valoarea adăugată etc.) și a sistemului bancar (legile nr. 33, 34/1991); regimul investițiilor străine (legea nr. 35/1991, nr. 66/1992 și nr. 71/1994); controlul financiar și organizarea Gărzii Financiare (Legea nr. 30/1991); privatizarea societăților comerciale (Legea nr. 58/1991); organizarea și conducerea contabilității (Legea nr. 82/1991); organizarea și funcționarea Curții de Conturi (Legea nr. 94/1992); organizarea judecătorească (Legea nr. 92/1992).

O mențiune specială se cuvine a fi făcută cu privire la Constituția României, adoptată de Adunarea Constituantă și aprobată prin referendumul popular la 8 decembrie 1991.

Reforma economică și cea legislativă au creat condițiile realizării economiei de piață și transformărilor din planul social. Partidul politic trebuie să asigure o legătură stabilă între societatea civilă și cea de stat, în interes general pentru ca accesul la putere să fie exercitat pe căi constituționale²⁵.

Regimul juridic în care își desfășoară activitatea partidele politice după 1990 este dat, între altele, de un ansamblu de norme de drept, care se adaugă Constituției din 1991, cum sunt: Legea nr. 68/15 iunie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și Senatului; Legea nr. 69/15 iunie 1992, pentru alegerea Președintelui României; Legea nr. 27/26 aprilie 1996 – Legea partidelor politice; Ordonanța de

²³ *Program de concepere și coordonare a proiectelor de reformă*, elaborat de Comisia pentru reformă, relații și informații publice de pe lângă Guvernul României, în „Tribuna economică”, nr. 39 și 40, 1990.

²⁴ Înlocuită cu Ordonanța Guvernului nr. 70/1994.

²⁵ Dan Claudiu Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, Craiova, Editura Universitaria, 1999, p. 69.

urgență nr. 3/25 iunie 1996 privind modificarea Legii partidelor politice nr. 27/1996. Legea partidelor politice (nr. 27/1996) a fost promulgată prin decretul nr. 79 din 25 aprilie 1996. Potrivit art. 1, partidele politice sunt „asociații ale cetățenilor români cu drept de vot, care participă în mod liber la formarea și exercitarea voinței lor politice, îndeplinind o misiune publică garantată de Constituție”²⁶. Partidele politice sunt persoanele juridice de drept public.

În cursul activității lor, partidele urmăresc să promoveze valorile și interesele naționale, precum și pluralismul politic; contribuie la educarea politică a cetățenilor și încurajează participarea acestora la viața publică; influențează formarea opiniei publice; formează cetățeni capabili de a-și asuma responsabilități politice; stimulează participarea cetățenilor la scrutinuri și organizează inițiative legislative a cetățenilor.

Partidele politice trebuie să acționeze pentru respectarea suveranității naționale, a independenței și a unității statului, a integrității teritoriale, a ordinii de drept și a principiilor democrației constituționale.

Potrivit art. 4 alin. 1, din partidele politice nu pot face parte judecătorii Curții Constituționale, avocații poporului, magistrații și asimilații acestora, membri Curții de Conturi, personalul militar și civil care își desfășoară activitatea în structurile forțelor armate, ale celor de apărare, a ordinii publice și siguranței naționale, membrii Consiliului Legislativ, membrii Consiliilor de Administrație și personalul de specialitate de la Societatea Națională și Presă „*Rompres*”, precum și alte categorii de persoane cărora le este interzisă asocierea politică prin lege.

Excepțiile de la prevederile alin. 1 sunt persoanele care ocupă funcții de subsecretar de stat sau superioare acestora, consilierii sau personalul de la cabinetele celor care îndeplinesc funcțiile respective, în cazul în care sunt civili.

În conformitate cu art. 5 alin 1, „un cetățean roman nu poate face parte în același timp din două sau mai multe partide politice”, iar în alin. 4 se stipulează: „nicio persoană nu poate fi constrânsă să facă parte sau să nu facă parte dintr-un partid politic”.

Potrivit statutului, primirea de membri este stabilită de organele împuternicite ale partidului; un membru poate fi exclus din partid în cazul în care a încălcat statutul în mod deliberat sau a adus prejudicii partidului prin comportamentul său²⁷.

²⁶ Art. 1 din Legea nr. 27/1996 privind partidele politice, promulgată prin decretul nr. 79 din 25 aprilie 1996.

²⁷ Art. 15 alin. 3 din Legea nr. 27/1996 privind partidele politice, promulgată prin decretul nr. 79 din 25 aprilie 1996.

Cererea de înregistrare a unui partid politic trebuia semnată de către conducătorul organului executiv al partidului politic și de cel puțin trei membri fondatori. Acest document se depunea la Tribunalul Municipiului București însoțită și de alte acte. Cererea de înregistrare se afișează timp de 15 zile la sediul Tribunalului Municipiului București și se face publică într-un ziar central de mare tiraj. La Curtea de Apel București se putea depune contestația împotriva deciziei Tribunalului Municipiului București. În termen de 5 zile se adopta Decizia definitivă. Potrivit art. 21, partidele politice ale căror cereri de înregistrare au fost admise se înscriu în Registrul partidelor politice la Tribunalul Municipiului București, hotărârea de admitere a înregistrării partidului politic publicându-se în Monitorul Oficial al României.

Partidele politice care doresc să se asocieze între ele, constituind o alianță politică, depun protocolul de asociere la Tribunalul București și solicită înregistrarea în Registrul de evidență a alianțelor politice²⁸.

În conformitate cu art. 33, sursele de finanțare a unui partid politic pot fi: cotizații ale membrilor de partid; donații și legate, venituri provenite din activități proprii, subvenții de la bugetul de stat, potrivit legii bugetare anuale, iar operațiunile de încasări și plăți ale partidelor se efectuează prin conturi în lei și în valută, deschise la bănci cu sediul în România, potrivit legii.

Modalitățile prin care un partid politic își încetează activitatea sunt: autodizolvarea, dizolvare pronunțată pe cale judecătorească sau prin hotărârea Curții Constituționale ca urmare a inactivității constatată de către Tribunalul Municipiului București. Actele privind autodizolvarea partidului politic se depun în termen de cel puțin 10 zile la Tribunalul Municipiului București pentru a fi radiat din Registrul partidelor politice. Potrivit art. 4 alin 2 din Constituție, este interzisă orice discriminare în funcție de apartenența politică.

Pentru a obține cât mai multe mandate în Parlament, partidele politice trebuie să-și selecteze candidații din rândul unor persoane care atrag încrederea și simpatia electoratului prin competența lor profesională, moralitate, capacitate organizatorică și prin activitatea lor trecută²⁹.

²⁸ Art. 15 alin. 3 din Legea nr. 27/1996 privind partidele politice, promulgată prin decretul nr. 79 din 25 aprilie 1996; Cezar Avram, *Partidele politice*, Craiova, Editura Universitaria, 2002, p. 117.

²⁹ T. Drăganu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, București, Editura Lumina Lex, 1998, p. 49.

Sistemele de partide contribuie la amplificarea funcțiilor de conducere și reorganizare socială, de participare a cetățenilor la viața politică, de influențare conștientă a evoluției întregii societăți³⁰.

În primul deceniu post-revoluționar au fost făcute acumulări privind înțelegerea mecanismelor democratice, existând, însă, și unele devieri de la percepțiile consacrate democrațiilor autentice. Lucrarea „Partide politice și clase sociale” aparținând lui Dimitrie Drăghicescu, vine cu importante considerații privind știința politică. Se evidențiază că prin intermediul științei politice se ajunge la cunoașterea funcționalității mecanismului politic precum și a personalităților umane.

Dimitrie Drăghicescu face distincție între știința politică și arta politică; arta politică este arta de a adapta structura societății la idealul de dreptate, iar știința politică este aceea care furnizează material de gândire, orientări limpezi și eficace pentru arta politică. Politologul rezervă științei politice statutul de disciplină normativă, privând-o, astfel, de sarcina de a studia și explica fenomenele politice. Politica pare a fi o știință particulară precum și o ramură a sociologiei.

Perioada 1989-2004 demonstrează faptul că apariția pluralismului politic a avansat programe aparținând partidelor politice care, la început, au încercat să se impună în viața politică și, inevitabil, în cea socială a țării.

Democrația ar trebui să fie direct proporțională cu rezultatele înregistrate în viața socială și politică. Din păcate, raportul a fost invers, astfel că democrația apare astăzi lipsită de conținut și sens. În concluzie, nu poate exista democrație autentică în afara unei responsabilități depline față de îndeplinirea îndatoririlor de cetățean.

THE POLITICAL REGIME OF ROMANIA IN 1990-2004: THE POLITICAL PARTIES

(Abstract)

Political parties represent a reality of modern political life and they also represent one of the criteria for classifying states into either totalitarian or democratic. While the former have the unique, usually communist, party as a characteristic feature, the latter have a great doctrinal diversity, the parties being liberal, conservative, social-democratic, Christian-democratic, sometimes even socialist and communist.

³⁰ Virgil Măgureanu, *Studii de sociologie politică*, București, Editura Albatros, 1997, p. 263.

In Romania one can notice an original phenomenon: a large number of parties with various doctrinal orientations, which is not necessarily a bad thing. One may say that this phenomenon is due to the lack of freedom of expression during the communist period, to the impossibility of strengthening the central structure of the parties because of the divergence of opinion, to the poor regulatory framework in this domain, but also to the experience of the transition period to a democratic society. On the other hand, the large number of parties may signify the incapacity of the political system to encompass all of them, which is a negative factor in the process of democratization.

One thing is certain: political parties represent one of the most important gains of democracy in Romania, though the struggle for power between these parties sometimes crosses the borders of the law or common sense.

After more than four decades during which the Romanians invariably voted for the sole existing party, the communist one, the victory of the Revolution of December 1989 brought about the possibility of political pluralism, an essential feature of democracy.

The conditions for the setting up and functioning of the parties were stipulated on 31 December 1989, when the Council of the National Salvation Front issued the *Decree Law no. 8 on the registration and functioning of the parties and public organisations in Romania*. The normative act established easy conditions for establishing a party, the minimum number of founding members being 251. That Romanian society made it possible during the first five months after the Revolution for 15 parties to be legally registered, having the most various doctrinal orientations, many of them having their headquarters in the province.

The number of parties slightly decreases during the period 1996-2000, as a result of certain mergers, so that in the parliamentary elections of 26 November 2000, 36 parties submit lists of candidates for the Senate and 68 parties for the Chamber of Deputies (the difference consisting in the national minorities organisations, which continue to have the right to one mandate of deputy). The electoral threshold is raised to 5% for parties (*Emergency Ordinance no. 129 of 30 June 2000*), while in the case of alliances, 2.5% is added for each member party. Consequently, as a result of the legislative elections of 2000 only 5 political groups win seats in Parliament (among which a political alliance of three parties - the Social Democratic Pole of Romania).

Law 14/2003, the law of political parties, brings a new decrease in the number of parties, through establishing more difficult conditions for re-registration, among which the existence of at least 25,000 members. Thus, on 15 July 2004, 30 parties and a political alliance (Justice and Truth Alliance - PNL-PD) were officially entered in the register of political parties, most of them re-registered, but also some newly created ones. On the basis of these data, we can conclude that, starting with 1990, the total number of existing parties has steadily diminished, as well as the number of the really

important parties, which led to the consolidation of the political scene and a more natural cast of political actors.

Key words: political regime, democracy, political parties, parliamentary elections, political doctrine.

ANEXĂ

1. Frontul Salvării Naționale (FSN)

Frontul Salvării Naționale (FSN) a fost înființat la 6 februarie 1990 și și-a încetat activitatea la 23 mai 1993.

Datorită dispariției partidului comunist ca rezultat al Revoluției, o caracteristică unică României în raport cu celelalte țări europene în tranziție, a fost constituirea *Frontului Salvării Naționale*³¹ ca unic organism politic care, în condițiile „*vidului de putere*”, urma să asigure guvernarea provizorie, promovarea rapidă a unor schimbări legislative, pregătirea noilor alegeri. Exprimând punctul de vedere al tehnocrației, el promova un larg consens provizoriu centrat pe obiectivul comun acceptat, de a elimina structurile comuniste și de a promova schimbări profunde în întreaga societate. FSN nu a fost conceput ca un partid politic care să intre în competiție ulterioară cu alte partide, ci el urma să-și înceteze activitatea după constituirea structurilor politice normale ale țării, adică până la primele alegeri legislative. Pe baza FSN s-a constituit CPUN, un organism național de decizie, a cărui funcție era promovarea schimbărilor legislative și social-economice până când instituții legitimate de alegeri să preia aceste funcții.

Modul în care urma să se treacă de la FSN la sistemul pluripartidist nu era clar. Într-un anumit fel, FSN trebuia să stimuleze constituirea noilor partide.

F.S.N. a luat ființă, ca organ provizoriu al puterii de stat, la 22 decembrie 1989, cu scopul declarat al „*instaurării democrației, libertății și demnității poporului român*”³².

„*Comunicatul către țară*” trimis de posturile de radio și televiziune în aceeași zi cuprindea primele elemente de program ale acestui organism:

- statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ;
- organizarea de alegeri libere;
- separarea puterilor de stat;
- restructurarea economiei naționale;
- eliminarea birocrăției;
- promovarea liberei inițiative;
- sprijinirea micii proprietăți țărănești.

³¹ Ion Iliescu, *op.cit.*, p. 64.

³² *Ibidem*, p. 65.

Frontul salvării Naționale a instituit prin decret un guvern provizoriu condus de Petre Roman (26 decembrie 1989).

Deși la 3 ianuarie 1990 F.S.N. a adus la cunoștința opiniei publice faptul că nu este și nu se va constitui ca partid, trei săptămâni mai târziu (23 ianuarie 1990), Consiliul F.S.N. hotărâ transformarea acestuia în partid politic, fapt ce a provocat protestele și demisia unor personalități din rândul acestuia. Cu toate acestea, F.S.N. s-a înscris la Tribunalul Municipiului București, la 6 februarie 1990, având președinte pe Ion Iliescu³³.

2. Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat (PNȚCD)

Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat (PNȚCD) a fost reînființat la data de 8 ianuarie 1990.

Partidul se declara împotriva luptei de clasă, a xenofobiei, a individualismului absolut și a puterii nemăsurate a statului pentru toleranță față de toate minoritățile naționale. El cerea respectarea principiului separării puterilor în stat, integrarea în structurile europene, depolitizarea justiției, armatei, poliției, privatizarea întregii economii, inclusiv a marii industrii, desființarea gospodăriilor agricole colective, înființarea de bănci agricole, descentralizarea economiei locale.

PNȚCD a devenit membru al Partidului Popular European și al Internaționalei Creștin-Democrate (februarie 1990).

3. Alianța Națională Creștin Democrată (ANCD)

Alianța Națională Creștin Democrată (ANCD) a fost înființat la 23 noiembrie 1999 și și-a încetat activitatea la 2 iunie 2001.

Principalele obiective ale programului erau reformarea sistemului politic prin controlul averii parlamentarilor și demnitarilor, reducerea numărului de parlamentari, eliminarea subvenționării întreprinderilor falimentare, diminuarea inflației, revigorarea investițiilor, întărirea disciplinei financiare, protejarea categoriilor sociale defavorizate, elaborarea unei strategii economice pe termen lung.

4. Alianța pentru România (APR)

Alianța pentru România (A.P.R.) a fost înființat la data de 4 septembrie 1997 și și-a încetat activitatea la 19 ianuarie 2002.

³³ Voicu George, *Pluripartidismul*, București, Editura All, 1998, p. 95.

Principalele obiective susținute în program erau consolidarea instituțiilor statului de drept, dezvoltarea unui sistem economic, stimularea creării și dezvoltării capitalului autohton, situarea agriculturii în centrul acțiunii de structurare a economiei, realizarea unei protecții sociale reale. Documentul lua în considerare și posibilitatea folosirii unor instrumente, politici și măsuri de factură liberală pentru realizarea unei reforme eficiente, pentru afirmarea principiilor și instituțiilor economiei de piață.

5. Alianța Națională (PUNR-PNR)

Alianța Națională (PUNR-PNR) a fost înființată la 9 septembrie 2000 și și-a încetat activitatea la 23 iunie 2001.

Partidul își propunea *„un nou mod de acțiune politică”* având ca scop reforma politică, economică și a instituțiilor statului de drept. Obiectivele cuprinse în program erau promovarea capitalului autohton și a grupurilor profesionale, reafirmarea valorilor și a *„inteligenței naționale”*, întărirea administrației locale și stimularea vieții comunității locale.

6. Federația Ecologistă din România (FER)

Federația Ecologistă din România (FER) a fost înființată la 19 iulie 1990 și și-a încetat activitatea la 31 ianuarie 2004.

Federația Ecologistă din România se definea ca partid de centru-dreapta, cu o doctrină ecologică, care susținea respectarea drepturilor, libertăților și obligațiilor fundamentale ale omului, pluripartidismul, democrația, protecția mediului ambiant, prevedea, printre altele, conservarea și optimizarea ariilor protejate ale pădurilor, o mai bună utilizare a rețelelor hidrografice, privatizarea și modernizarea întreprinderilor, extinderea agriculturii ecologice, administrarea ecologică a teritoriului.

7. Mișcarea Ecologistă din România (MER)

Mișcarea Ecologistă din România (MER) a fost înființată la 11 ianuarie 1990 și și-a încetat activitatea la 26 septembrie 1998.

Obiectivele proclamate erau protecția mediului înconjurător și gospodărirea ecologică a teritoriului. Mișcarea Ecologistă din România se pronunța, de asemenea, *„împotriva violenței și intoleranței de orice fel și pentru respectarea drepturilor omului, pentru reducerea treptată a tuturor armamentelor și armelor până la totala lor dispariție”*.

8. Partidul Alianței Civice (PAC)

Partidul Alianței Civice (PAC) a fost înființat la 1 august 1991 și și-a încetat activitatea la 28 martie 1999.

Partidul Alianței Civice s-a pronunțat pentru crearea cadrului instituțional necesar dezvoltării democrației, pluripartidismului și statului de drept, garantarea dreptului de proprietate și de inițiativă privată, promovarea dezvoltării economice pe baze liberale.

POLITICA DE DEZVOLTARE REGIONALĂ A OLTENIEI DUPĂ INTEGRAREA ÎN UE A ROMÂNIEI

Mihaela BĂRBIERU*

La nivelul Uniunii Europene, dezvoltarea regională aplicată prin politica de dezvoltare regională reprezintă un deziderat și ocupă un loc tot mai important în preocupările specialiștilor din domeniu și a factorilor de dezvoltare economică. Politica de dezvoltare regională o regăsim tot mai mult pe agendele de lucru ale guvernelor statelor comunitare și a autorităților locale, la baza noilor tendințe de dezvoltare stând factori inovatori de abordare a problematicii, cunoașterea, intervențiile publice, precum și cooperarea reciproc avantajoasă între decidenți. În ultimii ani a fost înregistrată o evoluție foarte bună în acest domeniu generată de concepte și practici care au susținut competitivitatea, dezvoltarea durabilă și creșterea nivelului de trai și al calității vieții pentru cetățenii comunitari, mai ales în regiunile dezavantajate din punct de vedere economic. Literatura de specialitate privește dezvoltarea regională ca un proces într-o continuă evoluție, care impune reforme în urma cărora nivelul regional devine tot mai funcțional, în același timp în care investițiile, combaterea șomajului și a excluderii sociale reprezintă pentru guverne provocări ce trebuie depășite.

În acest context, este mai mult decât evident că pentru România dezvoltarea regională este extrem de importantă, cu atât mai mult cu cât țara noastră înregistrează dezavantajele unui teritoriu mai slab dezvoltat. Cu impact direct asupra cadrului instituțional de dezvoltare, politica de dezvoltare regională este gestionată de ansamblul politicilor guvernamentale, cu regiuni de dezvoltare înființate în scopul elaborării, implementării și evaluării politicilor de dezvoltare regionale și culegerea de date specifice. Fiind un teritoriu mai slab dezvoltat, o problemă importantă cu care România se confruntă este subdezvoltarea rurală, cu particularitățile sale. Dezvoltarea lumii rurale este un concept vital pentru viitorul României¹, astfel încât a constituit și constituie prioritatea programului de dezvoltare economico-

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: miha_barbieru@yahoo.com.

¹ Pentru mai multe detalii, vezi I. Bădescu, O. Cucu-Oancea, Gh. Siseștean, *Tratat de Sociologie rurală*, București, Editura „Mica Valahie”, 2009.

social în contextul unei diversități economice, culturale și educaționale². Problema este dificilă într-un context particular, iar valorificarea oportunităților oferite de spațiul european revine administrației publice, care asigură dezvoltarea satului românesc și pe cea agricolă într-un proces continuu, cu măsuri menite să dezvolte în mod special sectoarele sensibile. Reformele în administrație au asigurat funcționarea administrației publice locale, reușindu-se astfel să se diminueze considerabil disfuncționalitățile manageriale din diversele servicii. Pentru dezvoltarea rurală, sistemul decizional integrator este asigurat de instituțiile de resort³. Prin elaborarea strategiei de dezvoltare durabilă, ruralul românesc este legat de identificarea oportunităților de finanțare, a surselor de cofinanțare și a oportunităților de dezvoltare.

Perioada de început a absorbției de fonduri structurale și de coeziune a fost mai dificilă pentru România. Într-o economie afectată de criza economică mondială, implementarea măsurilor care să stimuleze competitivitatea s-a realizat într-un context mai complicat, caracterizat de diminuarea piețelor cu cifre de afaceri în declin și produse bancare scumpe. Astfel, au apărut diverse probleme în asigurarea de disponibilități bănești pentru implementarea proiectelor finanțate din banii europeni, pe de o parte, și un volum redus de resurse naționale, pe de altă parte. Evident, ulterior problematica a cunoscut o traiectorie ascendentă, toate aceste neajunsuri fiind depășite, astfel încât fondurile europene au avut un impact pozitiv asupra economiei românești și a factorilor sociali.

În condițiile Europei actuale, statul este conceput ca nivel principal de guvernare. Provocările socio-economice, politice și culturale obligă statele să își reconsidere funcțiile tradiționale, în perioade de criză fiind cel mai adesea depășite de problemele apărute în contextul globalizării. Potrivit specialiștilor, analizate separat statele sunt mici și neputincioase pentru a răspunde anumitor provocări globale⁴, în același timp în care sunt prea mari pentru a putea răspunde eficient

² I. Mihăilescu, *Factori de risc în evoluția mediului rural din România*, în „Sociologie Românească”, volumul III, nr. 4/2005, pp. 5-6.

³ Unitatea Centrală pentru Reforma Administrației Publice, cu rol în coordonarea și în modernizarea procesului de reformă a administrației publice; Direcția Generală pentru Dezvoltarea Capacității Administrative, cu rol în gestionarea și implementarea Programului Operațional Dezvoltarea Capacității Administrative; Direcția pentru Politici Fiscale și Bugetare Locale, cu rol în asigurarea aplicării politicilor fiscale și bugetare locale; Institutul Național de Administrație, cu rol în asigurarea formării continue în administrația publică și în elaborarea strategiei de formare continuă a funcționarilor publici; Agenția Națională a Funcționarilor Publici, cu rol în realizarea strategiei și în aplicarea Programului de guvernare în domeniul managementului funcțiilor publice și a funcționarilor publici.

⁴ De exemplu politica de apărare, inovațiile tehnologice sau politica monetară.

altor provocări ce pot fi soluționate mult mai bine la nivel regional⁵ – „Există lucruri pentru care statele sunt prea mici pentru a le face și, în schimb, există altele pentru care sunt prea mari”⁶. Paradigma statului-națiune de a fi prea mare sau prea mic a determinat profunde schimbări în mentalitatea și structura europeană, astfel încât o Europă a regiunilor a devenit iminentă.

Specialiștii domeniului de politici structurale folosesc termenul de regiune pentru un teritoriu intermediar între național și local. Regiunile au fost definite de Adunarea Regiunilor Europene (ARE), înființată în anul 1985, ca fiind „entități politice de nivel inferior statului, care dispun de anumite competențe, exercitate de un guvern, care la rândul lui este responsabil în fața unei adunări alese în mod democratic”⁷. Regionalizarea a fost mai vizibilă în unele dintre statele Uniunii Europene decât în altele⁸. Deși concepția comună a regiunii este de natură teritorială, politică, juridică și sociologică, termenul acoperă o gamă multiplă de noțiuni când este utilizat în descrierea entităților de natură politică și administrativă. În conformitate cu Nomenclatorul Unităților Teritoriale pentru Statistică (NUTS) al UE, ultima amendare fiind în anul 2003, nivelurile NUTS sunt zone geografice folosite pentru colectarea de date armonizate și sunt utilizate ca și entități în cadrul fondurilor structurale începând cu anul 1998. Cu rol extrem de important în alocarea fondurilor, acestea se bazează pe diviziunile instituționale din țările spațiului comunitar. Sunt clasificate, raportat la numărul populației, în trei categorii – NUTS I, II și III. Prin această organizare se dorește realizarea unei structuri unitare și logice a distribuției teritoriale la nivelul UE, iar sistemul regional de statistică folosește analizele economice pe baza cărora se elaborează și se implementează politicile de dezvoltare de la nivelul statelor⁹. Nivelul folosit pentru implementarea politicilor de dezvoltare regională pentru statele comunitare este NUTS 2¹⁰. *Pachetul Delors I*¹¹

⁵ Cum ar fi problemele cetățenilor.

⁶ Daniel Bell, *Previewing Planet Earth in 2013*, în „The Washington Post” [online] January 3, 1988.

⁷ A.I. Ceașescu, *Regiunea – element fundamental al economiei regionale*, în *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu*, Seria Economie, 1/2011, p. 88.

⁸ Mihaela Bărbieru, *With or Without Regionalization? Realities, Challenges and Prospects in a European Union of the Regions*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 47/2015, Craiova, Editura Universitaria Craiova, pp. 72-83.

⁹ I. Alexandru, *Tratat de administrație publică*, București, Editura Universul Juridic, 2008, p. 386.

¹⁰ G. Drăgan, *Uniunea Europeană între federalism și interguvernamentalism. Politici comune ale UE*, București, Editura ASE, 2005, p. 245; Comisia Europeană. *Politica regională*, [online], disponibil la <http://ec.europa.eu/regionalpolicy/ro/policy/what/glossary/n/nuts/>, accesat la 7 ianuarie 2021.

reprezintă prima reformă a politicii structurale comunitare, când s-a făcut și prima unificare a fondurilor structurale, ideea de bază fiind concentrarea pe un număr mai redus de obiective prioritare, iar scopul principal a fost acela de a coordona întregul ansamblu de instrumente financiare utilizate.

Politica de dezvoltare regională a Uniunii Europene are în vedere toate regiunile din spațiul comunitar, fără a fi calculată categoria din care acestea fac parte. Studiile de specialitate au evidențiat nevoia competitivității pentru acestea în drumul lor spre dezvoltare în același timp cu valorificarea propriilor resurse și mobilizarea capitalului teritorial, dincolo de sprijinul european și național necesar pentru atenuarea disparităților teritoriale. Totodată, este evident că doar acele regiuni care își valorifică potențialul și resursele propriilor teritorii reușesc să atragă sprijin financiar intern și extern și creează condițiile necesare unei coeziuni socio-economice și teritoriale durabile.

După o perioadă de adâncire a disparităților economice și sociale în spațiul comunitar, Consiliul European a mărit alocarea fondurilor structurale și de coeziune pentru exercițiul bugetar 2007-2013, a adoptat un cadru legislativ nou care să poată răspundă noilor provocări și realități ale momentului și a simplificat procedurile de alocare pentru a putea fi acoperite mai multe zone. De menționat este și faptul că *Gruparea Europeană pentru Cooperare Teritorială* a venit în ajutorul regiunilor și comunităților locale în concordanță cu diversitatea de sisteme juridice și proceduri naționale.

Tabel 1. Finanțarea politicii de coeziune pentru exercițiul bugetar 2007-2013

Obiective	Instrumente financiare	Alocări bugetare	
		mld. euro	procentaj
Convergență	FEDR, FSE, FC, Urban II, Equal	282,8	81,5%
Competitivitate regională și ocuparea forței de muncă	FEDR, FSE, Urban II, Equal	54,9	16%
Cooperare teritorială europeană	FEDR	8,7	2,5%

Sursa: prelucrare pe baza regulamentelor.

¹¹ G. Pascariu, *Analiza regională și urbană (instrumente ale dezvoltării regionale și spațiale)*, disponibil la http://cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/III_Analiza_regionala_%20si_urbana.pdf accesat la 21 ianuarie 2021.

Pentru perioada de execuție 2014-2020 au fost puse la dispoziția regiunilor trei fonduri principale și s-a realizat un cadru legislativ cu regulamente noi care să stea la baza Cadrului Financiar Multianual – au fost emise Regulamentul general care a definit regulile comune referitoare la fondurile structurale și de coeziune¹², regulamentele specifice pentru FEDR, FSE, FC¹³, precum și regulamentele GECT și CTE¹⁴.

Tabel 2. Prioritățile și fondurile exercițiului bugetar 2014-2020

	Obiective tematice	Fonduri
1.	Cercetarea, inovarea și dezvoltarea tehnologică	FEDR (pp ¹), FSE
2.	Acces îmbunătățit la tehnologiile informației și comunicațiilor	FEDR (pp), FSE
3.	Creșterea competitivității pentru IMM-uri	FEDR (pp), FSE
4.	Economie cu emisii reduse de carbon	FEDR (pp), FSE, FC
5.	Schimbările climatice, prevenția și gestionarea riscurilor	FEDR, FC
6.	Transport durabil, îmbunătățirea infrastructurilor rețelelor	FEDR, FC
7.	Conservarea și protejarea mediului și eficiența resurselor	FEDR, FC
8.	Sustenabilitatea și calitatea locurilor de muncă	FEDR, FSE (pp)
9.	Incluziunea socială și combaterea sărăciei	FEDR, FSE (pp)
10.	Investiții în educație și în învățarea pe tot parcursul vieții	FEDR, FSE (pp)
11.	Efficientizarea administrației publice	FEDR, FSE (pp), FC

Sursa: *Introducere în Politica de coeziune a UE 2014-2020*, p. 5.

¹² Regulamentul (UE) nr. 1303/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013.

¹³ Regulamentul (UE) nr. 1301/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind Fondul european de dezvoltare regională; Regulamentul (UE) nr. 1304/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind Fondul social european; Regulamentul (UE) nr. 1300/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013 privind Fondul de coeziune.

¹⁴ Regulamentul (UE) nr. 1302/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013, Regulamentul (UE) nr. 1299/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 decembrie 2013.

Fondurile structurale și de coeziune alocate perioadei 2014-2020 au avut drept principale scopuri îndeplinirea obiectivelor din Strategia Europa 2020, precum și obiectivele tematice din Cadrul Strategic Comun și Acordurile de Parteneriat. Totodată, s-a asumat creșterea solidarității pentru regiunile defavorizate, iar pentru îndeplinirea acestui obiectiv s-a creat o nouă categorie de regiuni – regiunile de tranziție. Repartizarea fondurilor s-a defalcat pe ani, astfel încât a avut loc o creștere progresivă a alocațiilor bugetare.

România realizează politica de dezvoltare regională la nivelul lui NUTS 2. Disparitățile sunt urmărite de un număr de indicatori, cel mai important fiind PIB-ul pe cap de locuitor. Prin intermediul acestui indicator se studiază creșterea sau descreșterea disparităților inter-regionale, pe de o parte, și se decid alocările fondurilor structurale și a celorlalte instrumente financiare, pe de altă parte. Deși în statele spațiului comunitar a avut loc reorganizarea teritorială, țara noastră nu a beneficiat până în acest moment de o astfel de acțiune, care credem noi, ar fi necesară¹⁵ în condițiile socio-economice actuale.

România cuprinde 8 Regiuni de Dezvoltare, apărute în anul 1998, care nu trebuie confundate cu regiunile teritoriale. Au fost stabilite prin Legea nr. 151/1998 a dezvoltării regionale, modificată prin Legea nr. 315/2004, cu respectarea Regulamentului CE Nr. 1059/2003. Acestea sunt: Regiunea 1 – Nord-Est care include 6 județe, cu reședința la Piatra-Neamț; Regiunea 2 – Sud-Est care include 6 județe, cu reședința la Brăila; Regiunea 3 – Sud care include 7 județe, cu reședința la Călărași; Regiunea 4 – Sud-Vest care include 5 județe (Dolj, Mehedinți, Gorj, Vâlcea și Olt), cu reședința la Craiova; Regiunea 5 – Vest care include 6 județe, cu reședința la Timișoara; Regiunea 6 – Nord-Vest care include 6 județe, cu reședința la Cluj-Napoca; Regiunea 7 – Centru care include 6 județe, cu reședința la Alba-Iulia; Regiunea 8 – București-Ilfov, cu reședința la București. Regiunile de dezvoltare, create din perspectiva aderării la UE, sunt unități teritorial-statistice și reprezintă instrumentul pentru elaborarea, monitorizarea, implementarea și evaluarea strategiilor de dezvoltare și a programelor de coeziune. Nu au personalitate juridică, sunt „zone ce corespund unor grupări de județe, constituite prin asocierea voluntară a acestora pe bază de convenție semnată de reprezentanții consiliilor județene și, respectiv, ai Consiliului General al Municipiului București” și constituie „cadrul de concepere, implementare și evaluare a politicilor de dezvoltare regională, precum și de culegere a datelor statistice specifice, în

¹⁵ Mihaela Bărbieru, *With or Without Regionalization? Realities, Challenges and Prospects in a European Union of the Regions*, în „Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques”, nr. 47/2015, Craiova, Editura Universitaria Craiova, pp. 72-83.

conformitate cu reglementările europene emise de Eurostat pentru nivelul al doilea de clasificare teritorială, NUTS 2, existent în Uniunea Europeană”¹⁶.

Agenția pentru Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia (ADR Sud-Vest Oltenia), cu rol de Organism Intermediar pentru implementarea Programului Operațional Regional (POR), și-a canalizat eforturile pentru a face față cu succes unui grad ridicat de absorbție a fondurilor europene. Pentru exercițiul bugetar 2007-2013, suma alocată pentru această regiune a fost de 621,60 mil. euro, iar proiectele depuse au fost în număr de 975, cu sumă solicitată de 1,20 mld. euro. Contractarea a fost de 566 proiecte, cu sumă totală nerambursabilă de aproximativ 773 mil. euro¹⁷. Pentru regiune, cadrul de programare a intervenției Fondurilor Structurale și de Coeziune a fost Planul de Dezvoltare Regională 2007-2013. Acesta a fost și instrumentul prin intermediul căruia s-au promovat prioritățile economico-sociale ale zonei, în același timp contribuind și la Planul Național de Dezvoltare sau alte documente de programare. Documentul principal prin care s-a fundamentat accesul la fondurile europene pentru Sud-Vest Oltenia a fost Strategia de Dezvoltare, ale cărei priorități au fost compatibile atât cu domeniile de intervenție stabilite în POR, cât și cu Programele Operaționale Sectoriale¹⁸.

Pentru perioada de execuție 2014-2020, Planul de Dezvoltare Regională (PDR) a fost un instrument care a susținut obiectivele de investiții necesare dezvoltării socio-economice a regiunii și a cuprins un portofoliu de proiecte cu impact regional și local. Elaborarea PDR 2014-2020 a presupus grupuri de lucru tematice, la nivel județean, pe domeniile prioritare¹⁹. Abordarea PDR este una participativă, „reprezentând un proces bazat pe parteneriat și consultare publică cu reprezentanți ai autorităților publice locale, ai serviciilor deconcentrate, instituțiilor publice, patronatelor și alți actori relevanți”²⁰.

¹⁶ Legea 151/1998 privind dezvoltarea regională în România, în Monitorul Oficial al României nr. 265/1998.

¹⁷ Pentru detalii amănunțite, consultă Agenția pentru Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia, disponibil la adresa web <https://www.adroltenia.ro/cuvantinainte/cuvant-adr-sv-oltenia/>

¹⁸ Programele Operaționale Sectoriale – Creșterea Competitivității Economice, Infrastructura de Transport, Infrastructura de Mediu, Dezvoltarea Resurselor Umane, Dezvoltarea Capacității Administrative.

¹⁹ Infrastructură regională; Competitivitate economică, cercetare, dezvoltare, inovare; Resurse umane, piața muncii, servicii sociale; Agricultură și dezvoltare rurală; Mediu și dezvoltare durabilă.

²⁰ Planul de Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia 2014-2020, disponibil la adresa web <https://www.adroltenia.ro/wp-content/uploads/2014/07/PDR-SV-Oltenia-2014-2020-1.pdf>

Pentru o fundamentare reală a analizei socio-economice s-au realizat de către ADR Sud-Vest Oltenia studii regionale, după cum urmează²¹:

- Studiul privind dezvoltarea urbană la nivel regional;
- Studiul privind dezvoltarea turismului la nivel regional;
- Studiul privind dezvoltarea mediului de afaceri și a domeniului cercetare-dezvoltare-inovare la nivel regional și impactul crizei economice asupra întreprinderilor.

Dacă în perioada de programare anterioară, regiunile de dezvoltare erau împărțite în două categorii, mai puțin dezvoltate și dezvoltate, pentru 2014-2020 au fost stabilite trei categorii – mai puțin dezvoltate (PIB $\approx$ 75% din media UE, prioritare și cu rată maximă de cofinanțare între 75-85%), de tranziție (PIB între 75% și 90%, cu rată de cofinanțare de 60%) și mai dezvoltate (PIB $\approx$ 90% din media UE, cu rată de cofinanțare de 50%). Regiunea Sud Vest Oltenia a fost încadrată în categoria celor „mai puțin dezvoltate”, caracteristica principală fiind PIB-ul mai mic de 75% comparativ cu media UE²². Regiunea SV Oltenia este caracterizată și de cooperarea transfrontalieră, care este susținută de vecinătatea cu Bulgaria și Serbia. Prin construcția podului dintre Calafat și Vidin s-a dezvoltat potențialul comercial al zonei prin deschiderea a noi căi de acțiune între cele două state, pe de o parte, și s-a deschis Oltenia către sudul continentului, pe de altă parte. Din cele 5 județe care compun zona SV Oltenia, trei dintre acestea se regăsesc în aria de cooperare transfrontalieră cu Bulgaria, Mehedinți, Dolj, Olt, iar dintre acestea, județul Mehedinți se regăsește și în cea cu Serbia. Dunărea, granița naturală dintre cele trei țări, reprezintă un mare avantaj pentru polii de dezvoltare la care se încadrează agricultura, turismul, transportul și pescuitul. Sunt favorizate legăturile dintre comunitățile aflate pe cele două maluri ale sale, precum și premisele necesare pentru atragerea de fonduri și realizarea de proiecte comune. Totodată, ca urmare a interesului comunitar manifestat pentru teritoriul Dunării²³ au fost deschise conexiuni mai rapide cu celelalte state riverane, iar regiunea Sud-Vest Oltenia, ca urmare a poziției sale geografice, a fost inclusă de Comisia Europeană pe harta coridoarelor de infrastructură Rin-Dunăre și Orient-Est-mediteraneean²⁴. În concluzie, prin podul de la Calafat s-au fluidizat și intensificat tranzitul și schimburile comerciale dintre România și Bulgaria.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Interes concretizat prin Strategia Uniunii Europene pentru Regiunea Dunării.

²⁴ Planul de Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia 2014-2020, disponibil la adresa web <https://www.adroltenia.ro/wp-content/uploads/2014/07/PDR-SV-Oltenia-2014-2020-1.pdf>

Zona Olteniei, cu un capital natural și turistic valoros, are și un potențial agricol considerabil, care generează provocări de dezvoltare și adaptare la exigențele impuse de reglementările Politicii Agricole Comune 2014-2020. Avem în vedere producția alimentară fiabilă, gestionarea durabilă a resurselor naturale și a politicilor climatice, dar mai ales dezvoltarea teritorială echilibrată.

În privința regiunilor partenieriale, în regiunea SV Oltenia funcționează mai multe, dintre care amintim Asociațiile de Dezvoltare Intercomunitară (ADI), Grupurile de Acțiune Locală (GAL) și Pactul Teritorial Sud-Vest Oltenia pentru Ocupare și Incluziune Socială.

ADI au fost înființate de unitățile administrativ-teritoriale cu scopul de a accesa fonduri europene pentru investiții. Exemplificăm ADI SV Oltenia care are în componența sa toate cele 5 județe ale regiunii și care în exercițiul bugetar 2007-2013 a beneficiat de o alocare financiară de 13,94 mil. euro. Scopul său a fost solicitarea de finanțări nerambursabile pentru achiziționarea în comun a echipamentelor necesare intervențiilor „în situații de urgență și furnizarea în comun a serviciului public de intervenții în situații de urgență la nivelul întregii regiuni”²⁵. Asociația de Dezvoltare Intercomunitară „Zona Metropolitană Craiova” are ca și obiective principale configurarea unui pol metropolitan de dezvoltare, care să contribuie la valorificarea capitalului teritorial, dezvoltarea procesului de structurare a regiunii pentru creșterea economică, dezvoltarea durabilă a Zonei metropolitane, precum și a unităților administrativ-teritoriale care o compun, implementarea de strategii de dezvoltare integrală și implementarea lor, atenuarea discrepanțelor dintre localități etc.

GAL-urile au fost înființate din necesitatea de a determina nevoile zonei de proveniență și de a contribui la dezvoltarea teritorială prin intermediul unei strategii elaborată și implementată la nivel local. De fapt, sunt parteneriate public-private formate din reprezentanți ai sectorului public, civil și privat într-un teritoriu rural și omogen. Principala lor sarcină este de a identifica și implementa strategii de dezvoltare locală și de a decide și administra alocarea resurselor financiare în scopul dezvoltării durabile a teritoriului din care fac parte. În Oltenia funcționează mai multe GAL-uri, dintre care amintim Grup de Acțiune Locală – „Ecoleg Olt inferior”, Grup de Acțiune Locală – „Calafat”, Grup de Acțiune Locală – „Plaiurile Oltețului”, Grup de Acțiune Locală – „ROMULA MALVA”, Grup de Acțiune Locală – „Amaradia Jiu”, Grup de Acțiune Locală – „Darjov-Plapcea-Vedea” etc.²⁶.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

Pentru perioada de programare 2014-2020, viziunea regiunii SV Oltenia a fost de a se transforma într-un promotor competițional în industrie, agricultură și economie, prin intermediul mediului de afaceri bazat pe dezvoltarea durabilă și resursa umană competitivă. Principalul obiectiv a fost dezvoltarea echilibrată a regiunii prin valorificarea resurselor proprii. Ca și obiective specifice, au fost luate în calcul creșterea competitivității regionale, creșterea locurilor de muncă, a incluziunii sociale și reducerea sărăciei, precum și creșterea atractivității regionale prin dezvoltarea infrastructurii și a potențialului turistic.

În luna iunie 2020 a fost lansat Planul de Dezvoltare Regională pentru perioada de programare 2021-2027. Aflat în dezbatere publică în acest moment, promovează prioritățile socio-economice ale regiunii și reprezintă un instrument de priorizare a investițiilor regionale, precum și o imagine a nevoilor de dezvoltare în vederea reducerii decalajelor existente comparativ cu alte regiuni comunitare²⁷.

Fără a avea pretenția că subiectul a fost atins în totalitatea sa, concluzionăm că Regiunea Sud-Vest Oltenia a înregistrat, în timp, progrese vizibile în implementarea de măsuri care să ducă la dezvoltarea durabilă și și-a atins o serie de obiective stabilite. Politica de dezvoltare durabilă a UE este catalogată ca o politică a solidarității, care oferă sprijin regiunilor mai puțin dezvoltate, iar Regiunea SV Oltenia a reușit, chiar dacă nu ușor, să facă față cu succes tuturor provocărilor apărute pe parcursul implementării sale.

OLTENIA'S REGIONAL DEVELOPMENT POLICY AFTER ROMANIA'S INTEGRATION INTO THE EU

(Abstract)

The implementation of economic reforms at national level has been a complex and quite difficult phenomenon for our country in the context in which various types of structural and spatial imbalances have emerged. The framework created by the preconditions for accession to the European Union has made regional development policy a necessity for us, all the more since 1995, when, with the elaboration of the strategy for preparing for accession, we began to admit that the problem of regions is a very important element of the accession strategy. Thus, the main condition of a territorial nature was the establishment of development regions. These were

²⁷ Pentru mai multe detalii, vezi Planul de Dezvoltare Regională (PDR) al Regiunii Sud-Vest Oltenia 2021-2027, lansat în consultare publică <https://www.adroltenia.ro/planul-de-dezvoltare-regionala-2021-2027/>

considered the basis for the implementation of cohesion and regional development policy. Based on these elements, this study aims at a detailed analysis of the elements that defined the regional development of Oltenia, obviously in the national context, but also in the context of the global economic crisis triggered in 2008 which, unfortunately, affected mainly the regions of the new member states.

Key words: regional development, integration, reforms, structural imbalances, development strategies.

PRINCIPII DE ÎNȚELEGERE MULTIDIMENSIONALĂ A MEDIULUI URBAN

Gabriel PRICINĂ*

Introducere

Această comunicare a fost realizată pe baza analizei secundare a concluziilor unor cercetări destinate dezvoltării comunitare și regionale la care am participat atât în calitate de coordonator, cât și în calitate de membru al echipelor de cercetare. Analiza concluziilor unor astfel de cercetări relevă discontinuități între politicile publice, obiectivele lor și rezultatele obținute pe termen lung din punct de vedere a calității vieții, al emigrației forței de muncă, al sărăciei, al numărului locurilor de muncă și infrastructurii care ar putea contribui la creșterea atractivității comunităților din regiunea Oltenia pentru investitori și turiști.

Diferența dintre obiectivele măsurilor de intervenție și nivelul de dezvoltare a unei comunități sau regiuni relevă necesitatea unor abordări mai complexe decât cele legate strict de aspectele îmbunătățirii infrastructurii materiale. Temele de cercetare au fost circumscrise nevoilor identificate, analizei acestora prin prisma contextelor economico-sociale specifice și a obstacolelor care au un rol perturbator în obținerea unor rezultate sustenabile cu impact direct asupra calității vieții. Însă complexitatea factorilor ce generează calitatea vieții nu poate fi redusă la inițiative afectate de un spirit reducător, cuantificabil prin extinderea infrastructurii moderne. Investițiile în infrastructură necesită integrarea într-un ansamblu de măsuri circumscrise construcției comunității, proces ce implică aprecierile populației și sentimentul de apartenență.

Din perspectivă sociologică, strategiile de dezvoltare implementate până în prezent s-au bazat în principal pe studii și cercetări destinate înțelegerii fenomenelor și proceselor ce influențează calitatea vieții, modernizarea comunităților umane, modalitățile de identificare a potențialului de dezvoltare economică și capacitatea fructificării oportunităților existente. Compararea rezultatelor obținute relevă că reușita acestora este condiționată de abordarea

* Lect. dr., Facultatea de Științe Sociale, Universitatea din Craiova; e-mail: gabrielpricina@gmail.com.

integrată a dimensiunilor definitorii unui areal geografic. Abordările fragmentare, orientate către soluționarea sau ameliorarea unor probleme punctuale și-au dovedit finitudinea, prin efectele inconsistente manifestate dincolo de încheierea finanțării.

În acest sens, constatăm că în cazul societății românești au fost realizate investiții semnificative în dezvoltarea infrastructurii materiale, însă prin simpla observație empirică se poate constata că investițiile predominante în asfaltarea străzilor, extinderea rețelilor de apă curentă, a canalizării și alimentării cu gaze naturale nu este suficientă pentru a se realiza un spațiu urban asemănător celui din țările dezvoltate. O analiză cauzală relevă încă diferențe de planificare urbană, deficiențe administrative, nevoia unor strategii adaptate principiilor moderne de dezvoltare în concordanță cu potențialul și resursele comunitare.

Investițiile realizate până în prezent ilustrează efortul de îmbunătățire a confortului spațiului urban, însă compararea indicatorilor specifici mediului urban relevă că orașele românești sunt afectate de fenomene specifice țărilor subdezvoltate. Cu câteva excepții (București, Cluj, Timișoara, Sibiu, Oradea), unde rezultatele edilitare (chiar fragmentare sau parțiale) s-au completat fericit cu evoluția fenomenelor specifice celorlalte dimensiuni definitorii ale mediului urban, constatăm că cea mai mare parte a orașelor românești nu s-au înscris pe direcții de dezvoltare specific urbane. Unele sectoare de activitate cunosc creșteri pentru anumite perioade de timp, însă acestea nu s-au transformat în poli de dezvoltare veritabili pentru propriile hinterlanduri, nu sunt atractive în mod semnificativ pentru investitori și pentru populația din mediul rural, calitatea vieții este scăzută, oportunitățile de ocupare sunt reduse, iar emigrația devine principala alternativă ocupațională.

Această descriere generală a situației din mediul urban presupune o serie de întrebări privitoare la viitor și la direcțiile ce pot îmbunătăți actuala stare de lucruri. Remarcăm tendința de a se iniția activități prin imitație și prin ignorarea abordării spațiului urban ca un ansamblu de procese și fenomene cu rol integrator. Cercetarea și anticiparea proceselor specifice, în funcție de contextul prezent, este principala soluție a unor decizii eficiente pentru îndeplinirea unor obiective clare.

Perspective metodologice

După aderarea României la UE s-au accelerat eforturile de modificare a aspectului spațiilor urbane prin acoperirea cât mai cuprinzătoare cu utilități ce asigură o infrastructură specifică orașelor moderne. În consecință, cercetările

orientate către dezvoltarea urbană pot fi încadrate în dimensiunile demografică, economică, socială, culturală și au vizat planificarea etapelor necesare evoluției ulterioare a comunităților umane studiate. În comunicarea de față aducem în atenție o perspectivă de cercetare utilizată mai rar, dar care deschide calea spre abordarea culturală a orașelor ca întreg ce cuprinde simboluri și ritualuri¹. Această orientare este ilustrată în câteva lucrări ce conturează metoda și prezintă rezultate ale cercetărilor derulate, înțelese ca alternativă și completare a celorlalte dimensiuni cercetate prin alte metode. În sursele bibliografice sunt prezentate cercetări desfășurate în numeroase comunități urbane de pe mai multe continente precum Jakarta (Indonezia)², Padang (Sumatra)³, Buenos Aires (Argentina)⁴, Vitória (Brazilia)⁵, continuate cu cercetări derulate în orașele Gent din Belgia⁶, Haga din Olanda⁷, New York din Statele Unite ale Americii⁸. Din punct de vedere metodologic se observă că fiecare comunitate urbană cercetată este definită prin caracteristici individuale care construiesc o identitate determinantă pentru anticiparea potențialului evolutiv.

Un astfel de demers completează analizele orientate spre satisfacerea nevoilor imediate ale comunităților cu perspective analitice mai complexe, în rândul cărora simbolurile specifice au rol integrator. Efectele unei abordări holiste contribuie la elaborarea unor strategii sustenabile de dezvoltare a mediului urban în condițiile determinării valorilor extrinseci ce generează simboluri definitorii pentru comunități, în funcție de care populația își dezvoltă propriile sisteme de valori.

¹ Peter Nas, J. M., De Groot, Marlies, Schut, Michelle, *Introduction: Variety of Symbols* în Peter Nas, J. M., (ed.), *Cities Full of Symbols. A Theory of Urban Space and Culture*, Leyden University Press, 2011, p. 7.

² Peter J. M. Nas, *Jakarta, city of full symbols: An essay in symbolic ecology*, în Peter J. M. Nas (ed.), *Urban Symbolism*, E.J. Brill Publishers, Leiden, The Netherlands, pp. 8-13.

³ Freek Colombijn, *The power of symbols in urban arena: The case of Padang (West Sumatra)*, în Peter J. M. Nas, *op. cit.*, pp. 59-78.

⁴ Hans Vogel, *Urban rituals and symbols in Buenos Aires, 1806-1910*, în Peter J. M. Nas, *op. cit.*, pp. 92-104.

⁵ Geert A. Bank, *Signifying urban space: Vitória Brazil. Cultural and political discourses behind urban imagery*, în Peter J. M. Nas, *op. cit.*, pp. 104-116.

⁶ Rose-Anne Vermeer, *Squares, Water and Historic Buildings: The Transforming Power of City Marketing on Urban Symbolism in Ghent, Belgium* în Peter Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, pp. 55-85.

⁷ Jialing Luo, *Imagining Modernity: Memory, Space and Symbolism of The Hague*, în Peter Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, pp. 173-187.

⁸ Georgina Kay, *The Resilient City: New York after 9/11 and the New WTC Designs*, în Peter Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, pp. 259-283.

Abordarea holistă este originată în ecologia urbană, o teorie clasică apărută în cadrul Școlii Sociologice de la Chicago, prin care se realiza o analogie între fenomenele studiate de științele naturii și cele care se produc în mediul urban. Conceptul principal al constructului teoretic este *adaptarea*. Fiecare ființă tinde să se adapteze optim condițiilor de mediu și să exploateze oportunitățile existente într-un mod cât mai eficient. Corolarul adaptării la mediu este lupta pentru supraviețuire, care în mediul urban se exprimă prin procese care duc la apariția orașelor și a cartierelor⁹. Modul în care se structurează orașele evidențiază procese care se datorează unor fenomene precum *competiție*, *invazie*, *succesiune*. Autorul citat nota: „o dată înființat, un oraș este, se pare, un mare mecanism de triere care... selectează fără greșală din întregul populației pe acei indivizi mai potriviți pentru a locui într-o anumită regiune sau un anumit mediu”¹⁰. Perspectiva ecologică prezintă orașul ca pe o aglomerare de populație într-o arie limitată. Conform lui Albert Reiss această abordare presupune trei aspecte¹¹:

„Ecologia umană, care studiază modul în care oamenii se adaptează la mediu, fiind orientată spre studiul relațiilor spațiale dintre instituții, populație și mediul fizic. Este importantă formarea unor structuri și patternuri, precum și mecanismele de modificare a acestora;

Orientarea spre natură și dezvoltarea unor patternuri legate de adaptarea la mediu;

Modul în care orașele cresc și atrag populație și distribuția populației în interiorul orașului”.

Cele trei aspecte ale ecologiei umane sunt interrelaționate, iar specialiștii încearcă să înțeleagă modul în care structurile instituționale și patternurile comportamentale devin distincte în funcție de amplasamentul geografic.

Precizăm că aceasta este una dintre cele trei perspective sociologice de analiză a societăților umane, celelalte fiind *orașele ca societăți la scară mică* (M. Weber și H. Pirrene) și *orașele percepute ca o comunitate*¹².

În funcție de obiectivele cercetărilor se pot separa cercetările sociologice și economice, care au fost orientate prioritar către domenii concrete și cele

⁹ Park, Robert E., *Human Communities: The City and Human ecology*, New York, Free Press, 1952, p. 79; apud Anthony Giddens, *Sociologie*, București, Editura Bic All, 2001, p. 511.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Reiss, Albert, J., Jr., *The Sociological Study in Communities*, în *Neighborhood, City, and Metropolis*, Edited by Robert Gutman and David Popenoe, 1970, pp. 22-37.

¹² *Ibidem*.

antropologice care au fost orientate prioritar către aspectele culturale ce includ simboluri și ritualuri, însă au ignorat abordarea orașului ca un întreg. Un model de înțelegere deschizător de drumuri este oferit de Ernest Burgess¹³ care a proiectat o serie de zone concentrice ale orașului pentru a specifica diferențele de status social, etnie, ocupație și caracteristici ale populației. Derularea unei cercetări, la un moment dat, poate reliefa o anumită structură a distribuției populației în teritoriu și amplasamentul în funcție de centrul administrativ și comercial. Această structură este rezultatul unor procese care influențează modul în care arhitectura orașului se configurează în funcție de preferințele locuitorilor, care, prin modul în care valorizează zonele orașului, în funcție de criterii predominant subiective, devin factori de influență în evoluția ulterioară a comunității.

Un alt autor, Kevin Lynch, în lucrarea *Image of the City*, publicată în 1960, a separat direcțiile de cercetare ale mediului urban¹⁴: „identitatea (distingând elementele urbane), structura (care prezintă legăturile, interdependența și distribuția elementelor urbane) și semnificația elementelor urbane, pentru a înțelege realitatea percepută în imaginarul colectiv - un anumit oraș, comunitate sau regiune”.

Temele de cercetare majore și ipotezele care fundamentează o astfel de abordare metodologică sunt legate de procesele permanente care se produc în mediul urban, de dinamica intensă a acestora și de nevoia de a înțelege orașul ca organism viu, expus permanent unor influențe diverse. Înțelegerea dimensiunii simbolice, denumite generic „hipercity”, are aplicații în activitățile de planificare urbană, de anticipare a preferințelor și schimbărilor din mentalul public, a semnificațiilor pe care locuitorii le atribuie propriei comunități și a preferințelor ce privesc evoluția viitoare a orașului. Etapele necesare în procesul de dezvoltare urbană presupun continuitate și consistență conceptuală în asigurarea unui trend sustenabil de dezvoltare și multiplicare a funcțiilor urbane atât pentru oraș, cât și pentru zona înconjurătoare.

Principii de înțelegere multidimensională a mediului urban

Includerea simbolurilor și ritualurilor în cercetările destinate mediului urban permite distincția dintre „orașul real” („real city”) și „hiperoraș”

¹³ Burgess Ernest, W., *The Growth of a city: An introduction to a Research Project*, Publications of a American Sociological Society 18(1924), în *The City*, Robert E. Park, Ernest W. Burgess and Roderick McKenzie (ed.), Chicago: University Chicago Press, 1967.

¹⁴ Apud Peter Nas, J. M., De Groot, Marlies, Schut, Michelle, *op. cit.*, p. 8.

(„hypercit”). Orașul real și elementele sale constitutive sunt semnificate, iar configurația semnificanților formează un strat de semnificații care, uneori, pot deveni mai puternici decât realitatea și constituie o hiperrealitate în sine. Producția, consumul și distribuția în spațiu a acestor semnificații într-un sens pozitiv constituie „hiperorașul”, iar într-un sens negativ constituie „orașul din umbră” („shadow city”). Procesul de producere, consum și distribuție în spațiu a semnificanților constituie tema principală de cercetare a hiperorașului¹⁵. Hiperorașul își dezvoltă o viață proprie care direcționează și influențează localnicii și vizitatorii. Această existență independentă a hiperorașului se află la baza politicilor de branding și marketing comunitar¹⁶.

Studiile actuale destinate cunoașterii mediului urban, aflat în continuă extensie teritorială și demografică, relevă că odată cu creșterea densității populației se dezvoltă și se complică în mod rapid și complex relațiile interumane. Supraaglomerarea are efecte diverse asupra întregului oraș: cresc prețurile locuințelor, ale terenurilor, se intensifică activitățile comerciale, se produc modificări semnificative pe piața muncii, va crește fluxul imigranților etc. Orașul va înregistra blocaje, iar competitivitatea economică se va transfera în eforturile individuale de adaptare. Modernizarea și dezvoltarea orașelor determină o creștere a producției și consumului, procese care ilustrează aspecte pozitive din punct de vedere al dimensiunii materiale, dar ocultează dezvoltarea subiacentă a unor fenomene indezirabile precum inegalitatea socială, economică și infracționalitatea cu un nivel ridicat al faptelor comise cu violență¹⁷.

În ultimii 30 de ani, sub influența globalizării și dezindustrializării, orașele s-au reorientat asupra unor noi dinamici de dezvoltare care influențează ecologia simbolică urbană, încadrată într-un triunghi al imaginației urbane, identității orașului și realității materiale. Orașul înțeles ca ansamblu de locuri în care pulsează viața cotidiană este un concept depășit. Ele au devenit „hub-uri” într-o rețea internațională de capital și informație. Actualmente, influența mass-media asupra orașelor „topește” într-o cultură urbană dinamică atât elita, cât și ghetoul. Această cultură urbană este subsumată nevoilor și obiectivelor „noii clase de mijloc”, ceea ce transformă orașul într-un spațiu „al serviciilor și consumului”, dincolo de producția industrială¹⁸.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Peter Nas, J.M., De Groot, Marlies, Schut, Michelle, *op. cit.*, p. 7.

¹⁸ Rose-Anne Vermeer, *Squares, Water and Historic Buildings: The Transforming Power of City Marketing on Urban Symbolism in Ghent, Belgium*, în Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, p. 55.

Simbolismul urban se exprimă printr-o multitudine de elemente: aspectul orașului, arhitectura specifică, cultura locală (ilustrată prin evenimentele și manifestările culturale, precum cele dedicate poeziei, prozei, muzicii, teatrului și filmului, adică întreaga dimensiune a activităților artistice), elemente de tradiție sau care sunt destinate celebrării unor evenimente cu rol identitar, precum evenimente publice, târguri, procesiuni, ritualuri, mituri locale etc. Simbolurile pot fi pretutindeni, iar interpretarea este sugestivă prin încadrarea lor în patru tipuri majore: material, discursiv, iconic și comportamental. Este posibilă coexistența mai multor tipuri de simboluri, însă unul va fi predominant¹⁹.

Fiecare dintre cele patru tipuri de simboluri presupune dezvoltarea integrată astfel încât acestea să devină definitorii pentru oraș, creatoare de emoții și amintiri pentru vizitatori sau turiști, indiferent de ponderea deținută. Brandingul comunitar, ce cade în sarcina edililor locali, rezultă în mare măsură din hiperrealitatea creată de calitatea structurilor de semnificații. Semnificațiile simbolurilor contribuie nu doar la impresia creată asupra vizitatorilor sau turiștilor, ci și la creșterea coeziunii sociale și a sentimentului de apartenență a locuitorilor.

Simbolismul material cuprinde stilurile arhitecturale, modificarea acestora în timp, distribuția monumentelor și a diverselor construcții și statui. De asemenea, reliefurile pot defini simbolic un oraș, precum Cape Town, a cărui arhitectură este o creație a regimului de apartheid și în care modernitatea și confortul sunt distribuite în funcție de proprietate și statusul social al elitei. Natura este cea care asigură echilibrul și uniformizează la nivel simbolic inegalitățile sociale prin caracterul emblematic al celor trei munți care străjuiesc întregul oraș²⁰.

Simbolismul discursiv cuprinde modalitățile în care comunicarea publică transmite către locuitori și publicului larg mesaje despre identitatea și direcția de dezvoltare a orașului. În prezent, internetul este unul dintre principalele mijloace de comunicare media. Modul în care comunitatea este promovată în mediul online rezultă din strategiile de dezvoltare adoptate de autoritățile locale.

Simbolismul iconic este constituit de locurile care atrag fluxuri de turiști din alte localități precum centrele de pelerinaj religios sau de comemorare a unor personalități (mausolee, muzee etc.).

Simbolismul comportamental este cel rezultat din ritualurile și celebrările publice care sunt repetate în mod regulat într-o comunitate. Acestea

¹⁹ Peter Nas, J. M., De Groot, Marlies, Schut, Michelle, *op. cit.*, p. 9.

²⁰ *Ibidem*.

pot fi însoțite de târguri și de alte manifestări care prin asociere corespund așteptărilor unui număr semnificativ de persoane care obțin venituri din aceste manifestări (hoteluri, pensiuni, restaurante, transportatori etc.). Manifestările publice pot fi religioase sau comemorări ale unor evenimente istorice care contribuie la creșterea coeziunii de grup.

Construcția și percepția spațiului urban reprezintă temele principale ale unei cercetări holiste. Extinderea și modernizarea orașelor este dependentă de condiții precum păstrarea identității, a structurilor de semnificații și adaptarea elementelor novatoare într-o succesiune armonioasă cu liniile evolutive ale trecutului, adică de construire a hiperrealității generatoare de sentimente, emoții și trăiri.

Diversitatea simbolurilor și complexitatea contextelor în care monumentele, clădirile și ritualurile devin semnificanți ilustrează unicitatea comunităților urbane și necesitatea unor abordări personalizate în care particularitățile locale și istorice să fie incluse în explicații cuprinzătoare și coerente.

Pentru a ilustra aceste observații, menționăm două exemple în care simbolurile urbane permit înțelegerea și descrierea atitudinii materiale și a dinamicii simbolurilor urbane. Primul exemplu se referă la orașul Gdansk din Polonia, un oraș cu o istorie îndelungată și tumultoasă, expus mizelor geopolitice din diferite perioade istorice. Tema principală a cercetării s-a referit la cunoașterea procesului de transformare a percepției locuitorilor în funcție de succesiunea formelor de guvernare. Al doilea exemplu este constituit de orașul Buenos Aires, al cărui aspect metropolitan actual este originat în simpla înființare a unei localități coloniale spaniole, în anul 1536.

În primul caz²¹ s-a constatat că principala problemă a simbolismului material și a arhitecturii asociate unei ideologii este cea a persistenței simbolurilor materiale dincolo de ideologia care le-a generat. De-a lungul istoriei sale bogatul orașul Gdansk a fost disputat intens între Polonia și Germania. Din anul 1793 a intrat în posesia Prusiei, fiind fie oraș liber, fie integrat structurilor statale germane care s-au succedat de-a lungul timpului. Influențele multiculturale și-au pus amprenta asupra orașului, considerat de multe ori ca fiind cel mai frumos oraș de la Marea Baltică. În al Doilea Război Mondial orașul a fost distrus, iar după încheierea păcii a revenit Poloniei. Populația germană, majoritară la sfârșitul războiului, a fost exilată, iar în locul lor a fost aduși polonezi din mai multe părți ale țării sau din teritorii care în

²¹ Barbara Bossak-Herbst, *The Changing Image of Gdansk, Poland: From Regained Homeland to Multicultural City*, în Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, pp. 107-127.

urma păcii au fost incluse în alte state. Autoarea cercetării relevă faptul că populația orașului a fost „recreată”, fapt menționat de o serie de istorici și oameni de știință din alte domenii care au dorit consemnarea adevărului istoric într-o formă golită de justificări ideologice. Orașul a fost distrus din cauza faptului că era perceput drept unul german, iar bombardamentele au fost considerate o răzbunare pentru suferința poporului polonez din timpul ocupației naziste.

Guvernarea comunistă a susținut prin numeroși reprezentanți construirea unui oraș nou, care să minimalizeze sau să elimine în totalitate elementul german și să corespundă în totalitate principiilor socialiste în concordanță cu specificul polonez. Deși au fost acceptate puncte de vedere referitoare la direcțiile de dezvoltare a orașului, înțeles ca parte a „patriei recuperate”, totuși s-a decis reconstrucția orașului în baza planurilor inițiale. Încercarea de a deschide direcții de evoluție specifice s-au concretizat în efortul de a favoriza elementul polonez prin reconstrucția cu precizie a edificiilor importante și o abordare superficială a spațiilor locative sau clădirilor de o importanță redusă. În orașul vechi (Centrul Vechi), de exemplu, a fost păstrată arhitectura locuințelor inițiale, dar în interior au fost realizate apartamente de tip socialist, de mici dimensiuni, prin care se dorea asigurarea spațiilor de locuit pentru un număr important de persoane. În anumite locuri au fost utilizate arcade renașcentiste și baroce, asociate cu stilul polonez, în contradicție cu cele inițiale, unde acestea lipseau sau erau de tip gotic, asociate cu elementul german. De asemenea, multe fațade au fost decorate cu imagini care sugerau identitatea poloneză a orașului și care doresc să facă uitată influența germană în spațiul arhitectural. Actualmente sunt exprimate numeroase opinii critice față de simbolismul vechiului centru, reconstruit după război, dar care nu a continuat tendințele de dezvoltare existente în perioada anterioară distrugerii, ci într-o formă care a corespuns dezideratelor ideologice ale contextului istoric. În schimb, două districte rezidențiale, rămase intacte, Oliwa și Wrzeszcz sunt privite ca purtătoare de simboluri arhitecturale veritabile ale orașului, având un trend de dezvoltare autentic, ce s-a perpetuat de-a lungul timpului fără distrugerea elementului german inițial.

Astăzi ideea de multiculturalism a diminuat interesul pentru câștigarea preponderenței culturale în spațiul urban. Noile generații cunosc doar din fotografii vechiul Gdansk, iar opiniile și interesul față de istoria orașului transcend considerațiile ideologice. Mai mult, simbolurile europene sunt cele definitorii pentru mentalul public: sindicatul *Solidaritatea*, care a generat

mișcări de anvergură ce au dus în cele din urmă la prăbușirea comunismului în Polonia și în Europa de Est, Günter Grass, câștigătorul premiului Nobel pentru literatură în anul 1999 sau Donald Tusk, premier al Poloniei și președinte al Consiliului European. Orientarea către modernitate și multiculturalism diminuează sau chiar elimină simbolistica trecutului dacă aceasta nu a fost asociată orașului înțeles, din perspectiva ecologiei urbane, ca un organism ce se adaptează prin propriul potențial la dinamica transformărilor geopolitice. Autoarea a constatat că cele două surse de simboluri nu mai au relevanță pentru identitatea locală actuală. Acestea au devenit doar „repere în căutarea unui sens nou, individualizat”. În cazul orașului Gdansk se constată că emoțiile, sentimentele și viziunea celor care au creat sau recreat arhitectura au o viață mai scurtă decât creațiile arhitecturale prin care s-a dorit conservarea lor²². Discontinuitatea indusă de evenimentele istorice generează o dinamică a identității ce presupune reinventarea semnificațiilor.

În al doilea exemplu, orașul Buenos Aires, se constată o dinamică a simbolurilor în concordanță cu epoca istorică și diversificarea necesităților orașului. În cercetarea efectuată, Lars Bakker²³ a constatat convergența opiniilor populației. Aceasta nu este perturbată de nivelul de studii, ocupație, vârstă sau rezidența participanților la cercetare. Convergența opiniilor sugerează existența hiperorașului (hipercity), care excede simbolismul material. Opiniile despre interiorul și exteriorul orașului sunt clare, iar cele două surse principale de simboluri, Axa și Obeliscul, sunt asociate cu semnificațiile acestora. Cel mai vechi ansamblu arhitectural, Axa, este un bulevard ce unește două piețe, unde se află clădirile ce găzduiesc instituțiile prin care se exercită puterea politică în Argentina. Dincolo de simbolul puterii constituționale, clădirile din acest spațiu sunt considerate reprezentative prin frumusețea lor. De Axa se leagă istoria colonială a orașului și perioada postcolonială, în care statul a devenit independent.

Al doilea purtător de simbol este Obeliscul, construit în anul 1936 pentru a celebra împlinirea a 400 de ani de la fondarea orașului. Analiza efectuată a relevat că până la apariția Obeliscului, considerat un semn al masculinității și puterii, Axa a fost principalul purtător de simboluri al orașului. De la liniile drepte ale centrului colonial, realizate în baza legislației privitoare la așezările coloniale, până la stilurile arhitecturale *art deco* și *art nouveau*, specifice clădirilor ce străjuiesc Axa,

²² *Ibidem*.

²³ Lars Bakker, *Obelisk and Axis: Urban Symbolism of Buenos Aires*, în Nas, J. M., (ed.), *op. cit.*, pp. 127-153.

continuate cu expansiunea economică și socială ce a generat europenizarea rapidă a orașului, concomitent cu expansiunea economică și financiară, avem de-a face cu o metropolă ce se înscrie în categoria orașelor conexe pe plan mondial și autonome față de restul societății.

Apariția Obeliscului este un simbol care nu reprezintă doar o expresie materială a proceselor ce se petrec în capitala Argentinei. Într-o interpretare proprie a concluziilor cercetării prezentate, Obeliscul se prezintă ca o „piatră de hotar” simbolică. Semnalează o etapă începută un pic mai devreme de construcția sa și continuată până în anul 1990. În acest interval de timp, 1930-1990, orașul a devenit o metropolă mondială. Este continuatorul simbolurilor istorice și elementul de adaptare a lor la timpurile moderne. Delimitează perioada modernă a statului independent cu o perioadă de progres economic și financiar. Obeliscul este simbolul cel mai promovat al orașului, fiind menționat în pliante de prezentare, în reclame sau emisiuni de televiziune.

Planificarea urbană a fost orientată către integrarea simbolurilor timpurilor istorice în trendurile modernității, însă constatăm că simbolurile materiale capătă noi semnificații în dinamica societăților moderne. Forța de simbol a Axei a fost diminuată de noile forme metropolei ce a devenit puternică din punct de vedere financiar și economic. Simbolul puterii politice din perioadele colonială și independentă este diminuat de Obelisc și aspectul metropolitan modern al orașului. În urma datelor cercetării prezentate de Lars Bakker concluzionăm că a noua emblemă a orașului reprezintă ascensiunea, trecerea de la axa desfășurată pe orizontală, care sugerează extensia limitată, la cea verticală, ce face legătura cu înălțimea nelimitată la care doresc să ajungă locuitorii orașului. Disparitățile sociale, considerăm noi, vor fi dispărut atunci când direcția de creștere, evoluție și dezvoltare nelimitată va influența un număr tot mai mare de cetățeni.

Prin compararea celor două orașe constatăm că simbolurile materiale sunt expresii ale unor perioade istorice care transmit peste generații mesajul celor care le-au construit. În primul caz, discontinuitatea evenimentelor politice a generat simboluri finite, precum zona reconstruită din considerente ideologice, în timp ce al doilea caz prezintă continuitatea semnificațiilor simbolurilor și dinamica ce însoțește schimbările ce au loc. Conceptul de *hiperoraș* capătă substanță în condițiile unor semnificanți conectați la orașul în sine și la trendurile proprii. Suprapunerea unor semnificanți exteriori orașului, în condiții de criză sau în baza unor emoții și sentimente, precum răzbumarea sau răspunsul doctrinar, va crea simboluri temporare. Comunitatea se va întoarce la momentul în care caută o

nouă identitate odată cu dispariția semnificațiilor simbolurilor temporare. Un risc major este cel al perturbării sentimentului comunitar în lipsa unor repere cu semnificații simbolice pentru populația unui oraș sau în cazul în care simbolurile temporare au acaparat spațiile sociale ce au găzduit simboluri conectate la identitatea reală a comunității.

Referințe asupra simbolurilor și ritualurilor specifice orașelor românești

Această secțiune a studiului este destinată unei schițe de proiect al unei cercetări holiste a mediului urban. Analiza datelor actuale relevă un specific zonal aparte ce favorizează un areal al cercetării ce excede limitele orașelor din regiunea Oltenia. Acestea pot fi privite în conexiune prin luarea în considerare și a localităților din mediul rural, întrucât între orașe și sate există legături puternice din punct de vedere al valorilor. Această observație rezultă din specificul regional unde, prin cumularea celor patru tipuri de simboluri (material, iconic, discursiv și comportamental) pot fi identificate și integrate într-o strategie de cercetare unitară. Evenimentele din istoria recentă a României au accelerat migrația către centrele urbane, iar perioada de timp a fost prea scurtă pentru a se produce diferențe majore între emoțiile și sentimentele populației diferențiate prin mediul de rezidență.

Simbolismul material generator de semnificații și creator de identitate este constituit de lăcașurile de cult cu o vechime considerabilă. Sunt vestigii ale perenității ortodoxismului în acest areal geografic și a continuității legăturii dintre Biserică și populație. Capacitatea de rezistență, având în vedere învecinarea cu mari imperii, a fost foarte scăzută, iar evenimentele istorice tumultuoase au fragmentat procesul de urbanizare care a evoluat într-un ritm lent în raport cu țările avansate. Industrializarea, principalul factor al urbanizării, s-a produs destul de târziu în România, iar orașele românești au avut un aspect de târguri pentru perioade îndelungate de timp.

Independența obținută în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a insuflat dorința de originalitate a arhitecților români care au dezvoltat un stil arhitectural specific românesc, bazat pe arhitectura tradițională (stilul brâncovenesc) și stilurile moderne de tip occidental, rezultând un stil arhitectural denumit *stil neoromânesc*. În multe cazuri, caracterul eclectic al clădirilor de patrimoniu este rezultatul eforturilor de realizare a unor creații originale prin utilizarea unor elemente specifice diferitelor stiluri arhitecturale, circumscrise nevoii de afirmare a identității românești. Apariția și multiplicarea clădirilor emblematică, care odată

cu trecerea timpului au intrat în patrimoniul național, semnifică formarea unei elite locale, performantă în diferite domenii de activitate, beneficiară a unei educații de calitate, de multe ori realizată la cele mai importante instituții educaționale din Occident. Străduințele elitei românești de a-și semna apartenența culturală la spațiul european, concomitent cu afirmarea identității unei națiuni libere, s-a concretizat într-un simbolism material specific, în care eclectismul arhitectural este rezultanta dorinței de afirmare a vocației europene și a identității naționale. Alături de vechile lăcașuri de cult s-a dezvoltat, astfel, a doua categorie de simboluri constituită de clădirile care au fost sedii ale diverselor instituții sau reședințe ale elitei locale. Dacă se acceptă ideea că instituțiile religioase au jucat un rol important în conservarea identității românilor de-a lungul timpului, atunci stilul arhitectural poate fi considerat ca o expresie exterioară a sentimentelor și emoțiilor exprimate de o elită locală eliberată de constrângerile impuse de lipsa suveranității.

Simbolismul discursiv reprezintă un potențial fructificat insuficient. Informațiile transmise nu oferă o imagine de ansamblu și completă localităților. Internetul este puțin reprezentat, iar trăsăturile specifice populației din Oltenia nu sunt transformate în strategii de marketing comunitar. Sunt utilizate clișee prin care se asociază regiunea cu agricultura de subzistență, înțeleasă prin prisma unor tradiții arhaice, cu funcții neînțelese probabil nici de cei care le promovează.

Potențialul reprezentat de bogăția tradițiilor și a sărbătorilor religioase, ce poate fi promovat prin ritualurile ce însoțeau diferite sărbători, precum procesiuni și evenimente în spații publice, este subevaluat sau fructificat insuficient. Solemnitatea ce însoțea momentele de importanță spirituală este mai puțin intensă. Subcultura s-a generalizat, iar presupusele târguri destinate anumitor sărbători locale sunt puțin atractive pentru turiști, întrucât participarea la un astfel de eveniment nu creează amintiri sau emoții, așa cum se presupune în baza principiilor *simbolismului iconic*.

Comportamentul populației în perioadele de sărbătoare se desfășoară repetitiv pe baza unor clișee adoptate fără selecție. Abundă practicarea unor ritualuri sau secvențe ale acestora într-un mod mecanic pe fondul uitării semnificațiilor sau a funcțiilor îndeplinite. Acest fenomen, denumit de către sociologul H.H. Stahl *amnezie socială*, are o vechime considerabilă și fiecare an îndeapărtează modul de celebrare a sărbătorilor de funcțiile și semnificațiile inițiale. Conform lui Stahl, acest fenomen se datorează „unei deficiențe a

memoriei noastre, care nu reține decât forme, uitându-le semnificațiile”²⁴. Rezultatul este un comportament monoton și superficial datorită amestecului de înțelesuri. Obiceiurile emblematice pentru principalele sărbători de peste an sunt simbolizate prin sacrificii ale unor animale, realizate în spații publice cu asumarea unei etichete a tradiției ce se respectă peste generații. Monotonia celebrării evenimentelor publice sugerează tendința de standardizare a modului de organizare ce va afecta importanța acestor evenimente datorită pierderii caracterului de unicitate.

Concluzii

Într-o primă etapă, corelarea cadrelor de analiză prin asocierea tipurilor de simbolism cu elementele definitorii pentru regiune, identificate generic prin demersul de față, se referă la următoarele caracteristici: creștinism, ortodoxie și vocație europeană. Ipotezele unei cercetări care se reliefeze specificul valoric actual al zonei sunt dependente de nevoile de dezvoltare regională. Efortul de asociere a dimensiunii referitoare la semnificația elementelor urbane, așa cum a fost percepută de K. Lynch, cu identitatea și structura este justificat doar prin fundamentarea unor politici care să susțină crearea unui spațiu urban atractiv pentru localnici, investitori și turiști.

Circumscrierea simbolurilor dimensiunilor definitorii din punct de vedere teoretic permite aprecierea distanței sociale actuale față de acestea, tendințele de înlocuire prin adoptarea unor noi simboluri sau împrumuturi culturale generatoare de simboluri, cu structuri de semnificanți ce nu aparțin orașului. Alegerea direcțiilor de dezvoltare presupune distincția dintre *hipercity* și *shadow city*, înțelese drept categorii ce includ succesiuni de factori specifici.

PRINCIPLES OF MULTIDIMENSIONAL UNDERSTANDING OF THE URBAN ENVIRONMENT

(Abstract)

After Romania's accession to the EU, the efforts to change the appearance of urban spaces were accelerated by covering as comprehensively as possible with utilities that ensure an infrastructure specific to modern cities. Research aimed at urban development can be framed in the demographic, economic, social and cultural dimensions and they aimed at planning the stages necessary for the further evolution

²⁴ Henri H. Stahl, *Eseuri critice*, București, Editura Minerva, București, 1983, p. 260.

of the researched human communities. In this paper we bring to your attention a research perspective used less often, but which opens the way to the cultural approach of cities as a whole, which includes symbols and rituals (Nas, De Groot, Schut, 2011).

Such an approach completes analyzes oriented towards satisfying the immediate needs of the communities with more complex analytical perspectives, among which culture has an integrative role. The effects of a holistic approach contribute to the elaboration of sustainable strategies for the development of the urban environment, in the conditions of determining the extrinsic values that generate defining symbols for the communities.

Key words: community development, urban development, modernization, urban symbolism, urban functions.

STUDII DE FILOSOFIE ȘI FILOLOGIE

PHILOSOPHY AND PHILOLOGY STUDIES

TREI MODELE DE COMUNITATE: THOMAS HOBBS, JEAN - JACQUES ROUSSEAU, KARL MARX - premisele întunecate ale modernității -

Ion MILITARU*

1. Thomas Hobbes, Leviathanul

Astăzi, *Leviathanul* lui Thomas Hobbes se află într-o mare bibliografică, care riscă să îl înece în imensitatea studiilor și cercetărilor. La drept vorbind, riscul înecului îi aparține lui Hobbes însuși atunci când, sub imboldul credinței și artei¹, a decis să-și numească opera cu simbolul monstrului biblic *Leviathan*. Ca întotdeauna când personaje mitologice vin să ilustreze idei și teorii din câmpul gândirii seculare, riscul îndepărtării de *idealul ideilor simple și clare* este prezent. Trecerea de la simbol și metaforă² la idee nu este niciodată ferită de pericole, iar câștigul preconizat nu a beneficiat de nicio certificare carteziană.

Leviathanul apare în 1651. Data nu este lipsită de relevanță. Descartes murise cu un an mai devreme, iar *Discursul asupra metodei* apăruse în 1637. Hobbes, care făcuse stagii consistente în Franța³, era la curent cu impactul exigențelor carteziane asupra cuvintelor și preciziei gândirii⁴. Or, în 1651, după ce feluritele sale scrieri primiseră titluri lipsite de orice ambiguitate, *Elements of Law, De cive* etc., se decide pentru un titlu la care Descartes, probabil, nu ar fi consimțit niciodată: *Leviathan*.

Scrierea politică a lui Hobbes își are premisele într-unul dintre cele mai obscure și întunecate paragrafe ale *Bibliei*. Prezentă în cinci pasaje din *Vechiul Testament* (*Exodul, Psalmi, Isaia, Ezechiel* și de două ori în *Iov*) referința la

* Cercetător științific I, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: militaruiou_I@yahoo.com.

¹ *Leviathanul* este aproape unanim considerat drept una dintre capodoperele stilistice de limbă engleză – Emanuel-Mihail Socaciu, *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes*, Editura Polirom, 2001, p. 11.

² Samuel I. Mintz, *Leviathanul ca metaforă*, în Emanuel-Mihail Socaciu, *op. cit.*, p. 133.

³ Între 1634- 1636 și 1640- 1651.

⁴ Influența lui Descartes asupra lui Hobbes este decisivă: *lectura Discursului asupra metodei l-a condus pe Hobbes la un nou gen de filosofie* (David Miller, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, Editura Humanitas, 2006, p. 343).

Leviathan este referința constantă la rău. Toate contextele scripturale se referă la un *monstru marin* care, indiferent de proveniența culturală, trimite la rău⁵ - un rău terifiant, *indezirabil*... Referința lui Hobbes la *Leviathan* este însă diferită. *Leviathanul* încetează să fie răul indezirabil, terifiant cum îl prezintă *Scriptura* devenind *răul necesar*. Distanța care separă între cele două tipuri de rău: cel indezirabil, terifiant și cel necesar se constituie în spațiul suficient unei gândiri politice care să illustreze maniera în care poate funcționa societatea. Este ceea ce Hobbes a făcut în marea sa operă⁶.

*

Prima parte a *Leviathanului* lui Hobbes este despre om și natura sa rea. Partea a doua tratează despre posibilitățile de depășirea acestei naturi mizere în interiorul unei societăți care nu îi permite să se autodistrugă satisfăcându-i, totodată, înclinațiile. Din punctul de vedere al spațiului alocat celor două premise: al naturii umane și al satisfacerii sale în interiorul unei comunități care să o salveze de riscul distrugerii, *Leviathanul* este o scriere dezechilibrată. Primei părți i se alocă puțin peste o sută de pagini, celelalte peste cinci sute. Natura umană, în descrierea terifiantă a lui Hobbes, este beneficiara unei paginării restrânse pentru ca opozanta sa ideatică să fie beneficiara unui spațiu de invidiat. Cum se explică acest lucru? Cum natura umană este rapid elucidată în cele o sută de pagini iar descrierea societății care să o salveze de ea însăși are nevoie de cinci sute de pagini?

Două variante apar: 1) fie natura umană este simplu de înțeles astfel încât, în ciuda numărului restrâns de pagini, adevărul său este bine pus în scenă încât construcția utopică a *Leviathanului*, tocmai pentru că este obscură și incomprehensibilă, necesită insistență, spații ample ale argumentării, fie 2) natura umană este dificil de elucidat astfel încât cele câteva enunțuri de impact, dublate de sentințe latine, să pară suficiente, iar insistența pe o paginație extinsă să fie cauzată de claritatea subiectului. „Interesul pentru teoria lui Hobbes, se spune, rezidă în încercarea sa de a arăta cum se poate dezvolta și cum poate exista în rândul oamenilor o societate civilă bazată pe cooperare, în

⁵ *Dicționar Biblic*, Editura Cartea Creștină, 1995, p. 751.

⁶ La originea *Leviathanului* se află atitudinea incipientă față de realitatea imediată. Aici, Hobbes nu se distinge cu nimic de creatorii oricăror utopii. Nu creează nimeni lumi ideale dacă în premisele acestora s-ar regăsi aprobarea realității curente.

condițiile în care asumăm că suntem anti-sociali prin natură”⁷. Întrebarea este dacă cele două probleme ale enunțului își găsesc o rezoluție egală. Am invocat, deocamdată, numărul de pagini alocat, în ideea că cele două nu sunt beneficiarele unui quantum egal al argumentelor.

Natura umană, din prima parte a *Leviathanului* este partea cea mai obscură a descrierii lui Hobbes. De ea depinde întreaga construcție a celei de-a doua părți, iar dacă ea este subminată de o insuficientă argumentație, toată partea a doua se prăbușește.

Premise carteziene

O mare parte din obscuritatea primei părți a *Leviathanului* își are, probabil, originea în determinarea naturii umane în manieră carteziană, bazată pe egalitate numerică. Se știe cum începe faimosul *Discurs asupra metodei* al acestuia: „rațiunea este lucrul cel mai bine rânduit din lume: căci fiecare se consideră atât de bine înzestrat, încât chiar cei greu de mulțumit în orice altă privință nu doresc să aibă mai mult decât au”⁸. Dintr-o astfel de axiomă Descartes trage toate consecințele raționalismului și ontologiei. Hobbes, împărțășind mult din raționalismul lui Descartes, adoptă o axiomă asemănătoare.

„Natura i-a făcut pe oameni atât de asemănători în privința facultăților corpului și ale minții, încât, deși uneori s-ar putea găsi un om în mod vădit mai puternic la corp sau mai ager la minte decât un altul, atunci când toate sunt cumpănite laolaltă, diferența dintre un om și un altul nu este atât de însemnată încât un singur om să poată pretinde pentru sine vreun folos pe care un altul să nu îl poată întreprinde tot atât de îndreptățit ca cel dintâi. Căci în ceea ce privește forța corpului, cel mai slab are suficientă forță pentru a-l omorî pe cel puternic fie printr-o uneltire secretă, fie prin complicitate cu alții aflați în aceeași primejdie”⁹.

Nu este deloc limpede că o astfel de distribuire a darurilor naturii este echitabilă. Nici la Descartes o astfel de aserțiune nu-și avea un temei rațional sau empiric. Nu era nevoie în obținerea silogismului cartezian de postulatul unei naturi echitabile. Un singur spirit putea face deducția carteziană, fără nimic de natură contrară. Pentru a afirma: dubito, ergo cogito, cogito, ergo

⁷ David Boucher, Paul Kelly, *Mari gânditori politici de la Socrate până astăzi*, București, Editura All, 2008, pp. 150 -151.

⁸ Descartes, *Discurs asupra metodei*, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 113.

⁹ Thomas Hobbes, *Leviathanul*, București, Editura Herald, 2017, p. 94.

sum, nu era nevoie de o prealabilă statornicire a egalității tuturor spiritelor. Ceea ce un spirit putea să obțină era suficient pentru ontologie.

În prelungirea citatului de mai sus, Hobbes insistă în aceeași manieră: „Iar în ceea ce privește facultățile minții /.../ găsesc că aici există o și mai mare egalitate între oameni decât cea a forței fizice /.../ Ceea ce ar putea face o astfel de egalitate de necrezut nu este decât atitudinea înfumurată cu privire la propria înțelepciune, pe care aproape toți oamenii cred că o posedă ...”¹⁰.

*

Un avantaj cert al *Leviathanului* este ușor de rezumat. „În câteva cuvinte, principalii pași ai logicii lui Hobbes sunt clari și binecunoscuți: deoarece starea de natură ar fi o stare de război, indivizii aflați într-o astfel de stare vor alege să participe la un contract social care instituie o cârmuire absolută, luând, de preferat, forma monarhiei”¹¹. Dificultatea începe odată cu posibilitatea depășirii naturii umane: este posibilă o astfel de depășire din moment ce starea de natură îl aruncă pe om în tenebrele pe care Hobbes nu obosește să le incrimineze descriindu-le în culorile cele mai întunecate? Dacă posibilitatea depășirii este reală, tenebrele se relativizează.

*

Partea I a *Leviathanului* este *despre om* – un veritabil tratat de antropologie: care îi sunt facultățile, cum funcționează fiecare, în ce constă morala, religia etc. Capitolul putea foarte bine să lipsească din compoziția *Leviathanului* fără ca acesta să se resimtă prea mult. I se alocă șaisprezece diviziuni. Astfel de tratate erau obișnuite în epocă, iar în Franța obiceiul tratatelor despre om ofereau un savuros spectacol al inflației filosofice. Malebranche, La Mettrie, Pierre Bayle, cu toții ofereau astfel de tratate. **Filosofia era condiționată în credibilitatea sa de producția antropologică.** Deceniul petrecut de Hobbes la Paris îl familiarizase pe acesta cu practica unui stil de gândire pe care nu îl dezavua. Într-adevăr, ce putea fi mai convingător pentru un filosof decât subiectul care începea să domine gândirea?

Abia la capătul acestei secțiuni, acolo unde se discută despre *omul în stare de natură*, originalitatea lui Hobbes își intră în drepturi. Afirmatiile acestuia sunt tranșante: în stare de natură „viața omului este singuratică,

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ David Boucher, *op.cit.* p. 150.

sărmană, josnică, sălbatică și scurtă”¹². Față de semenii, omul confirmă vechiul dicton: *homo homini lupus* dezvoltând un feroce *omnium bellum contra omnes*. Toate pornirile rele sunt prezente în această stare: egoismul, impulsivitatea, interesul orb, cruzimea, tot ce duce la extincția celui din preajmă încheind, finalmente, cu propria extincție. „Natura i-a scindat astfel pe oameni făcându-i capabili să se atace și să se distrugă unii pe alții”¹³.

Este prea simplă explicația lui Hobbes pentru cum se iese din această stare „care este un război al fiecărui om împotriva fiecărui om”¹⁴, cum oamenii convin să-și reprime pornirile primare conviețuind într-o comunitate sigură. Hobbes spune: prin încheierea unui contract social! Este, însă, simplist! Aici se află punctul de poticnire pentru întreaga exegeză. Ceea ce urmează, instituirea legilor, formele de guvernământ, instituțiile, comunitatea în ansamblul ei nu ridică prea multe probleme conceptuale. **Părăsirea stării de natură nu poate fi descrisă simplu în termenii unui voluntariat raționalist.**

Exemplul decisiv al lui Hobbes este prea elementar pentru a putea fi acceptat așa cum este livrat de el. El spune: „Când doi oameni doresc același lucru, de care totuși nu se pot bucura amândoi, ei devin dușmani, iar pentru a-și atinge scopul) care este, în principal, propria conservare și, uneori, propria desfătare), caută să se distrugă sau să se subjuge unul pe celălalt”¹⁵. De aceea, ei convin să se înțeleagă. Este înțelegerea primitivă care, trecută prin filtrul multor adaosuri și convenții, duce la crearea statului. Pentru că forța acestuia nu poate fi pe măsura plăcerii primitive pe care oamenii o încearcă în stare de natură, care este o stare a libertății neînfrânate, acceptat, totuși, din cauza necesității sale, i se spune Leviathan, resimțit ca **forță opresoare necesară**.

Apariția și justificarea convenției care duce la apariția statului este rațională: așa trebuie să fie pentru a prezerva doza de bine la care fiecare individ poate spera. Nu este chiar tot ce își dorește, adică o libertate infinită, neînfrânată, dar spectrul autodistrugerii este atât de amenințător încât se acceptă o libertate ciuntită în locul uneia distrugătoare. Mai puțină fericire, decât deloc! ar putea fi deviza acestei ieșiri societale, prețul plătit pentru distrugerea iminentă.

Problema este însă de ordinul prezenței rațiunii într-o stare de natură descrisă ca irațională. Cum poate fi acceptată concilierea celor doi care doresc același lucru din moment ce ei sunt exclusiv egoiști și iraționali? Faptul că ar

¹² Thomas Hobbes, *op.cit*, p. 97.

¹³ *Ibidem*, p. 97.

¹⁴ *Ibidem*, p. 96.

¹⁵ *Ibidem*, p. 95.

deveni conștienți de pierdere prin înfruntare nu poate fi susținut. Fie nu sunt complet iraționali, și atunci în starea de natură se ascunde o fărâamă de raționalitate, fie starea de natură nu este întrutotul confiscată de descrierea negativă așa cum o face Hobbes.

Dacă partea a doua a edificiului teoretic - Leviathanul politic - este posibilă, atunci întreaga concepție care privește starea de natură a omului este falsă.

Hobbes a intrat în istoria gândirii politice prin vasta sa construcție contractualistă privind statul. Este o descriere de amănunt, extrem de strânsă și eficace în orizontul unei politici concrete. I se recunoaște dreptul de primogenitură: primul contractualist, înaintea lui John Locke și Jean Jacques Rousseau, pregătind societățile moderne în politica separației puterii, a economiei de piață și drepturilor omului.

Totuși, **partea luminoasă a operei, Leviathanul propriu-zis, este sabotată de partea întunecată, acolo unde vorbește despre starea de natură. Nu se știe cum starea de natură, dominată exclusiv de negativitate, permite evadarea din sine, cum din *homo homini lupus* se poate ajunge la *de cive*, pentru că oamenii nu găsesc nicio plăcere (ci, dimpotrivă, multă mâhnire) în a ține tovărășie¹⁶.** Pe scurt: cum poate fi îmblânzit lupul devenind câine. În istoria reală, lupul a devenit câine, conceptul însă nu poate fi domesticit fără adaosul care să includă în notele sale prezența câinelui. Câinele este posibil pentru că deja el exista în lup. Or, Hobbes tocmai asta nu admite.

*

Breșa pe care Hobbes o face în starea de natură nu este de natură să-i credibilizeze trecerea: „Dreptul natural, pe care scriitorii îl numesc de obicei **jus naturale**, este libertatea fiecărui om de a-și folosi propria putere după cum voiește, pentru conservarea naturii sale, adică a vieții sale, și astfel de a face orice lucru pe care, potrivit propriei judecăți și rațiuni, îl va considera cel mai potrivit mijloc pentru aceasta”¹⁷. **Cum judecata și rațiunea sunt prezente în starea de natură, adică acolo unde tocmai că nu li se admite legitimitatea ontologică? Cum de sunt acolo unde nu sunt? Prezența rațiunii și judecății în starea de natură distruge starea de natură**, or, fără acest prim topos conceptual tot ceea ce urmează este spulberat. **Starea de natură nu poate fi compatibilă cu judecata și rațiunea.** „O lege naturală este un precept sau o regulă generală

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 99.

descoperită de rațiune prin care unui om îi este interzis să facă ceea ce este vătămător pentru viața ori prin care îl lasă fără mijloace de a o conserva, și de a evita acele lucruri prin care crede că aceasta va fi cel mai bine conservată”¹⁸. În stare de natură nu există acest drept. Este utilă precizarea imediată: „Căci atâta timp cât fiecare om păstrează acest drept de a face orice îi place, toți oamenii se află într-o stare de război”¹⁹. Starea de natură înseamnă: *atâta timp*, adică tot timpul. **Starea de natură este forma de captivitate ontologică din care nu există salvare. Nu există, lege, drept, voință comună, idee; nu există nimic care să genereze comunitate, stat, lege; nu există Leviathan. În starea de natură nu există decât captivitatea în forma eului orb, monadă absolută reflectată în propria interioritate, în propria viață, în propriul neant.**

Leviathanul este renunțare: la libertate și voință de a face ce vrea, în numele rațiunii! – aceasta este condiția de posibilitate a statului, **condiția transcendentă a Leviathanului**. Aici este marea problemă a concepției lui Hobbes: ori starea de natură nu este ceea ce el enunță, ori Leviathanul nu este posibil. Făcându-l cu puțință pe ultimul, Hobbes și-a neutralizat propria premisă, a distrus condiția naturală a politicului în numele artificiei și necesității politice. Posteritatea, în ciuda aprobării contractualismului, a păstrat caracterul persuasiv al premisei primitive: starea de natură²⁰.

THREE SOCIETAL THEORIES: JEAN-JACQUES ROUSSEAU, THOMAS HOBBS AND KARL MARX

(Abstract)

In their political theories, Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbes, and Karl Marx follow the same premise: society can be restored if based on the idea of nature. They posit that, in the beginning, men were in their natural state: good, just, etc. It was only after that history distorted the true nature of men. To successfully restore society, any political reform should consider human nature as its foundation. This is the fundamental axiom of the three models discussed in the present essay.

Key words: human nature, society, happiness, politics, Leviathan.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 99-100.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 100-101.

²⁰ Din motive de ordin tipografic partea a doua a studiului de față va apărea în al doilea volum dedicat simpozionului de față.

FORMULA POPULARĂ DE DENOMINAȚIE, PRECURSOARE A NUMELUI DE FAMILIE ACTUAL

Iustina NICA (BURCI)*

Nevoia de identificare a oamenilor în cadrul colectivității în care și-au desfășurat viața a impus adoptarea, pe lângă numele unic, și a unui nume de familie. Există câțiva factori care au „diluat”, în timp, capacitatea denominativă a celui dintâi. Astfel, probabilitatea de a întâlni tot mai frecvent persoane cu nume omonime, apariția conștiinței dreptului de proprietate și de moștenire, participarea tot mai nuanțată la viața socială și economică a comunității reprezintă motive care au scăzut potențialul numelor individuale de a-și particulariza, singure, purtătorul. Dacă Evului Mediu îi fusese, în general¹, suficientă utilizarea unui cuvânt pentru a denumi o persoană, în epoca modernă a avea sau nu un al doilea element de identificare nu mai este o opțiune, ci devine o obligație statuată prin *Legea asupra numelui din 1895*, care prevedea faptul că locuitorii români care nu aveau un patronimic își puteau forma unul de la numele de botez al tatălui, la care, conform datinii, se puteau alipi sufixele *-escu* sau *-eanu*. Numele astfel dobândit era înscris în actele de stare civilă și nu îi era permis nimănui să poarte alt patronimic în afara celui declarat².

* Cercetător științific II, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: iustinaburci@yahoo.com

¹ Spunem „în general”, pentru că, dacă avem în vedere perioada de până la 1600, de exemplu, vom observa că încă de pe atunci documentele consemnau destul de multe persoane care adoptaseră formula bipartită de denominație. Iată câteva nume: Ștefan Bâgău (1403), Crăciun Bălcescul (1414), Bratul Pleșescul (1427), Cozma Pivnicerul (1441), Coste Grasul (1487), Sima Mihăilaș (1528), Costea Rusul (1535), Petrea Ploscar (1570), Pătrașco Boureanul (1584), Crăciun Negru (1594), Constantin Bocioc (1597) (vezi Iustina Burci, *Antroponimie în diacronie. Privire specială asupra Iașului*, Craiova, Editura MJM, 2001, p. 68).

² <https://www.tocilar.ro/drept/legea-aplicabila-numelui-drept-international-privat-28386> (site accesat la data de 5.11.2020). Încercări de legiferare a numelui de familie au existat însă și mai înainte. Cea mai cunoscută este aceea a lui Șerban Cantacuzino, din 1680, în care se proclama necesitatea denumirii prin „pronome și nome” și care oferea și un „ghid” de constituire a celui din urmă: „Numirea unui român să fie făcută din nome și pronome, adică pe lângă pronome să se adauge și un nome. Nomele să se ia: cel ce are moșie sau supt a lui putere cu temei moștenit vreun sat, să-și pue numele

Rezervorul lexical de la care s-au „alimentat” toți aceia care au avut nevoie de un patronimic – în mod voluntar ori constrâns, în cele din urmă, de actele normative care reglementau problemele referitoare la stabilirea numelui – , s-a dovedit a fi însă unul extrem de bogat, cu mult mai larg decât derivarea cu sufixe de la numele întreținătorului familiei: puteau deveni patronime meseria sau funcția ocupată în societate (fie personală, fie deținută de un ascendent, moștenită, așadar), originea locală, etnia, aspecte distinctive ale persoanei din punct de vedere fizic, psihic, moral sau de comportament, vârsta, gradul de rudenie, obiecte din gospodărie, plante și animale³ etc., toate urmând traseul binecunoscut, poreclă → supranume → patronimic.

Linia care unește cele două extremități ale procesului denominativ: la un capăt [numele unice], la celălalt, numele duble, alcătuite astăzi din [prenume + nume de familie] nu a fost însă dreaptă, ci una sinuoasă, care a cunoscut „creșteri” și „descreșteri” de „efective” lexicale, în încercarea de a oferi o cât mai precisă identificare personală. Până să ajungă la patronimicul actual, antroponimia a experimentat modalități diferite de exprimare a acestuia, fiind caracterizată prin lipsa uniformității structurale. Patronimicul putea fi reprezentat de un cuvânt simplu⁴, nederivat sau derivat cu sufixe (-*eanu*, -*anu*, -*escu*, -*ete*, -*ilă*, -*oiu*, -*ov*, -*ovici*, -*ev*, -*evici*, -*otă*, -*aia*, -*anca*, -*oaia* etc.), care imprimau numelui anumite nuanțe (apartenența filială, locală, maritală, spre

satului adăogându-i scurtimea -*eanu* sau -*escu*. Așa pronomele unui român este Ioan și are moșie Plop, prin adăugirea la Plop scurtimea -*eanu*, face Plopeanu și cu Ioan, va fi Plopeanu Ioan. Cel ce nu are nici una dintre aceste bogății (moșie sau sat) apăsă și formeze viitoarea numire luând pronomele lui tată-său adăugându-i scurtimea -*escu* sau -*eanu* și cu pronomele ar ieși: Adam și pe tată-său Ivan prin adăugirea lui -*escu*, ar fi Ivănescu pus la al lui ar veni Adam Ivănescu” (Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 62, nota 3). Și alți domnitori au validat importanța patronimicului: Scarlat Callimachi, prin „Codul Calimah”, din 1817; Alexandru Mavrocordat, în 1785, prin „Sobornicescul Hrisov”; Alexandru Ioan Cuza, prin Codul Civil din 1864 care prevedea faptul că orice persoană trebuia să aibă un nume și un prenume, acestea putând fi schimbate doar în condiții specifice legii (<https://anaarecarti.ro/main/adevarul-despre-numele-romanesti-de-ce-multe-se-termina-in-escu/> - site accesat la data de 5.11.2020).

³ Iustina Burci, *op. cit.*, pp. 76-79; vezi și Viorica Răileanu, *Nume de familie derivate de la matronimice*, în vol. *Filologie modernă: realizări și perspective în context european* (coord.: Viorica Răileanu, Liliana Botnari), Chișinău, Pro Libra, 2019, p. 150.

⁴ Numele tatălui, al bunicului, al mamei (matronimul), al fratelui (adelfonimul), al soției etc., „după cum dicta interesul juridic” (N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc* (DOR), București, 1963, p. XXIII); ori etnia, îndeletnicirea practică, funcția, starea socială etc., intrate în sistemul denominativ prin onimizare.

exemplu), dar și de construcții analitice a căror alcătuire putea varia de la unul⁵ (*Constantin croitor, Dumitru cărămidar, Ivan surdu, Florea unchiașu, Enache ot Diochești, Vasilică al rotarului, Niță a lu Dominte, Radu a lu Anghel* etc.) la mai multe cuvinte (*Andreiaș, crâșmar, zlătar; Iene orbu, rumân; Petcu, sârbul, sucămar, blănar; Dinu brat*⁶ *Nicolae al Barbului; Vasiluță socru lui Vasile sin Gheorghe Guran* etc.), uneori ajungându-se, pentru a denumi o persoană, la adevărate perifrize⁷ (*Gheorghe holtei, ardelean, ciobanu la dumnealui Iancu Rale; Arotin, arman, ce s-au numit rob la Trisfetitele în han; Matei unchiașu, cu un fecior de muncă; Ștefan sin Gavril, făclier, la crâcima lui Dumitru, herar; Tănăsă săbier ce șădi la Arsăni; Nicolae sin Pătru al Ștefani ce-i zice și Guță* etc.).

Cauzele care au generat acest proces de multiplicare a numelui unic rezidă, după cum am amintit deja, în alcătuirea micro- și macrosistemului social în care individul trăiește, pornind de la relațiile și locul ocupat de acesta în interiorul familiei, dar, în același timp, și în exteriorul ei, între granițele mai largi ale comunității rurale ori urbane. Faptul că bunurile unei familii se constituie, de cele mai multe ori, ca domeniu ereditar, face necesară – în condițiile în care același patronim nu apare încă în mod constant la toți membrii grupului – evidențierea legăturii directe a individului cu predecesorul sau colateralii săi. Adoptarea numelui de familie are, prin urmare, o funcționalitate⁸ practică: prin el se face dovada legăturii de rudenie dintre două persoane, lucru necesar atunci când una

⁵ Exemplele au fost extrase din: *Monografia județului Dolj. Catagrafia din 1831*, în „Oltenia. Documente. Cercetări. Culegeri”, Craiova, 1944; *Moldova în epoca feudalismului, vol. VII, partea I-II, Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Academia de Științe a Republicii Moldovenești, Institutul de Istorie, Chișinău, Editura Știința, 1975.

⁶ Formula analitică românească de denotație a fost construită adesea după model slav („петрушка иванов сын”, „федка иванов сын” – V.A. Nikonov, *Geografia familiei*, Moskova, Editura Nauka, 1988, p. 171) și cu ajutorul elementelor slave împrumutate, care indicau atât gradul de rudenie („sin” – fiu: *Miron sin Oprișan, Lupu sin Ion Burlan, „brat”* – frate: *Ion brat Stan Fiță, Stoian brat Voicu, „zet”* – ginere: *Pătru zet Niță Grădinaru, „vnuc”* – nepot: *Dinu vnuc Sandu Iureș* etc.), cât și locul de proveniență al celor denumiți (prin utilizarea prepoziției „ot” – de la, din: *Pintilie ot Moviliță, Gavril ot Cruce* etc.).

⁷ Alcătuirea lor – uneori destul de stufoasă – le-a făcut, de altfel, incomode în ceea ce privește utilizarea în documente. Din acest motiv, denumirile cu structură analitică vor fi întâlnite în actele oficiale tot mai rar după anul 1850, ele proliferând însă, la nivel neoficial, în denotația populară, la sate, acolo unde se află și acum în uz.

⁸ Urmărind informația antroponimică cuprinsă în documentele istorice, se poate observa că, inițial, numele de familie era apanajul claselor înstărite. Acesta conferea un caracter de „noblețe” purtătorilor, trasând, și din acest punct de vedere, o graniță strictă între boieri și membrii claselor inferioare social.

dintre ele beneficiază de o cotă-parte dintr-o moștenire, cumpără sau vinde o proprietate ori se află în alte situații oficiale.

Modelul denominativ popular este unul vechi și general, fiind întâlnit în toate regiunile țării. Folosirea lui nu presupune însă, în mod obligatoriu, ideea de dependență economică sau socială a unui individ față de un altul; întâlnim și situația următoare: o persoană mai puțin cunoscută în colectivitatea sătască ori care poartă un prenume frecvent va fi mai ușor identificată prin punerea ei în relație cu numele ascendentului direct ori al unei rude colaterale⁹.

În momentul de față, antroponimia păstrează puține „mărturii” – semnalate în special în zona Moldovei – , ale acestui tip arhaic de denotație, și anume, acelea în care articolul posesiv a făcut corp comun cu numele propriu, prin aglutinare: *Aancuței*, *Abuzătoaiei*, *Acăprăriței*, *Aciobăniței*, *Adumitroaiei*, *Aelisavetei*, *Aghiorghieseii*, *Albucurei*, *Albadii*, *Amărculesei*, *Aneculădeii*, *Apăvăloaii*, *Asăvoaei*, *Aștefăneii*, *Azoitei* etc. Pe parcursul timpului și, implicit, al succesiunii generațiilor, legătura directă cu predecesorul slăbește, astfel că genitivul posesiei a fost înlocuit, în unele cazuri, cu nominativul impersonal¹⁰: *Abălașa*, *Aciobănița*, *Acostăchioaie*, *Acatrine* etc.

În toponimie, în schimb, și în special în microtoponimie, abundă numele în care modelul denominativ popular ocupă locul central. Datorăm acest fapt

⁹ Iustina Burci, *op. cit.*, p. 55.

¹⁰ În toponimie, genitivul își pierde expresivitatea atunci când „dispariția articolului duce la modificarea raportului denotațional: în *Moara lui Conachi*, *Odaia lui Manolache* sau *Slobozia Străjescului* genitivul indică un raport de posesie; în *Moara Conachi*, *Odaia Manolache*, *Slobozia Străjescu*, nominativul indică un raport onimic, prin care numele persoanei devine numele obiectului socio-geografic (moară, odaie, slobozie), asemenea unei etichete. Sintagmele își pierd transparența inițială, se abstractizează – proces paralel cu pierderea progresivă a motivării la numele simple, personale sau descriptive” [*Introducerea la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*, Partea I, *Toponime personale* (sub redacția prof. univ. dr. Dragoș Moldovanu), Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2014, p. XIV].

Oltenia nu duce lipsă, nici ea, de astfel de exemple: *Bunaru Albu Aurel* [c. Cătanele-GJ]; *Bunaru Broșteanu* [s. Fântâna Domnească c. Prunișor-MH]; *Bunaru Severineanu* [s. Dudaș c. Șimian-MH]; *Casa Ion Dafinoiu* [s. Dealul Pomilor or. Motru-GJ]; *Casa Vâlceanu Valerică* [s. Sterpoaia c. Aninoasa-GJ]; *Dealul Tudosie* [or. Drăgășani-VL] etc. Tot în nominativ se află și construcțiile *Mița lu Cocoșatu*, *Dinu Lincăi*, *Lia Badii*, *Costică al Lincăi*, *Florica a lui Gugul*, *Niculiță al lui Croitoru* întâlnite în componența toponimelor: *Punctul Mița lu Cocoșatu* [s. Scăpău c. Devesel-MH]; *Ulița Dinu Lincăi* [c. Bratovoiești-DJ]; *Coasta Lia Badii* [s. Români c. Băbeni-VL]; *Ulița Costică al Lincăi* [c. Bratovoiești-DJ]; *Ulița Florica a lui Gugul* [c. Bratovoiești-DJ]; *Ulița Niculiță al lui Croitoru* [c. Bratovoiești-DJ] etc.

capacității toponimiei de a surprinde semantic relația dintre oameni și locuri, în beneficiul unei bune orientări în teren, și particularității sale – stabilitatea –, care-i permite să conserve denumiri timp îndelungat (adesea veacuri la rând), până la dispariția obiectului geografic (și chiar și după acest moment).

Ne-am propus ca în paginile lucrării de față să prezentăm tipologia formulelor populare de denominație, surprinsă, însă, nu în „mediul” său natural – antroponimia, ci într-un domeniu conex – toponimia, ale cărei elemente specifice (forme de relief sau de locuire, construcții diverse etc.) sunt „botezate” frecvent în funcție de persoanele în proprietatea cărora se află (sau care au o legătură oarecare cu acestea). Ne-am bazat, în demersul nostru, pe materialul existent în *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*¹¹.

Astfel, informația respectivă poate fi distribuită pe următoarele paliere structurale, în funcție de modalitatea aleasă pentru a exprima relația de posesie, dar și de alcătuirea internă a antroponimului.

I. *Modul sintetic*. Putem considera ca fiind exemple¹² standard ale acestui subtip denominativ toponimele în care se asociază minimum de elemente componente: un [termen geografic popular] + un [antroponim] a cărui formă de genitiv este realizată sintetic: *Aninii Bâltencii* [s. Vlădășești c. Corcova-MH], *Apa Călugărului* [s. Călugăreni c. Padeș-GJ], *Balta Chițului* [s. Burila Mică c. Gogoșu-MH], *Balta Ștefanului* [s.c. Sadova-DJ], *Balta Dumitrașcului* [baltă s.c. Piscu Vechi-DJ], *Balta Merișanilor* [baltă s. Otetelișu c. Bălcești-VL], *Bordeiu Ancuței* [c. Mischii-DJ], *Bordeiu Lenuții* [s. Jiul c. Țuglui-DJ], *Bunaru Mariții* [s. Livezi c. Florești-MH], *Colnicu Neamțului* [s. Ruptura c. Voloiaș-MH], *Dealul Frâncului* [s. Cornița c. Cernătești-MH], *Padina Ancuței* [s. Vârvor c. Vârvoru de Jos-DJ], *Pădurea Catrinii* [s. Pertești c. Roșiile-VL], *Pădurea Dumitroaicii* [s. Pavăț c. Tâmba-MH], *Pădurea Bărbușanilor* [s.c. Tâmba-MH], *Pădurea Stoicanilor* [s. Gâlcești c. Berlești-GJ], *Păru Stamatoaiei* [s. Moi c. Bâltenești-GJ], *Pășunea Maghereștilor* [s.c. Crasna-GJ], *Răscruciu Olăreștilor* [s.c. Corlate-MH], *Râpa Chirii* [s. Dămțeni c. Berbești-VL], *Râpa Fireștilor* [s.c. Bunești-VL], *Râpele Chiritoaicii* [s. Romanii de Sus or. Horezu-VL], *Rovina Ungureanului* [s. Gornăcel c. Schela-GJ], *Salcia Mării* [s.c. Gighera-DJ], *Sălciile Stanii* [s.c. Cătunele-GJ], *Scoaba Bălașii* [s. Băltișoara c. Runcu-GJ], *Seciu Simioneștilor* [s. Sășcioara c. Zătrești-VL], *Stâna*

¹¹ *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO) (coord. prof. univ. dr. Gh. Bolocan), vol. I (A-B), Craiova, Editura Universitaria, 1993; vol. II (C-D), 1995. Am utilizat în special informația cuprinsă sub primele trei litere menționate, pe care am reușit să o parcurgem în cadrul realizării temei de plan – *Dicționarul toponimic al României. Oltenia. Indice antroponimic*.

¹² Acestea sunt și cele mai numeroase înregistrate în materialul studiat.

Jienilor [s. Ciungetu c. Malaia-VL], *Stejaru Băbenilor* [s. Știucani c. Slivilești-GJ], *Tarlaua Toaderului* [s. Rojiștea c. Bratovoiești-DJ], *Tarlaua Margăi* [s.c. Vădastra-OT], *Tarlaua Zamfireștilor* [s. Comănești c. Bobicești-OT], *Târla Predii* [s. Drincea c. Pungghina-MH], *Teiu Riței* [s. Sterpoaia c. Aninoasa-GJ] etc.

Formula standard se poate amplifica, la rândul său, prin introducerea în „ecuație” a unei terțe persoane, cea la care se raportează denumitul. Acest lucru se poate realiza astfel:

a) numele aparținătorului se află în nominativ: *Aria Lupului Micșescul* [loc s. Mărășești or. Baia de Aramă-MH] etc.;

b) numele aparținătorului se află în genitiv: *Bordeiu Bălii Rusândii* [or. Balș-OT], *Ciocu Babii Buți* [or. Strehaia-MH], *Coasta Liiei Badii* [s. Români c. Băbeni-VL], *Râpa Mitrii Costandinii* [s. Târgu Gângulești c. Berbești-VL] etc.;

c) numele aparținătorului este precedat de articolul posesiv genitival: *Balta Mărinii lu Tănase* [s. Strejeștii de Sus c. Strejești-OT], *Coasta Ioanii lu Vătafu* [s. Bănțești c. Mădulari-VL], *Dosu Anii lui Fănaiche* [s.c. Corlățel-MH], *Cureaua Tomei lui Guică* [moșie s. Râmești or. Horezu-VL], *Poteca Mării lu Pungă* [s. Iordăchești c. Argetoaia-DJ], *Vâlceaia Leanii lu Albei* [s. Fratoștița or. Filiași-DJ], *Vâlceaia Sandei lu Andrei* [s.c. Goiești-DJ] etc.;

II. *Modul analitic*. Formula standard, de această dată, considerăm a fi cea formată dintr-un [entopic] + [antroponim unic], construit cu ajutorul formei analitice a cazului genitiv. Observăm că sunt utilizate, în proporție covârșitoare, variantele populare ale articolului posesiv *lui* – *lu* și *ale*. Iată exemplele¹³: *Aria lu Vasiluță* [s. Nemții din Dos c. Borăscu-DJ], *Bărbăia lu Costache* [s.c. Godeanu-MH], *Bărbăia lu Mielache* [s. Pietroasa c. Valea Mare-VL], *Braniștea lu Diță* [s. Zănoaga c. Bujoreni-VL], *Braniștea lu Popovici* [s. Pieptani c. Călnic-GJ], *Bunaru lu Bogdan* [c. Tâmbna-MH], *Ciutura lu Iordăchiță* [s.c. Grădiștea-VL], *Ciutura lu Sărgentu* [s.c. Ghioroiu-VL], *Ciutura lu Tache* [s.c. Secu-DJ], *Ciutura lu Cuibar* [s. Căzănești s. Știrbești c. Ghioroiu-VL], *Câmpu lu Bujor* [s. Stejerei c. Călnic-GJ], *Fața lu Costache* [s. Frasini c. Predești-DJ], *Ghinda lu Tache* [loc s. Almăjel or. Filiași-DJ], *Gâldanu lu Costache* [loc s. Pârâienii din Mijloc c. Livezi-VL], *Gâldău lu Iordache* [baltă s.c. Bistreț-DJ], *Gârla ale Trache* [s. Sărata c. Călărași-DJ], *Godovanu lui Mitrache* [s. Slașoma c. Padina-MH], *Gorunu lui Petrache* [luncă s. Gornovița c. Balta-MH], *Ogașu lu Bumbac* [s. Petra c. Băcleș-MH], *Ogașu lu Grivei* [s. Drăghești c. Isverna-MH], *Ogașu lu Haiducu* [s. Peștenuța c. Florești-MH], *Salcia lu Tache* [s. Belotu c. Sopot-DJ], *Știubeiu lu Costăchel* [s. Gura Motrului c. Butoiești-MH], *Știubeiu lu Mărunțica* [s. Mierea-Pârâu c. Crușeț-GJ], *Știubeiu lu Nache*

¹³ Ca și în cazul precedent, acestea sunt, din punct de vedere cantitativ, cele mai multe.

[s. Fratoștița or. Filiași-DJ], *Știubeiu lu Noroc* [s. Piscuri c. Plopșoru-GJ], *Știubeiu lu Petrache* [s. Lupșa de Jos c. Broșteni-MH], *Padina lu Ușurelu* [s.c. Piscu Vechi-DJ], *Pădurea lu Mihache* [s. Sărata c. Călărași-DJ], *Pădurea lu Mitaiche* [s. Curpen c. Stăncești-GJ], *Păru lui Andronache* [s. Bădești c. Brănești-GJ], *Poteca lu Enache* [s. Dealu Malului m. Râmnicu Vâlcea-VL], *Poteca lu Petrache* [s. Poienari c. Ghioroiu-VL], *Puțu lu Petrache* [loc s.c. Obârșia-OT], *Vadu lu Manolache* [s. Tismana c. Devesel-MH], *Vâlceaia lu Nebunu* [s. Almăjel și Fratoștița or. Filiași-DJ], *Ulița lu Delegatu* [s. Rătezu c. Godinești-GJ], *Ulița lu Mandache* [s. Robăneștii de Jos c. Robănești-DJ], *Ulița lu Păcală* [s. Izvoru Aneștilor c. Livezile-MH] etc.

Într-un număr redus de exemple, alături de numele persoanei apare și porecla acesteia, precedată de adverbul *zis*: *Bunaru lu Stoichiță zis Danacu* [or. Strehaia-MH], *Casa lu Paraschiv zis Stăică* [or. Vânu Mare-MH], *Casa lu Trăilă Scurtu zis Săidacu* [s. Bala de Sus c. Bala-MH], *Vâlceaia lu Botoroaga zis Tăiș* [s. Raznicu Bătrân c. Cernătești-DJ].

În alte cazuri, avem de-a face cu o succesiune de antroponime. Astfel, pe lângă numele unic pot apărea o serie de elemente suplimentare de identificare: supranume personal, numele/supranumele tatălui, ori numele/supranumele tatălui și al bunicului (derivate sau nederivate). Iată câteva exemple în care apar:

a) două elemente: *Balta lu Ion Tiugă* [s. Soreni c. Roșiile-VL], *Canalu lu Mărin Blagu* [s.c. Goicea Mare-DJ], *Cantonu lu Mitroi Nanu* [s. Zăval c. Gighera-DJ], *Casa lu Găună Ștefan* [or. Vânu Mare-MH], *Casa lu Nică Rândunică* [s. Săpata c. Măceșu de Jos-DJ], *Cișmeaua lu Ivancea Arendașu* [s. Hotărani c. Fărcașele-OT], *Ciutura lu Mihai Volintirul* [s. Brebeni c. Brănești-GJ], *Ciutura lu Dumitrache Ciuturică* [s. Târgu Gângulești c. Berbești-VL], *Conacu lu Codin Vărgatu* [s. Poieni s. Sterpoaia c. Aninoasa-GJ], *Conacu lu Constantin Nicolăescu* [s. Plopșor c. Sălcuța-DJ], *Gâldanu lu Gică Mialache* [s. Cioroiu c. Fălcoiu-OT], *Puțu lu Iordache Turcu* [s. Fișcălia c. Ionești-VL], *Ulița lu Constantin Spoveditu* [s. Petra c. Băcleș-MH], *Ulița lu Delcea Neațu* [s. Potopin c. Dobrosloveni-OT], *Ulița lu Gheorghe Rotaru* [s. Amărăști c. Fărcașu-DJ], *Ulița lu Manolache Sorteanu* [s. Strâmba c. Teslui-DJ], *Ulița lu Mitrache Boerescu* [s.c. Ștefănești-VL], *Ulița lu Pavel Alvițaru* [s. Tatomirești, Piscani, Meteu c. Brădești-DJ], *Ulița lu Pavel Neață* [s.c. Negoii-DJ] etc. sau

b) trei elemente: *Aninii lu Gheorghe Nistor Ungureanu* [s. Stăncești-Larga c. Mușetești-GJ], *Bordeiu lu Ion Pascu Roșu* [or. Băilești-DJ], *Cotu lu Ion Mărin Pătru* [c. Lipovu-DJ], *Pădurea lu Dumitru Tica Ion* [s.c. Balta-MH], *Păru lu Ion T. Sbierea* [s.c. Orlești-VL], *Păru lu Pavăl Nicolae Manea* [s.c. Gângiova-DJ], *Prunii lui Dincă Popa Radu* [loc s. Rocșoreni c. Dumbrava-MH], *Vâlceaia lu Ilie*

Floreț Ciocea [s.c. Orlești-VL], *Via lui Dumitru Barbu Codiță* [loc s. Tencănaș c. Sălcuța-DJ], *Via lui Dupoi Enuță Mătăsarul* [loc s.c. Crețeni-VL], *Via lui Luță Filip Râiosu* [loc s. Șipotu c. Turburea-GJ].

Întâlnim și denumiri în care sunt utilizate concomitent ambele forme de genitiv – analitic și sintetic: *Ciutura lu Nițu Popii* [s. Ștefănești or. Târgu Jiu-GJ], *Conacu lu Barbu Popii* [s.c. Hinova-MH], *Drumu lu Pascu Mitruului* [s.c. Ianca-OT], *Știubeiu lu Gicu Stanchii* [s. Deleni c. Ploșoru-GJ], *Cișmeaua lu Florea Stanii* [s.c. Bratovoiești-DJ], *Râpa lu Savu Liii* [s. Tatomirești c. Brădești-DJ], *Zarzăru lui Lisandru Rițăi* [loc s.c. Gângiova-DJ] etc. Ordinea elementelor cade, de fiecare dată, în sarcina denominatorilor, a modului în care aceștia percep o persoană în raport cu o altă și a felului în care exprimă acest lucru.

Relația cu predecesorii, realizată prin intermediul nominativului, așa cum apare în exemplele de la subpunctele a) (*Mitroi Nanu*) și b) (*Gheorghe Nistor Ungureanu*), se face, în numeroase alte situații, cu ajutorul genitivului posesiei, legăturile familiale fiind extinse până la a doua generație (persoana față de care se exprimă apartenența poate fi atât una masculină – cele mai numeroase situații, cât și feminină, atunci când susținătorul familiei – ori, în trecutul îndepărtat, beneficiarul unui act domnesc de împrumut – era o femeie¹⁴, cel mai adesea văduvă):

1) exprimarea descendenței se oprește fie la prima generație în raport cu posesorul obiectului geografic (articolul posesiv îmbracă forme diferite – *a*, *al*, *a lu*, *a lui*, *lui*, *lu*): *Balta lu Iorgu al Anei* [s. Igoiu c. Alunu-VL], *Balta lu Niță al Lenii* [s. Rățălești c. Roșiile-VL], *Branîștea lu Gheorghe al Oprii* [s.c. Grecești-DJ], *Bunaru lu Costică al Bărboanei* [s. Valea Motrului c. Văgiulești-GJ], *Bunaru lu Vasile al Dascălului* [s.c. Bâlteni-GJ], *Cantonu lu Ică a lui Mugurel* [s. Zăval c. Gighera-DJ], *Casa lu Dumitrache a lui Gogoasă* [s.c. Măceșu de Jos-DJ], *Casa lu Fănică a lu Doroacă* [s.c. Izvoare-DJ], *Casa lu Stan al Radului* [s.c. Cetate-DJ], *Casa lu Stănică a lu Aurelian* [s.c. Măceșu de Jos-DJ], *Cioaca lu Ion al Gruii* [s. Cârciu c. Văgiulești-GJ], *Cireșii lu Ion a lu Florea* [s. Piria c. Argetoiaia-DJ], *Cișmeaua lu Gheorghe al Mandii* [s. Valea lui Alb c. Vulturești-OT], *Cișmeaua lu Ion a lu Ilie* [s. Săscioara c. Zătrene-VL], *Cișmeaua lu Linu lu Grămadă* [c. Teasc-DJ], *Cișmeaua lu Nae al Mandii* [s. Urzica Mare c. Urzicuța-DJ], *Ciutura lu Gheorghe a Șchiopului* [s. Șipotu c. Turburea-GJ], *Ciutura lu Ioniță a lui Dincă* [s. Soceni c. Fărcaș-DJ], *Ciutura lu Pătru al Stancăi* [s. Linia Dealului c. Stănești-VL], *Drumu lu Ghiță al Cății* [s.c. Prundeni-VL], *Drumu lu Mihai al Popii* [or. Vânu Mare-MH], *Hoapa lu Tache*

¹⁴ Catagrafiile din secolele XVII-XVIII conțin un număr însemnat de exemple în care bărbații se raportează la femei, indiferent că sunt soți, fii, frați ori gineri.

al Pachii [loc s. Tatomirești c. Brădești-DJ], *Odaia lu Costandin al Voicî* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL], *Odaia lu Ion a lu Ghică* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL], *Odaia lu Miei al Floarii* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL], *Ogașu lu Constandin al Firii* [s. Lumnic c. Prunișor-MH], *Ogașu lu Fănică a lu Geancărău* [s.c. Argetoaia-DJ], *Ogașu lu Gheoghe al Lenii* [s.c. Balta-MH], *Ogașu lu Gheoghe a lu Ilie* [s. Costeni c. Tismana-GJ], *Râpa lu Nae al Popii* [s. Suiesti c. Stănești-VL], *Roata lu Petre a lu Manea* [s. Mărgheni c. Brâncoveni-OT], *Salcia lu Petraiche a'lu Bloaje* [s. Sfârcea c. Braloștița-DJ], *Salcia lu Tache a'lu Trancă* [s.c. Bistreț-DJ], *Stâna lu Fane al Linii* [s. Livezi c. Podari-DJ], *Stejaru lu Ionciu lu Babu* [s. Frățila c. Bulzești-DJ], *Șopru lu Codin al lu Surdu* [s. Negreni c. Licurici-GJ], *Știubeiu lu Aurică al Rusandii* [s. Sterpoaia c. Aninoasa-GJ], *Știubeiu lu Chivu lu Dinu* [s.c. Argetoaia-DJ], *Știubeiu lu Din al Nicului* [s. Popești c. Stoenesti-VL], *Știubeiu lu Fănică al Licenii* [s. Sterpoaia c. Aninoasa-GJ], *Știubeiu lu Ion al Dinii* [s. Valea Teiului c. Breznița-Motru-MH], *Știubeiu lu Ion al Stanii* [s. Bucșana c. Prigoria-GJ], *Știubeiu lu Melache al Aniți* [s. Gornovița c. Balta-MH], *Știubeiu lu Oane al Ioanei* [s. Români c. Băbeni-VL], *Partea lu Nicolae și Ioan al Radului* [moșie s. Giulești c. Fântărești-VL], *Pădurea lu Gheorghe al Dinii* [s.c. Podeni-MH], *Pădurea lu Gheorghe al Popii* [s.c. Vlădești-VL], *Pădurea lu Gheorghe lu Toma* [s.c. Husnicioara-MH], *Pădurea lu Lică al Sandului* [s. Găntulei, Lungești și Stănești-Lunca c. Lungești-VL], *Pădurea lu Mărin a lu Iancu* [s. Rusănești-Deal c. Fântărești-VL], *Pădurea lu Nicolae a lu Maria* [s.c. Slivilești-GJ], *Păru ale Stan a lu Curelaru* [s.c. Vișina-OT], *Perii lu Vergic a lu Sandu* [s. Bănțești c. Mădulari-VL], *Pivnița lu Gheorghe al Anii* [s. Sâmbotin c. Schela-GJ], *Pivnița lu Gheorghe a lu Niță* [s.c. Sinești-VL], *Pârâu lu Gheorghe a lu Niță* [s.c. Sinești-VL], *Plațu lu Mărin al Floarii* [s. Aurora c. Cujmir-MH], *Plațu lu Petraiche a lu Burete* [s. Măgurele c. Punghina-MH], *Poiana lu Ion a lui Gheorghe* [s. Țiu c. Cernătești-DJ], *Prunii lu Costică a lu Chirițoiu* [s. Iacovile c. Mădulari-VL], *Prunii lu Vergil al Stanii* [s. Sfârcea c. Braloștița-DJ], *Țuturușu lui Nicolae a lui Staicu* [izlaz cu un Țuturuș s. Sâmbotin c. Schela-GJ], *Valea lu Gheorghe a lu Bălan* [s.c. Slătioara-VL], *Vâlcea lu Florică a lu Pucă* [s. Luncșoru c. Ghercești-DJ], *Vâlcea lu Ilie al Franii* [s. Poienari c. Ghioroiu-VL], *Vâlcea lu Nae al Ienii* [s. Fumureni c. Lungești-VL], *Vâlcea lu Nicolae al Licăi* [s.c. Ghioroiu-VL], *Vâlcea lu Mitru lu Mandache* [s.c. Gostavățu-OT], *Ulița lu Costel a lu Antonie* [c. Salcia-MH], *Ulița lu Fănică a lu Boală* [s. Ungureni c. Ghercești-DJ], *Ulița lu Gheorghe a Lisandrii* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL], *Ulița lu Gheorghe a lu Pădurașu* [s.c. Cerăt-DJ], *Ulița lu Gheorghe al Trinchii* [s.c. Corcova-MH], *Ulița lu Ilie al lui Trică* [s. Sterpoaia și Poieni c. Aninoasa-GJ], *Ulița lu Ioana lu Cică* [s. Țiu c. Cernătești-DJ], *Ulița lu Ioana lu Mănică* [s.c. Bistreț-DJ], *Ulița lu Lache a lu*

Fustașu [s. Ungureni c. Ghercești-DJ], *Ulița lu Mărinache a lu Firu* [s. Ungureni c. Mici c. Ghercești-DJ] etc.

2) exprimarea descendenței merge până la a doua generație în raport cu posesorul obiectului geografic: *Casa lu Pătru lu Gheorghe al Firii* [s.c. Măceșu de Jos-DJ], *Odaia lu Dumitru lu Nicolae a Popii* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL], *Pădurea lu Dumitru a lui Mihai al Mândri* [s. Văluța c. Crușeț-GJ], *Vâlcea lu Ilie a lu Mitrică al Dinii* [s.c. Valea Stanciului-DJ].

A doua generație este menționată și în *Odaia lu Ion a lu Stancu Penii* [s. Zărnești c. Lăpușata-VL] și *Cișmeaua lu Ion a lu Dincă Ștefan* [s. Urzica Mare c. Urzicuța-DJ], numai că, de această dată, *Penii*, respectiv *Ștefan*, se află în cazurile genitiv, forma sintetică, și nominativ.

Alteori, formula antroponimică include termeni care exprimă:

a) statutul social al persoanei – *Conacu lu Boier Florea Călugăru* [s.c. Daneți-DJ], *Conacu lu Boier Filip* [s. Ungureni c. Băbeni-VL], *Pădurea lu Conița Stănculescu* [s. Benești c. Bălcești-VL], *Prunii lu Boier Gheorghe* [s. Ceplea c. Plopșoru-GJ] etc.;

b) funcția îndeplinită de aceasta – *Conacu lu Colonelu Dondoi* [s. Gubaucea c. Vela-DJ], *Conacu lu Colonelu Penovici* [s. Portărești c. Giurguța-DJ], *Conacu lu General Georgescu* [s. Corlate c. Izvoare-DJ], *Conacu lu Maior Iancu Gheorghiu* [s. Izvorălu de Jos c. Livezile-MH] ori

c) vârsta: *Balta lu Moș Matei* [s.c. Mârșani-DJ], *Conacu lu Moș Melaiche* [s. Balota c. Prunișor-MH], *Ciocu Babii Buți* [or. Strehaia-MH], *Gropanu lui Moș Niță* [s. Booveni c. Drănic-DJ], *Gropanu lu Moș Stoica* [or. Corabia-OT], *Gropanu lu Moș Tudor Măcău* [or. Corabia-OT], *Pădurea lu Moș Iordache* [s. Radomir c. Dioști-DJ], *Plopu lu Moș Mitrache* [s. Corlătești c. Cezieni-OT] etc.

Atunci când un obiect aparține mai multor persoane – și, de obicei, ele fac parte din aceeași familie –, posesia se exprimă prin utilizarea patronimicului la genitiv plural: *Cățunu Lăzăreștilor* [VL], *Cișmeaua Ivăneștilor* [VL], *Ciutura Brăneștilor* [GJ] etc. Într-un singur exemplu din informația pe care am parcurs-o până în prezent, sunt menționate ca proprietari ai unui conac două persoane: *Conacu lu Tomescu și Topală* [s. Erghevița c. Șimian-MH].

Analizând materialul pe care l-am avut la dispoziție, am observat, de asemenea, și un alt tip de formulă populară de denotație, a cărei structură este amplificată prin utilizarea unei determinări suplimentare toponimice. Înregistrăm și aici două situații.

În prima este folosit un nume de loc pentru o mai bună localizare a obiectului denumit: *Casa lu Nicolae Alexandrescu din Piscu Lung* [s.c. Crețeni-

VL], *Cișmeaua lu Marin Tobă din Izlaz* [s.c. Mărunței-OT], *Conacu lu Barbu Vlad din Dosiște* [s. Biban s. Slașoma c. Padina-MH], *Știubeiu lu Ghențăr din Tulburea* [s.c. Vlădești-VL], *Știubeiu lu Pârjol din Dosu Gabrului* [s.c. Vârvoru de Jos-DJ], *Știubeiu Cocoanei din Piticu* [s. Tehomir c. Slivilești-GJ] etc.

În cea de-a doua situație, antroponimul este precedat de prepoziții simple și compuse – *de la, de pe la, di la, din, la, pe la, pi la* – al căror rol este acela de a fixa cu claritate locul sau traseul pe care se află obiectul geografic: *Drumu di la Alecu Orbețoaicăi* [s. Urdinița c. Brabova-DJ], *Drumu de la Pătru Simoaicăi* [c. Săcelu-GJ], *Răscruciu de la Alisandru Pătru lu Miai* [s. Întorsura c. Radovan-DJ], *Drumu la Gogu lu Iorgu* [s. Golumbelu c. Fărcaș-DJ], *Drumu la Victor a lu Taifas* [s. Sitești or. Novaci-GJ], *Știubeiu di la Ghiță a lu Mitran* [s. Coasta Mare c. Bunești-VL], *Știubeiu de la Ilie al Bușii* [s. Armășești c. Cernișoara-VL], *Puntea de la Vasăle a lu Duță* [s. Stănculești c. Fântărești-VL], *Pi la' le Fănică ale Croitoru* [s. Locusteni c. Daneți-DJ], *Pi la Mărin a lu Muiercea* [s. Scorila c. Vlădaia-MH], *Podu de la Moara lu Manolache* [s. Șerbănești c. Păușești-VL], *Poiana la Ulmii lu Manolache* [or. Strehaia-MH], *Vadu la Mitrică a lui Olocea* [s. Capu Dealului c. Brănești-GJ], *Ulița de la Gheorghe al Nicolii* [s. Întorsura c. Radovan-DJ], *Ulița de la Mărin a lu Gligor Toană* [s.c. Negoi-DJ], *Ulița de pe la Floarea al Anghelinii* [s. Secui c. Teasc-DJ], *Ulița pe la Pascu lu Mărin Mitrică* [s. Întorsura c. Radovan-DJ], *Ulița pe la Sevastița lu Ion Matei* [s.c. Grecești-DJ].

Aceasta este tipologia formulei populare de denominație, un procedeu denominativ extrem de utilizat la un moment dat, dar care, și-a pierdut actualitatea odată cu evoluția societății. Deși sigur prin conținut, acest procedeu a început să fie incomod prin forma sa, uneori foarte stufoasă, în special atunci când numele se utiliza în documentele oficiale. Locul său a fost progresiv „subminat” și preluat de către modelul sintetic de denominație, datorită avantajului pe care acesta din urmă îl prezenta, „acela de a fi comod și ușor nu numai de aplicat, ci și de reținut: locul unei construcții sintactice (*al lui Ion*) l-a luat un singur cuvânt cu aceeași valoare semantică. Acest avantaj nu a fost singurul și, poate, în realitate, nici cel mai important. Deoarece antroponimele apar în vorbirea curentă foarte des, multe dintre ele mai des decât apelativele, folosirea unui singur cuvânt în locul unei construcții sintactice făcea posibilă întrebuintarea lui în orice situație: se putea articula (ca în limba veche), putea primi înainte o prepoziție, putea funcționa, fără dificultăți de înțelegere ca subiect al propoziției etc.”¹⁵. Analiza noastră a fost efectuată, însă, după cum menționam și la nota 12, doar pe o parte a materialului cuprins în DTRO. Din

¹⁵ Iorgu Iordan, *Dicționarul numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 11.

acest motiv, nu excludem posibilitatea ca, pe măsură ce avansăm în cercetarea informației, să adăugăm acestei clasificări și alte structuri.

Și încheiem spunând faptul că vechea formulă populară de denotație ocupă un loc important în economia sistemului nostru denotativ, ea face parte din „CV-ul” actualei formule de denotație și că, pentru a înțelege bine prezentul, este nevoie, de regulă, să cunoaștem, pe cât se poate de bine, trecutul.

THE POPULAR DENOMINATION FORMULA, PRECURSOR OF THE ACTUAL SURNAMES

(Abstract)

The transition from the unique name to the dual one – made of *name* + *surname* – did not occur suddenly, but progressively, between the two types of denominations being used different anthroponomical formulas. In time, the name becomes insufficient, with a structure that can vary from one (*Constantin croitor* (tailor), *Enache ot Diochești*, *Vasilică al rotarului* (of the wheelwright), *Niță a lu Dominte* etc.) to more words (*Andreiaș, crășmar* (innkeeper), *zlătar* (goldsmith); *Vasiluță socru lui* (father-in-law of) *Vasile sin Gheorghe Guran* etc.), sometimes becoming periphrases, in order to denominate a person (*Gheorghe holtei* (bachelor), *ardelean* (from Ardeal), *ciobanu la dumnealui* (the shepherd of mister) *Iancu Rale* etc.).

The toponymy, and especially the micro-toponymy, is rich in examples in which it is present the popular denominative pattern. We owe this situation to the capacity/necessity of toponymy to depict the relation between people and places semantically, for the benefit of a proper field orientation, and one of its particularities – the stability –, which allows it the preservation of certain denominations for a longer time (sometimes for centuries), until the disappearance of the geographical object (and even after this moment).

The fact that we endeavour to realise an anthroponomic index of all people's names from *The toponymical Dictionary of Romania. Oltenia* provides us with the opportunity to know this pattern from a closer perspective (for now partially, because the stage of the work is that of documentation). Our objective, within the present article, is to make a short analysis on the typology of popular denomination formulas, with a selective material, so far met selectively in the researched information.

Key words: anthroponymy, denomination, popular, toponymy, transfer.

LIMBAJUL COMUNITĂȚII RURALE OLTENEȘTI REFLECTAT ÎN *LA LILIECI*, DE MARIN SORESCU, ȘI *FOCURI...*, DE C. PĂDUREANU

Elena-Camelia ZĂBAVĂ*

Introducere

Fiecare regiune istorico-geografică a țării poartă propria amprentă lingvistică, manifestată la nivelul limbajului. Pornind de la această idee, vom urmări particularitățile limbii vorbite în comunitatea rurală oltenească, așa cum se reflectă în cunoscutele „cărți” soresciene *La Lilieci* și în seria *Focuri...* de Constantin Pădureanu.

Aceste volume sunt veritabile documente de limbă și cultură românească, adevărate monografii ale satului românesc din zona Olteniei.

Cele șase „cărți” din seria *La Lilieci* de Marin Sorescu și cele opt volume din ciclul intitulat *Focuri ...* (*Focuri mocnite*, Editura Aius, 2012, *Focuri arzând*, Editura Aius, 2013, *Focuri pe dealuri / Feuer auf den Hugeln*, ediție bilingvă română-germană, Editura Aius, 2014, *Focuri pe colnic / Fuegos por el otero*, ediție bilingvă română-spaniolă, Editura Aius, 2015, *Focuri pe câmpii / Flames in the fields*, ediție bilingvă română-engleză, Editura Aius, 2016, *Focuri de Aoleo Mărie*, Editura Macedoneanul, 2017, *Focuri cu vâlvoare*, Editura Aius, 2018, *Focuri stinse*, Editura Betta, 2020) sunt construite pe o reală documentare. Expresiile lingvistice sunt autentice, amândoi scriitorii având o legătură directă cu comunitatea rurală.

La ambii autori relatarea este prozaică și dinamică, relevând personaje reale sau aparență reale și evenimente la care cititorul devine spectator. De asemenea, aria geografică este aceeași, ținutul Olteniei; ceea ce diferă este perimetrul zonei: Bulzeștiul – la Marin Sorescu – și Podari, Popoveni, Balta Verde, Rudari – la Constantin Pădureanu.

Sub aspect lingvistic, evidențiem, în primul rând, limba populară în care sunt scrise volumele; „comunicarea este aproape albă”¹ și poartă marca

* Conferențiar universitar dr. Universitatea din Craiova / Institutul Limbii Române; lector de limba română la Universitatea „Sf. Chiril și Metodiu” Veliko Târnovo, Republica Bulgaria; e-mail: cameliabava@yahoo.com.

oralității, cu tot ce implică aceasta: registrul familiar, regional, dialectal; terminologia populară, structuri arhaice, formule de denominație neoficiale.

Particularități lingvistice în *La Lilieci*

La Lilieci este o carte document, construită nu pe imaginație, ci pe exactitatea comunicării, a relatării.

Particularitățile de ordin fonetic, lexical, morfologic, sintactic și stilistic fac din ciclul *Lilieciilor*, o carte unică, o adevărată monografie lingvistică a satului oltenesc.

În studiul dedicat analizei expresiei populare din volumele *La Lilieci*, academicianul Grigore Brâncuș observa: „Fonetismele particulare din textele lui Sorescu sunt izolate, nu se încadrează, cu unele excepții, în reguli fonetice specifice graiului, din cauză că personajele lui aparțin la generații diferite, la perioade de timp mai vechi sau mai noi”². La aceasta se adaugă și o mențiune de ordin sociolingvistic prin invocarea deosebirilor de sex, cunoscut fiind faptul că „femeile (cele mai în vârstă) sunt mai conservatoare decât bărbații, de aceea mai cu seamă în vorbirea lor sunt de așteptat fonetismele graiului local”³.

La nivel fonetic s-au observat următoarele particularități⁴:

- prezența lui **e** arhaic după labială: *beut, beutură, bețâu*;
- **o** în loc de **e** în cuvinte ca: *fomeie, fomei*: „*rău de fomei, zicea lumea*”;
- fonetismul arhaic **u** păstrat între labiale (în *mumă*) sau după grupul consonantic **lb**: *albu*: „*laptele albu*”;
- prezența lui **io** pentru pronumele personal *eu* (marcă a limbii vorbite);
- dispariția lui **h** în poziție inițială sau intervocalică: *oț, Miai, ai, aide*, (pentru hoț, Mihai, hai, haide); în cuvinte ca *odinea, să odinești, aranghel h* dispare pentru că grupurile consonantice *hn, hr, nr* sunt neobișnuite în română⁵.
- apariția, din considerente afective a aspirantei **h** în *hăle*⁶: „N-a mai fost așa din *hăle* potoape”;
- iotacizarea lui **n** ca în graiurile din Ardeal: *țiu, să țâie, te spui, să-ți spui, viu, să viu, nu mai viu, să vie*;

¹ Ada Stuparu, *Marin Sorescu. Starea poetică a limbii române*, Craiova, Editura Aius, 2006, p. 30.

² Grigore Brâncuș. *Expresie populară în ciclul „La Lilieci” de Marin Sorescu*, București, Editura Academiei Române, 2014, p. 63.

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*, pp. 63-65.

⁵ *Ibidem*, p. 64.

⁶ *Ibidem*.

- apar uneori și forme ca *nu poci, sai* „sai, nene Tomo!”;
- în vorbirea bătrânilor apar forme ca: *visăz, năsâp, să țai, să țâie, bețâu, bețâie, zamă* (*s, z, ț, r* consoane dure ca în nordul dacoromânei);
- *s, z* dispar accidental în cuvinte ca: *fârșeală, mă fârșii, m-am vârcolit, trențe* (zdrențe);
- *vn* devine *mn*: „*râmnii* la ciorbă de găină”;
- *dn* > *n*: *vrenică*;
- *ğt* > *șt*: *deșt*;
- alternanța *d – j*: *duji, năroji, grunji*;
- *d + i* > *ğ*: *ghiavol*;
- prezența lui *ș* după plural: *frumuseață*;
- *mp* > *mb*: „Aprinde-mi *lamba*”;
- înlocuirea lui *de pe* cu *după*: „Apărea *după* ulița lui Mihai.”; *dar și dupe* = *după*: „*dupe* nu știu câte luni”; „se lua cu ciumagul *dupe* ei”.

Analizând particularitățile fonetice ale graiului oltenesc, așa cum sunt prezentate în *La Lilieci*, Grigore Bâncuș concluzionează că acestea sunt „fonetisme reale, care se regăsesc adunate de lingviști în atlasele Olteniei sau în diferite cercetări dialectale consacrate acestui ținut românesc foarte conservator”⁷.

Culoarea locală a satului oltenesc sorescian este dată, în primul rând, de tezaurul lexical (regional - arhaic) al zonei, pe care poetul îl cunoaște foarte bine, de aceea nu surprinde multitudinea de cuvinte dialectale care dau savoare și autenticitate poemelor din ciclul *Liliiecilor*. Regionalismelor li se adaugă formele lexicale arhaice, astfel încât, așa cum remarca și Dinu Flămând, „poezia face arhivistică lingvistică pe viu”⁸. Subliniind valoarea fondului lexical arhaic (și arhaic-regional) scos la lumină în *La Lilieci*, D. Flămând afirma de asemenea:

„Dacă lui Nichita Stănescu îi datorăm *necuvintele*, Sorescu este aici autorul a ceea ce am putea numi *străcuvintele*. Nichita Stănescu regresa spre stadiul prenominal, Sorescu, spre arhaicul nominal. Amândouă atitudinile sunt acțiuni de recuperare: una a verbului, cealaltă a substantivului. În *necuvinte*, Nichita Stănescu tânjea să prindă mișcarea elementelor silite să calchieze legile gramaticii (prelimbajul); în *străcuvintele* soresciene se regresează spre acele stadii din vechimea istorică a unui grai”⁹.

⁷ *Ibidem*, p. 65.

⁸ Dinu Flămând, „*Drumul*” lui Marin Sorescu, în „*România literară*”, XVIII, 1985, nr. 16, p. 5.

⁹ Idem, *Intimitatea textului*, București, Editura Eminescu, 1985, pp. 39-52.

Se subliniază aici importanța substantivului, care reînvie o lume prin capacitatea sa, ca parte de vorbire, de a denumi obiecte și acțiuni care, sub curgerea timpului, au intrat în fondul lexical pasiv al limbii: „Este un tur de forță al substantivității, prin care Sorescu se arată demn urmaș al lui Anton Pann și Tudor Arghezi”¹⁰. Astfel, se poate spune că „el, substantivul, este personajul principal; nu atât copilăria autorului, oamenii sau locurile natale”¹¹, iar volumele *La Lilieci* pot fi considerate a fi

„un document polemic, o patetică acțiune de recuperare a unor cuvinte pe cale de dispariție. [...] Marin Sorescu a avut curajul să aducă în poezie, graiul oltenesc vorbit de el și de consătenii săi, tocmai pentru că pe fondul unei limbi literare deja unitare, această acțiune de recuperare dobândește o altă semnificație. Un lingvist arheolog se dublează aici cu un altul sentimental [...]”¹².

Redăm în continuare o serie de regionalisme, grupate pe clase morfologice, extrase din volumele *La Lilieci*:

substantive: *ambacu, argea, ațâfelnic, ațulie, bâzdoacă, bejarcă, boldoațe, brâncă, brustan, bucătură, buduroi, căpistere, cărpător, chepeneag, cioaie, ciomag, cloță, cobiliță, cocârlă, codirie, colțani, costree, corlată, cotar, cotoi, covercă, curătoare, curm, curmete, cucumele, damf, doftă, dragavei, dulumaci, feștilă, fuștei, gadină, gaică, garniță, gărgăunariță, gâldan, geac, gluguș, govie, glavă, harțabale, jeregai, jujeu, lacră, leau, lozeli, mașteră, mejdină, mișină, moroi, mumă, muică, năplai, năsărâmbă, nichitari, oblamnic, ogeac, ojic, paporniță, păiugă, pătuiag, pârnci, postavă, potricală, rărițat, resteu, samodivă, sarabalie, sâmcea, sovon, snagă, stramură, șabace, șertreață, știormine, șușea, șușlete, târn, târș, tecșilă, tiugi, trâmbă, troală, țâvnă, ududoi, ulucă, unghete, urloi, vășcălie, vâlnic, vuvă, zaot, zavelcă, zăbic, zgoande etc.;*

verbe: *a se arăni, a se bârâca, bodicăi, brichici, a bunghina, a căina, a chiti, a se ciuci, a ciumpăvi, a cucăi, a dătorni, a dezghina, a închelma, a se încura, a licuri, a linciuri, a se-mbulugi, a morânci, a se olicăi, a se oțări, a pângăni, a prijeni, a străfiga, a strășuna, a urdina, a se uțupăni, a se uzmi, a zâmbri, a se zbici, a zburături etc.;*

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

adjective și adverbe: *blancos, bolboiat, bușneag, câțurie, ciongărăț, ciucit, coclețar, corconit, dichiu, dezmințată, gâmfat, grabnic, hupită, hurducat, honcită, izânit, îmboțat, împălișat, loitrar, măgădan, otrățit, oțărât, pacearât, pocăltit, prigorit, poghirc, ponciș, răsuită, scăue, șopăneață, tăfălog, teleleu, topsăcată, zăltat, zâmbat* etc.

Trăsăturile morfologice caracteristice textelor din *La Lilieci* sunt așadar cele care aparțin limbii vorbite în Oltenia, ori, în general, limbii populare.

În ceea ce privește flexiunea nominală, semnalăm forma în *-o* a vocativului feminin, ca particularitate a limbii vorbite: *fato, cumnato, Mando, lelișo, Leano, fetico, Floareo, năroado, moașo, babo*, care coexistă cu desinența veche *-ă*: *țață, moașă, cumnată, Mărioară, Ioană, Nicolită, neică* etc. Aceasta este preferată pentru formulele de adresare afectivă în cazul substantivelor care exprimă grade de rudenie. Grigore Brâncuș aprecia că diferența dintre formele de vocativ în *-o* și *-ă* este de ordin stilistic, cele în *-o* fiind „preferate în dialogul familiar, marcat mai puternic de afectivitate”¹³: „Taci din gură, *țațo!* Că dumneata nu știi încotro /Se-ndreaptă lumea”.

Remarcăm că nu există în aceste texte nici o formă modernă de vocativ în *-a*. Apare însă izolat o formă de vocativ în *-le* ca la substantivele comune: *Ninăle* (echivalent cu *băiatule*).

Nu pot trece neobservate construcțiile cu *la* pentru dativul – obiect indirect: „El dimineața, se scula, da la găini, da la porci / De mâncare, da la câini”.

Articolul proclitic la genitiv apare ca în limba vorbită redat uneori prin varianta *lu*: „ibovnica *lu* frate-meu”; iar adjectivele posesive se folosesc cu forma neaccentuată: *taică-su, fiu-su, bărbatu-su*. De asemenea, demonstrativele de depărtare au forme simple, populare: *ăl, ăla, a, aia, ăi, ăia (hăia), ale, ăle*.

Din domeniul morfologiei verbului atrage atenția, în primul rând perfectul simplu, care este o adevărată marcă a graiului din Oltenia: *fusei, jucară, ținură, fuseși, prăji, mâncai, mă deșteptai, mă dusei, veniși, venii, luai, alesei, adusei, pusei* etc.

O altă caracteristică a limbajului din *La Lilieci* este dată de frecvența locuțiunilor (mai ales a celor verbale): *a lua hora înainte, a fi de-o seamă, a-și călca pe vorbă, a scuipa în sân, a se face gloată, a fi călare pe haideea, a dormi blănă, a nu avea de nici unele, a pune de mămăligă, de-a-n fuga, lup de muncă a fi în gloată, zile albe, a crește de suflet, a sta cu fundul pe cămașă, pe mâna stângă, pe mâna dreaptă, a nu zice două* etc.

¹³ Grigore Brâncuș, *op. cit.*, p. 66.

Savoarea și autenticitatea limbajului sătenilor din Bulzești sunt date și de expresiile populare: *de-a-n boul, a face zâmbri, (a avea oi) în păzeală, a da de-azvârlitelea, fir-ar a relelor, fi-mi-r-aș ei ai babii, fire-al deavu, fir-ai al iacacui* și nici formulele de adresare de tipul: *fa* (Dă-te, fă, mai încolo: *La lilioci*, I, p. 26); *gagă* (Dați-vă, gagă, mai la o parte: *La Lilioci*, I, p. 27); *nea* (Nea Dumitre, Nea Ioane: *La lilioci*, I, p. 33); *mă* (...țineți, mă, bine minte locul: *la Lilioci*, I, 86) și exemplele ar putea continua.

Sintaxa reflectă gândirea expozitivă a vorbitorului simplu. La nivelul frazei predomină coordonarea și juxtapunerea, propozițiile succedându-se într-o ordine firescă.

„Să-mi aduci mie o ață de iță. / Ei, eram cu credință. Și i-am adus-o. / Și-a sucit-o, și-a-nvârtit-o / Și-a-nghebejit-o, și-a-ncurcat-o / Și-a rămas atât. Era de șapte palme. / Și la urmă a băgat-o într-o nucă. / Și mi-a dat-o de-am pus-o la un căprior”. (*La lilioci*, IV, p. 49)

Numele de persoană dau la rândul lor un semn de individualitate rurală prin formulele de denotație neoficiale. Observăm că poreclele se bucură de o largă răspândire în antroponimia rurală, ele având, în primul rând, rol de satirizare, iar în al doilea rând, individualizează sau îndepărtează omonimia din onomastica oficială. Foarte pitorești, poreclele din *La Lilioci* trimit cu ușurință la spațiul geografic localizat, satul Bulzești, din „inima Olteniei”: *Bălan, Bățu, Graure, Gâtlan, Pupuță, Cheie, Scorbelici, Spânu, Bag-Samă, Păsărică, Mutu, Târziu, ăl Moale, Pămală, Purcea, Șoalda, Țiganu, Duduianu, Băzgărău, Ciușe, Nete, Zgoidea, Ceapă, Ciurel, Bășină, Făsui, Iedu, Focu, Flească, Flețu, Balamuc, Cucu, Spânzu, Dârmon, Boc, Civică, Guiț, Șubăscurtă, Gârlă, Gâscă, Tiugă, Ciuciu, Golumbeanu, Mițale, Corniță, Noatinul, Prăzaru, Roască, Spânu, Sfoiag, Vulpe* etc., astfel încât „cuvintele regionale alunecă parcă firesc spre numele proprii (*Făsui, Golumbeanu, Ciuciu, Prăzaru, Tiugă*)”¹⁴.

Formula populară de denotație, o altă variantă de numire și individualizare în lumea satului, aparține și ea, ca și poreclele și supranumele, sistemului neoficial de denotație. Aceasta este o formulă analitică, care, structural, cuprine doi termeni A și B, unde A se raportează la B: *Sandu lui Chioveanu, Veta lui Iedu, Mutu Ioncicăi, Gogu lui Duluman, Dumitru lui Chirimențu, Dorel al lui Bălțeanu, Ionete al lui Făsui, Coadă al lui Ceapă, Costică al lui Coadă al lui Ceapă, Petrică lui Cășenete, Mitru lui Ciugulea, Sandu lui Cină, Fănică al lui Ciucă, Ioniță al lui Cucu, Sandu lui Moaisă, Vîrlan al lui Ioane, Gică*

¹⁴ Camelia Zăbavă, Marin Sorescu - „*La lilioci*”: nume și poreclă, în „*Philologica Jassyensia*”, An III, nr. 1, Iași, Editura Alfa, 2007, p. 82.

al lui Rinu, Mitru lui Viță, Pătru lui Gogu, Fănică al Banții, Ilie al lui Mandă, Dumitru lui Nistor, Nicolae al lui Codin, Nae al lui Urezeanu, Sandu lui Moisa, Mitrică al lui Nete, Dinu lui Foloiu, Ioniță al lui Burghiu, Țața Nicolița a lui Fănică al lui Ion Bălan, Ionică al Nicoliței lui Fănică al lui Ion Bălan, Constandin al Dinei a lui Dineață, Gogu lu' Mitru Măriei lu' Niță, Trică al lui Trașcă al Linei a lui Stanciu; alteori este suficient numai determinantul în genitiv: al lui Flețu, ai lui Fleașcă, al lui Deșca, ai lui Mitrofan, ai lui Modârlan, ai lui Corniță, ai lui Ghirea, ai lui Birău, ai lui Zgoidea, ai lui Zăbic ai lui Roșca etc.

Particularități lingvistice în *Focuri*...

Tematica poemelor din seria *Focurilor* lui Constantin Pădureanu este construită exclusiv pe lumea satului din Oltenia, într-un perimetru asemănător și totuși diferit de cel al lui Marin Sorescu. Este vorba de câteva sate situate în apropierea Craiovei: Podari, Popoveni, Balta Verde, Rudari. Ceea ce caracterizează limbajul acestei comunități este, în primul rând, oralitatea, dată de o serie de caracteristici de ordin lingvistic. Vom regăsi, după cum este și firesc, trăsături fonetice, lexicale, morfologice și sintactice specifice acestei arii dialectale. Dintre particularitățile fonetice amintim:

- căderea articolului hotărât enclitic la masculin, ca în vorbirea populară: *capu, ceasu, focu, nasu, număr, medicu, omu, copilu, anu, notrețu, paharu* etc. Acestea alternează cu forma literară în relatările autorului: *capul, omul* etc.;

- palatalizarea lui -ș: *ușe, tușe, căpușe, păpușe;*
- prezența lui *io* pentru pronumele personal *eu*;
- o în loc de e în cuvinte ca: *fomeie, fomei;*
- apar forme ca *zâșăși, țâgancă;*
- monoftongarea lui -ea în cuvinte ca: *sara, bună sara, asară;*
- o în loc de u în cuvinte ca: *notrețu.*

Pitorescul, autenticitatea satelor lui C. Pădureanu sunt date de prezența semnificativă a regionalismelor și a formelor arhaice: *linie, garniță, zgămâie, daică, tușe, dănac, nărod, danț, țăpligă, vălvoare, șusea, șiștar, dadă, plastă de fân, a șurligăi, taică, ete, pocinog, popâlțuri, ozăcă, horeți, muiere, a tuli, comină, veric, a zgârmi, arțag, tamazlâc, fașină, a îngăuri, baschiură, subsiori, cantalog, zgârci, rărunchi, vintricele, (o) țără* etc.

În *La Lilieci*, datorită faptului că poemele soresciene aduc în prim-plan subiecte mai vechi „din viața rustică” (Grigore Brâncuș), neologismele aproape că lipsesc. Se observă totuși un număr relativ mic de cuvinte neologice aparținând sferei limbajului militar în vorbirea țăranilor care participaseră la primul Război

Mondial: *front, baionetă, militarie, civil, gradat pe front, pluton, veteran, escadron, concentrare, atac, ordin, centiron, muniție, raniță, companie, instrucție* ș.a.m.d. Mai apar, îndeosebi în ultimele două cărți ale *Lilieilor*, o serie de neologisme care datează din perioada instaurării comunismului în lumea satului și care desemnează noile realități politice, economice, juridice, administrative și culturale: *chiaburime, ridicarea satului, a progresa, obligație, transformarea revoluționară a agriculturii, buletinul de identitate, cotă, a semna, a aresta, naționalizarea averilor, sedință, Sfatul popular, ceape, gospodărie colectivă, sabotor, buldozer* etc.

În seria *Focurilor...* Constantin Pădureanu prezintă un sat conectat la realitatea actuală, autorul însuși fiind prezent în lumea descrisă; el surprinde, înregistrează și redă *faptele* „de la fața locului”. Aici lexicul reflectă schimbările satului contemporan, iar acestea se regăsesc în vocabularul sătenilor. De exemplu, în *Zgârciul*, când Vasile se plânge de durerea provocată de un zgârci, este sfătuit de fata lui Marin Cazacu, elevă în ultimul an la Liceul Sanitar, să consume *lactate*, iar dacă nu *se absoarbe calciul* să ia „*Vigantol*, / *Un sixator de calciu*”. Sătenii *se programează la medicul de familie*, „*că așa a venit acu ordinu de la UE*” (*Zgârciul*); urmăresc emisiuni la televizor și comentează evenimentele (*Politică la nivel înalt*): „-Ai urmărit, fa, asară la televizor? / [...] A murit Sergiu Nicolaescu, / Âla de făcea filme istorice / Și nu l-au îngropat... / - Dar ce dracu, Doamne iartă-mă, i-au făcut? / -L-au incinerat, adică l-au ars / La Crematoriul Cenușa, din București.” Sau „Păi, eu am o pensie de la colectiv, / De trei sute de lei pe lună, / Iar parlamentarii ăștia, ai dracu...”

Dintre particularitățile morfologice semnalăm:

- vocativul feminin în -ă, în -e sau -o: *dadă, Ioancă, maică, Rișo, tușe*;
- substantivele în vocativ și interjecțiile sunt încă o marcă a oralității limbajului: *ho, năroad, fă, Lico; hoooo; mă, bețivane; măi, omule; hai, nevastă; vericule, hai...; băi, fratele meu; dadă Mitro; câr-mâr, ho*.
- demonstrativele de depărtare au forme simple, populare: *ăl, ăla, âla*.
- preferința pentru verbe la perfectul simplu: *începui, interveni, înghiți, răsuflară, porni, plăti, veni, auzi, deveni, făcu, oftă, văzu, sări, simți, pricepu, ascultai, zbughi* etc.
- formele popular-regionale ale adverbilor: *ici, acu*
- locuțiuni și expresii: *a judeca ca pe hoții de cai, a da cu ochii pe foc, a cânta în strună, a suci mințile, a-și pierde mințile, a se ține bine, a ține în puf și în huzur, a cădea bolnav la pat, a nu-l răbda inima, a băga bățul printre gard, a da în darul beției, a-și lua lumea în cap, a trage păcatele, a merge în popâlturi, a merge pe șapte cărări, a ofta din rărunchi, a veni Moș Ene pe la gene, a se*

întoarce cu coada între picioare, a i se urî cu binele, a-i sari țandăra, a-și lua mâna de pe cineva, ai dat cu piciorul și ai răsturnat șîștaru, dai cu oiștea-n gard și-l fărâmi, halal și un praz verde să vă fie!, prea a făcut-o de oaie și au murit mieii înainte de Paști!, să te plimb prin tot satul pe grapă, ai nimerit ca curca beată în lemne, a fi de când cu lupii ai albi, a se face oale și ulcele etc.

Acestora li se adaugă o serie de aforisme și proverbe: *Ajunge o măciucă la un car de oale; Nu știe bărbatul ce știe tot satul; Mâncați mâncarea voastră și duceți grija altora; Câinele de ce fuge de îmbucătură / Sau de zburătură? Femeie credincioasă oi afla când turcu s-o creștina; Până nu faci foc nu iese fum. sau trimiteri directe la registrul paremiologic: prea sari pari mulți.*

În ceea ce privește sintaxa, se observă aceleași caracteristici ale exprimării simple, populare, cu propoziții coordonate copulativ sau prin juxtapunere: „Și Georgică trecu la fântână, / Trăgea de lanțuri și scotea/ apa cu găleata, / O turnau în gărniți sau lighene, /Le dădeau din mână în mână / Șo-o aruncau peste balaurul roșu...” (*Focuri stinse*).

În lumea satului oamenii se cunosc mai bine după porecle sau folosind formula denominativă neoficială care exprimă descendența. Comunitatea satelor din jurul Craiovei nu face excepție, prilej pentru autorul *Focurilor* de a ne introduce într-o lume cu un colorit antroponimic aparte și în același timp authentic: *Vasile Zgaibă, Tudor Scrobeală, Nicolae Cercel, Ilie Vrăjitoru, Vasile Căpățână, Vasile Mozgoavă, Dinu Cârcaială, Polina Scrobeală, Tănase Corcoată, Marin Brotac, Ilie Gușatu, Ilie Cârcel, Ioniță Burlan, Ion Biciușcă, Mihai Licurici, Ilie Pintenogu, Vasile Lopățel, Vasile Ciurea, Ghiță Ciocârlan, Fane Ivantistul, Georgică Timidai, Tudor Lemneanu, Gică și Gogu Sucală, Vasile Calmucu, Ion Bursuc, Iulică Gușatu, Frusâna Corcodel, Vasile Troponete, Ioanca Muscalu, Fane Chirigiul, Mitra Iacovița, Lisandru Fulger, Vasile Albiș, Vasile Corcoată, Radu Jumară, Nicolae Porunghel, Vasile Cobzaru, Stănel Bursuc, Vasile Puchiarda, Mărin Bâzdâc, Ion Corcoată, Mitru Breazu, Terente Scrobeală, Ilinca Guguloaica, George Piscică, Pompică Vijulie sau Sâia lui Dine Vrăjitoru, Ghiță Brânzan al lui Nicolae Bacariciu, Ileana lui George Chiaburu, al lui Nicolae Bacariciu etc.*

Concluzii

Atât Marin Sorescu, cât și Constantin Pădureanu sunt foarte buni cunoscători ai lumii satului oltenesc și îi surprind, alături de comportamente, tradiții și caracteristici, limbajul, îndeosebi culoarea locală a acestuia. Dincolo de trăsăturile specifice graiului oltenesc, limbajul comunității din poemele celor doi

autori reflectă, în relatare, în mod fidel timpul, surprinzând esența spiritului oltenesc din trecutul îndepărtat, de ieri și de astăzi.

THE LANGUAGE STYLE OF THE RURAL COMMUNITIES FROM OLTENIA REGION REFLECTED IN *LA LILIECI* BY MARIN SORESCU AND *FOCURI (FIRES)* BY C. PADUREANU

(Abstract)

The linguistic aspects analyzed in this paper are meant to show *La Lilieci* (by Marin Sorescu) and the volumes entitled *Focuri/Fires* (by Constantin Padureanu) as real documents of Romanian language and culture. They could be also perceived as a real monograph of the Romanian villages from Oltenia region.

The six „books” from the series *La Lilieci*, and the eight volumes from the series called *Focuri* - (*Focuri mocnite*, Aius Publishing House, 2012, *Focuri arzând*, Aius Publishing House, 2013, *Focuri pe dealuri/ Feuer auf den Hügeln*, bilingual edition Romanian-German, Aius Publishing House, 2014, *Focuri pe colnic / Fuegos por el otero*, bilingual edition Romanian - Spanish, Aius Publishing House, 2015, *Focuri pe câmpii/ Flames in the fields*, bilingual edition Romanian-English, Aius Publishing House, 2016, *Focuri de Aoleo Mărie*, Macedoneanul Publishing House, 2017, *Focuri cu vâlvoare*, Aius Publishing House, 2018, *Focuri stinse*, Betta Publishing House, 2020) are built on a real documentation. In other words, the linguistic expressions are genuine, both authors having a direct connection with the rural population.

Thus, in our paper, from the linguistic point of view, we emphasize the popular language, the oral, regional and dialectal registers; then we highlight the popular terminology, a series of archaic structures, and the onomastics. In our analyses we also put forward the phonetic, lexical, morphologic, syntactic and stylistic characteristics in order to highlight the language features of the rural communities around Craiova.

Names of people and places show, on their turn, the rural specificity. A few villages from the Oltenia region have in these volumes real toponymes: Bulzești, in Marin Sorescu's poems, and Podari, Popoveni, Balta Verde, Rudari – in Constantin Pădureanu's books.

Regarding anthroponomy, the reader can observe that the official denomination is not as frequent as the popular one, this being represented by nicknames that gives also a definite characteristics of the language.

Key words: Oltenia region, Marin Sorescu, C. Pădureanu, rural communities, dialectal registers.

***STUDII CULTURALE.
ELEMENTE DE IDENTITATE ROMÂNEASCĂ***

***CULTURAL STUDIES.
ROMANIAN IDENTITY ELEMENTS***

PROFILAXIE ȘI TRATAMENT PRIN CEAIIURILE TRADIȚIONALE. PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA OLTENIEI*

Loredana-Maria ILIN-GROZOIU**

Omul primitiv, în vederea ameliorării suferințelor, a luptat mai întâi instinctiv, obținând produsele vindecătoare din regnul vegetal. Primele forme de lecuire erau reprezentate de tratamente empirice pe bază de buruieni tămăduitoare; vrăjitorul-vindecător al tribului, cunoscător al calităților terapeutice ale acestora, prepara și administra intern fierturi vegetale și recomanda extern împachetările cu diferite plante. Eficacitatea acestor tratamente era legată de credințe ancestrale, dar și de ritualuri în timpul cărora plantele erau administrate. Se considera că nu planta în sine are puterea curativă, ci spiritul din ea care era invocat.

Pe măsură ce a încercat să își diversifice alimentația, omul primitiv aflat pe diferite trepte de evoluție, și-a dat seama că anumite plante produc o serie de efecte: diuretic, antitusiv, halucinogen, febrifug, sudorific, antiemetic etc. Mai târziu, omul și-a întărit dorința de a nu ceda în fața bolii și a descoperit practici empirice din ce în ce mai elaborate, plantele folosite în terapia medicală fiind pregătite și de către preotul-medic. Indiferent de perioadă, încrederea în divinitate a avut o funcție terapeutică evidentă și eficientă. De asemenea, de timpuriu au fost cunoscute și remediile de origine animală și minerală.

Cele mai vechi informații despre folosirea plantelor în calitate de medicament provin de la asirieni (cu aproape 5000 de ani î. Hr), popor de la care s-au păstrat 22 000 de tăblițe de lut, dintre care 33 de tăblițe reprezentau un adevărat dicționar de plante medicinale¹.

Medicina din Comuna primitivă se va prelungi cu medicina populară practică de geto-daci, care, potrivit scrierilor autorilor antici, întrebuițau în

* Articolul face parte din proiectul de cercetare: *Etnoiatria în Oltenia*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova: *Antropologia tradițiilor în lumea românească și balcanică*.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com.

¹ Virginia Ciocan, *Previne și învinge boala cu plante medicinale imunitare și adaptogene*, ediția a II-a, București, Editura Universitară, 2015, p. 17.

terapeutică produsele de origine vegetală. În Dacia exista o medicină sacerdotală și una populară, cu un pronunțat caracter empiric. În lumea antică greco-romană, preocupați de proprietățile plantelor medicinale au fost Iordanes, Platon, Teofrast și, nu în ultimul rând, Dioscoride. Medicul militar roman de origine greacă, Dioscoride, în lucrarea *Despre mijloacele de vindecare*, a descris 600 de specii de plante de leac, dintre care 40 de specii erau specifice teritoriului Daciei. Medicul Greciei Antice, Hippocrate, a cărui abordare terapeutică se baza pe puterea vindecătoare a naturii, în lucrarea *Corpus Hippocraticum* descria 236 de plante medicinale. Despre aplicațiile în terapeutică ale plantelor medicinale ne informează și Herodot. Marele istoric sublinia că dacii erau „buni cunoscători ai plantelor, având și tehnici deosebite de îngrijire a bolnavilor cu ajutorul plantelor”². Eficacitatea terapeutică a plantelor era sporită prin descântece care aveau în vedere scoaterea din organism a duhului rău. Deși omul arhaic era convins că pentru a-și face efectul ierburile și bucuriile trebuiau însoțite de anumite ritualuri și formule magice, treptat s-a ajuns la convingerea că proprietățile terapeutice ale plantelor, eficacitatea acestora, se bazează pe relația care există între structura chimică a principiilor active din plante și acțiunea farmacodinamică exercitată asupra corpului.

Secole de-a rândul, medicina românească a fost medicina populară românească. Chiar atunci când era practică de profesioniști, aceștia erau doar empiric școliți, aflau de la un vindecător despre practicile medicale etnoiatrice, despre tainele terapiei naturiste. În Evul Mediu, în întreaga Europă rețetele medicale și indicațiile terapeutice (manuscris și publicații) bazate pe preparatele din plantele medicinale s-au bucurat de o largă difuzare³. Bunăoară, manuscrisul miscelaneu slavo-român din secolul al XVI-lea, considerat cel mai vechi text de folclor medical din spațiul românesc, prezintă în primele 12 file elemente de botanică medicală. Scris în slavona ucraineană, acest fragment de farmacoterapie populară, bogat și variat în conținut, are la bază opera *De materia medica*, semnată de către botanistul grec Pedacius Dioscoride⁴. Tratatamentul naturist al diferitelor afecțiuni ale organismului uman, recomandările de medicină populară reprezintă o mărturie a credințelor populare despre sănătate și boală. Sunt indicații terapeutice și remedii naturiste

² G.C. Mazăre, *Plantele medicinale în spațiul carpato-danubiano-pontic*, în „Bucovina Forestieră”, nr. 19/2019, p. 46.

³ Despre textele de folclor medical vezi: I. C. Cazan, *Texte de folklore medical*, în „Cercetări literare”, II, București, 1936, pp. 55-78.

⁴ Lucia-Djamo-Diaconiță, *Un text slavon de farmacoterapie populară din secolul al XVI-lea*, în „Romanoslavica”, XIV, 1961, pp. 377-409.

împotriva durerilor de cap, în gât, de urechi, de dinți, a mușcăturii de câine turbat, a tusei, contra paraliziei, a viermilor intestinali etc. Potrivit textului, terapeutică populară se bazează și pe ceaiuri. Se preciza că pătlagina, combinată cu vinul, ameliorează simptomele răcelii: „Pe cine îl țin (scutură) frigurile să ia patru rădăcini de pătlagină și patru lingurițe de apă și patru lingurițe de vin, toate acestea le pisează împreună, amestecându-le, și o bea, și va fi sănătos”⁵; pătrunjelul de câmp menține sănătatea inimii: „Pătrunjelul de câmp este o plantă bună și folositoare. Pe cine îl doare inima să-l fiarbă în apă și să bea în fiecare seară și în fiecare dimineață. Inima se va răcori (potoli) și stomacul, și va fi sănătos”⁶; șopârlița era recomandată contra mușcăturii de șarpe: „Șopârlița este o plantă foarte bună. Pe oricine l-a mușcat șarpele sau vipera pune-o pe rană sau fierbând-o în apă să o bei”⁷; urzica ameliorează și tratează tusea: „Cine tușește să fiarbă urzici în apă și să bea pe stomacul gol”⁸.

În secolul al XVI-lea apar primele documente scrise în limba română în care se găsesc informații și despre fitoterapie: *Psaltirea Scheiană* (1515), în care sunt descrise și recomandate pentru tratarea bolilor isopul și scorțișoara, *Herbarium de la Cluj* (1587) – una dintre primele cărți de plante medicinale, *Pravila lui Matei Basarab* (1652), în care se menționează că vraciului îi era permis să studieze ierburile.

Cele mai cunoscute publicații de la sfârșitul secolului XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, care abordează problematica tratamentului cu plante, au fost semnate de către Dumitru Lupașcu⁹, Marian Lupescu¹⁰, Marian Leon¹¹, Alexandru Buiu¹², Simeon Florea Marian¹³, Alexandru Borza¹⁴, Vasile

⁵ *Ibidem*, p. 380.

⁶ *Ibidem*, p. 381.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ D. Lupașcu, *Medicina babelor. Adunare de descânțece, rețete, doftorii și vrăjitorii băbești*, în „Analele Academiei Române”, Seria II, tom XII, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1889-1890, pp. 1-29.

¹⁰ M. Lupescu, *Medicina populară. Boalele principale cunoscute de popor și cum se lecuiesc boalele*, în „Șezătoarea”, I, 1892, pp. 15-17, pp. 55-56, pp. 79-82, pp. 116-121, pp. 251-256; II, 1893-1894, pp. 19-21, pp. 69-72, pp. 128-134; III, 1894-1895, pp. 12-14, pp. 174-177.

¹¹ M. Leon, *Botanica medicală a țaranului român*, în „Arhiva Societății Științifice și Literare”, Iași, X, 1899, pp. 54-80.

¹² Alexandru Buiu, *Plantele noastre medicinale*, Timiș, 1904.

¹³ Simeon Florea Marian, *Botanica poporană română*, vol. I, II, III, ediții îngrijite de Aura Brădățan, Suceava, Editura Academiei Române, 2010.

¹⁴ Alexandru Borza, *Plantele de leac*, Orăștie, 1908; Idem, *Cultivarea plantelor de leac*, în „Orientul român”, Blaj, 1918, pp. 22-28; Idem, *Plantele de leac, comoara săracilor*, în

Bianu¹⁵, Tudor Pamfile¹⁶, Artur Gorovei și Marian Lupescu¹⁷, J. Pop-Câmpeanu¹⁸, George Ciaușanu, George Fira și Constantin Popescu¹⁹, Ion Aurel Candrea²⁰. Cea mai mare parte sunt lucrări de nivel incipient al cercetării medicinei tradiționale, care includ și cunoașterea proprietăților unor plante utilizate în practica populară. Era subliniat faptul că fitoterapia continua să se dezvolte în virtutea forței tradiției și că se utilizau în tratarea afecțiunilor și ceaiurile obținute din plante.

Gr. Rigo-Grigoriu a fost primul cercetător care, în lucrarea *Medicina poporului*, apărută în anul 1907, a încercat să descifreze fenomenele de magie populară și să deslușească proprietățile terapeutice ale plantelor medicinale; a descris felurile și simptomele bolilor și procedeele empirice de tratare a lor²¹. Autorul constata faptul că în practica medicală ceaiurile aveau o importanță deosebită, fiind un mijloc important de tratare.

În primii ani ai secolului al XXI-lea, au apărut mai multe lucrări care abordează problematica medicinei populare în spațiul nostru cultural. Merită să amintim în acest sens lucrările Cameliei Burghel²², Antoanetei Olteanu²³ și, nu în ultimul rând, cele ale Nicoletei Coatu²⁴, care se remarcă prin diversitatea problemelor abordate din domeniu.

Deși lista contribuțiilor științifice este relativ extinsă, Oltenia nu este încă studiată din perspectiva înțelegerii și analizei sistemului terapeutic tradițional, pornind de la eficiența metodelor și terminând cu vindecarea care presupune lecuirea sufletului împreună cu trupul. În pofida unor eforturi meritorii, referitor la complexul terapeutic popular din Oltenia, nu știm încă prea multe

„Gazeta poporului”, Sibiu, 1919, pp. 5-22; Idem, *Flora grădinilor țărănești române* II. Plantele de podoabă, leac, de farmece și credințe, în „Buletinul Grădinii Botanice”, Cluj, an V (1925), nr. 3-4, pp. 49-74.

¹⁵ V. Bianu, *Doctor de casă sau dicționarul sănătății*, București, 1910.

¹⁶ Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului*, București, 1911.

¹⁷ Artur Gorovei, M. Lupescu, *Botanica poporului român*, Fălticeni, 1915.

¹⁸ J. Pop-Câmpeanu, *Pricinuitorii boalelor. Plantele de leac*, București, 1921.

¹⁹ G. Ciaușanu, G. Fira, C. Popescu, *Culegere de folclor din județul Vâlcea și împrejurimi*, în „Analele Academiei Române”, vol. XXXV, 1928, pp. 244-250.

²⁰ Ion Aurel Candrea, *Folclor medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, 1944; reeditare, Iași, Editura Polirom, 1999.

²¹ Gr. Rigo-Grigoriu, *Medicina poporului*, București, 1907.

²² Camelia Burghel, *În numele magiei terapeutice*, Zalău, Editura Limes, 2000.

²³ Antoaneta Olteanu, *Ipostaze ale maleficului în medicina magică*, București, Editura Paideia, 1998.

²⁴ Nicoleta Coatu, *Structuri magice tradiționale*, București, Editura Bic All, 1998.

despre particularitățile medicinei tradiționale și a formelor culturale bazate pe magie (farmece, vrăji, descântece), simbolismul și sincretismul medicinei tradiționale, importanța acordată artei tămăduirii stărilor de boală, reprezentările mentalitare despre sănătate și boală etc.

În Oltenia, cel care a pus temeiurile cercetării etnomedicinei a fost Charles Laugier, incluzând în circuitul științific informații referitoare la credința oamenilor în superstițiile legate de tratamentul cu plante, practicile populare de lecuire, metodele de apărare bazate pe ceaiurile din plante²⁵.

În scopul descrierii remediilor populare bazate pe ceaiuri utilizate în mod tradițional în prevenirea și tratarea bolilor vom lua în considerare în special arealul etnografic oltenesc, folosind informațiile furnizate de performeri, rezultate din cercetările noastre de teren. Mai exact, ne-am propus să evidențiem ceaiurile cu potențial medicinal și să determinăm gama de boli pe care le tratează, pe baza cunoștințelor locale. De asemenea, vom evalua modul în care cunoștințele despre lumea plantelor sunt transmise în cadrul acestei comunități. În arealul cercetat, utilizarea pe scară largă a ceaiurilor poate fi o consecință a disponibilității în zonă a plantelor medicinale, cultivate în grădinile lor sau crescute în natura spontană. Toate părțile plantelor (rădăcini, rizomi, tulpini, frunze, flori, fructe) au fost citate ca fiind importante pentru ceaiurile tradiționale, frunzele fiind cea mai utilizată parte, urmată de întreaga plantă. Prin utilizarea frunzelor, care se găsesc din abundență la majoritatea plantelor, dezvoltarea și reproducerea acestora nu sunt afectate.

Locuitorii așezărilor studiate ne-au relatat că din bătrâni cunosc și folosesc pentru tămăduirea bolilor ușoare ceaiurile din plante. Majoritatea locuitorilor chestionați afirmă că din casă nu le lipsesc mușețelul, teiul, menta, sunătoarea, coada șoricelului, gălbenelele, rostopasca și pădăia.

În fitoterapia empirică din spațiul etnografic oltenesc, infuzia pe bază de flori de mușețel este folosită în ulcerul gastric și duodenal, ca sedativ nervos în insomnii, pentru lecuirea durerilor de cap, de gât și de oase. Astfel, la Bulzești, jud. Dolj:

„Când ai o durere în corp, de stomac, cap, și în gât, bei trei cani de ceai pe zi făcut dintr-o lingură de romaniță și o cană cu apă. Se dă apa în clocot, se oprește focul și se pune romanița. La zece minute se strecoară. Romanița o culegem noi din ogrăzi, grădini și o punem la uscat și o păstrăm în pungi de hârtii tot anu. Se face o cură de o săptămână, două. Și

²⁵ Charles Laugier, *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, 1925.

când nu poți dormi, să bei o cană cu mușețel seara. Rănile de pe piele se curăță tot cu ceai de mușețel”²⁶;

la Izimșa, în Mehedinți, unele leacuri au la bază o combinație dintre mușețel și alte plante de leac: „Pentru dureri de cap bea ceai din mușețel, măceșe și lămâiță. O lingură de plantă uscată la o cană de apă clocotită. Ceaiul de măceșe e bun și pentru rinichi”²⁷; și la Vâlcea, Prundeni, mușețelul era combinat cu sunătoarea pentru tratarea afecțiunilor digestive și a celor hepatice:

„Pentru dureri de stomac și boli de ficat ia ceai de mușețel cu sunătoare. Bea două cani pe zi cam o lună săptămâni. Faci o pauză de trei luni și bei iar. Sunătoarea culeasă de noi o facem buchețele și o punem la uscat. Tot pentru ficat e bună infuzia de rostopască și de anghinare. În caz de arsuri, dezinfectăm cu ceai de sunătoare”²⁸.

Anumite ceaiuri folosite în profilaxia și tratamentul bolilor mizează pe efectul terapeutic al semințelor de plante. Bunăoară, după afirmațiile localnicilor din Maglavit²⁹ și Malu Mare, județul Dolj³⁰, semințele măcinate de schinduf tratează afecțiunile digestive, bronșita, guta, diabetul, ajută la refacerea organismului în perioada de convalescență, pot inhiba apariția cancerului de ficat. Decoctul sau infuzia din semințe măcinate de schinduf se utilizează în terapii datorită calităților hipoglicemiante, tonice, antispastice, hipotensive, anti-inflamatoare.

După afirmațiile localnicilor din spațiul investigat, anumite leacuri se bazează pe efectul terapeutic al rădăcinilor de plante. Bunăoară, la Bocșa, jud. Vâlcea, decoctul și maceratul din rădăcină de brusture sunt remedii eficiente contra afecțiunilor hepatice și a infecțiilor cutanate, a febrei și a gutei:

„Când am avut probleme cu ficatul, seara am pus într-o jumătate cană cu apă rece o linguriță de rădăcină uscată de brusture. A doua zi se strecoară. Rădăcinile macerate se opăresc într-o jumătate cană cu apă clocotită și se lasă să se răcească. Se amestecă maceratul cu apă rece și infuzia cu apă caldă și se obține decoctul. Maceratul ăsta e bun și dacă ai febră și gută. Se bea două cani pe zi o lună. La patru luni se repetă. Îl

²⁶ Inf. Elisabeta Dumitrașcu, 82 de ani, localitatea Bulzești, jud. Dolj, 2020.

²⁷ Inf. Hermina Sârbu, 73 de ani, localitatea Izimșa, jud. Mehedinți, 2020.

²⁸ Inf. Anastasia Antonie, 82 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

²⁹ Inf. Paraschiva Nisipașu, 76 de ani, localitatea Maglavit, jud. Dolj, 2020.

³⁰ Inf. Florica Capră, 92 de ani, localitatea Malu Mare, jud. Dolj, 2020.

folosim și pentru vindecarea bolilor de piele”³¹. Prezintă acțiune diuretică, antioxidantă și antiinflamatorie. Pentru diabet, combinația are la bază rădăcină de brusture, teci de fasole și frunze de dud. La Prundeni, jud. Vâlcea: „Se amestecă toate și se ia o linguriță peste care se pune o cană cu apă. Se lasă zece minute, se strecoară și se bea trei căni pe zi”³².

La Cioroiu, jud. Olt, tot pentru diabet se recomandă ceaiul din frunze de urzici, nuc, dud, afine și teci de fasole. La Argetoaia, jud. Dolj, consumul de ceai de urzică este recomandat contra cancerul gastric³³.

Pe bază de decoct tratează bolile interne și locuitorii din Gârlești, jud. Dolj: „După ce am făcut icter, m-a învățat o bătrână să beau ceai de cicoare. Fierbeam, zece minute, într-o cană cu apă două linguri de rădăcină de cicoare. Îl strecuram și beam trei căni pe zi. Ceaiul ăsta e bun pentru toate bolile de ficat”³⁴. Din cicoare se prepară și infuzie care prezintă acțiune digestivă, după cum ne informează locuitorii din Cioroiu, jud. Olt: „Din planta de cicoare facem o infuzie din două linguri la o cană cu apă când avem probleme cu stomacul”³⁵. Tot în inflamații cronice ale aparatului digestiv și anorexii este indicată infuzia de pelin, la Gângiova, jud. Dolj³⁶. Are proprietăți diuretice, depurative, dezinfectante și laxative.

Toți informatorii au precizat că decoctul și infuzia din planta întreagă de păpădie tratează afecțiunile hepato-biliare și renale, durerile reumatice, îmbunătățește digestia și previne balonarea, reglează tensiunea arterială, contribuie la refacerea și menținerea echilibrului endocrin; este recomandată în tensiune nervoasă și stres. Bunăoară, la Chilii, jud. Olt, „când ai probleme cu ficatul și rinichii se fierb zece minute două lingurițe de frunze și rădăcini de păpădie. La patru ore se iau două linguri. Se face o cură de o lună sau chiar două. Se repetă după trei luni”³⁷.

Multiple utilizări are și ceaiul de busuioc preparat sub formă de infuzie din frunze și flori, fiind băut atât în afecțiunile sistemului nervos, cât și în dereglările sistemului respirator, potrivit informațiilor furnizate de majoritatea localnicilor chestionați. Bunăoară, ceaiul de busuioc este folosit la tratarea bolilor interne: „Când suntem gripați și când tușim, dacă avem dureri de

³¹ Inf. Gheorghe Diaconu, 82 de ani, localitatea Bocșa, jud. Vâlcea, 2020.

³² Inf. Gheorghe Nițu, 72 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

³³ Inf. Polina Grădinaru, 80 de ani, localitatea Argetoaia, jud. Dolj, 2020.

³⁴ Inf. Elena Barnea, 80 de ani, localitatea Gârlești, jud. Dolj, 2020.

³⁵ Inf. Teodora Pescaru, 56 de ani, localitatea Cioroiu, jud. Olt, 2020.

³⁶ Inf. Emilia Pătrână, 62 de ani, localitatea Gângiova, jud. Dolj, 2020.

³⁷ Inf. Gheorghita Cochintu, 55 de ani, localitatea Chilii, jud. Olt, 2020.

stomac bem câte două căni pe zi de ceai de busuioc”³⁸, la Lunca, jud. Gorj; și la Corlate, jud. Dolj „primăvara, se face o cură de trei săptămâni cu macerat de busuioc: se lasă opt ore la macerat patru linguri cu busuioc într-o cană cu apă, după care se filtrează”³⁹; la Silea, jud. Vâlcea, „dacă suntem obosiți și nu putem dormi ne tratăm cu ceai de busuioc”⁴⁰. În arealul cercetat, în afecțiunile aparatului respirator, în special în astmul bronșic este recomandat ceaiul din părțile aeriene ale cimbrisorului de câmp⁴¹ și ceaiul din frunze de pătlagină⁴².

Ceaiurile din mătase de porumb și cozi de cireșe sunt utilizate de locuitorii din Oltenia în afecțiunile renale. Ca diuretic al căilor uro-renale și digestiv era recomandată și folosită infuzia de trei frați pătați, troscot, flori de albăstrele, cozi de cireșe, frunze de merișor, frunze de mesteacăn, frunze de frag, frunze de frasin, decoctul de lumânărică, decoctul de pir, infuzia de flori de porumbar, decoctul de scai vânat⁴³.

Ceaiul din plante este o băutură populară preferată, apreciată pentru încântarea sufletului, care nu se prepară după o singură rețetă. Totodată, este o modalitate, aflată la îndemâna oricui, de a obține substanțe nutritive și constituenții medicinali necesari organismului; sunt benefice pentru sănătatea corpului și oferă o alternativă convenabilă și sigură la produsele farmaceutice.

În arealul cercetat, fitoterapia a devenit o formă populară de asistență medicală, plantele medicinale sunt preparate ca ceaiuri pentru tratarea bolilor ușoare, locuitorii crezând în puterea vindecătoare a acestora. Deoarece plantele sunt o sursă de compuși bioactivi și multe produse vegetale sunt utilizate în mod tradițional pentru a accelera vindecarea, locuitorii din Oltenia se întorc la metodele tradiționale de prevenire și combatere a bolilor, acestea fiind caracterizate în general prin acceptabilitate ridicată și toleranță bună. Cunoștințele despre utilizarea plantelor medicinale sunt dobândite și transmise oral de la o generație la alta și contribuie la îmbunătățirea calității vieții, în general.

În Oltenia, ceaiurile tradiționale din plante medicinale fac parte din rețetarul etnoiatriciei, fiind întrebuințate frecvent, alături de minerale, produse animaliere, oțet, rachiu, vin și miere în scop profilactic și terapeutic.

³⁸ Inf. Viorica Sârbu, 82 de ani, localitatea Lunca, jud. Gorj, 2020.

³⁹ Inf. Elena Ionescu, 70 de ani, localitatea Corlate, jud. Dolj, 2020.

⁴⁰ Inf. Elena Toma, 87 de ani, localitatea Silea, jud. Vâlcea, 2020.

⁴¹ Inf. Oprița Miscoci, 65 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

⁴² Inf. Elena Colița, 82 de ani, localitatea Pietroaia, jud. Dolj, 2020.

⁴³ Inf. Elena Nițu, 68 de ani, localitatea Prundeni, jud. Vâlcea, 2020.

PROPHYLAXIS AND TREATMENT WITH TRADITIONAL TEA. SPECIAL CONSIDERATION ON OLTENIA

(Abstract)

Founded on field investigations, our research endeavours to identify the particularities specific for the ethnoiatry of Oltenia, through the use of the traditional tea, as cure in the prophylaxis and the treatment of the diseases.

The introductory part is reserved to the historical and ethnographic information, putting the emphasis on the special importance that tea has in the life of the human beings, being consumed confidently since ancient times. The naturist therapies reflect the man's preoccupations related to the knowing and the using of the earth's richness, the acknowledgement of their importance when consumed, and the unravelling of the life-prolonging secret, for the man in suffering.

In the part designated for the investigation, there are described and recommended the traditional varieties of tea, simple or combined, attempting at depicting the traditional medical experience of the dwellers from Oltenia, for preventing the sickening of the body and the fighting against some sufferings, as resulted from the field information. The forms of treatment, based on tea remedies, appreciated for their nurturing qualities and diverse therapeutic properties, unfold the features specific for the traditional medicine, in the researched area, the preserving and the perpetuating of the traditional medicine knowledge being recognisable.

Key words: diseases, traditional remedies, traditional tea, prophylaxis and treatment, Oltenia.

ASPECTE PRIVIND ACTIVITĂȚILE AGRARE REFLECTATE ÎN OBICEIURILE DE ANUL NOU

Anca CEAUȘESCU*

Ciclul sărbătorilor de iarnă se înscrie într-o listă deosebit de bogată și variată de fenomene folclorice care au la bază, fără îndoială, credințe ce datează dintr-o perioadă precreștină. De fapt, sărbătorile de iarnă și nu numai sunt încărcate de vechi obiceiuri păgâne peste care s-au suprapus elemente de factură creștină.

Alături de practici rituale legate de reînnoirea timpului (precum jocurile cu măști, stingerea focurilor, azi stingerea luminilor la trecerea dintre ani etc., ce simbolizau regresiunea cosmosului în haos urmată de o regenerare a acestuia, urările, colindele ce asigurau prosperitatea în noul an), în ansamblul obiceiurilor de sărbătorire a Anului Nou se regăsește și o serie de manifestări ceremoniale care înscriu în structura lor elemente legate de muncile agricole. Așadar, în afara obiceiurilor de muncă legate funcțional și temporar de anumite momente în desfășurarea activității productive (Paparuda, Caloianul, Drăgaica, Cununa de seceriș ș.a.), aspecte privind activitățile agrare se regăsesc și în alte categorii de obiceiuri din ciclul calendaristic. Explicația este legată de schimbarea datei ce marca trecerea de la anul vechi la cel nou. Se știe, astfel, că, în calendarul tradițional, Anul Nou începea la 1 martie, în perioada romană era sărbătorit la 1 ianuarie, iar biserica ortodoxă a încercat să impună data de 25 decembrie, fără a obține, însă, rezultatele dorite. În țara noastră, sărbătorirea Anului Nou la 1 ianuarie a început din 1701¹.

Unul dintre obiceiurile de Anul Nou în care se regăsesc aspecte privind activitățile agrare este *Plugușorul*, obicei către care ne vom îndrepta atenția în materialul de față. Vorbim despre un străvechi ritual agrar provenit dintr-un rit de fertilitate, devenit, ulterior, o practică augurală. Obiceiul este direct legat de una dintre ocupațiile principale ale poporului român, agricultura, din practicarea

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: ancaceausescu@yahoo.com.

¹ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p. 35.

căreia, oamenii și-au asigurat existența și, mai mult decât atât, au acumulat cunoștințe despre materia vegetală și relațiile ei cu mediul înconjurător.

Fiecare îndeletnicire tradițională a generat multiple credințe și obiceiuri deoarece, în mentalitatea primitivă, asigurarea celor mai bune rezultate era condiționată, în principal, de modul în care omul reușea să câștige bunăvoința forțelor supranaturale. Însă, nu toate ocupațiile au dat naștere la același număr de manifestări rituale, cele mai multe fiind legate de etapele muncilor agricole: „În ceea ce privește tradiția folclorică românească, una din constatările principale pe care le prilejuiește cercetarea riturilor și a obiceiurilor este că cele agrare domină net în comparație cu toate celelalte. Pe de altă parte, ele se înscriu organic în străvechiul calendar popular, care avea, de asemenea – ca de altminteri la toate popoarele – un caracter agrar, alcătuind, așadar, un sistem bine încheiat”².

Privit prin prisma ocupațiilor de bază ale poporului român, „Plugușorul reprezintă pentru agricultură ceea ce reprezintă Miorița pentru păstorit”³, după părerea lui Dumitru Pop. Încă din anul 1971, D. Caracostea subliniază faptul că în jurul „plugului” s-a creat, la un moment dat, „un refren nuclear” din care au luat naștere alte fragmente; „dat fiind caracterul de urare pentru tot anul, toate formele de muncă plugărească ale deosebitelor anotimpuri sunt concentrate în plugăritul lui bădița Troian”⁴. Recuzita folosită (plug, bice, tălângi), gesturile (trasarea primei brazde, sunetul tălângilor) și textul colindului (descrierea muncilor legate de cultivarea pământului până la prepararea colacilor) dovedesc tocmai acest caracter eminent agrar.

În țara noastră, Plugușorul, umblatul cu Plugul, Plugulețul, cum mai este numit în diferite zone ale țării, a avut o largă răspândire și profunde implicații sociale. Cu toate că lucrările mai vechi consemnează faptul că teritoriul locuit de români „este despărțit printr-o linie de demarcație, care-l taie în două, de la nord la sud, sud-vest”⁵, cercetări ulterioare, îndeosebi pentru zona Transilvaniei, au demonstrat existența obiceiului și în alte areale din țară, menționându-se că „nu se poate trage «o linie de demarcație netă» între estul și vestul țării atunci când vorbim despre răspândirea Plugușorului la români”⁶.

² Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, p. 7.

³ *Ibidem*, p. 25.

⁴ D. Caracostea, *Problemele tipologiei folclorice*, București, Editura Minerva, 1971, p. 221.

⁵ Tancred Bănățeanu, *Le Plugusor, une coutume agraire roumaine*, în „Rivista di Etnografia”, II, nr. 2-3/1948, p. 5, apud Dumitru Pop, *Plugușorul în Transilvania*, în „Revista de etnografie și folclor”, Anul V, nr. 1-2/1960, București, p. 114.

⁶ Dumitru Pop, *Plugușorul în Transilvania...*, p. 130.

Din analiza studiilor care abordează obiceiul în discuție, s-a observat că elemente de structură ale Plugușorului pot fi identificate, separat, în diferite zone europene, dar „nicăieri în afara unei părți a teritoriului locuit de români, nu găsim aceste elemente reunite ... pentru a forma un obicei agrar, un rit de analogie magică, având drept scop prosperitatea agrară, fiind practicat sub forma unei drame populare în noaptea Anului Nou”⁷. S-a menționat că în formele complexe pe care le îmbracă Plugușorul în spațiul etno-cultural al țării noastre, acesta reprezintă un obicei exclusiv românesc, neîntâlnindu-se la alte popoare⁸. Plugușorul la români evocă originea cultivării grâului, prezentând o amplă descriere, în versuri încărcate cu solemnitate și umor, a fazelor de lucru în agricultură. Astfel, prin introducerea unor elemente specific românești (prezentarea etapelor muncii precum alegerea locului, deștelenitul, semănatul, până la obținerea recoltei și a colacului, dar și lauda adusă gospodarului prin textul colindului), putem spune că plugușorul românesc are conturată o identitate proprie.

Plugușorul este, așadar, un ritual agrar care se practica la începutul primăverii, deci, la începutul muncilor agricole. Faptul că acesta se regăsește, în prezent, în cadrul obiceiurilor de Anul Nou, trebuie privit, așa cum am menționat mai sus, prin prisma schimbărilor care au avut loc în ceea ce privește data la care anul nou a fost sărbătorit. 1 martie, ca moment de serbare a Anului nou, până acum câteva secole, marca oficial începutul primăverii. Pentru țăranul român de altădată, Anul Nou însemna începutul unui nou an agrar, adică momentul când natura începea să renască și puteau începe muncile agricole de primăvară, momentul când gospodarul se pregătește să bage pentru prima dată plugul în brazdă. Odată cu schimbarea datei oficiale a Anului Nou calendaristic de la 1 martie la 1 ianuarie, multe dintre semnificațiile legate de fertilitate și de începutul muncilor agricole caracteristice obiceiurilor începutului Anului agrar au fost transmutate unor obiceiuri de Anul Nou, între care se numără și Plugușorul. S-a ajuns, astfel, ca de Anul Nou să fie practicate obiceiuri care nu au nicio legătură cu iarna, ci, mai degrabă cu primăvara.

Prin urmare, ceremonialul agrar înscenat la 1 martie este și datină de Anul Nou, dar și datină de primăvară, în același timp, prin caracterul său agrar⁹.

⁷ Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 12; Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare ...*, p. 31.

⁸ Vasile Adăscăliței, *Istoria unui obicei- Plugușorul*, Iași, Editura Junimea, 1987, pp. 7-16.

⁹ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și alte popoare*, București, Editura Minerva, 1983, p. 356.

Obiceiul Plugușorului, „la origine, ceremonialul primei brazde”¹⁰ anunța germinația și fertilitatea holdelor în noul an. Dacă ne referim la o perioadă mai veche, anterioară secolului al XVIII-lea, elementele componente ale obiceiului erau acțiuni reale, concrete, care făceau parte din procesul activităților agrare de primăvară, așadar erau rituri active ce înscrisau începutul unui nou an. Acestea s-au transmutat la 1 ianuarie, odată cu sărbătoarea Anului Nou la această dată, menținându-se, însă, și în perioada de primăvară, când se practicau inițial. Pentru un timp după transferarea ce a avut loc, riturile acestea și-au mai păstrat funcția inițială, de rituri magice legate de începutul muncilor agricole, numai că activitățile pe care le înfățișează îmbracă o formă simbolică.

În ceea ce privește Plugușorul, Dumitru Pop găsește similitudini cu obiceiul de primăvară „pornitul plugului” și „tragerea primei brazde”¹¹. Astfel, unele elemente ce apar în structura obiceiul practicat, de regulă, la începutul lunii martie, apar și în cadrul obiceiului Plugușorul: plugul, frecvent un plug real tras de boi, busuiocul cu care acesta era împodobit, cu rol apotropaic, tragerea primei brazde în curtea gospodarului colindat, colacul cu care sunt răsplătiți protagoniștii obiceiului. Singura explicație pentru aceste asemănări poate fi, după cum notează în continuare autorul, transferarea ritului „Pornitul plugului” și „tragerea primei brazde”, în urma schimbării Anului Nou, la 1 ianuarie. Desprins fiind de condițiile în care a luat naștere, ritul a suferit unele modificări ale formei inițiale, apropiindu-se tot mai mult de fenomenul colindatului.

Pornitul plugului și tragerea primei brazde în noul An agrar se desfășurau, în trecutul îndepărtat, într-un cadru ceremonial, sărbătoresc, ritul fiind oficiat de „căpetenia obștei patriarhale”¹². Translatându-se la 1 ianuarie, ritualul a continuat să fie practicat tot de către oamenii maturi, care, organizați în cete de „plugari”, mergeau pe la casele oamenilor din sat unde săvârșeau, simbolic, ritualul legat de începerea muncilor de primăvară, acțiune care se desfășura, în trecut, într-un loc anume al obștei.

Mai aproape de vremurile actuale, dar și în prezent, acolo unde se mai practică, *Plugul cel mare*, cum este numit în sudul județului Dolj, este organizat de către tinerii din sat (flăcăi și bărbați recent căsătoriți). Ceata urătorilor, al cărei conducător poartă denumirea de staroste, este compusă din 12 flăcăi;

¹⁰ Mihai Pop, *op. cit.*, p.78.

¹¹ Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția ...*, p. 56.

¹² Mihai Pop, *op. cit.*, p.78; vezi și Henri H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, în „Revista de etnografie și folclor”, tomul 10, nr. 2, București, 1965, pp. 151-159.

starostele ține plugul de coarne și rostește urarea. Plugușorul, variantă a plugului, este organizat de copii cu vârste între 10 și 16 ani, de asemenea, grupați în mai multe cete care colindă în ziua de Ajun a Anului Nou, în timp ce grupurile de flăcăi colindă începând din seara de Ajun până dimineața. Cetele de copii merg din casă în casă, prin vecinătate, iar grupurile de flăcăi colindă întregul sat. În sudul Olteniei, avem de-a face cu influența diferențierii sociale, în sensul că plugul cel mare mergea numai la gospodarii înstăriți, în timp ce plugușorul colinda la toate gospodăriile din sat¹³. La Giurgița, județul Dolj, obiceiul ținea trei zile, timp în care ceata de colindători (urători de Anul Nou sau colindători cu plugul) mergea și în satele din apropiere, în special la gospodăriile cu fete de măritat¹⁴.

Fiind un obicei dedicat muncilor agricole, elementul central de recuzită este *plugul*, fie că este vorba de un plug real, tras de boi, fie de unul mai mic, construit din lemn, purtat în mână de colindători. În ambele situații, plugul este împodobit cu crenguțe de brad, flori artificiale, busuioc, hârtie colorată, ca de altfel, și animalele. Fără îndoială, plugul adevărat, tras de boi, reprezintă forma cea mai veche, celălalt fiind simbolic, o formă mult mai nouă, întâlnită, mai ales, la cetele de copii, așadar, adaptată nevoilor impuse de particularitățile acestora.

Plugul, unealtă investită cu semnificații magico-religioase în gândirea arhaică¹⁵, este prezent din timpuri străvechi în diferite rituri și manifestări ceremoniale, atât în cele agrare, din ciclul calendaristic, cât și în riturile familiale. Cu plugul se trăgea una sau mai multe brazde în jurul localității, ceea ce constituia un mijloc de apărare sau de alungare a ciumei și a altor epidemii; pe vreme de secetă, aruncarea plugului în apă ducea la înlăturarea acesteia; în obiceiurile de nuntă, mirii erau înhămați la un plug, simulând aratul, rit a cărui semnificație originală vizează fertilitatea; cuțitul de la plug, fierul, a avut cândva o largă utilizare în „demascarea” vrăjitoarelor¹⁶ etc. Cât privește riturile

¹³ Ștefan Enache, Teodor Pleșa, *Zona etnografică Dolj*, București, Editura Sport-Turism, 1982, p. III.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A se vedea Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 41; Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credința tradiționale românești*, p. 542, a se vedea: <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.html>, accesat în 5 .11.2020.

¹⁶ Romulus Antonescu, *op. cit.*, p. 542; I. A: Candrea, *Folclor medical român comparat*, 1944, pp. 139-141; Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 337.

agrare, plugul este prezent, mai ales, în obiceiurile care marchează începutul muncilor agricole, toate practicate la debutul primăverii.

În variantele complexe ale Plugușorului, în structura acestuia apar și alte elemente de recuzită, diversificate în spațiul etno-folcloric românesc: clopoței, tălângi, al căror sunet însoțește textul rostit, având rostul de a contribui la crearea atmosferei de muncă descrisă în colind; biciul, al cărui pocnet amplifică atmosfera zgomotoasă; uneori diferite instrumente muzicale (fluier, cimpoi, vioară, tobă).

Considerat de Dumitru Pop „un spectacol de mari proporții pe tema plugăritului”¹⁷, ritualul Plugușorului a păstrat, dincolo de timp, funcția inițială, de natură magică. Chiar dacă unele elemente din structura obiceiului vechi, „pornitul plugului”, au dispărut, s-a păstrat semnificația lor de la început. Astfel, *aratul ritual*, tragerea primei brazde, în acest moment de început de An, încărcat de însemnătate magică, indică nu doar începutul anului, ci face trimitere și la începutul muncilor agricole. Tragerea plugului sau simularea aratului la Anul Nou se înscrie în practica legată de vechiul An Nou care se sărbătorea primăvara, gestul ritual fiind chemat să producă, prin analogie, rodnicia holdelor în anul care începea. Această etapă veche din istoria obiceiului pare să se reflecte fragmentar în tradiția comunităților din regiunea de care ne ocupăm. Flăcăii intră în curtea gospodarului, unde trag o brazdă de pământ, ca să aibă spor în noul an, recolte bogate și prosperitate în casă, pocnesc din bice și rostesc urări.

În forma lui clasică, Plugușorul reprezintă, după cum notează Dumitru Pop,

„un fenomen folcloric complex, îmbinând elemente de natură foarte diferită. În linii mari, putem distinge în cadrul lui o desfășurare dramatică, scenică, ce constă în însuși faptul umblării cu «plugușorul», cu buhaiul, clopoței, bicele, costumația, uneori chiar boii etc., și o poezie al cărei miez îl constituie «urarea». La acestea trebuie adăugată funcția specifică – la început magică, apoi de urare, felicitare și distractivă – pe care o îndeplinește”¹⁸.

În județul Dolj, spre exemplu, ceata de colindători, cu patru boi înjugăți, trăgea o brazdă cu plugul în curtea săteanului, apoi arunca semințe în urma acestuia, în timp ce spunea textul Plugușorului. Funcția magică și rituală a

¹⁷ Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția ...*, p. 44.

¹⁸ Idem, *Plugușorul în Transilvania...*, p. 115.

obiceiului este dovedită și prin faptul că, în unele așezări oltene, se colinda la fântână. „fiind o probă a fecundității urmărită prin ritualul Plugușorului”¹⁹.

Gesturile simbolice (trasarea primei brazde, pocnitul din bice, sunetul produs de buhai, prin care erau imitate strigătele animalelor) sunt însoțite de rostirea textului numit, asemenea obiceiului, Plugușor. Cercetători din domeniul folcloristici pun în evidență caracterul de mărturie al textelor de Plugușor, privind vechimea agriculturii la poporul român. În acest sens, Henri H. Stahl consideră textele de Plugușor principalul izvor care ilustrează situația socială specifică perioadei „de trecere de la rariță la plug, adică de la cultura în curături individuale și mutătoare, la agricultura boierească de câmp deschis”²⁰.

Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu încadrează textele respective în ceea ce ei numesc *poezia descriptivă*²¹, a cărei origine se află în perioada satului patriarhal. Este și motivul pentru care înfățișarea etapelor muncii în poezia Plugușorului este redată într-un cadru specific satului patriarhal, cu peisajul și economia lui naturale. Dacă în forma sa inițială, poezia Plugușorului a avut, se pare, un caracter practic-instructiv, având menirea de a transmite deprinderi de muncă, cu timpul, din cauza practicării sale în cadrul obiceiurilor augurale de Anul Nou, a devenit o poezie a dorințelor omului de a obține recolte bogate, cu un evident caracter de urare.

Considerat de unii cercetători „elementul de bază, fundamental, al obiceiului”²², textul este indispensabil, neputând lipsi, prin urmare, din desfășurarea ritualului. Deși unitar în spațiul românesc, în ceea ce privește conținutul său, Plugușorul cunoaște numeroase variante. Cele mai apropiate de forma străveche se pare că sunt, astăzi, cele din Transilvania. În Oltenia, este vorba despre o evoluție a textului, asemenea obiceiului căruia îi este integrat, spre forme spectaculare, „spre reprezentări hiperbolice sau fabuloase, care determină o detașare a modelului spre ideal. Această detașare este marcată pregnant prin apoteoza gospodarului și prin hiperbolizarea secvențelor descriptive, reprezentate ca modele optime ale tehnicilor de muncă”²³.

Plugușorul este, de fapt, o colindă agrară rostită cu voce tare, cu elemente teatrale, care, așa cum menționa Tudor Pamfile, în anul 1913, „înșiră

¹⁹ Romulus Antonescu, *op. cit.*, p. 539.

²⁰ Henri H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, în „Revista de etnografie și folclor”, tom 10, nr. 2, 1965, p. 153.

²¹ Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1991, p. 112.

²² Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția*, p. 66.

²³ Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 114.

epopeea muncii câmpenești, începând cu aratul, urmând cu semănatul, seceratul, treieratul și sfârșind cu măcinatul”²⁴, portretizând, așadar, ciclurile agrare până la punerea colacului în tavă. Textul Plugușorului nu se cântă, ca la colinde, ci se recită, de regulă, la fiecare casă, pe un ton optimist, vioi, vesel. El are un caracter simbolic, inițial, datina având un pronunțat caracter magic, conform teoriei celei mai răspândite. Pe baza studiilor referitoare la *plugul* românesc, este posibil ca, în vechime, oamenii să creadă în abundența recoltelor dacă vor reproduce întocmai realitatea; de unde și existența unor condiții determinate de loc, moment și acțiune²⁵.

În varianta sa completă, textul Plugușorului nu se rezumă numai la expunerea în cântec a celor dorite, ci prezintă secvențe prin care sunt redade, rând pe rând, activitățile agricole în succesiunea lor naturală, de fapt, acțiunile întreprinse de „plugarul mitic”, cu referire specială la cultivarea grâului. Orația prezintă succesiv toate verigile care alcătuiesc lanțul muncilor în agricultură. Astfel, în multe dintre ele se vorbește despre:

- alegerea locului de semănat: „S-a sculat mai an / Bădica Traian /... / El în scări s-a ridicat, / Peste câmpuri s-a uitat, / Să-și aleagă loc curat, / De arat și semănat”

- aratul ogorului: „Și-n curând s-a apucat, / Locul neted de-a arat, / S-a apucat într-o Joi, / Cu un plug / Cu doisprezece boi ... ”

- apoi semănatul: „Brazdă neagră a răsturnat, / Și prin brazde-a semănat / Grâu mărunț și grâu de vară ...”

- recoltatul: „Ei cu stânga apuca / Și cu dreapta săcera, / Și pân lan înainta, / Alții-n urma lor lega, / Snopuri nalte aduna...”

- și, în final, măcinatul.

Descrierea este una idealizată, vorbindu-se despre o agricultură liberă, așa cum își dorea săteanul. Este pus în scenă un agricultor ideal care poate fi bădica Traian sau, cel mai adesea, însuși gazda, locul ales pentru arat este curat și neted, aratul se face cu boi, care sunt descriși laudativ (Boii boureni, / În coade codolbeni, / În frunte țințarei, / Și în trup de mii de lei). Plugușorul consemnează, de asemenea, o recoltă bogată, unde avem aceeași exagerare (*paiul grâului e ca trestia, iar spicul cât vrabia*).

Recitarea textului este însoțită de pocnete de bice și sunete de clopoței sau tălângi care contribuie la crearea unei adevărate atmosfere de plugărit.

²⁴ Tudor Pamfile, *Agricultura la români*, 1913, p. 56.

²⁵ Vasile Adăscăliței, *Miorița, text la plug*, în „Revista de etnografie și folclor”, Anul V, nr. 1-2, București, 1960, p. 138.

Aceasta este amplificată de sunetul buhaiului²⁶, obiect ritual nelipsit din alaiul Plugușorului. Asemenea tuturor colindelor, și Plugușorul se termină cu urări și cu primirea darurilor: colaci, covrigi, fructe, băutură, bani etc.

În structura Plugușorului surprindem, concomitent cu tragerea brazdei în curtea sau la poarta gospodarului, și ritul agrar al *semănatului*. Colindătorii aruncă, în urma plugului, semințe (simbol al renașterii) de grâu, ovăz, floarea-soarelui, în timp ce recită versurile: „Din satul nostru am plecat / Să venim la Dumneavoastră la semănat / Semănați băieți până-i lumină / Grâu frumos, fără neghină...”²⁷.

Aruncarea seminței în brazdă presupune tocmai începutul unei noi etape, deoarece semințele sunt, de fapt, expresia conservării vieții într-o formă primară și doar ele indică potențialitatea renașterii. Pentru ca dintr-o sămânță să se dezvolte o plantă purtătoare de alte semințe, ea trebuie să treacă printr-o fază subpământeană, de întuneric. Acest ciclu al morții și reînvierii seminței redă drama zeului vegetațional aflat într-un proces repetabil al morții și renașterii, asemenea timpului calendaristic corespunzător. Dar, atât evoluția seminței în rod, ca și trecerea omului „nu înseamnă a merge spre moarte, ci a deveni” ceea ce „implică în mod obligatoriu repetate confruntări cu limita, dar această stare e singura care duce la o stare superioară, anulând limita și făcându-ne părtași la imortalitate”²⁸.

Așadar, Plugușorul este cel mai de seamă obicei agrar al poporului nostru, legat de începerea muncilor de primăvară, toate elementele care-l alcătuiesc avându-și originea în timpuri străvechi. Specificul agrar al obiceiului este reliefat și de mijloacele care însoțesc rostirea versurilor (plug, pocnete de bice, buhai, sunete de clopoței).

În prezent, Plugușorul este practicat doar de copii, dar într-o formă mult simplificată, obiceiul pierzând mult, atât ca structură și recuzită, cât și din fastul și prestigiul de altădată. Dintr-un ritual cu rosturi magice, menit să provoace fertilitatea, împlinirea și belșugul, astăzi Plugușorul, așa cum este întâlnit în spațiul oltenesc, cu întreaga recuzită, gesturi și textele care-l însoțesc, se înscrie ca un obicei cu mult spectacular, care contribuie la crearea unei atmosfere de veselie și optimism ce dă culoare sărbătorilor de iarnă.

²⁶ Este vorba de un butoi mic din lemn acoperit la unul din capete cu piele prevăzută cu un orificiu prin care trece o șuviță din păr de cal unsă bine ca să scoată sunete puternice. Este de fapt un simulacru al taurului.

²⁷ A se vedea Georgeta Nițu, *Simbolurile vegetale și timpul solstițiului de vară*, în „Oltenia. Studii și comunicări”, 2001, pp. 21-23.

²⁸ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideea, 2006, p. 166.

Putem spune că, azi, Plugușorul se definește ca un ceremonial cu funcție de urare, de felicitare și de festivizare a Anului Nou.

ASPECTS ON THE AGRARIAN ACTIVITIES, AS REFLECTED IN THE NEW YEAR CUSTOMS

(Abstract)

In the traditional world, all the occupations have generated a wide range of rites and customs, most of them being related to farming, as a basic occupation of the Romanian people. The moment of transition towards the new year is marked by numerous traditions, customs and ceremonial manifestations, many of them having in their structure elements related to the agricultural works.

One of these customs is a carolling moment, called Plugușorul, an ancient agrarian ritual generated by a fertility rite, later transformed into an augural practice, at the beginning of the spring, thus, once with the start of the agricultural works. The fact that the ceremony is presently found among the New Year customs, ought to be regarded through the changes related to the date it had been celebrated along the time. Therefore, Plugușorul, as an agrarian ceremony performed on the 1st of March, is both a New Year tradition and a springtime one equally. The custom, “initially, the ceremony of the first furrow”, was announcing the germination and the fertility of the crops in the new year, its elements of organisation being, nonetheless, a symbolic presentation of the agricultural works, starting with the ploughing, followed by sowing, the ripening of the crop and the reaping of it.

Key words: New Year, traditional customs, Plugușorul, agriculture, traditional mentality.

MEMORIA UNOR STRĂZI DIN CRAIOVA

– VALENȚE IDENTITARE ALE POVESTIRII VIEȚII

Gabriela BOANGIU*

Introducere

Studiul de față își propune să analizeze modul în care biografiile sociale înregistrate, ale unor personalități ale Craiovei, influențează modul de constituire a memoriei colective și, implicit, valorizarea patrimoniului local, în cazul nostru, casele monument istoric ale orașului. Vom răsfoi și anumite documente de arhivă pentru a afla detalii despre vechi familii craiovene.

Metodologie

Etnologia urbană, prin teoriile și metodologia sa specifice, poate răspunde cerințelor actuale referitoare la înregistrarea unor relatări despre patrimonial local, despre schimbările sociale de la mijlocul secolului trecut. Problematika documentului etnologic „deschis”, a colecțiilor de biografii sociale ce pot fi consultate și explorate ulterior pentru diverse teme etnografice și sociologice reprezintă o altă direcție studiată în prezentul articol. Istoriile de viață, numite uneori și „istoriile mărunte”, fascinează nu doar dintr-o perspectivă estetică sau ușor nostalgică, așa cum se întâmplă uneori cu scrierile memorialistice, ci prin bogăția abordărilor pe care le face posibile în cadrul științelor sociale. Fiind vorba de „istoria trăită”, de coborârea la individul-vorbitor care devine actantul principal într-un context socio-cultural și istoric mai amplu, caracteristicile relatării fenomenului viu ar trebui evidențiate în momentul consemnării, înregistrării unor mărci ale acestuia.

Arhivarea presupune, inevitabil, o tipizare, standardizare a faptului trăit, de aceea cercetătorului i se cere o atenție deosebită în conservarea „vie” a povestirilor vieții, ținându-se cont de dinamica documentului etnologic „deschis”.

Craiova a uimit întotdeauna prin forța sa de regenerare, prin capacitatea de a depăși momentele furtunoase, odinioară al doilea oraș privind numărul boierilor

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” din Craiova, al Academiei Române; e-mail: boangiu_g@yahoo.com.

români pe care îi găzduia, astăzi puțin în umbra unor personalități marcante „de mai an”. În încercarea sa de a recupera urbanistic și spiritual o arhitectură spectaculoasă a secolelor trecute, trebuie să privească sistematic spre înregistrarea unor mărturii a celor care mai pot relata despre un timp trecut, dar semnificativ în ceea ce privește patrimoniul local. Dar ce mai numim astăzi, patrimoniul local? După o definiție a legislației actuale, „patrimoniul cultural național este format din totalitatea bunurilor care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor naționale, indiferent de regimul de proprietate al acestora” spune Legea nr. 182/2000, capitolul I, art.1, aliniat 2.

Vom privi și consemna cu rigoare ce înțelegem prin conceptele de etnologie urbană, cum răspunde termenul de biografie socială investigațiilor noastre și cum poate documentul etnologic „deschis” să înregistreze relatările actuale ale unor personalități ale Craiovei implicate în salvagardarea patrimoniului local.

Termenul de etnologie s-a remarcat prin studiile sale asupra ruralului. Atașarea particulei „urbane”, o plasează în mijlocul unor dezbateri despre valențele sale teoretice și metodologice de a răspunde unor tematici actuale pe care le ridică spațiul citadin. Narcisa Știucă sublinia:

„remarcăm poziția etnologului contemporan care nu mai este neapărat un martor al unei lumi care se șterge, se destramă, nici recuperatorul unor mărturii ale vieții rurale de odinioară (atât al celor care vizează aspectele ei materiale, cât și pe cele spirituale), ci poate să-și concentreze atenția asupra faptelor vieții moderne și urbane”¹, preluând afirmațiile lui Rivière².

Biografiile sociale se dezvăluie întotdeauna ca un document, un „document deschis” datorită caracterului procesual al cercetării, corelat cu dinamica fenomenelor. Caracterul exploratoriu al documentului evidențiază faptul că acesta nu e scop al cercetării³, deoarece documentul etnologic este și interogație, și construcție, și creație.

¹ Narcisa Știucă, *Cercetarea etnologică de teren, astăzi*, București, Editura Universității, 2007, p. 5.

² *Ibidem*, p. 5 apud Riviere, Claude, *Introduction a l'anthropologie*, Paris, Hachette, 1999, p. 14.

³ Ioana R. Frunțelată, *Narațiunile personale în etnologia războiului*, București, Editura Ager, 2004, p. 18: „documentul etnologic nu reprezintă scopul etnologiei, ci etapa necesară a constituirii obiectului, piatra de temelie a edificiului interpretativ”.

Mai mult, un document etnologic viabil este cel care permite noi deschideri, noi abordări, noi puncte de plecare, noi interogații. În acest sens, Ricœur sublinia: „în plan epistemologic, autonomia istoriei față de memorie se afirmă cu cea mai mare forță la nivelul explicației / comprehensiunii. (...) nu există document fără întrebare, nici întrebare fără proiect de explicație. Documentul devine dovadă tocmai în raport cu explicația”⁴.

Deși Ricœur se referă la documentul istoric, extrapolarea se poate face și în domeniul folcloristicii, avându-se în vedere caracteristicile arhivării și istorizării faptelor socio-culturale. Astfel, el afirma că „nimic nu este în sine document, chiar dacă orice reziduu al trecutului este potențial urmă. Pentru istoric, documentul nu este pur și simplu dat, așa cum ar putea sugera ideea de urmă lăsată. El este căutat și găsit. Mai mult, el este circumscris și, în acest sens, constituit, instituit ca document, prin interogare”⁵.

Autorul face referință directă și la documentele de istorie orală, evidențiind că

„aceiași caracterizare a documentului prin interogația ce i se aplică e valabilă pentru o categorie de mărturii nescrise, mărturiile orale înregistrate pe care microistoria și istoria timpului prezent le folosesc mult. Ele au un rol considerabil în conflictul dintre memoria supraviețuitorilor și istoria deja scrisă. Or, aceste mărturii orale nu constituie documente decât după ce sunt înregistrate; ele părăsesc atunci sfera orală pentru a intra în sfera scrierii, îndepărtându-se astfel de rolul de mărturie din conversația curentă. Se poate spune atunci că memoria e arhivată, documentată. Obiectul său a încetat de a mai fi o amintire în sensul propriu al cuvântului, adică nu se mai află într-o relație de continuitate și de apropiere cu un prezent al conștiinței”⁶.

Ipoteza de lucru incumbă explicația, interogația inițială, iar întregul demers argumentativ se organizează în jurul acestui ax, întreaga interpretare ulterioară depinzând de viabilitatea formulării sale. Totodată, colecția de istorie orală nu își epuizează valențele în cadrul unui singur ciclu de cercetare, căci poate antrena noi deschideri, noi abordări sau completări în timp și spațiu, studii comparative ulterioare etc., extinzând raza preocupărilor care au generat-o.

⁴ Paul Ricœur, *Memoria, istoria, uitarea*, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, pp. 221-222.

⁵ *Ibidem*, p. 216.

⁶ *Ibidem*, pp. 216-217.

Deși granița dintre studiile calitative și cele cantitative este foarte strictă, în ceea ce privește obținerea unor rezultate viabile este necesară utilizarea cumulativă a mai multor tehnici și metode de investigație. Metodele calitative se caracterizează printr-o mare libertate în abordarea atât a tematicii, cât și a intervievaților.

Caracterizându-se prin fluiditate, improvizație, studiile calitative se realizează într-un orizont deschis, însă nu lipsit de organizare. De aceea se mulează mult mai bine pe un context spontan, care să antreneze implicarea activă a intervievaților în derularea dialogului, într-un climat care, deși vizează înregistrarea, trebuie să păstreze și să favorizeze desfășurarea unei situații dialogice naturale.

Această atitudine va favoriza și deschiderea, orientarea spontană a temei abordate către ramificații neluate în calcul inițial, dar care se dovedesc fecunde pe parcurs. Rigoarea, structurarea prestabilită a chestionarelor, anchetelor de teren – metode cu tentă cantitativă, vin să întregescă într-o manieră extinsă, uneori statistică, elementele observate la nivelul unor comunități restrânse, însă o organizare viabilă a acestora nu se poate realiza fără un studiu calitativ pilot, orientativ.

Vechi familii craiovene

Orașul, deși a cunoscut perturbări, a continuat să dăinuie în memoria colectivă prin diferite forme: nume de străzi de odinioară, numele unor case aparținând marilor familii boierești, spații urbane ce păstrează amintirile de odinioară – denumiri ale unor vechi prăvălii, spații ce reamintesc de prezența birjarilor de mai an, hanuri vechi, cartiere vechi, precum cartierul evreiesc sau Cartierul Clisurean, mahalale, precum Mahalaua Sârbilor, biserici specifice anumitor cartiere vechi și multe altele.

Astfel, pe la 1840 existau foarte mulți aromâni veniți, aflați în fruntea comerțului craiovean,

„proprietari rurali ori pe punctul de a deveni – cu bogate gospodării în mahalaua Sf. Ion Hera și în jurul ei, formând familiile următoare:

Cota⁷

⁷ Cota=Constantin (Tache Papahagi, *Antologie Aromână, apud Gigi Orman, Din trecutul Craiovei – Cartierul clisurean*, în „Arhivele Olteniei”, an VII, nr. 37-38/mai-august 1928, p. 216).

Nicu al 'Cota și Sofia Ciolea, ambii Clisureni, aveau urmași cu denumiri aromâne: Petruș, Gache, Oane, iar ficele măritate tot după tineri clisureni: Becubașa, Saita, Simionide și Vâciu. Priceput în ale comerțului, Kir Nicu Bacalu deschise o băcănie⁸ îndată după sosire, în apropierea aceleia a cumnatului său Costea Bacalu-Orman. Instalată în colț, pe strada Buzești, în fața măcelăriei vechi, negoțul merse în plin și făcu epocă. În cele din urmă încărcat de ani, Kir Nicu se retrase, cedând magazinul fiului său Petruș Cotadi, mare comerciant și el, spre sfârșitul secolului XIX. Casele lui Kir Nicu sunt fostele case Cotadi și Ghiță Pleșea de pe strada Lascăr Catargiu. Unul din fii: Gache Cotadi, a avut de asemenea băcănie mare în București, bine cunoscută în trecutul comerțului capitalei. Acesta a fost și secretarul Societății de Cultură Macedo-Române (1869) și unul din cei mai devotați cauzei macedonene. Un alt Cota, nepot lui Kir Nicu și fiul Doctorului Sima al 'Cota din Clisura, Petre Cotta, a locuit iarăși multă vreme în mahalaua Sf. Ioan, ocupându-se cu negoțul de cereale. El a fost socrul comerciantului clisurean Petre Tica, stabilit vremelnic aici”⁹.

O altă familie de aromâni binecunoscută în Craiova este **Becu-bașa**,

„băcănia a fost negoțul lui Petru Becu-bașa chiar în primii ani ai sosirei, având magazinul în piața veche, în apropierea bisericii Sf. Dumitru¹⁰. Are trei fii comercianți de frunte, căci pe Ștefan Becu îl găsim mare bacal și angrosist în București, pe Calea Victoriei, colț cu Str. Amzei. Acesta a fost tatăl lui Petrache Becu (1857-1909), unul dintre cei mai iubiți foști diriginți ai poștei locale. Tase Becu, cel care în primii ani secondase pe tatăl său în comerț, cumpără moșia Carpen și se devotă cu totul agriculturii; iar Gheroghiță Becu (1831-1916), este cunoscutul angrosist de vinuri din Drăgășani, cu desfacere în Craiova pe Strada Madona”¹¹.

O familie de clisureni și negustori de vază e aceea a lui **Ștefan Vâciu** și a urmașilor săi, căci unul dintre fii, Gheorghe Ștefănescu a fost, de asemenea, un cunoscut băcan cu magazinul în Str. Unirei, peste drum de farmacia Pohl¹².

⁸ Transforma apoi în magazinul de lumânări Demetrescu.

⁹ Gigi Orman, *Din trecutul Craiovei – Cartierul clisurean*, în „Arhivele Olteniei”, an VII, nr. 37-38/mai-august 1928, p. 216

¹⁰ Mai târziu devenind depozitul Lazarovici, casele cu gang, nr. 30.

¹¹ Gigi Orman, *op. cit.*, p. 216.

¹² *Ibidem*, p. 217.

Alt nume important în trecutul comerțului craiovean este **familia Saita**. De la Petre Saita, Clisureanul, sosit odată cu ceilalți, și până la Domnul Fane G. Saita, Vice-Președintele Comitetului Bursei, familia aceasta a dat continuu orașului negustori de seamă. Băcănia începătoare a bătrânului Saita, fu urmată de acelea¹³ ale fiilor lor care au făcut epocă, Gheorghe Saita și Ștefan Saita fiind doi stâlpi puternici ai negoțului local. Frați buni și asociați, ei au avut băcăniile în plin centru, în răscruciul Străzii Unirii cu Lipscani și Madona, precum și două frumoase încercări industriale: două mori. Atât aceea a lui Gheorghe, situată pe Str. Regele Ioanițiu, cât și a lui Ștefan (tovarăș cu Max Binder, morarul din Pielești) au mers bine și mulți ani, dând un puternic avânt acestei industrii. Iancu Saita, ginerele lui Cota, a fost proprietarul moșiei Turia și s-a ocupat numai cu agricultura¹⁴.

Familia Pesica și-a ocupat locul de cinste alături de celelalte familii aromâne. Frații Nicolae și Enache Pesica au venit din Clisură la 1825. Ei erau fiii unui Petre Bacalbașa, zis Pesica și li se mai zicea și Pișicof și Petrovici, deoarece se serviseră de acest nume în timpul trecerii spre Valahia. Fiii lor au fost înscriși la Liceu și Pișicof și Peșicu, însă marele dascăl Fontanini, care avea prea mulți „Peșecovi”, făcu cercetări și le redete vechiul nume, latinizându-l „Pessica”. Ambii au fost cunoscuți băcani și la început tovarăși în comerț. După 1842, an când Nicolae se căsătorii cu fiica lui Iancu Coșoveanu, îl găsim pe acesta arendaș la Osica Mare, Gustavăț și Corlățești. Printre fiii lui Enache Peșicu se afla și un poet, Dumitru Peșicu, ce a publicat versuri în „Satyrul” (1866), „Binele public” și „Ghimpele”(1874)¹⁵. Băcănia fraților Peșicu se afla în colțul străzilor Lipscani și Buzești¹⁶.

Patrimoniul local reflectat în biografiile sociale

Vom purcede, așadar, la derularea unor biografii sociale, fragmente relevante din acestea care fac referire la patrimoniul local al Craiovei. Primul invitat este binecunoscutul grafician Gabriel Bratu, în vârstă de 83 de ani în anul 2020, născut pe 4 noiembrie 1937, care povestește:

„Casele în Craiova se construiau după modele franceze și italiene. Boierii călătoreau mult sau fiii acestora, mai ales în Franța și Italia. Meritul

¹³ Mai târziu magazinele „La Englez” și „La amiralul Englez”.

¹⁴ Gigi Orman, *op. cit.*, p. 217.

¹⁵ *Ibidem*, p. 218.

¹⁶ Mai târziu magazinul „La doi stejari”.

lor este că au adus aici arhitecți și francezi, și italieni și au adus și antreprenorii. Renumiții Della Barba, Peressutti. După București eram al doilea oraș din țară în materie de arhitectură, toată lumea era impresionată și astăzi, la fel, lumea rămâne impresionată de ce vede aici.

La treizeci și ceva de mii de locuitori, existau 300 și ceva de cârciumi, cârciumioare, dar aveau farmecul lor... Câteva mese pe trotuar.. Era pe Sfinții Apostoli o cârciumă unde nu găseai apă sau sifon, numai ȋuică și avea câteva borcane mari pe tejghea, după ce serveai ȋuica puteai mânca și o murătură din partea casei – gogonele, varză, castraveciori... mai luai o ȋuică, iar mai serveai o murătură...la cinci se închidea, se deschidea seara la 7, la 8. Erau cârciumari diverși, dar parcă aceiași clienți. Mai era ăla, Ilie Dobrișan avea numai pelin. Pe Siloz, pe actuala Traian Demetrescu, când intrai era Băloi pe dreapta, era Ilie Coșoveanu după el, vis-a-vis era Gambeta, Iordache și Băluț, iar pe Lahovari, pe România Muncitoare era Veleanu, era Căzănescu, Bobocică, eu vorbesc de o strada, de o buclăică, dar aveau clienții lor și servitul era cum era, nu ca acum. Aveau denumiri savuroase: *La Mielul Blând* era înspre Brestei, era Bobocică, iar Gambeta era în casa lui Traian Demetrescu, era soțul surorii lui Traian Demetrescu, mai era o cârciumă *La Cocor*, pe Unirii, cum cobori la Grădina Patria...Erau restaurante cu specificul lor, cu cântăreții lor. Marii cântăreți ai noștri, începând cu Ioana Radu, Mia Braia, Doina Drăghici mai târziu, aici au început, la Minerva, la Păstaie, la Cina – alt restaurant. Erau orchestre, cum a fost cea a fraților Doană, care au cântat ani de zile la Minerva, nu știu ce s-a mai întâmplat cu ei... Era o tradiție...Nu știu dacă știți, dar după cutremur trebuia să se demoleze tot de pe Unirii, inclusiv Minerva, și s-a spus *Nu, este emblema Craiovei !* și dacă observați și acum, Minerva iese în afară, nu este în linie cu celelalte clădiri. Și crama Minerva, mi-aduc aminte, eram într-o seară cu Ștefănescu Goangă, cântărețul, și nu mai știu cine cânta, pentru că erau arhipline restaurantele și cânta cineva, iar Ștefănescu Goangă se ridică și spune *Ai greșit !Nu e așa !* și se apucă și cântă el, nu mai spun ce seară s-a lăsat.

Sau, eram odată la Debarcader și la fel, și eram cu Maria Tănase și cu Fărâmiță Lambru săracul, stam într-o parte așa, retrași și era un chitarist, nu mai țin minte cum îl cheamă, cânta romanțe pe la mese, când a ajuns la masă și a dat cu ochii de coana Maria Tănase, s-a oprit, a lăsat chitara jos, s-a înclinat, și noi i-am zis – *De ce te-ai oprit ?*, – *Pentru că în fața dumneavoastră, glasul meu ar suna a doagă!* Ei, coana Maria, s-a ridicat în picioare, l-a pupat pe ambii obraji și i-a dat o sută de lei. E, spectacolul acu' a fost, pentru că tot debarcaderul ăla s-a ridicat în picioare și aplauda, iar lui Fărâmiță Lambru îi curgeau lacrimile...

Sunt niște lucruri speciale... De exemplu, eram cu Virgil Carianopol în parc într-o noapte, și o noapte întreagă a recitat, adică l-a entuziasmat parcul acesta al nostru, care mi se pare că este al doilea sau al treilea din Europa și cel mai mare din țară... Ioana Radu spunea: *Dumnezeu când a făcut Raiul, i-a rămas o bucățică și a pus-o aici, în buza Craiovei!*

Eram într-o seara la Ciobănașul, cu Ioana Radu simțea nevoia să mănânce niște mici și nu se auzeau decât greierii și broaștele, luna era și ea pe cer... atunci a spus asta. Era altă viață a Craiovei odinioară. De câte ori mă duceam la București și mă întâlneam cu diverși care trăiseră aici, întrebau *Ce mai e în Craiova noastră? Ce mai e la Minerva? Acum nu mai e așa, s-a pierdut...*

În fiecare seară erau plimbările pe Calea Unirii, de la Palace și până în colț la Select, la Minerva, făceai o jumătate de oră, pe o parte veneau încoace, pe cealaltă se duceau încolo, și aflai tot ce vroiai, fiecare apăreau cu câte o rochie nouă, cu câte un costum nou, erau plimbările astea seară de seară.

Am făcut școala la Ion Heliade Rădulescu, unde e Procuratura acum, pe Frăției, de la MacDonald's la stânga, director a fost într-un timp Domnul Țuculescu, tatăl pictorului Țuculescu. Imediat, cum intram în clasă, era drapelul, îngenunchiai și îl sărutai, apoi treceai în bancă, iar ori de câte ori se pronunța numele lui Decebal, Eminescu... te ridicai în picioare. Asta ne-a făcut să respectăm și să iubim personajele despre care se discuta în clasă, la școală.

După domnul Țuculescu a venit domnul Pușcașu director și după patru clase primare am dat admitere către liceu, pentru clasa întâi de liceu, așa era pe vremea aia. La liceul Carol am avut profesor de limba română pe I.C. Lăudat, la franceză pe d-l Pisoschi, la matematică, d-l Mărculescu... erau profesori de renume”¹⁷.

Un alt povestitor, fascinat de trecutul Craiovei, este și domnul Paul Rezeanu, născut pe data de 9 noiembrie 1937 la Breaza, cercetător, fost director al Muzeului de Artă din Craiova, autor al binecunoscutei lucrări „Craiova – Orașul celor o mie de milionari (Istoria Craiovei între 1800-2000)”. Acesta consemna:

„la începutul secolului al XIX-lea cele mai importante case boierești se aflau în zona cuprinsă între mahalaua Obedeanu și bisericile Sfântul Dumitru și Sfânta Treime. Astfel, aici se aflau **Casa Bengescu**, construită

¹⁷ Interviu cu dl Gabriel Bratu, 25 septembrie 2015.

în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Era acoperită cu șită și a fost demolată după Primul Război Mondial. S-a aflat pe locul unde mai târziu s-a construit Liceul de Fete «Regina Elisabeta», astăzi Facultatea de Agronomie. Ea a adăpostit primul cinematograf din oraș și prima școală de fete a «Ligii femeilor ortodoxe române». Altă **Casă a boierilor Brăiloiu** – care avea han – s-a aflat oarecum pe locul unde astăzi sunt căminele studențești de pe strada libertății nr. 27-29¹⁸.

Din povestirile sale am înregistrat câteva file, într-un interviu fascinant:

„Craiova celor o mie de milionari... Nu eu am spus asta, Iorga a spus, dacă a spus-o el, nu pot să-l combat. Eu sunt născut la Breaza, Prahova. Primele clase de elementară le-am făcut la Constanța, unde m-am simțit bine, însă tatăl meu era jandarm și avea o funcție de secretar general de mobilizare, la începutul anului 43 l-a chemat Antonescu și i-a spus: *Te trimit la Constanța, secretar general de mobilizare*, nici nu știu dacă a vorbit cu el sau nu, și vezi că înaintea ta doi inși i-a mâncat Curtea Marțială și al treilea este pe front în linia întâi, fii corect și cu asta basta. Tatăl meu a fost corect până când s-a desființat jandarmeria în 47 și atuncea a fost epurat .. Am plecat la Turnu Măgurele, actualul Liceu Unirea... O generație de copii străluciți, când am terminat n-aveam 17 ani, cu Diplomă de Maturitate. Am avut un profesor de istorie foarte bun, mi-a spus: *Tu ai minte bună de istoric!*, am absolvit facultatea de istorie ca șef de promoție. Am făcut o secție de arhivistică, dar ca să fac cercetare, numai la arhivistică puteam să fac. Am ales ca repartiție Turnu Măgurele, acasă. Era greu, salariul era de 1500 de lei.

L-am cunoscut pe Plopsor... era o adevărată enciclopedie și un om de mare caracter, bărbosul... întâmplarea a făcut ca peste un an de zile după ce m-am încadrat ca cercetător la Academie, vine la mine Plopșor cu o gravură – era făcută sul, o desface, mă uit la ea... I-am spus: *Este Aman, Domn' Profesor!* Nu zice nimic, o strânge la loc și a plecat la București, să-l consulte pe Radu Bogdan... Radu Bogdan publicase cea mai bună monografie despre Aman, specialistul numărul unu în Aman. I-o arată și îi spune *E un Aman...* Mi-a spus: *Radu Bogdan a stat câteva minute până mi-a spus că este Aman, omul meu mi-a spus pe loc că este un Aman.* I-am spus, sunt chestii de aptitudini, cum unul se naște cu voce, altul se naște cu vocație... Dacă îți descoperi vocație este bine, dacă nu... M-am ocupat cu plăcere de istoria artei. A trecut Plopșor, a venit Director Gheorghe

¹⁸ Paul Rezeanu, *Craiova – Orașul celor o mie de milionari (Istoria Craiovei între 1800-2000)*, Craiova, Editura INFO, p. 67.

Ivănescu și am avut relații excelente, excelente... și mi-a propus să devin Director al Muzeului de Artă din Craiova. Eu l-am întrebat pe Profesorul Gheorghe Ivănescu *Mai rămâneți în Craiova?* – *Nu, plec, nu uita, mergi la Muzeu și va fi foarte bine.* Și așa am devenit Director al Muzeului de Artă din Craiova. Plopșor făcuse o colecție de cărți excelentă la Craiova. Mi-am văzut în continuare de cercetare și de muzeu, întâmplarea a făcut să cunosc mari artiști, mari pictori începând cu Corneliu Baba, care avea atelier și locuia la parter și la etaj 1 era Plopsor. Am stat de vorbă și am cunoscut mari artiști și drept mulțumire că am trecut în muzeografie, în 1971, august-septembrie, mi-au încredințat cea mai importantă expoziție din România și alta nu va mai fi: *Picturi celebre din Muzeele Parisului*, 60 de picturi celebre din secolele al XVIII-lea, al XIX-lea, al XX-lea... A fost ceva absolut surprinzător, prima dată a venit la Craiova, apoi la Iași, apoi București, pentru prima dată la Craiova: Cézanne, Van Gogh, Picasso .. un tablou de Cézanne, „Râpa”, așa îi spunea... a venit de la Paris un muzeograf care mi-a spus că acest tablou a fost expus la ei în muzeu, zeci de ani, invers. Aveam pază, șase milițieni. A venit și Generalul Sprâncenatu, nepot al lui Brâncuși și prieten cu Plopșor, și a venit și el să vadă expoziția. Asta a fost darul făcut de Minister că am trecut la cultură. Au fost multe expoziții din străinătate, am avut o singură țară socialistă Chehoslovacia... au fost expoziții din Spania, Anglia, Franța, America... a fost foarte bine primită prima expoziție și s-a dus vorba. Mircea Deac a avut încredere. În anii în care am fost director, 34 de ani, am cunoscut șase ambasadori ai Marii Britanii. Erau oameni de cultură și au avut încredere în mine și în Muzeul de Artă. Am avut expoziții numai din țări capitaliste. Mircea Deac vroia să iasă bine și trimitea la mine delegații importante din străinătate.

Mi-a plăcut Craiova ca oraș, mi-au plăcut și casele vechi, mi-a plăcut și istoria arhitecturii vechi... uite ce interesantă casă și aici... și am început să mă ocup și de treaba asta... când a fost construită casa aceasta veche... Ce arhitect a construit-o? Cine a fost proprietar, primul proprietar? S-au schimbat între timp generații vechi. Păi, de exemplu Casa de pe Unirii, unde este Banca Unicredit Țiriac... Când urci pe Unirii din Valea Vlăiciei, prima pe dreapta. Mi-a plăcut casa aceea... m-am uitat la ea, am dat târcoale, am descoperit placa, înainte arhitecții semnau opera: Albert Galleron, păi ăsta a făcut Ateneul Român, a făcut în București, Vechea Bancă Națională. Casa din Craiova a construit-o pentru Președintele Curții de Apel din Craiova – Vălimărescu. A avut 8 copii, care i-au trăit, patru băieți și patru fete, toți ajunși... nici unul nu a făcut politică... medici, avocați, ele căsătorite cu te miri cine și ce. Am studiat istoria familiei și a proprietarului... Uite, domnule, la Craiova, o casă a

căruia arhitect este „la Craiova, se așeza pe maidanul acesta. La sfârșitul anului 1899 l-a cumpărat Mihail. Ce familie și asta, Mihail!!! I-am urmărit toată istoria. Avea doi copii și zice: *Îmi construiesc un palat și cei doi copii or să se căsătorească, or să aibă copii și tot așa...* Nu s-au căsătorit nici unul, n-au prea stat în palat, au venit vremurile peste ei... Și rușii au stat în palat. La intrare, vezi o fridă. Acolo era o ladă... uite cam cât masa aceea... nici rușii, nici alții nu s-au uitat la ea... era plină cu bijuterii, nimeni nu s-a uitat în ea. Uite, eu sunt prieten cu o familie de români care trăiesc de 65 de ani în America. Doamna Simona Vrăbiescu Gherghie, familie mare, Vrăbiescu, din Craiova. Fratele lui taică-su a avut casa de pe Unirii, de lângă Clinica „Buna Vestire”. Doamna are 92 de ani, el are 91 de ani și mai conduc mașina, iar ea a fost șefa Bibliotecii ONU, a fost Directoarea Camerei de Comerț a Americii până în 1973 când și-a dat demisia și o rugau ăia să mai rămână. și vine în fiecare vară în România, la Craiova, 3-4 luni. Nu au copii, el evreu la origine, dar creștinat. Au castele în Ardeal, el fiind ardelean. Nu au vrut să-și revendice decât casa din București, construită de taică-su – profesor universitar și membru al Corpului Legislativ din România. Și ce viață au putut avea oamenii aceștia. Taică-su – profesor universitar și membru al Corpului Legislativ din România și în 1948 este scos din învățământ, zvârlit din Colegiu, mai avea un an până la pensie, s-a angajat administrator la o cantină. Bineînțeles, zvârlit din casă, a stat trei zile cu lucrurile în stradă, până a găsit o soluție. Bine, și-au recuperat acum, după Revoluție (din 1989) casa, am fost la ei, așa l-am cunoscut pe Prințul Nicolae, pe cel tânăr. El a venit la mine, să stăm de vorbă, din proprie inițiativă. Am mai cunoscut pe Radu Pleșia, a făcut liceul la „Frații Buzești” și a făcut facultatea la Paris și a rămas la Paris, în diplomatie la început, apoi a intrat în finanțe, a fost unul din cei cinci directori ai Băncii Mondiale. A fost propus de 7-8 ori pentru Premiul Nobel pentru Economie, de două ori a fost al doilea, și el râde... În 1994 l-am cunoscut și mare masă în onoarea mea, cred că erau 10-12 persoane. Și m-am tot uitat lung la un domn, eu stăteam lângă un arhitect francez, și mi-a fost prezentat: *A, Domnul Mitterand, fratele Președintelui!*¹⁹

Aceste povestiri despre trecutul Craiovei înnobilează memoria colectivă, înfrumusețează un trecut semnificativ și transmit mai departe sentimente, informații, amintiri vii. Observăm cum „istoriile de viață, deoarece permit urmărirea parcursurilor individuale prin zone geografice și categorii sociale, constituie un instrument de anchetă larg utilizat. Acest curent de studiu,

¹⁹ Interviu cu dl Paul Rezeanu, 17 august 2019.

obiectele și metodele sale vor marca în mod durabil antropologia urbană”²⁰, studiile urbane în general. Craiova de astăzi încearcă o recuperare a acestui trecut remarcabil, prin renovarea unor spații istorice, cum este vechiul vâd comercial, centrul orașului, revivificând artere vechi, precum Răscruciul Mic, strada Lipscanilor sau strada Panait Moșoiu. Centrul reînvie imaginea din trecut a Craiovei și prin câteva statui urbane create de artiști plastici contemporani: un flașnetar, un copil cu ziare, doamne elegante din La Belle Epoque etc. Sau pictură urbană pe suprafețele unor case vechi care încearcă să recupereze aceeași atmosferă de odinioară. Subliniem, așadar, încă o dată importanța pe care o au biografiile sociale în recuperarea unui trecut extraordinar al Craiovei, a unor povestiri ce vivifică patrimoniul local. Imaginile care urmează vorbesc despre trecut, dar și despre cum craiovenii pot avea acces la acesta și cum pot salvagarda anumite zone importante prin istoria locurilor.

Să sperăm că vorbele Ioanei Radu nu vor fi uitate niciodată: „Dumnezeu când a făcut Raiul, i-a mai rămas o bucățică, și a luat-o și a pus-o aici, în buza Craiovei”.

THE MEMORY OF SOME STREETS IN CRAIOVA – IDENTITY VALENCES OF THE LIFE HISTORY

(Abstract)

The present study tries to highlight that the ancient history of Craiova includes stories of various ethnicities and ancient professions visible in the public space: Greek, Jewish, Romanian traders, shops, jewelry, furriers, stockbrokers, silks, pharmacies, restaurants, various customers. The photographs and paintings of the time presented the life of the main arteries of the city, the socio-cultural relations of the past, of some practices and symbolic representations of long time ago. Today, new aesthetic valorizations of the houses - historical monuments, compared to the previous ones are necessary (the royalty period, the communist period - the vacuum of representation, the post-communist period and the aesthetic revaluations). In this context, I tried to make an analysis of the current aesthetic discourse.

The current study had as essential component the archiving of life history documents to highlight the narrative of urban public spaces, but also an investigation of social networks that promote the image of the old city and current memories, conversations, responses between citizens. In the context of anthropological research

²⁰ Pierre Bonte și Michel Izard (coordonatori), *Dicționar de etnologie și antropologie*, Ediția a II-a, Traducere de Smaranda Vultur, Radu Răutu, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 683.

that focused on the cultural identity aspects of historical monument houses, there is a need to write studies that provide a framework for analyzing the cultural context of this social context, as well as changes in the collective mind.

The study tried to respond to the need for contemporary research on the figurative representation of historic monument houses in the communist and post-communist period, following the articulations at local, regional, national, even international level, identifying contemporary functionalities of houses, importance cultural aspects of some of the city's streets, the identity aspects that are incumbent on the current period. Their analysis can lead to the decryption of some subtle elements of today's identity construction.

Key words: cultural identity, collective memory, life history, old houses, old name of streets, ethnological document.

ROLUL COMUNITĂȚILOR VIRTUALE ÎN SALVGARDAREA ELEMENTELOR DE PATRIMONIUL CULTURAL. STUDIU DE CAZ: ȘEZĂTOAREA BUCUREȘTI

Roxana DECA*

Pornind de la necesitatea recunoașterii rolului esențial al culturii în vederea construirii unor societăți caracterizate prin coeziune și competitivitate, noua agendă europeană pentru cultură, transmisă de Comisia Europeană în mai 2018, definește trei obiective strategice: valorificarea potențialului culturii și al diversității culturale pentru coeziunea și bunăstarea socială, prin promovarea participării culturale, a mobilității artiștilor și a protejării patrimoniului; sprijinirea creării de locuri de muncă și a creșterii în sectoarele culturale și creative prin promovarea artelor și a culturii ca parte a educației, sprijinirea competențelor relevante și încurajarea inovării în cadrul culturii; consolidarea relațiilor culturale internaționale, prin valorificarea deplină a potențialului culturii de a promova dezvoltarea durabilă și pacea¹.

În privința demersului propriu-zis de salvagardare a patrimoniului cultural imaterial la nivel național, statele membre în cadrul Uniunii Europene au ca obligativitate adoptarea măsurilor necesare pentru asigurarea salvagădării patrimoniului cultural imaterial existent pe teritoriul lor, identificarea și definirea diferitelor elemente ale patrimoniului cultural imaterial, cu participarea comunităților, grupurilor și organizațiilor neguvernamentale cunoscute. În acest scop, pentru a se asigura identificarea în vederea salvagădării, fiecare stat va întocmi, în funcție de propria situație, unul sau mai multe inventare ale patrimoniului cultural imaterial existent pe teritoriul său. Aceste inventare vor fi actualizate în mod regulat și prezentate periodic, furnizând informații relevante cu privire la aceste inventare².

* muzeograf dr., Muzeul Olteniei Craiova – Secția de Etnografie; e-mail: roxanadeca@gmail.com.

¹ A se vedea: <http://www.cultura.ro/culturar.ro>, cu trimitere către [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG1221(01)&from=EN), accesat la 09.10.2020.

² A se vedea: <http://www.cultura.ro/politici-europene>, accesat la 09.10.2020.

În decembrie 2020 a fost introdus elementul „Cămașa cu altiță” în Inventarul Național al elementelor vii de patrimoniu cultural imaterial, acesta fiind un demers preliminar depunerii dosarului cu același nume, spre dezbateră, Comisiei UNESCO, în vederea recunoașterii elementului menționat în patrimoniul cultural imaterial universal.

Ne vom opri, în acest studiu de caz, asupra rolului pe care comunitatea online Șezătoarea București îl are în salvagardarea elementului de patrimoniu menționat: arta cămășii cu altiță.

Este legiferată necesitatea ca fiecare stat în parte să se străduiască să asigure o cât mai largă participare posibilă a comunităților, grupurilor și, acolo unde este cazul, a indivizilor care creează, întrețin și transmit acest patrimoniu și să îi implice activ la gestionarea acestor activități³.

Considerată o comunitate cu rol important în revitalizarea și promovarea metodelor tradiționale de creare a cămășilor cu altiță, Șezătoarea București aduna, laolaltă, în jur de 30 de persoane care provin din toate colțurile țării, majoritatea locuind în București. Sunt persoane de toate vârstele, având profesii dintre cele mai variate: medici, profesori, cercetătoare, IT-iste, etnografi, persoane care activează în structuri militare etc. Fiind vorba despre persoane care s-au găsit și au comunicat prin prisma pasiunilor comune, inițial prin intermediul rețelelor de socializare, ulterior organizând întâlniri de lucru, vizite la diferite locații bogate în informații etnografice, la muzee și alte instituții de cultură, treptat Șezătoarea București s-a diversificat, ajungând să aibă un număr de peste 15 mii de urmăritori în mediul online.

Pornind de la denumirea grupului, acesta face trimitere direct către formulele de organizare în satul tradițional, numite clacă și șezătoare, care constituiau, pe vremuri, forme de manifestare a creativității sau de transmitere a cunoștințelor prin activități experimental-distractive, ducându-ne cu gândul la teoriile contemporane ale învățământului non-formal și ale educației permanente.

În comunitățile tradiționale, șezătorile erau organizate în postul Crăciunului sau cu alte prilejuri, când o familie avea nevoie de ajutor pentru finalizarea urgentă a unei activități ce presupunea un volum mare de lucru – seceriș, cosit, ridicatul casei, tors, definitivarea zestreii etc. Specific acestor reuniuni lucrativ-demonstrative sunt schimbul de experiență și dialogul între

³ A se vedea Articolul 15 din Cap. III în Convenția pentru salvagardarea patrimoniului cultural imaterial din 17.10.2003, așa cum apare în <https://lege5.ro/gratuit/hezdgntz/salvagardarea-patrimoniului-cultural-imaterial-la-nivel-national-conventie?dp=ge3tcobvg3do>, accesat la 12.10.2020.

generații, purtat între participantele de vârste, cunoștințe și experiențe diferite⁴. Datorită eficienței și prestigiului ceremonial pe care clăcile și șezătorile le-au dobândit treptat în conștiința și tradiția comunitară, repetarea lor sistematică a asigurat fluxul corect de însușire a celor mai complexe tehnici de lucru necesare confecționării și decorării pieselor de port popular, iar reiterarea acestei forme de manifestare specifică satului din trecut, în forma Șezătorii București și a altor șezători din țară, contribuie la renașterea și afirmarea unor talente în arta țesutului și broderiei tradiționale.

Membrele Șezătorii București abordează, în cea mai mare parte a timpului, cămașa cu altiță – aceasta fiind considerată o formă specifică de afirmare cultural-identitară:

„Cămașa este piesa cea mai importantă, piesa centrală în portul popular, deoarece este elementul pe care se brodează prin excelență. Și cum broderia este un limbaj, prin cromatica firelor folosite, prin simbolurile brodate și prin felul în care sunt dispuse motivele ornamentale, cămașa este de fapt piesa care comunica cel mai mult. Ea este ținta, e prima care atrage privirea, la acest lucru contribuind și contrastul dintre fondul alb al pânzei și cusăturile colorate. Cămașa acoperă partea principală a trupului, brațele și locul unde ne bate inima. Fără ea nu există costumul popular. Dacă cineva îmbracă o cămașă, aproape este îmbrăcat în costum popular, lucru care nu se poate spune despre niciuna din celelalte piese ale portului popular. Dintre toate, cămașa cu altiță, piesă arhaică, cu origini străvechi, este cea mai bogată stilistic și cu cea mai mare putere de comunicare. Alțițele, încrețul, râurile spun fiecare ceva despre persoana care le-a cusut: de unde vine, statutul civil, etnie, vârstă și evenimentul la care va fi purtată”⁵.

Desfășurarea unor ateliere de lucru în diferite locații din București sau din întreaga țară, în prezent, creează un arc peste timp, trimitând cu gândul la doamnele de odinioară, de la curțile domnești și boierești, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Aceste ateliere de lucru au drept scop sintetizarea elementelor definitorii la nivelul croiului, materialelor de lucru, decorului, motivelor ornamentale ale cămășilor cu altiță, de la o zonă etnografică la alta. Persoanele participante la șezătoare caută cu ostentație să

⁴ Doina Ișfănoni, Paula Popoiu, *Costumul românesc de patrimoniu din colecțiile Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”*, București, Editura ALCOR EDIMPEX, 2008, pp. 18-20.

⁵ Inf. de teren, Ana Ursescu, Șezătoarea București, culese la 20.08.2020.

descifreze cheia cămășilor de odinioară, utilizând informații vitale din albume, cărți de specialitate, din piesele de patrimoniu expuse în muzee, de la specialiști sau alte persoane, meșterii populari, de pildă, care au un trecut în practicarea acestui meșteșug. Prin acest demers deprind și se specializează în lucrul cămășilor, iar practicând meșteșugul, aprofundează și reușesc să transmită mai departe acest element de patrimoniu. Fiind vorba despre persoane care provin, ca zone de origine, din toate colțurile țării, atunci când creează o cămașă, doamnele de la Șezătoare București se axează pe zona natală, cu precădere:

„am început prin a coase o cămașă din zona natală, respectând specificul zonei (pentru că nu aveam în garderobă nici o piesă tradițională și autentică) și apoi am continuat să cos pentru membrii familiei (care au devenit interesați și s-au implicat în alegerea simbolurilor), să le cos cu bucurie straie de sărbătoare pe care le poartă cu drag la evenimente importante din viața de familie sau la zile speciale”⁶.

Ca metodă de învățare și de diseminare a informațiilor pe care le dețin referitoare la tehnici de lucru, mijloace de practicare, materiale, este folosită metoda exemplificării, atât cu prilejul diferitelor întâlniri de lucru față în față, dar și prin canalele de socializare sau you tube. Deoarece tinerii sunt tentați să cunoască lucruri noi prin metode inovative de învățare, prin demonstrații vii, creative, aceștia sunt cei cărora li se descifrează tainele cusutului prin exercițiul direct, metodele clasice de învățare din cărți neprezentând același interes:

„Eu personal spun tuturor prietenilor, familiei, chiar și pacienților despre pasiunea mea, tineri sau persoane mai în vârstă. O parte din ei s-au arătat interesați și în felul acesta am ajuns să am proprii ucenici, până în prezent șase la număr. I-am învățat tot ce știu, le-am spus despre șezători, sursa materialelor, pânză, fire. Spre satisfacția mea personală, câteva dintre aceste prietene au reușit să-și coasă propria cămașă tradițională”⁷.

Doamnele de la Șezătoare București lucrează după modele vechi, respectând normele impuse de specificul etnografic zonal, la nivelul întregului ansamblu, care este cămașa, mai precis, la nivel de croi, material de lucru, ornamentală. Regiunile etnografice vizate în lucrările performențelor șezătorii

⁶ Inf. de teren, Luminița Andieș, Șezătoarea București, culese la 20.08.2020.

⁷ Inf. de teren, Mara Filipovici Lazăr, Șezătoarea București, culese la 20.08.2020.

sunt Oltenia (mai des Mehedinți, Gorj și Romanați), dar și Moldova (Vrancea reprezentată deseori), Bucovina și Muntenia (Vlașca, Argeș, Teleorman, Muscel). Arealul de răspândire al cămășii cu altiță este, așadar, atins aproape în totalitate în creațiile doamnelor de la Șezătoare București.

Referitor la cămașa de Mehedinți, toate piesele lucrate au respectat morfologia cămășilor tradiționale. Astfel, din punct de vedere al croiului, cămășile femeiești abordate de doamnele de la Șezătoare se încadrează în tipul „încrețit la gât cu bentiță deasupra”, răspândit pe un teritoriu foarte întins în țara noastră⁸. În ceea ce privește ornamentul, corespunde tipului de cămașă cu „tablă pe mânecă”⁹; mânecile cuprind altița în structura lor decorativă, toate piesele au mâneca largă în partea de jos, iar față de modelul clasic, în care altița era separată de încreț, altița are lucrată în partea de jos și fâșia ce reprezintă porțiunea încrețului, aceasta fiind la rândul ei prinsă de bucata mânecii cu râuri¹⁰.

Apropierea de cămășile din Vrancea, în ciuda unui repertoriu ornamental aparent sărac, redus la câteva figuri de bază, generează o suită absolut impresionantă de soluții decorative care demonstrează că în acest univers abstract, al combinărilor, divizărilor și recombinațiilor, este vizibilă dorința de a imita modele culte pe cămășile brodate cu fir de aur și argint¹¹. Se remarcă pe cămășile doamnelor de la Șezătoarea București compoziții de o mare valoare estetică a unor motive vegetale puternic stilizate care se supun, o dată în plus, rigorilor impuse de dominanta abstractă a decorului cum ar fi pomul sau floarea¹².

Tradiția tipurilor de croi, de materiale și decor obligă producătorii cămășilor cu altiță de la șezători să se raporteze permanent la trecut. Modelele tradiționale căutate în muzee, în cărți de specialitate, albume, etc., constituie repere nu doar estetice, ci și de spiritualitate profundă, care trimit la esența culturii noastre populare. Motivația creării unei astfel de cămăși ține exclusiv de nevoia creatoarelor de raportare la rosturile artistice, vizuale, documentare ale cămășii, iar nu la valențele sale comerciale:

⁸ E. Avramescu, B. FL.Florescu, *Broderiile la români*, București, Editura de Stat pentru Imprimare și Publicații, 1959, p. 34.

⁹ Paul Petrescu, Elena Secoșeanu, *Arta populară*, București, Editat de Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, 1966, p. 35.

¹⁰ Varvara Magdalena Măneanu, *Ciupagul de Balta în colecțiile Muzeului Regiunii Porților de Fier. Catalog. Subzona Satul de sub munte*, în „LITUA. Studii și cercetări”, vol. XV, Târgu-Jiu, 2013, pp. 459-461.

¹¹ *Cămașa de Vrancea* în Ion Cherciu, *Ornamentică tradițională românească, I, Țara Vrancei*, Timișoara, Editura Brumar, 2011, p. 90.

¹² *Ibidem*, p. 92.

„Ca artist vizual cu formație în domeniul textil, studiul tehnicilor textile autohtone îmi permite să mă ancoriez în moștenirea ancestrală a poporului nostru. Îmi trag de aici o bună parte din inspirație în creațiile mele și mă leagă de rădăcinile mele într-un fel unic și extrem de personal. De aici atracția către tot ceea ce înseamnă moștenire străveche, din care face parte portul nostru cu a sa reprezentativă ie. Pe de alta parte, munca la o cămașă cu altă în sine încă nu are suficientă recunoaștere în cadrul maselor largi; poporul nostru pare că a uitat ce înseamnă propria identitate și cât de importantă este aceasta, mai ales în cadrul globalizării care tinde să ștergă granițe, limite, conștiința de sine, de aceea comercializarea per se a unui astfel de obiect fie nu remunerează munca investită la adevărata sa valoare, fie generează acele kitsch-uri, așa numitele bluzițe artisanale, care înglobează atâta muncă și materiale cât sunt plătite. Implicit, potențialul câștig material de pe urma doar a executării a acestor piese nu poate constitui cel puțin în prezent un motiv atractiv pentru acest tip de ocupație”¹³.

Selecția materialelor de lucru se face respectând cât mai riguros materialele folosite la confecționarea cămășilor tradiționale, iar creșterea numărului de persoane interesate să-și coasă propria cămașă a dezvoltat oportunitățile de achiziționare a materialelor. Dacă la începuturi, se folosea o varietate restrânsă de fire de cusut, în prezent există variante extinse de materiale de lucru, fire de cusut din diferite surse, folosindu-se predominant firul de bumbac, mătasea naturală, firul metalic și paietele argintii și aurii. Deseori, pânza de casă este înlocuită cu pânza prelucrată industrial din bumbac, însă există și câțiva țesători de pânză, la război, care se ridică la nivelul rigorilor impuse de materialele tradiționale: „Din fericire, astăzi în România, din vestul țării până în București și mai departe în Bucovina, există meșteri care produc pânză de casă din bumbac, din bumbac cu in sau din bumbac cu cânepă; de asemenea există și un producător de borangic din județul Vâlcea”¹⁴.

Dintre tipurile de cămăși pe care le admiră și le vor lucrate de dumnealor, la Șezătoare București găsim cu predilecție cămăși de sărbătoare, cămașa cu altă, cu poale sau până în talie, fiind considerată piesă de bază a portului românesc. Se ține cont de vechimea acestor piese, despre care au existat

¹³ Inf. de teren, Roxana Tudor, Șezătoarea București, culese la 26.08.2020.

¹⁴ Inf. de teren, Mihaela Lidia Stoian, Șezătoarea București, culese la 26.08.2020.

informații scrise la sfârșitul secolului al XVII-lea, în foile de zestre¹⁵, respectându-se caracterul unitar al cămășii, în diversitatea sa stilistică:

„fie că e cămașă lungă de la gât până la gleznă sau de la gât până în talie, care mai poartă denumirea de ie, prezintă același croi. Pânza scoasă din războiul de țesut se sfâșia în bucăți, astfel: altițele - 2 bucăți cu dimensiunile de 20 cm x 25 cm; mânecile formate dintr-un stan, fiecare cu dimensiunile de 50 cm lățime x 60 cm lungime; trupul cămășii se făcea de cele mai multe ori din 3 stani, bucăți de pânză late de 50 cm și lungi atât cât să ajungă până la glezne. Trebuie menționat că apar particularități pentru fiecare zona etnografică în parte, astfel încât sunt zone (în sudul țării) în care cămășile sunt mai ample, mânecile pot fi făcute din 2 stani fiecare, iar trupul din 4 stani.

În Vrancea apare cămașa cu mânecă răsucită, dar și cămașa cu chirușcă-altiță triumhiulară”¹⁶.

Cămașa cu mâneca răsucită, purtată de femeile din Țara Vrancei, este o marcă zonală și un relict etnografic ce atestă legătura dintre portul popular și portul boieresc. Croiul particular al mânecii – un triunghi dreptunghic cu un vârf foarte ascuțit – este pus în valoare prin broderia care ascunde îmbinarea în spirală a pânzei. Celelalte elemente decorative de pe mânecă, altița (grupajul de patru registre decorative de pe umăr) și încrețul (registru decorativ plasat sub altiță și lucrat cu alb) respectă întocmai structura decorativă a cămășilor moldovenești¹⁷. Brodarea altiței, compusă din rânduri suprapuse, cu motive repetate, așezate pe borduri orizontale, cuprinde următorii pași:

„rândul de sus, «umărul», se coase ușor distanțat față de restul modelului. Bordurile laterale care mărginesc altița pot continua mai sus de umăr, până în partea de sus (cum este cazul cămășilor din Bucovina) sau se pot coase până la nivelul rândurilor suprapuse (cum este cazul cămășilor de Buzău); pieptul cămășii (format din 1 sau 2 stani) este format din râuri; în funcție de zona etnografică aleasă, pe piept se pot broda un râu sau un număr par de râuri (râurii pot fi unul mai mare și unul mai mic); mânecile, pot avea diferite tipuri de râuri drepte sau costișate;

¹⁵ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, vol.1, 1864-1865, Ediție îngrijită de I. Oprișan, București, Editura SAECULUM I.O., 2013, p. 71.

¹⁶ Inf. de teren, Angelica Dragulescu, membră Șezătoarea București, culese la 26 august 2020.

¹⁷ Paula Popoiu, Doina Ișfănoni, *op.cit.*, p. 38.

brățările, folosite pentru încheierea marginii de jos a mânecii (acolo unde e cazul); bentița de la gât (acolo unde e cazul) și puii mici de la spate”¹⁸.

Cămașa sau ciupagul bănățean, cusut cu poale, este ornamentată cu motive florale și geometrice în întregime, iar motivele poartă denumirea de pui, tehnica coaserii fiind în cruci¹⁹.

„Motivele decorative alese pentru cusutul unei ii depind, în egală măsură, atât de specificul zonal cât și de personalitatea fiecăreia. Îmbinarea lor, modul cum le coasem pe pânză, ajung să spună multe despre noi în ochii unui privitor priceput. Motivele geometrice sunt cel mai des întâlnite pe tot cuprinsul țării, plecând de la romburile ce caracterizează Banatul, până la fantasticul pom al vieții de pe mânecile iilor din Bucovina. Am folosit pentru decorare, coarnele berbecului pentru puterea și forța lor, vârtelnița ce simbolizează mișcarea perpetuă, schimbarea, colții lupului care oferă protecție și sunt cusuți mai ales la gura cămășii și la brățările mânecilor, calea ocolită – un fel de drum al vieții cu bine și rău folosită pe mâneci, pe pieptul sau spatele cămășii. Urmează apoi motivele florale stilizate, abstractizate, care vin să completeze armonios povestea cusută. Le putem regăsi ca boboci la gura cămășilor, pui săriți pe piept sau spate, cale ocolită sau bordură pentru poalele cămășilor. Reprezentarea realistă a florilor nu se regăsește în specificul iilor tradiționale. Din multitudinea motivelor decorative admirate în albume și pe iile din muzee pentru prea puține se cunosc adevăratele înțelesuri. Dacă reprezentarea grafică s-a păstrat, nu același lucru putem spune despre semnificație. Pentru mine, ia este o poveste despre lume, chiar dacă nu o pot citi în întregime”²⁰.

Se utilizează cusăturile ornamentale tradiționale care au completat cusăturile rudimentare primare, și care au fost atestate la populația băștinașă de pe teritoriul României încă din perioada bronzului, după cum dovedesc și figurinele de la Cîrna²¹. Vechimea broderiilor de pe cămășile cu altiță, așa cum apar în reprezentările neolitice, sugerează existența unor registre ornamentale

¹⁸ Inf. de teren, Dincă Elena Cristina, membră Șezătoarea București, culese la 20 august 2020.

¹⁹ Carmen Neumann, Neluțu Rada, *Cercetări asupra portului popular femeiesc de pe Valea Timișului*, în „Drobeta”, XXIII, Seria Etnografie, Craiova, Editura Universitaria, p. 110.

²⁰ Inf. de teren, Ceică Liliana, membră Șezătoarea București, culese la 20 august 2020.

²¹ Nicolae Dunăre, *Broderiile*, în *Arta populară românească*, București, Editura Academiei, 1969, p. 416.

pe cămașa femeiască care trimit către cămășile tradiționale românești, ale cărei margini și părți componente sunt puse în evidență de diferite cusături²².

Tehnicile de lucru folosite, atât în asamblarea stănilor și mânecilor, cât și în brodarea altiței, aspectul cel mai migălos din cămașă, devin adevărate încercări pentru iscusimea și îndemânarea celor care îndrăgesc și practică acest meșteșug:

„Altițele sunt primele elemente ale cămășii care se lucrează. Sunt cele care necesită cel mai mult timp și au modelul cel mai bogat și complex din întreaga cămașă. În funcție de zona din care este cămașa, la început se stabilește dimensiunea altiței. Pentru Bucovina (cum este cămașa la care lucrez), altițele sunt mai reduse ca dimensiune, ele îmbrăcând umărul. Pentru zona de sud a țării, sunt caracteristice altițe de dimensiuni mai mari, mai bogate în material. Înainte de a începe broderia unei altițe sunt importante testele pentru a fi sigure că pânza și firele sunt potrivite și pentru a preveni eventuale riscuri precum intrarea pânzei la apă, ieșitul culorilor pe pânză, rezistența firelor de brodat etc. După efectuarea testelor și stabilirea materialelor, se taie 2 bucăți identice de materiale (20-30 cm), se surfilează marginile pentru a preveni destrămarea pânzei, se marchează mijlocul pânzei cu ață și se începe broderia spre stânga și dreapta. Pe măsură ce se avansează, se trasează și alte repere pentru a fi sigure că modelul este aliniat și centrat. De regulă, se începe cu culorile închise și apoi se adaugă accentele de culoare”²³.

Faptul că altița era plasată într-un loc vizibil și mai puțin expus uzurii, iar la cămășile de tip vechi era demontabilă, reprezintă un aspect legat de funcția practică pe care o îndeplinea cămașa femeiască, însă putem reaminti aici și aspectele care se referă la valențele magico-simbolice ale marcării prin tatuare/mascare a unor articulații ale corpului omenesc, ale umărului inclusiv. Funcția apotropaică a altiței devine astfel evidentă având în vedere faptul că pe altița era amplasat cel mai important ornament al cămășii, în realizarea căruia trebuiau respectate anumite reguli de compoziție, veritabile canoane perpetuate de-a lungul timpului. Ornamentica altiței prezintă caracteristici care susțin această idee. Se are în vedere faptul că inițial decorul era un chernar amplasat la baza altiței întâlnit la cămășile bătrânelor din Oltenia și Muntenia,

²² Marcela Bratiloveanu Popilian, *Contribuții privind cunoașterea unor elemente de port prezente în plastica antică*, în „Drobeta”, XXIII, Seria Etnografie, Craiova, Editura Universitaria, p. 89.

²³ Inf. de teren, Daniela Avarvare, membru Șezătoarea București, culese la 20.08.2020.

precum și în regiunea Hațegului, Mărginimea Carpaților Meridionali, regiunea Târnavelor, la moșii din Munții Apuseni, sporadic și în nord-vestul Transilvaniei. Treptat se va ajunge la chenarul „la trei margini”, care ocolea mijlocul alb fără ornament și care nu se închidea niciodată sus, acest tip de cămașă cu îngrădeala sau îmbucătura alțiței pe umăr fiind întâlnit în Câmpia Dunării. Ornamentele specifice alțiței sunt râurile orizontale (3 până la 9 rânduri) și existența unui interval alb, despărțitor de alțiță, numit și „împrejurar”. Un alt aspect important al acestei ornamentici speciale este și faptul că motivul alțiței fiind considerat sacru nu se mai repetă într-un alt loc pe cămașă²⁴.

Grupul de lucru Șezătoarea București trage un semnal de alarmă asupra faptului că autenticitatea cămășilor tradiționale este strâns legată de valoarea lor intrinsecă, în timp ce

„invazia de „cămăși din piețe și stradă nu ne deranjează ca și o concurență. Noi nu lucrăm cămășile pentru a le vinde. Însă ne deranjează ca o *trădare*. Această bijuterie *ia românească* este sufocată, de kitsch. Asta ar trebui să ne deranjeze pe toți. E ca și cum am purta fier pe post de bijuterie din aur. Metalele au și ele valoarea lor, la fel și cămășile! Altfel, fiecare cămașă de sărbătoare este o operă de artă și poartă cu ea amprenta celei care o coase, celei care o poartă. Este o poveste încărcată de trăiri, emoții și migală. De aceea ne coasem noi cămășile”²⁵.

O zonă cu reprezentări spectaculoase la nivelul tehnicilor de execuție și a ornamenticii o reprezintă Oltenia, iar aici deseori vedem creații ale performerelor de la șezătoare din arealul Romanațiului. Cămășile de Romanați, care altă dată alcătuiau zestrea fetelor de măritat, dar care și-au pierdut din semnificații o dată cu industrializarea produsă în perioada comunismului și transformarea artei populare în artizanat²⁶, revin la viață sub ochii pricepuți ai membrilor șezătorii. Baza satului de altă dată, supusă unor agresiuni brutale de natură economică, culturală, religioasă, politică, sub regimul comunist totalitar a fost grav și iremediabil perturbată după colectivizarea agriculturii. Industrializării forțate i-a urmat exodul forței de muncă în Occident, de aici

²⁴ Gabriela Boangiu, *Valențe apotropaice ale ornamenticii costumului popular din zona etnografică Oltenia*, în „LITUA. Studii și cercetări”, vol. XVIII, Târgu-Jiu, Gorj, 2016, p. 417.

²⁵ Informații de teren, Mariana Giușcă, Șezătoarea București, culese la 20.08.2020.

²⁶ Georgeta Stoica, *Din experiența unor cercetări în județul Olt*, în ASER, nr. 3, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2010, p. 211.

drama satului românesc de mai bine de 70 de ani²⁷. Cămașa de Romană tradițională, reînviată de mâinile iscusite ale creatoarelor de la Șezătoare București, se remarcă prin compoziții și motive decorative care fac trimitere la repertoriul ornamental al ceramicii neolitice de la Vădastra și la fastul țesăturilor bizantine. Folosirea mătăsii vișinii în combinație cu firul de aur la broderia cămășilor tradiționale femeiești din Romană²⁸ este de un spectaculos aparte. Tot în acest areal al Olteniei întâlnim purtate sau expuse creații din Gorj, de o somptuozitate aproape princiară.

Gorjul, așa cum apare reprezentat și în cămășile Șezătorii, se caracterizează prin rafinamentul compoziției decorative, performanța tehnologică a cusăturilor și alesăturilor. La cămășile tradiționale din Gorj cu mâneca întoarsă, punctele de broderie sunt foarte mărunte, conferind compozițiilor un aspect de filigran²⁹. Ornamentele au, de regulă, aceeași dispoziție, râurile sau rândurile sunt așezate pe aceleași câmpuri ornamentale cu mare varietate în compunerea și structura ornamentului. Se creează aspectul de „blană” în jurul bustului, pe piept, unde ocupă o suprafață mai mare, la guler, în jurul gâtului, în lungul gurii cămășii, deschisă totdeauna sub bărbie. Pe umeri, în șase rânduri transversale, alțița și alături un desen mai strâns de culoare albă sau galbenă, încrețul. Trei râuri sau rânduri pe mânecă în jos. La unele cămăși mânecile sunt strânse sub bentiță, la altele sunt mai largi la partea inferioară. La unele tipuri de cămăși râurii merg oblic, peste mână, numite „rânduri în piezuri”. La spate două, trei sau patru rânduri de „flori ținute”, „flori sărite”, „flori mutate”, adică izolate. Unele expresii indică în același timp punctul ca element tehnic și ca ornament sau parte componentă din ornament: cusut în cruci, cusut în toiege, cusut la muscă, pășituri, sucituri etc.³⁰

Pentru Muntenia, zonă străbătută de vechile drumuri comerciale care legau Orientul de Occident și de traseele transumanței oierilor transilvăneni, care iernau cu turmele în bălțile Dunării, beneficiul timpuriu al unui statut privilegiat în ce privește schimburile culturale dintre zone și accesul la diferite categorii de materiale noi și-a spus cuvântul și la nivelul cămășilor femeiești. Firul metalic auriu și argintiu, arniciul colorat, fluturii, paielele, mărgelile folosite în broderia și alesăturile pieselor de costum încă de la finele secolului al

²⁷ Paula Popoiu, Doina Ișafanoni, *op.cit.*, p. 166.

²⁸ *Ibidem*, p. 68.

²⁹ *Ibidem*, p. 81.

³⁰ Gheorghe Focșa, *Ornamenta populară în zona Gorj, cap. V. Ornamenta în portul popular*, în „Studii și cercetări”, Muzeul Satului, București, 1970, p. 95.

XVIII-lea au contribuit la înnobilarea acestora și diversificarea paletelor cromatice. În sudul Munteniei, Vlașca, Ilfov, Teleorman, se regăsesc influențe balcanico-orientale. Cu toate acestea, costumele tradiționale din Muntenia au contribuit semnificativ la afirmarea portului popular³¹.

„În ultimii ani trebuie să recunoaștem că apare din ce în ce mai des în cotidianul nostru cămașa tradițională ca element de port, de identitate națională. O recunoaștem pe stradă, la evenimente de familie, la nunțile copiilor noștri, amintind de basmele copilăriei noastre și de tradițiile de odinioară. O întâlnim la evenimente de gală, întâlniri oficiale, evenimente culturale, sărbători naționale, ca un strai de valoare și eleganță rafinată. Și bucuria cea mai mare este că tinerii sunt cei majoritari care o poartă și o prețuiesc, semn că se întorc la rădăcinile acestei nații, se întorc acasă. Este o piesă vestimentară care după mulți ani a reapărut în garderoba multor români și nu numai, dar și-au dorit cu ardoare să și-o coase cu propriile mâini, readucând în realitatea de astăzi îndeletniciri de mult uitate”³².

Necesitatea recunoașterii acestui element de identitate culturală și națională în întreaga lume devine imperioasă, cu atât mai mult cu cât interesul pentru cămașa românească cu alțiță depășește granițele de ceva vreme, frumusețea cămășilor cu alțiță inspirând mari creatori de modă ai lumii. Demn de reținut este că vedete ca Sophia Loren, Brigitte Bardot, Adele, Kate Moss le-au purtat la diferite ocazii.

„Voi începe prin a spune că de noi depinde viitorul cămășii cu alțiță. Acest tip de cămașă a cunoscut în ultimii ani o revenire spectaculoasă și să sperăm că interesul pentru ea se va păstra și de acum încolo. Cămășile cu alțiță sunt căutate în târgurile de profil dar mai ales sunt cusute de doamnele pasionate de portul românesc. Dacă reușim să ne păstrăm viu interesul pentru acest tip de cămașă și să o promovăm în rândul românilor de toate vârstele, dar mai ales în rândul celor tineri, cămașa cu alțiță va dăinui. Sunt sigură de asta. Da, din punctul nostru de vedere, este important ca acest tip de cămașă să fie asociat cu poporul român și în afara granițelor țării. În acest fel, devine un bun de patrimoniu și sperăm să o protejăm de influențele externe dar și interne care ar putea să o denatureze sau să o valorifice financiar într-un mod lipsit de etică, nepotrivit. Putem spera, de ce nu, ca această cămașă cu alțiță cunoscută în

³¹ Paula Popoiu, Doina Ișafanoni, *op.cit.*, p. 48.

³² Inf. de teren, Aida Ciobanu, membru Șezătoare București, culese la 20.08.2020.

țară și peste hotare cu numele de ie, să devină un fel de appellation d'origine contrôlée (AOC), așa cum au francezii pentru cele mai reprezentative produse locale ale lor”³³.

Participantele la Șezătoarea București contribuie, prin intermediul acestei forme de organizare de tip șezătoare, alături de meșterii populari și de persoanele organizate în diverse forme de manifestare și formule juridice cu același specific, la creșterea gradului de conștientizare a valorii reprezentate de cultura populară. Aceste persoane dețin, totodată, un rol important în diseminarea informațiilor cu privire la arta cămășii cu altiță în rândul publicului larg și al categoriilor de public cu interese diverse, au rol de promovare, punere în valoare și, după caz, de mediator între mediul de specialitate și practicanți, în unele contexte colaborând cu aceștia sau devenind autodidacți ori dezvoltând inițiative, proiecte sau mici afaceri de promovare, revitalizare sau resemantizare a elementului.

Șezătoarea București are corespondenți și în Moldova de peste Prut, dar și în țară, în majoritatea orașelor mari ale țării:

„Da, păstrăm legătura cu alte șezători atât din țară, cât și de peste hotare și considerăm că este esențială această legătură. Internetul și mediul online ne-au pus la dispoziție unelte pentru a ne conecta, pentru a colabora și împărtăși informații. Ne sunt foarte utile și le folosim mai ales când întâlnirile fizice nu sunt posibile din cauza distanțelor sau a diverselor situații neprevăzute. În acest fel, ne întâlnim aproape săptămânal în online cu membrii ai șezătorilor Bacău, Constanța (Cusături Dobrogene - Constanța), Cluj, Galați/ Brăila (Poveștile Iei Brăila/Galați), Basarabia, Stuttgart. Este o bucurie și o excelentă ocazie pentru schimbul de idei și experiențe. Suntem într-un continuu proces de învățare iar legătura cu aceste șezători ne ajută în acest demers. Oricând este posibil, membrii șezătorilor se vizitează, se organizează șezători ad-hoc, se vizitează muzee, se schimbă impresii și informații - pe scurt - se bucură de această pasiune comună care ne-a adus împreună”³⁴.

În prezent, elementul cămașa cu altiță și practicanții sunt și pot fi sprijiniți apelând la noile tehnologii (mijloace de comunicare) și la canalele de comunicare online. Fără excepție, toate categoriile de entități apelează la aceste

³³ Inf. de teren, Adriana Iordache, membru Șezătoare București, culese la 20.08.2020.

³⁴ Inf. de teren, Geanina Munteanu, membru Șezătoare București, culese la 20.08.2020.

resurse actuale pentru a-și exercita rolurile și contribuțiile în: protejarea, salvagardarea, monitorizarea punerea în valoare, promovarea, revitalizarea elementului și/sau a practicanților și a contextelor (spațiale, temporale, ceremoniale ș.a., după caz) dedicate acestora. Începând cu anul 2010, în mod deosebit, grupurile de inițiativă, organizate ca „șezători urbane” (grupuri sau comunități de revitalizare) care se documentează și/sau lucrează alături de specialiști, realizează activități diverse la nivel local, național și internațional, reprezentând un fenomen recent plurifuncțional la nivel social.

THE ROLE OF VIRTUAL COMMUNITIES IN SAFEGUARDING THE ELEMENTS OF CULTURAL HERITAGE. CASE STUDY: BUCHAREST EVENING-SEATING

(*Abstract*)

Of an overwhelming importance not only from the ethnographical point of view, but also from the documentary, historical, aesthetical and artistic side, one of the most important pieces of traditional clothing is the shirt (the blouse with altita). It can be seen that Romania's integration into the Euro-Atlantic structures determined a special interest for the re-evaluation and revitalization of certain identity values, as a reaction to the phenomenon of globalization.

Between these structures, the blouse with altita was recognized as having emblematic valences. In rural environment the blouse with altita is no longer an ordinary item of clothing, being kept in dowry boxes for rare festive occasions by older women or worn by young people on the occasion of socio-cultural events (especially as stage props). In urban environment instead the blouse with altita became, from the beginning of this century, an echo of international appreciation through an interesting recourse to the original traditions. Thus, with the development of online communication, virtual communities and associations have appeared in the virtual environment, reactivating the creative forces in the old craft hearths and conservative areas of great ethnographic prestige through shirts made by hand. „Sezatoarea Bucuresti” is one of the organizations recognized by the scientific community, because it promotes, works, attracts the attention of the public of all ages, in the sense of preserving, protecting, continuing and explaining the constructive and decorative details of this element of intangible cultural heritage. It is currently playing a key role in supporting the entry of this element into UNESCO's heritage.

Key words: shirt with heel (camasa cu altita), intangible cultural heritage, sitting, continuity, conservation.

ANEXE

Fig. 1. O parte din grupul de lucru Șezătoarea București,
26 august 2020, întâlnire la Muzeul „Nicolae Minovici”, București.

Fig. 2. Detaliu cămăși în lucru din Mehedinți și Vrancea.
(Victoria Bizon, membră Șezătoarea București, foto 2020).

Fig. 3. Detaliu cămași în lucru Romanăți și Vrancea.
(Mara Filipovici Lazăr, membră Șezătoarea București, foto 2020).

a

b

Fig. 4. Detaliu cămașă Bucovina și Vrancea.

- a. Detaliu cămașă Bucovina, Geanina Munteanu, membră Șezătoarea București, 2020.
- b. Detaliu cămașă Vrancea, Angelica Drăgulescu, membră Șezătoarea București, 2020.

a

Altăță cămașă de sărbătoare - model de Vrancea
Realizatoare: Răcășan Gabriela Maria
Model preluat din Muzeul Olteniei, casa Băniei

b

Fig. 5. Detaliu cămașă Romanța și Vrancea.

- a. detaliu cămașă Romanța, Adriana Iordache,
membră Șezătoria București, 2020.
b. detaliu cămașă Vrancea, Răcășan Gabriela Maria,
membră Șezătoria București, 2020.

a

b

c

Fig. 6. Cămașă din Neamț și Vrancea.

- a. cămașă Neamț, Luminița Scafa, membră Șezătoria București, 2020.
b. cămașă Vrancea, Aida Ciobanu, membră Șezătoria București, 2020.
c. cămașă Neamț, Daniela Avarvare, membră Șezătoria București.

Fig. 7. Cămașă din Argeș, Bărağan și Vâlcea.

- a. cămașă Argeș, Elza Ilina, membră Șezătoarea București, 2020.
- b. cămașă Bărağan, Dincă Cristina Elena, membră Șezătoarea București, 2020.
- c. cămașă Vâlcea, Viorica Stemate, membră Șezătoarea București.

Fig. 8. Cămașă din Romanati, Bărağan și Vâlcea.

- a. cămașă Romanati, Voicu Violeta, membră Șezătoarea București, 2020.
- b. cămașă Bărağan, Mihaela Lidia Stoian, membră Șezătoarea București, 2020.
- c. cămașă Vâlcea, Maria Drăgulescu, membră Șezătoarea București.

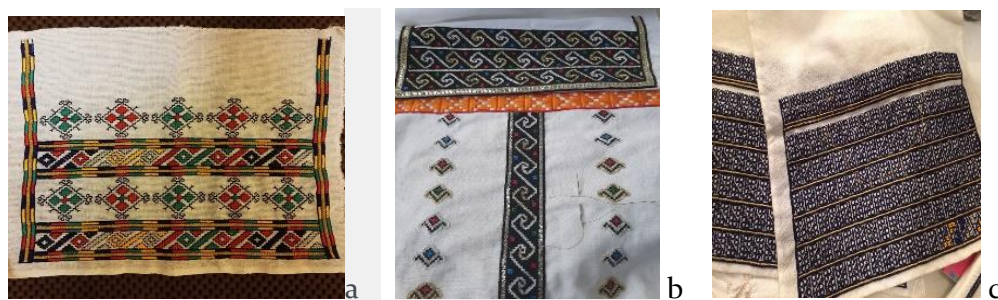

Fig. 9. Cămașă din Gorj, Vrancea și Vâlcea.

- a. cămașă Gorj, Negoită Silvia, membră Șezătoarea București, 2020.
- b. cămașă Vrancea, Mariana Giușcă, membră Șezătoarea București, 2020.
- c. cămașă Vâlcea, Oana Călărașu, membră Șezătoarea București.